İRAN TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

Alireza GHASEM ZADEH

Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Selami Ece
2014

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Alireza GHASEM ZADEH

İRAN TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Selami Ece

ERZURUM - 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

28/03/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "İran Türk Edebiyatı Antolojisi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/~~Raporumun~~ 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/~~raporumun~~ tamamı her yerden erişime açılabilir.

28 Mart 2014
Alireza Ghasem Zadeh

F-83/00/22.02.2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Selami ECE danışmanlığında, Alireza Ghasem Zadeh tarafından hazırlanan bu çalışma 28/03/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Selami ECE İmza: ....

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Metin AKKUŞ İmza: ....

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Sedat ADIGÜZEL İmza: ....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. ...... / .... / ....

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

DİVAN ŞİİRİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAZIM ŞEKİLLERİ EDEBÎ KIYAS VE İNCELEME

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İRAN TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

Alireza GHASEM ZADE

Danışman: Prof. Dr. Selami ECE

2014, 271 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Selami ECE
Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL

Bu çalışma ana hatlarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İran ve Türk Edebiyatına mensup şairler tanıtılmış, ikinci bölümde ise bu şairlerin eserleri üzerine inceleme yapılmıştır. Bir yönüyle antoloji niteliğinde olan bu çalışmanın gayesi İran ve Türk Edebiyatı arasındaki etkileşimi ortaya koymaktır. Bu sebeple bediî özellikler üzerinden geniş bir değerlendirme bölümüne yer verilmiş, her iki edebiyatın müstakil üslup özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada ayrıca edebî sanatlar, muadiller ve muhaffeflerden hareket edilerek bir inceleme ortaya koymak gayesiyle hareket edilmiştir.

Anathtar Kelimeler: İran Edebiyatı-Türk Edebiyatı, mukayese, üslup

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

SELECTED POEMS OF PERSIAN TURKISH LITERATURE

Alireza GHASEM ZADEH

Advisor: Assoch Prof. Dr. Selami ECE

2014, Pages: 271

Jury: Prof. Dr. Selami ECE
Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL

This activity with the main lines is composed from two part. In the first part known Turkish and Iranian poets and in the second part reviewed the work of this poets and the direction is compared selected poems, description and goal of the Turkish and Iranian poets and effect and influence of them together. Thus it had been important imagery of the two sides (Iranian-Turkish). Each two literary activities have independently and whit special mode too unfold and be famous. In this work the shared and reviewed other literary industries, equivalents, abbreviations.

Keyword: Iranian Literature, Turkish Literature, Comparison, Mode.

ÖNSÖZ

Bu kitabın telifinde, birinci aşamada kaçar tane Farsça yazan ve Türkçe yazan şaiirin hayatı, şiirleriyle birlikte toplanmış, birlikte düzenlenmiş ve telif olmuş ç şiirlerin her birisinin yazılışında başvuru yapan her kesin edebiyat konusunda az bilgiye sahip olduğuna dikkat olmuş. bu yüzden her konuda verilecek bilgilerin başvuran kişilerin ihtiyacı ve ilgisini karşılayabilsin ve onu gereksizce uzayan bahislere götürmesin diye geniş ve civarlı bahislere girilmeden imtına edilmiş ç böylece konuların her biri için, bir çok kaynaktan çalışıldı, ve okuyucu samimi ve basit cevaplar ala bilsin diye, bunun sadece gerekli ve yeterli görünen parçaları basit anlaşılır bir dilde sunuldu.

Bu yüzden, her konunun, her şiirin, her sayfanın ve de kitabın sonunda gelen kaynaklar, fazla bilgiye ihtiyacı olan kişilere de iyi bir kaynak ola bilir.

İçindekilerin daha iyi anlaşılmasına göre gerek duyulan yerlerde, örnekler getirilmiştir. başvuranlar her bir özel konuda istedikleri bilgiye ulaşıp ve istedikleri halde diğer yakın ve ilgili konularda tanışmış ola bilmelerine özen gösterilmiştir.

Farsça ve Türkçe şiirlerin farkları ve avantajları ifede edilip ve kullanılan edebi sıfatlar mümkün olduğuca belirtildi.

Ayrıca, ortak benzerişler, ortak sözlü ve manevi arayeler, getirilmiştir.

Sahte fiiller, eşdeğer kelimeler, çift yanlı kelimeler, kısaltmalar vb, gibi Farsça diline özel olan kelimeler ve deyimler çeşitli örneklerle yazılmıştır.

Erzurum 2014 **Alireza GHASEMZADEH**

مقدمه

برای تدوین این کتاب ، در وهله اول زندگی نامه چندین شاعر فارسی گوی و ترکی گوی همراه با چند شعر آنها گردآوری شد ، بعد مجموع آنها با یکدیگر تلفیق و تالیف شد. در نوشن هر یک از شعرها ، همواره این اصل مدنظر بود که مراجعه کننده در زمینه ادبیات ، اطلاعاتی اندک دارد. از این رو ، از واردشدن در مباحث وسیع و پردامنه مربوط به هر موضوع خودداری شد تا اطلاعاتی که داده می شود در حد نیاز و علاقه مراجعه کننده باشد و او را به عرصه های پر پیچ و خم و بحث های دور و دراز نکشاند. به همین جهت برای تهیه هر یک از موضوع ها ، منابع بسیاری مورد مطالعه قرار گرفت و نها بخش هایی از آن ضروری و کافی به نظر می آمد با زبانی ساده ارائه شد تا جوابی سرراست و صریح در اختیار خواننده گذاشته شود.

از این رو منابعی که در پایان هر موضوع یا شعر یا در صفحه یا در آخر کاب آمده است ، در عین حال می تواند برای کسانی که نیاز به اطلاع بیشتری دارند ، مراجع خوبی باشد.

برای درک بهتر مطالب هر جا که ضروری بوده است ، نمونه ها و مثال هایی ذکر شده است ، سعی شده که مراجعه کننده علاوه بر دریافت اطلاعات موردنظر در موضوعی خاص ، اگر مایل باشد با موضوع های دیگری که به آن مربوط یا نزدیک است آشنا شود سعی شده است محاسن شعر فارسی و ترکی ، تفاوت های آن ذکر شده و صفت های ادبی اسفاده شده تا حدودی مشخص شوند. ضمناً تشابه های مشترک ، صفت های مشترک ، آرایه های لفظی و معنوی مشرک ذکر شده اند.

کلمات را اصطلاحاتی که مختص زبان فارسی می باشند از قبیل : فعل های قلب ، کلمه های دوپهلو ، مخفف ها و غیره با نمونه های مختلف نوشته شود.

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ VE ŞAİRLERİ

1.1. İRAN TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ VE ŞAİRLERİ

Vakıf'ın şürleri Türk dünyasının birçok yerinde Türkü Türkü, şiir şiir okunmaktadır. Türkiye radyo ve televizyonlarından çokça dinlediğimiz "Ağla, gözüm, ayrılısan canandan" mısrası ile başlayan meşhur Türkü Vakıf'ın koşmalarındandır.

"Ağla, gözüm, ayrılırsan canadan,
Her kesi ki, görsen, şikayet éyle!
Öldün gétdin, belke yarı görmedin,
Ke'be'yi kuyini ziyaret éyle!

Sen menim cananım, ruh-i revanım,
Lebleri şirinim, gönçe dehanım,
Bir saat görmesem, tuti zebanım,
Gopacag başıma giyamet éyle!

Vagif bir şeydadır, dolanır bağı,
Hestedir, dermanı, dilber dodağı.
O alma yanağı, büllur buhağı,
Allah, bed nezerden selamet éyle!"

Azerbaycan'ın Şemkir şehrinde doğup büyüdüğü halde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın birleştiği üçgende bulunan Şıhlı kentine yerleşen molla veli vidadı, bir müddet karabağ gülistan sarayı'nda, bir müddet de Gürcistan'da II. İrakli'nin sarayında kalmıştır. 1781 yılında İrakli'nin oğlü Levan'ın ölümü üzerine mersiye yazması da bunu kanıtlıyor.

Molla Veli Vidadı de Hakanî gibi devrin hakim güçleriyle geçinememiştir. Herhalde bu sebepten olsa gerek Gürcistan'da hapsedilmiştir. Hapisteyken yazdığı "könül hesret, can müntezir, göz yolda" mısraı ile başlayan şiiri ile hanlara ve

sultanlara karşı nefretini dile getirmiştir. Sarayda yaşamayı kendisine yakıştıramayan şair, Şıhlı kentine dönmüş ve halkan gönül tercümanı olmaya devam etmiştir.

"Könül hesret, can müntezir, göz yolda, ömr azaldı,
ve de kéçdi san ile. bir de könlüm istediyi gözleri,
görerem mi ol şövketle, şan ile?
Daim hagdır Vidadı'nin deméyi,
Doğruların hergiz itmez emeyi,
Her kimin ki, Mövla oular kömeyi,
Ne işi var sultan ile han ile?"

Yüzyıla adım atılırken Heyran hanım adında güzel bir Türk kızının musikıyle yoğrulmuş güzel şiirleri Nahcivan'da yankılanmaya başlar 1780 yılında Nahcivan'da dünyaya gelen Heyran hanım Arapça, Farsçayı öğrenmiş, Azerbaycan ve İran Türk edebiyatı ile Fars edebiyatını mütalaa etmiş, Sadi, Hafız, Fuzulı ve Gövsı Tebrizı'yi çok okumuştur.

1826-1828 rus-İran savaşı'nda yenilen şeh orduları geri çekilirken, ruslar yol güzergahında bulunan yerleşim yerlerindeki halkı da İran'a göçmeye mecbur etmişlerdir. zorunlu gönçe tabi tutulan ailerden birisi de heyran hanım'ın ailesidir. böylece heyran hanım, doğum yeri olan nahcivan'dan ayrılmak durumunda kalmış ve ömrünün sonuna karar da Tebriz'de yaşamıştır.

Binlerce yıldan beridir Azerbaycan'ın sinesini sulayarak serinleten Aras nehri, bu defa kızgın şiş yapılmış Azerbaycan'ın sinesine çekilmiştir. Azerbaycan'ın ve Azerbaycan Türkünün sinesine dağ çekilmiştir. 1828 Türkmençay antlaşması ile Aras'ın kuzeyi Ruslar'a, güneyi ise İran'a düşmüştür. İran tarafında kalan Heyran hanım gamlı gönlünü bir gazelinde şöyle açıyor:

"Olubdu gem yatağı, şad gördüğün könlüm,
Dağıldı güsseden, abad görüdüğün könlüm.

Diyar-i gemde giriftar ü destigir oldu,
Kemend-i firgete, azad gördüğün könlüm
Çekib şerareler, étdi vücudumu héyran,
Misal-i küréyi heddad gördüğün könlüm."

1.2. VII.–XII. YÜZYIL İRAN TÜRK EDEBİYATI

VII. yüzyılın ortalarından itibaren Azerbaycan ve İran topraklarının kimi zaman bızzat arapların kimi zaman da Arap güdümlü yönetimlerin elinde kalması; bu yönetimlerce Arap dilinin ve edebiyatının İslam dini ile birlikte bölga halkına ısrarla sunulması, resmı dilin Arapça yapılması gibi sebeplerle devrin şair ve yazarlarının çoğu, eserlerini Arapça yazmışlardır. İlk dönemlerde eserlerini Arapça yazan müelliflerden bazıları şunlardır: Ebu Nesr Mensur İbn Mümkan Tebrizı, hattat Nizamı Tebrizi, Ebül Mehasin Hüseyin İbn Ali Tebrizı, Ali İbn Hibbetullah Tebrizi, Iskafı Zencani, Hatib Tebrizı...

Katran Tebrizı, Kafı Zeher Hemedanı gibi şairler ise Farsça yazmışlardır.

XI. yüzyılın başlarından itibaren Arap hakimeyitine son veren Selçuklu Türkleri, bütün Kafkasya, Azerbaycan ve yakın doğu'ya sahip olup, bu bölgede hakim zümreyi teşkil etmişlerse de Fars diline büyük tolerans tanımaları ve Türkçe'ye yeterince önem vermemeleri sebebiyle Farsça yazılan Türk edebiyatında artma devam etmiştir. XI. ve XII. Asır şairlerinden, elimizde 26 beyti bulunan, Nizamıye Medresesi'nde tahsil almış devrin büyük dilci ve edebiyatçılarından olan Ömer Gencı (Gence-1085?- Merv-1155), yenı dönemde Azerbaycan'ın Hoy şehrinde doğup büyüyen ve meşhur arap şairi ebüllela'nın divanına yazdığı "tenvir" adlı şerhi ile tanınan Yusuf ibn Tahir;"Medain harabeleri"adlı meşhur felsefı şiirin sahibi Hakanı Şirvanı (1126-1199), çok önemli eserler müellifi, panteist bir filozof olarak tanınan ve 32 yaşında fanatik cahil din adamları tarafından feci şekilde öldürülen Eynelguzzat Miyabeci (1099-1131), Gence'de doğup büyüyen ve 44 yaşında Şirvan'a gelerek sarayda "meliküşşera"rütbesine kadar yükselen, hakanı ile hiciv çatışasına giren ve Sovename (antname) eseriyle meşhur olan Nizameddın Ebülula Gencevı (1096-1159), ebu nizam muhammed felekı şirvanı (ölm. 1159/69), emir ızzeddin şirvanı, Ebülmekarim Mücireddin Beylegaı (ölm. Tebriz, 1190), Kızılaslan'a yazdığı "raiyye" kasidesi ile meşhur olan Givami Müterrizi Gencevı (ölm. 1190)... eserlerini Farsça ve Arapça yazmışlardır.

Ancak bu asırlarda bütün Türk illerinde olduğu gibi Azerbaycan ve İran coğrafyasında halk şairleri ve aşıkları, saray hakimlerinin ısmarlamaları ile değil halkın arzu ve talepleri doğrultusunda Türkçe şürler, Türküler koşmuşlar; destanlar,

hikayeler söylemişler, anlatmışlardır. ne yazık ki bu şair/aşikların eserleri zamanında yazıya alınamadığı için günümüze kadar gelip ulaşamamışlardır. diğer yandan semerkant, buhara, taşkent, kaşgar, bağdat gibi Türk illerinde yaşayan birçok Türk şairi, yazarı ve ilim adamı da eserlerini Türkçe yazmışlar, büyük eserler meydana getirmişlerdir. divanü lügati't Türk'ün müellifi kaşgarlı mahmut, kutadgu bilig'in şairi yusuf has hacib, atabet ül-hakaayık'ın şairi edib ahmed yüknekı, dıvanı hikmet'in hikmetli sahibi, Türk dünyası'nın piri, hoca ahmed yesevı bu asırların elde eserleri bulunan büyük üstadlarıdır. bu edebı şahsiyetler hem ilmı, edebı gayretleri hem idal, inanç ve felsefı anlayısları hem de eserlerinin bütün Türk boylarına hitap etme özelliği taşıımaları gibi yönleriyle, Türk soyunun ve bütün Türk boylarının ortak şahsiyetleridir. Bu edipler ve onların bu kıymetli eserleri avrupa Türkleri'nden, anadolu'ya, anadolu Türkleri'nden ta doğu Türkistan Türklerine kadar bütün Türk bölgelerinde dilden dile, gönülden gönüle dolaştığı gibi, çeşitli deirlerde çeşitşi totaliter ve emperyalist yönetimlerin yasak ve engellemelerine rağmen Azerbaycan, kafkasya ve İran Türkleri arsaında nüfuz ve itibarını koruyabilmişlerdir. Azerbaycan'ın bağrından çıkan mahsetı gencevı, hakanı şirvanı ve genceli nizamı'nin bu üstadlardan habersiz olmaları, onlardan ve onların dünya görüşünden faydalanmamaları mümkün olmasa gerek. mahsetı, hakanı ve nizamı'nin eserlerindeki motiflerin, ideallerin, ahlak anlayışının, yusuf has hacib'in, yesevı'nin, edib ahmed'in eserlerindekilerle benzerlikler göstermesi de bunu doğrular niteliktedir. Azerbaycan ve ıran Türkleri'nin XI. ve XII. Yüzyıllardaki siyasi, sosyal, medenı, kültürel ve edebı sahalardaki başarılarının ifadelerini bilhassa mahsetı gencevı, hakanı şirvanı ve genceli nizamı gibi edip, şair ve ilim adamlarının eserlerinde bulmamız mümkündür.

1.2.1. Musa Şehavat

Musa Şehavat, VII. Yüzılın ikinci yarısı ile VIII. yüzyılın başlarında yaşamış bir Türk şairidir. Ömrü boyunca Medine'de yaşamıştır. Ancak vatanını hiç unutmamış sık sık Tebriz'e gelmiştir. Şiirlerini arapaça yazmıştır. Şiirlerinin bir kısmı günümüze kadar gelmiştir. Memmedeli terbiyet "danişmendan-i Azerbaycan" adlı eserinde ondan bahsetmekedir. Filolog İbn Guteybe'nin (828-889) ve meşhur

arap tarihçisi Taberî'nin (838-923) eserlerinde, şiirlerinden örnekler vardır. Musa Şehavat'ın şiirlerinden örnekler:

Bilmirem héç ne üçün yar meni terk étdi,
Üreyim de goşulub yarım ile bir gétdi.

İşve ile meni hindu özüne gul éledi,
Ruhumu dünyada min derd ile meşğul éledi.

Bu belanı mene allah özü gönderdi feget,
Özü de hifz éleyer, étse, beladan, elbet.

Hemze öz dövletini vérdi, teşekkür aldı,
Var gédendir, ona alemde feget ad galdı.

Bir béle behşiş édir, fikrı onun ehsandır,
Başga bir megsedi yoh, çünki temiz insandır.

Ölkede gıtlıg olarsa, o açar beşiş eli,
Var yohu gétse de, ac goymaz, inan ki, bu éli.

Onun ezmile belaler hamısı yoh olmuş,
Behşiş ile hamı o tehlükeden gurtulmuş.

Çöhresinden yayılır her yana ismet nuru,
Héç ne étmez lekeli böyle temiz bülluru.

Sen bahasan, yağışın edl edalet olmış,
Kimde, bilmem, béle behşişle keramet olmuş?
*****
Babanız, telhe kimi cana deyen insan idi,
Onun övladları da héyr ile yar olmalıdır.

Sen ki, téym haşimı'nin nesline bağlı gızsan,
Hisletinde babalar namusu var olmalıdır.

İsterem sen ebedı sağlıh ile yar olasan,
Edl ile öz emelinden sévinib zövg alasan
*****
Éy hakim, sen aciz, aravuransa,
Senden bir gazi tek el üzmüşem men.
Halga étdiyin zülm, évini yıhsın,
Onu bir de héç vaht abad görme sen!

1.2.2. İsmail İbn Yesar

İsmail ibn yasar VII. Yüzyılın son, VIII. Yüzyılın ilk yarısnda yaşamıştır. Şiirlerinde bahsettiği tarihı olaylar da onun bu devirde yaşadığını ispatlıyor. Aşağıda aldığımız şiirinin ilk beyitinde:

"men alanda ebu bekr'in gara ölüm heberini,
Sebr meni terk éledi, héç galmadı canda gerar. "

(ben hz Ebubekr'in ölüm haberini duyunca, sabır beni terketti, hiç tahmmülüm kalmadı) demesi ve diğer bir beyitinde "az galdı ki, gebristanda bedenimden ala canı" diyerek hz. Ebubekr'in cenaze merasimine katılması, onun hz. Ebubekr'in ölüm tarihi olan 634 yılında yetişkin çağda olduğunu ve şiir yazdığını göstermektedir.

Şiirlerini Arapça yazmıştır. "nisaı" mahlasını kullanmıştır. Ömrünün büyük bölümü Medine’de geçmiştir. Zamanın gelişmiş düşünce akımlarından "şüubiyye" taraftarı olduğundan emevı halifeleri tarafından tutuklanmış, sonra da hicaz'a sürgün edilmiştir. Arap edebiyatının gelişmesinde büyük tesiri olmuştur. şiirlerinde siyası ve sosyal meselelere, vatan ve hürriyet sevgisine yer vermiştir. yanık mersiyeleri, samimi tasvirleri ve aşikane şiileri ile tanınmıştır.

İsmail Yesar'ın bir gazeli:

Men alanda ebu bekr'in gara ölüm heberini,
Sebr meni terk éledi, héç galmadı canda gerar.

Namerd talé gör bir néçe onu menden ayrı saldı,
Düşmenlere möhtac étdi, bura meni éyledi har.

Adamların ellerinden onun gara cenazesi
Her terefi boz çöl guyuya düşdü naçar.

Onda bildim, gismet olmaz bu dünyada heşre geder
Görmek onun ağ üzünü, étmek onunla iftihar.

Az galdı ki, gebristanda bedenimden ala cani
Ayrılığın acıları, sinemdeki bu ağrılar.

Men ne geder öyüd vérdim üreyime sebr élesin,
Héç bahmadı, gözlerimden galı yaşlar héy oldu car.

Bizim gara günümüzde kim éyleyer seni evez,
Sende olan hüner, gardaş, ne özegede var!

Nicat yohdur yér üzünde héç ölümden önsanlara,
Ezrayıl'ın pencesinden bu dünyada kim gurtarar?

1.2.3. İskafı Zencanî

XI. yüzyıl Türk şairi olan şskafı zencaı'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Taşıdığı adan onun tahran yakınlarındaki Türk şehirlerinden zencan'da dünyaya geldiği anlaşışıyor. El-Baherzı'nin "el-Gesr" (kısa tasvir) adlı tezkiresinde şairin çeşitli şiirlerinden alınmış sadece dört beyit vaedır.

İskafı Zencanı'nin elde bulunan dört beyti şunlardır:

Gözümün garesine gemle düşen ağ lekeni
Örtürem kirpiyim ile, gorunam cahilden.

Bu cehalet, bu müsibet çekecek heşre geder
Servet ehlile dileençiler eger olmasa ten.

Men yanar od kimiyem, sirrlerim buz kimidir,
Gorhuram öyle yanam, faş ola min sir bir bir.

Yaylığa layig olan başda görüb emmame
Déyirem héyret ile:héç yaraşır egli keme?

1.2.4. Hattat Nizamı Tebrizî

Ebül kasım ezizan ibn muhammet nizamı Tebrizı XI. Yüzyıl İran Türk şairidir. onun kakkında pek bilgi yokturçonunla ilgili öok kısa bir bilgiye el-baherzı'nin "dümyet el-gesr" (kısa tasvir) adlı eserinde rastlnıyor. Baherzı şu cümleyi kullanıyor:"kendi hattı ile kağıtlar toprağında dür ekiyordu. " Baherzı, nizamı Tebrizı'yi şahsen tanıdığını, onun şiirlerini dinlediğini iki rübaısini kendi ağzından tezireine kaydettiğini yazıyor.

Hattat Nizamı Tebrizı'nin, Baherzı'nin tezkiresinde bulunan iki rübaısi:

1
Yalnız yahşı ad galar bu vefasız dünyada,
Hamı bunu derk édip, anlayıb, bilisin rerek.
Güler üzle, açıg el héyire sebeb olar,
Bizim böyük sahibin necib emelleri tek.

2
Vetene can atıram, öldürür meni gürbet.
Nefesim bir udumlug doğma havaya hesret.
Garadır gözelrimde en işıglı seher de.
Menim gerib günümden reng alıb göy de, yér de.

1.2.5. Mensur Tebrizî

Ebu Mensur ibn Mümkan Tebrizî, XI. Yüzyıl İran Türk şairlerindendir. hayatı hakkında fala bilgi yoktur. Tebriz'de yaşamıştır. eselerinin bir kısmı el-baherzı'nin "dümyet el-gesr" (kısa tasvir) adlı tezkireinde bulunmaktadır.

Mensur Tebrizî şiirlerinde sanatın sosyal gayesini, insanın manevı saflığını ve gerçek insan portrelerini işlemştir. mensur Tebrizî'nin şiilerinden örnekler:

Merhemet sahibidir éşgi duyan merd ağalar,
Onların gelbi yanar, gözlerise gan ağlar.

Mürşidem onlara, şéhem, çalışıb héyli zaman,
Göz yaşım ahdı müdam, coşdu sinemde heyecan.

Böyle sövdade gazancım keder oldu ancag,
Dayağım tekce dözüm... sbr meni gurtaracag.

Harda olsam da, baş eydim sözüne sévdanın,
Daşları yağdı hemişe başıma hicranın.

İhtiyarı menim olsa könül ile gözümün,
Éşgime bir bir açardım suçumu men özümün.

Birleşibdir ne édim ki, gözüm ile üreyim,
Héç birinden, inanın, yohdu nicatım, kömeyim:

Gözlerim gördüyünü negl éleyir gelbim üçün,
Gelbim ise götürür her kederi, dedi bütün.

Éşg, bizler yoh iken de var idi dünyada,
O bütün işlere evvelce oşub amade.

Onun uğrunda günah yapdı, bilirsen davud,
Gezeb étdi ona bir böyle günahçün me'bud.

Men de bu yolda esirem, ona zencirli gulam.
Bu esirlikde şadam, kaş ona daim gul olam.

Dost ile, düşmenle daim bir gédir,
Dostu hilas édir, gırır düşmeni.

Senetim gücsüze cesaret vérir,
İti gılınc édir zeif bedeni.

Déyirler şé'rini düzelt, zeifdir,
Satılan söz pisdir, dinc durah meni.

Tanrı gelem vérib ucaldır göye
Gelemle düşmeni gırıb tökeni.

Gelem çoh düşmenin töküb ganını,
Töküb öz ganını, mehv olub deni.

Şé'rim gerib gerib ölkeler gezir,
Ruhu sévindirir şé'r séveni.

1.2.6. Mes'ud İbn Namdar

XI. yüzyılın ikinci yarısında azerbycan'ın beylegan şehrinde dünyaya gelmiştir. XII. Yüzyılın ilk çeyreğinde ölmüştür.

Beylegan, Gence ve Şirvan il idarelerinde memur olarak çalışmıştır. eserlerini Türkçe, Arapça ve Farsça yazmıştır. Bazı Arapça hikaye ve mektupları ile birlikte divan şiirinin çeşitli nazım biçimlerinde yazdiği iki bin beyitten fazla şiiri günümüze kadar gelmiştir.

Mes'ud ibn namdad, eserlerinde devrinin siyası ve sosyal meselelerine çok yer vermiştir. genellikle şahların zulmünden, yöneticilerin yetersizliğinden ve

adaletsizliğinden çok bahsetmiştir. eserlerinde devrin siyası ve sosyal meseleleri hakkında haylibilgi bulunmaktadır. Mes'ud ibn namdar'ın şiirlerinden örnekler:

Gardaşim galdı yétim körpe iken dünyade,
Terbiye étmek üçün oldum onu amade.

Sahladım bir teher, o çatdı iyirmi yaşına,
Tanrı pak gelb vérib, egl goyubdur başına.

Ötdü artıg bu yaşından, kéçib ilk gencliyini,
Çatdı şdrak évine, atdı daha dincliyini.

Yétdi bir öyle megame, hevesi artdı onun,
Yolçusu oldu daha éşg ile sévda yolunun.

Goşdu indi başınş dostlar ile işret üşün,
Kéçdi dünler, emelinden özü oldu küskün.

Üzü döndü daha dostlarla şerab içmekden,
Géri galdı o heveslerde ötüb kéçmekden.

Gulag asmırdı nedense déylien bir sözüm,
Atalıg étmeyi ferz étdim onunçün özüme.

Bağlanar, bende düşer, söyledim évlense eger,
Düz yola de'vet éder kec gédeni aileler.

De'vet étdim, néça dost geldi onun meclisine,
Sesimi goşdum onun böyle megmda sesine.

Yémek içmek duası étdi şeher indi ona,
Béylegan'da hamı geldi o ezizin toyuna.

Galmadı kimse şeherde, gonağım oldu hamı,
Geldiler desre ile hestelerinden savayı.

Gudalar, gız terefinden néçe adil insan
Oldular böyle eziz günde mene bir méhman.

Sayları çohdu yegin göydeki ulduzlardan,
Bu yahinda olacag toy, dédiler, çatdı zaman.

Gıza başlıg dédiler en azı üç min dirhem,
Gardaşı söyledi ki, men toyuna toybeyiyem.

Bir géce gövl oldu ki, toy başlasın,
Tanrı hökmüyle iki sévgili agışlasın.

Arumuz, isteyimiz yétdi temamen yérine,
Oynadı beyle gelin... doğdu güneş üzlerine.

Bağlamayla néçe paltar yola saldım, gétdi,
Yahsı pis toyla büsat söhbeti artıg bitdi.

Bir çuğul, bıedeb, alçag yanıma geldi menim,
Görceyin suretini esdi gezebden bedenim.

Özü bir nakes iken, özgeye böhtan atdı.
Yahşı işler hamısı şer denizinde batdı.

Dédi: pis iş yaranıb gizlice bir gün arada,
Yaramaz böyle emel, saldı haray ki, burada

Boşboğazlar méy içib, herze ile küy saldı,
Gelbimi vesvese sıhdı, canımı derd aldı.

Éşidib tehgiri men, galdım ayıg sübhe kimi,
Çağırım dadıma, yareb, göresen indi kimi?

Üz tutub dostlara feryad éledim hiddet ile,
Alışıb yandı ürek ismet ile, géyret ile.

Pak olan ismeti mmestler sözü sanma ki, sile,
Sanma düzlük béle namerdin elile eyile.

Şer atan kesleri siz redd éleyin dövremden,
Goymayın şer tohumun sepsin amansiz düşmen.

LEYLETÜ'L-GEDR GECESİNDE

"Leyletü'l-gedr"i tanrı özü séçib, beyenib,
Haman géce işlemir şéytanın emelleri.

Eger bilmek istesen nedir bu"léyletü'l-gedr"
Gerek ki, açıg gözle sen açasan sehri.

Üzüm o béylegan'ın en şirin né'metidir,
Ağıllılar danlamaz bu sözçün elbet meni.

Men size hurma payı gönderirem uzagdan,
Bizim torpag olmayıb çünki hurma veteni.

1.2.7. Ömer Gencî (1080/85 - 1155):

Ömer Gencı, 1080/85 yıllarında Gence'de dünya gelmiştir. babasının adı Osman'dır. Öğrenimini Gence'de almıştır. daha sonra Hemedan'a ve Bağdat'a giderek devrin büyük alimlerinden dersler almış, ilmini geliştirmiştir. nişabur ve merv'de yapılan edebı toplantılara katılmıştır. 1155 yılında gence'de vefat etmiştir. şiirlerinin bir kısmı yakut el-hemevı'nin mu'cemü'l-büldan (alfabe sırası ile ülkeler) adlı ansiklopedik eserinde bulunmaktadır. Lirik bir şairdir. Şiirlerinde gerçek insan

sevgisini, memleketinin güzelliklerini, vatan sevgisini konu almıştır. Ömer Gencı'nin bir şiiri:

Sürüb develerini menim yurduma çatsan,
Dostlarıma, unutma menden yétir bir salam.

Bu derde dözmeyimden, ayılıg ezabından
Danış bir bir onlara men néce hestehalam.

Söyle ki, onları men her yadıma saldıgca
Gelir kéçir gözümden bir de o günler tamam.

Her ahşam göy üzünde ulduzlar görünede,
Yanağıma süzülür göz yaşlarım bıaram.

Etirli méh esdikce seher dost diyarından,
Gelbim yarpag tek esir, tutmur bir lehze aram.

1.2.8. Katran (Getran) Tebrizî (1012-1088)

Katran Tebrizı 1012 yılında Tebriz'in 12 km. Uzağında bulunan Şadiabad köyünde gelmiştir. Çocukluğu Şadiabad köyünün güzel tabiatının koynunda geçmiştir. Katran'ın nerde ve nasıl tahsil aldığı hakkında fazla biligi yoktur. Sadece ilk tahsilini köyünde aldığı biliniyor. bazı iddialara göre de sanatını ve ilmini tebri'de tekamül ettimiştir. henüz küçük yaşlarından itibaren şiir yazmaya başlamıştır. gence'de oturan şeddadı hükümdarı Ebülhasan Ali Leşkerı'ye (1033/1034-1050) hitaben yazdığı bir gazel sayesinde sarayın himayesine girmeti başarmıştır. Katran Tebrizı'nin, Leşkerı'ye yazdığı gazel şöyledir:

"Şöhretli emir idin ki, bizi şöhretlendirdin.
Hemişe gızıl me'deni olduğundan, bizi gızıl me'deni étdin
Béle helet göndermekle başımıza tac goydun.
Mene bu besdir ki, şérimin bir béytini sen ezberlemisen.
Bununla üreyimdeki gem güsseni mehv étdin.
Evveller adlı sanlı déyildim, meni sen şöhretlendirdin.

Birce defa mene ürekden nezer salmagla
Dünyanın aldadıcı zeherini gelbimde şeker çevirdin.
Sahibler sahibi leşkerı sağ olsun,
Çerh onun gerargahı, ulduzlar leşkeri olsun. "

Saray şairi Katran, bir müddet gence'de kaldıktan sonra Tebriz'e dönmüşyür. 1047 yılında Tebriz'e gelen tacik şairi nasir hüsrev, "seyahatıname" sinde katran ile görüşmesi hakında şöyle yazıyor:"Tebriz'de katran adında bir şairi gördüm. İyi şiir yazıyordu. Fakat farisı dilini iyi nilmiyordu. Bana geldi. Müncek/mümcen ve dakikı'nin divanlarını yanımda okudu. Bilmediklerini benden sordu. Şerhlerini yazdı. Ve bana kendi şiirlerini okudu. "

Birkaç yıl Tebriz 'de yaşayan kartan, hayli ihtiyarlamış olmasına rağmen tekrar gence'ye dönmüş. Yine Gence'nin devlet büyüklerinden ebülhalil cafer ve fezlun'a methiyeler yazarak saye ve itibar kazanmış, son yıllarını burada geçirmiştir. şair son yıllarını burada geçiriyor. ölüm tarihi ve yeri hakkında şüpheler varsa da kaynakların çoğu onun 1088 yılında gence'de öldüğünü ve oraya defnedildiğini yazmaktadır. tecik şairi nasir Hüsrev"seyahatname" adlı eserinde Katran Tebrizı'nin Farsça'yı iyi bilmediğini ve şiirlerini ana dili olan Azerbaycan Türkçesi ile yazdığını söylüyor. ne yazık ki Katran'ın ana dilinde yazdığı şiirlerinin hiçbirisi şimdiye kadar ele geçmemiştir. O, Azerbaycan edebiyatına Farsça yazan bir şair olarak geçmiştir.

Yazdığı methiyelerden anlaşılığına göre, katran, yaratılış itibariyle sultanlara, beylere yakın olma ve saraylara ulaşma arzusundadır. Tabiı ki, bunun yolu da devrin saray dili olan Farsçayı öğrenmekten geçiyordu. şair büyük gayretle farça'yı öğrenmiş ve devlet büyüklerine Farsça methiyeler yazarak arzusuna ulaşmıştır. Tahminen bundan sonra da eserlerini Farsça yazmaya devam etmiştir. şairin edebı eserlerinden en önemlisi lirik şiirlerinden oluşan Farsça divanıdır. "et-tefasir" adlı Farsça bir de sözlük çalışması yapmıştır. "gövsname" adlı bir eserinin olduğundan da bahsedilmektedir. şair, sürekli sarayda, büyük imkanlar ve lüks içinde yaşamıştır. devamlı hükümdarların, beylerin ilgisini görmüştür. tabiı ki, hediyeler, ünvanlar aldığı hükümdarların, hoşuna giden aşk, kadın, şarap, tabiatkonularında şiirler yazmıştır. bununla birlikte içinden çıkıp geldiği halkının dertlerini, hayattan beklentilerini de şiirlerine konu etmiştir. katran Tebrizı, bazı şiirlerinde devrin siyası,

sosyal ve tarihı olylarına da yer vermiştir. 1042 yılında meydana gelen Tebriz depremini anlatan şiiri bunlardan birisidir. bu şiirin bir bölümü şöyledir:

"bu varda, ya ki gözellikde söyle kim görmüş,
Cahanda Tebriz'e tay géyri yerde ayrı mahal.

Zema né'mete gerg étmiş ehl-i şehri bütün,
Şeher tamam dolu insandı, vardı her cür mal.

Emir de, bende de, serkerde, fazil, alim de,
Bir işle her biri meşğuldu orda bir minval.

O, hegg'e taete dalmış, bu, helge hidmet édir,
Bu yanki ad gezir, amma o yankı gezmede mal.

Gezelle musigı dinler bu yanki, mal gözler
O yanki ovlayır ovlagda vejşi itle maral.

Heyat sürür biri mütrüble her zaman gündüz
Bu yanda her géce ohşar bu géyri bir gara hal.

Heyalda her bir adam fikr édirdi bir tedbir,
Déyirdi herkes özüyçün ne yolda serf ola mal. "

Katran Tebrizı'nin hayatı, sanatı ve eserlerı üzerinde Azerbaycan ve İran Türk edebiyatının meşhur araştırmacılarından Kesrevı, Memmedeli Terbiyet, Seif Nefisı ve Hacı Mehemmed Nahcivanı ciddi çalışmalar yapmışlardır. Katran Tebrizı'nin şürlerinden örnekler:

GAZELLER

Menem ki, hesret odunda yahar o nazlı nigar,
Gözüm bahar buludu tek galıb müdam ağlar.

Ümid bağında ümid ile bir ağac ekdim,
Dédim ki, naz ola yarpağı, sévinc de ona bar.

Su éşg idi, güneş isevefa, nesim könül,
Mehebbet ay işığıdı, özüm ona dildar.

Gezeble yıhdı kökünden onu ferag küleyi,
Gözüm yaşını görende deniz çekildi kenar.

Onun müşk saçan nergizini yad étsem,
Goşa bu nergizimin lale rengli dürrü ahar.

Esen o sünbülümü hatirime salsam eger,
Ne can galar bedenimde, ne de könülde gerar.

Goşa lebünden onun her ne gedr méy içsem,
Menim gazandığım olmuş hemişe der-i humar.

Onun gül etri saçan lalesine üz goydum,
Ferag ayırdı o gülden, batırdı bağrıma har.

Menim gisasımı hegg ol gözelden almazsa,
Mene eta élesin séngisinde sebrü gerar!
** * **
Hardasan, éy könlüme dinclik véren can, hardasan?
Çoh çağırdım, gelmedin, éy derde derman, hardasan?

Firgete dözmek çetin, veslile kesdim ülfet,
Sadlığı, şé'riyyeti mehv étdi hicran, hardasan?

Her zaman könlüm sorar: neyçün susub eyleşmisen?
Bir gemer hicrinde könlüm galdı nalan, hardasan?

Daşla sınsaydı golu veslin, tapardım mumiya,
Hicr ilen sınmış golum, gıl çare, loğman, hardasan?

Bir çırağ imiş vüsal düşdü gefil tufanlara
Nurumu zülmet mi uddu, éy çirağban, hardasan?

Hicrinin, ya veslinin héyri nedi, me'nası ne?
Bir gılınc çekmiş zaman, vesli tutur gan, hardasan?

Firgetin bir tanrı hökmü... sen özün tanrım menim!
Tanrı hökmünden ne cür men gurarım can, hardasan?

1.2.9. Hatip Tebrizi (1030-1109):

Xİ. asır Azerbaycan ve İran Türk edebiyatını en önemli temsilcilerinden birisi de hatip Tebrizı'dir. hatip Tebrizı aynı zamanda islam aleminin edebiyat ve dilcilik sahasında en önemli ilim adamlarından da birisidir. hatip 1030 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir tam adı ebu zekeriyya yahya İbn Ali Hatip Tebrizi'dir. çocukluğu, gençliği ve ilk tahsil yılları Tebriz'de geçmiştir. Gençliğinde dilciliğe merak sarmıştır. yirmi yaşına geldiğinde çalışma ve araştırmaları için Tebriz muhitinin dışına çıkma ihtiyacı duymuştur. basra, merre-yi nu'man, mısır, bağdat gibi devrin ilim ve kültür merkezlerine gitmiş, oralarda, gesebanı, raggı, tahir ibn babasaz, Ebüle'la, Tennuhı gibi bilginlerden ilim tahsil etmiştir. hatip' in ebüle' la meerri' nin yanına gitmesi hakkında malik mahmudov' un süre tahsil aldıktan sonra 1067 yılında ilk defa olarak kurulan "Bağdat Nizamiye Medresesi"nde edebiyat öğretmeni ve kütüphane müdürü olmuştur. hatip en önemli eserlerini bu dönemde kaleme almıştır. hatip'in dilcilik sahasında yaptığı çalışmalara örnek olarak ibn sukkéyt'in "kitab-i islah'ül mentig" ve "kitab'ül elfaz" adlı eserlerine yazdığı şerhler, arap dilisi ibn cinnin'in "nahve dair kisa hülasa" ve "kur'an'da hallenme" adlı eserlerine yazdığı şerhleri gösterebiliriz. onun en önemli iki meseri de ebu temmam'ın kendi divanına ve yine onun tertip ettiğié "hemase" adlı şiirler mecemuasına yazığı şerhlerdir. hatip'in ilmı

çalışmalarının yanında kendi şiirleri de cvardır. ancak onun şiilerinin çok az bir kısmı bize kadar gelip çıkmıştır. onun şiirlerı, devrinde dikkatleri celbetmiş ve birçk cönkte yer almıştır. Xİ. Asır tezkirecilerinden ali baherzı, onun nizam'ül mülk'e harsrettiği bir kasidesini mecmuasına almıştır. meşhur arap alimi corc zeydan ise, hatip Tebrizı'nin divanının olduğunu yazmıştır.

Tenkit sahsında büyük çalışmaları olan hatip'in şu sözü meşhurdur:"şiiri tenkit etmek onu yazmaktan daha zordur. " Hatip'e göre "tenkitçi, şairden farklı olarak daha çok bilgiye ve malumata, poetik zevke sahip olmalı ve her bir şaririn ferdı üslubunu bilmek, onun yaşadığı devri anlamak gibi keyfiyetlere, geniş mütalaa kabiliyetine, hassaslığa malik olmalıdır ki edebı eseri layıkiyle değerlendirebilsin". O, eserlerinde ilmıliğe, gerçekçiliğe hümanizme ve tarihıliğe önem veren ansiklopedist bir şahsiyettir. O çalışmalarını ilmı sistematiğe uygun olarak yapmıştır. Hatta ona kadar yapılmış da ilmı sistematiğe koymuştur. "Hatip Tebrizı'nin eserlerine bakıdığında, gah hassas duygulu bir şair, gah geniş mütalaaya sahip bir tarihçi, gah Arapça'nın mürekkep mekanizmasına aşık bir dilci, gah 300 yıllık arap fesefı şiirini bütün youmculardan daha derin duymayı başaran bir filozof gibi görülüyor. " Büyük araştırmacılardan başta malik mahmudov olmak üzere, mehemmedeli tebiyet, m. Sait orubadı ve Hemit Araslı, Hatip Tebrizı ile ilgili, uzun emek mahsulü ciddı çalışmalar yapmışlardır. Hatip Tebizı'nin şiilerinden örnekler:

Dicle üstünde şerabında böyüg zövg ü sefa,
Ferat üstüdeki ahşam méyi de bambaşga!

Bu sular üste üzüm şehdine méyl étdim men,
Bu sular parlag olub heznelerin dürründen.

Göyler ile bu yérin garşı durubdur gemeri,
Mest édib onları éşg ile mehebbet eseri.

Leblerinden méy içib, men de şerab vérdim ona,
Yahşı bah, söyledim éy meh, bu könül vurğununa

Aşinadır, dédi gelbi o mene gardaşdır,
Sirrler duymag üçün sévgili bir sirdaşdır.

Yorular séyr ile insan, men ise durmagdan,
Bil ki, tenge getiridbir bu etalet canımı.
Her kimi görmüşem, éy vay, bu gün bağdad'da,
Nanecib, zatı gırıg zülmet édib dörd yanımı.

Şé'rimin yoh éle imkani seni medh éleye,
Ne bilim, belke de yüzden birini söyleyirem.
Sen meni efv éle garşında béle tegsir üçün,
Men senin fermanına böyle emel éyleyirem.

1.2.10. Hakani Şirvanî ((1126-1199)

Azerbaycan ve İran Türk edebiyatının intibak döneminin en önemli şairi olan Efzeledin İbrahim Hakanı Şirvanı, 1126 yılında sonradan Müslüman olan Rabia hanım ile marangozlukla uğraşan ali adlı birşamahı sakininin aile ocağında gözlerini dünyaya açmıştır. ibrahim, sekiz yaşına geldiğinde, babası ali, ailesini terketmiştir. O, amcası kafieddin ömer'in himayesinde kalmıştır. İlk tahsilini amcası Ömer Esfendi'den almıştır. devrin tanınmış alimlerinden olan amcası ömer, ilk tahsilden sonra ona sarf, nahiv, nücum, tıp, hikmet, fıkıh ve edebiyat ilimlerini öğretmiştir. iyi bir ilim tahsili alan İbrahim yine amcasının teşviki ile güzel şiiler yazmaya başlamıştır. 25 yaşlarına geldiğinde amcasını kaybetmiştir. ona, şiir sanatı dersleri veren, şirvanşahlar sarayı'nın melikü'ş-şüerası ebül ala cencevı, çok yetenekli genç İbrahim'i sarayla tanıştırmış ve onun şirvanşahlar sarayı'na dahil olmasını sağlamış bilahare de kızını ona vermiştir. İbrahim kısa sürede yazdğı şiirler ile saray şairleri içerisinde ilk sırayı almıştır. şirvan şahı menuçeh, ona bir fermanla "hakanı" ünvanını vermiştir. ancak bir müddet sonra sarayın mülevves ve mütehakkim hayatı onu sıkmıştır. hacca gideceğini ileri sürerek hükümdardan izin alıp şirvan'dan ayrılmıştır. 36 yaşında mekke'ye gitmiştir. bu ziret ve gezi sırasında Erdebil, Hemedan, Bağdat, Şam, Musul, İsfahan, Mekke şehirlerini gezmiştir. Sasani devleti'nin başkenti olan "tak-i kesra" nın karşısında durarak meşhur "medain herabeleri" adlı felsefı şiirini yazmıştır. Ayrıca doğu edebiyatının ilk manzum seyahatnamesi sayılan "töhfetü'l iragéyn (tuhfetü'l-irakeyn)" (iki irak'ın hediyesi) adlı meşhur mesnevısini de bu gezisi sırasında yazmıştır. Bağdat'ta kaldığında halife Muhammed ibn müstehzer,

ona yanında kalmasını ve katibi olmasını teklif etmiştir. Hakanı, Şirvan’a dönmesinin gerektiğini illeri sürerek bu isteği kabul etmemiştir. Hakanı Şirvan’ı, 1160 yılıda Şirvan'a dönmüş ve yeniden sarayın cenderesine girmiştir. Büyük şair Hakanı, önceki gibi yine hükümdarlardan ayınca itibar ve saygı görememiştir. geri döndüğüne pişman olan şair, yeniden sefere çıkmak için saraydan izin istemişse de hükümdar ahsitan ona izin vermemiştir. Hakanı, derbend ve gece'ye sürgüne gönderilmiştir. Gence'de olduğu yıllarda sıtma hatalığına yakalanmış, meşhur tıp alimi şemseddin tabib onu tedavi etmiştir. yine burada iken 18-19 yaşlarında bulunan nizamı ki, sonradan Türk dünyasının meşur şairlerinden

MEDAİN HERABELERİ

İbrele bah. Éy könlüm, bu aleme gel bir an,
Éyvan-i medain'i ayiné-yi ibret san.

Decle'yle güzar eyle bir defe medain'e,
Bir decle de sen gözden torpağına tök nalan.
Bah! Decle töker gözden yüz decle geder gan yaş,
Göz yaşı déyil, ateş süzmekde yanağındam.

Bah! Decle köpüklenmiş, her dalğa dodağında,
Bir éyle uçugdur ki, doğmuş könül ahından.

Gör decle'nin hesretden bağrı néce yanmışdır,
Söyle, éşidisen mi, su odda ola büryan?

Deryaya vérir decle illele tükenmez gan,
Sen decle'ye bir pay vér, gözden tökerek al gan.

Gopsa dodağından ah, gelbinden alov her gah,
Ten yarı donar decle, ten yarsı saçar vulkan.

Zencire düşen decle zencir kimi gıvrılmış,
Éyvan-i medain'i görcek yér ile yéksan.

Göz yaşları dil açsın, éyvana hitab étsin,
Bir kelme cavab alsın gelbin bulağı ondan.

Başlar öüüde her an diş divarı gesrin,
Sanki dil açıb söyler tarihini her dendan.

Bayguşların ahından ağrır başımız daim,
Göz yaşı gulabıyla ét derdimize derman!

Her bülbülü bir bayguş, her neğmeni bir növhe,
İzler bu cahan içre, olma buna gel héyran!

Biz edl sarayıyken zülm ile harab oldug,
Zalimler olan gesre gör néyleyecek dövran.

Sarstdı kim eflake galhan béle éyvanı,
Göylerdeki güvvet mi, étdi ya felek vİran?

Ağlar gözüme güldün, sordun: - "bu ne matemdir?"
- çoh gülmelidir burda her ağlamayan insan.

Ne zal-i medain'in kufe garısından kem,
Ne hücresi tendirden nagis tutular bir an.

Kufe'yle medain'i me'nada beraber tur,
Tendir gala gelbinde, gözden teleb ét tufan!

Bir vaht bu éyvanın astanasını üzler,
Saldıgları negş ile étmişdi nigaristan.

Burda nöker olmuşdur babil şahı illerce,
Bu gesre gulam olmuş bir vaht şeh-i Türkistan.

Étmiş buradan bir gün şir-i feleke hemle,
Gür'etle o alasan ki, yonmuşlar onu daşdan.

Zenn éyle o eyyamdır, fikr ile nezer sal, gör,
Dergah hemin dergah, méydan da hemin méydan.

Söyler, ayağın berk bas, göz yaşını tök rahat,
Biz torpag olıb gétdik, sen de diri torpagsan.

Atdan yére én, üz sürt torpağına, séyr éyle,
Fil pençesi altında şahken mat olub né'man.

Yoh filleri né'man tek torpağa salan şahlar,
Fil kimi géce gündüz onları ezer dövran.

Tegdire bahın, bir vaht fil aciz éden şahlar,
Şahmatda dalıbdır mat bir fil kimi sergerdan.

Nuşirevan'ın ganın hürmüz gafa tasında,
İçmiş, béle mest olmuş toprag dédiyin etşan.

Tacında onun bir vaht vardısa nesihetler,
Minlerce nesihet var béynınde bu gün pünhan.

Kesra ile narıncı, perviz ile tehunu,
Çohdan unudulmuşlar, torpagla olub yéksan.

Düzdürdü gızıl terhun öz süfresine perviz,
Süfre bezenib, oldu zer zebzeli bir bostan.

Perviz yoh olmuşdur, ondan daha söz açma,
Gét, "kemtereku" söyle, zerden tere yoh el'an.

Sordun: "hara gétmişler indi o böyük şahlar?"
Bir hamiledir torpag, çoh udmuş o, şah, hagan.

Çoh géc doğacag torpag, gayda béledir eslen:
Téz nütfe tutan kesler doğmaz o geder asan.

Méyne yétiren méydir şirin'in ürek ganı,
Perviz cesedindendir o küp ki, goyar déhgan.

Udmuş ne geder bilsen zalımları bu torpag,
Lakin yéne doymaz bu acagöz adam udmagdan.

Körpe ganını sürter rühsarına ennik tek,
Bu döşü gara kaftar, ağ gaşlı bu bıiman.

Haganı bu dergahdan sen daima ibret al,
Ta almag üçün ibret, gelsin gapına hagan.

Derviş bu gün umsa şahlar gapısından pay,
Dervişden umar bir gün ruzi onu bil sultan.

Adet béledir: mekke töhfe vérer her şehre,
Sen töhfe medain'den al, goy bezene şirvan.

Her kes aparan tesbéh çün cemre kilindedir,
Tesbéh al o yérden ki, torpağa dönüb selman.

İbretle bu deryaya bah, dadlı dadlı suyundan iç!
Olmaz kéçesen etşan bu şett kenarından.

Kim gelse seferden bil, bir töhfe vérer dosta,
Goy ermeğanın olsun her dostuna bu dastan.

Bah, gör ki, bu şé'r içre ne séhr yaratmışdır
İsa kimi, bir sersem divané-yi hikmetden.

GÜNEŞE HİTAB VE GIZIL MEZEMMET

Uşağa hos geler gırmızı, sarı,
Kişi cummaz le'le, gızıla sarı.

Gül çiçek ohşayır gızıla, le'le
Oldur téz solarag, vérilir yéle.

Pislik zatındadır gızılın eslen,
Gülleri ölüme odur sövg éden.

Her kim gızıl yığıb tökse kiseye,
Kise tek boğazı kéçer ilmeye.

Kimin gızıldadır gücü, yegin bil,
O, guldur, gızılın sahibi déyil.

Bir möhnet odudur cana sim ü zer,
Düz olar gızıla déyile "azer".

Zerdüşt'ün adının evvelidir "zer",
Zere arhalanır ateşperestler.

Zer nedir? Sönmüş bir areşdir ancag,
Ona men déyerdim: bir ölü torpag.

Ürek çéşmesinin tutulmuş gözü
Béle sönmüş odla açılmaz, düzü.

Tamah demirinden géyinsen paltar,
Gızıl o paltara mignatis olar.

Bu demir géyimi çıharsan eger,
Gızıl mignatisi senden el çeker.

Gızıl hem oğrudur, hem de dülbeden;
Üz dönder bu kimi iki üzlüden.

O büt görünse se mügeddes peri,
Sındırmag lazımdır éle bütleri.

Gızıla haganı salınca nezer,
Dédi: bütperestdir gızılperesler.

O, büt sındırmağı öyrenib çohdan,
Ateşperesliyin gaçmış odundan.

Altı başlı dünya arzular insan,
O bir yéddi başlı ilandır, inan.

Gızıl, kimin salıb gözlerinde yér,
O daha aynaya bahabilmeyir.

Sen éy gövherlere gözel renk véren,
Her şéye bir suret, bir aheng véren.

Dünyada her kese eziz méhriban,
Hamıya daye tek bir nezer salan.

Güneş! Sen her şéye nüfuz édirsen,
Çoh böyük, uca olsan da, be'zen

Énirsen üstünde gara torpağın,
Ayağı alına her bir alçağın.

Éy kimseden işıg esirgemeyen,
Mene esirgedin onu bes neden?

Dostdan üz çevirmek dosta ne layig?
Bu sifet görünmüş düşmene layig.

Şirvan şefegine gerg olub tamam,
Bes niye men béle garanlıgdayam?

Derdimi açmağa bir hemnefes yoh,
Hoş söhbet étmeye yahın bir kes yoh.

Möhnetle, sinesi dağlı galmışam,
Kimsesiz, ayağı bağlı galmışam.

Pars odu püskürür dodaglarımdan,
Hind henceri édib gelbimi şan şan.

Gapı halgası tek asılıyam men;
Sızlaram her yéten namerd eliden.

Gereksiz daş kimi, başsız, ayagsız,
Garanlıg bucagda galmışam yalgız.

Başıma bir çekic zerbesi dydi,
"Elif" gametimi "mim" kimi eydi.

Bu goca dünyanın ustadısan sen,
Halgın gapısında hemişeliksen.

Men gapı halgası olmuşam, déye,
Ahım halga halga yükselir göye.

Éle ki, bu ahlar sinemden ahır,
Menim boğazımı yandırıb yahır.

Möhteşem bayrağın yükselen zaman,
Min düyün açırsan. Ne olar, bir an,

Menim de gözimin pénceresinden
Bahasan bir anlıg üreyime sen...

Çohdur pénceresi güne bahanlar;
Her halda menim de bir péncerem var.

Onun gapısına sen nur sepersen,
Ki, gelir ruzisi dal péncereden.

Nergiz kol olsa da, şuh bahışı var,
Başsızdır, lakin o gızıl tac goyar.

Éle adamlara üzük vérirsen,
Ki, onu torpağa atırlar hemen...

Dibinde bir gızıl olsa süfrenin,
O süfreni yére çırpmazlar yegin.

Balıg tek pulludur ancag o insan,
Ki, dohsanında var min dolu ümman.

Dövlet ne gudretin, ne hünerindir,
Menseb de, servet de nakelerindir.

Feleyin zatında galmamış nişan,
İgidlik, sedaget ve adamlıgdan.

Feleyin dövranı deyişmir artıg,
Güneş de anlayır ögéy doğmalıg.

Yoh, bu dédiklerim sözler ebesdir,
Bunlar gelib kéçen ani hevesdir...

Men kimem, goy déyim bir az özümden,
Neslimden goy heber vérim size men.

HEBSDEN ŞİKAYET

Ruhum bu can mülkünü terk édib géden kimi
Rahatlığın perisi atıb gétdi gelbimi.

Bizi barışdıracag nefes idi arada,
Baş alıb ortalıgdan bir anda çıhdı o da.

Galmışdı tekce kölgem, o da gétdi aradan,
Artıg, adım, nişanım silinmişdir dünyadan.

Évimin dörd divarı baca kimi söküldü,
Astanası dağıldı, segfi yére töküldü.

Könlüm nerd oyununda düşmüşdür şéşhaneye,
Ganlı göz yaşım gerek on yéddini sanaya.

Duzlu su gözlerimden ahdıga héy torpağa,
Ayağımın altını döndermişdir duzlağa.

Felek menim gelbimi nişana aldı, atdı,
Atdığı oh işleyib cana, sümüye çatdı.
Dünen géce ahımla oha basdım göyleri,
Ganlı bulut bir anda culğaladı her yéri.

Üreyimin başında bir keder tutdu mesken,
Déyesen, gétmeyecek o héç zaman bu yérden.

Gelib çatdı dostumdan mektub getiren o guş,
O guş ki, seher seher öz yuvasından uçmuş.

Lakin o gördü esla ayağa galhmadım men,
Gezeble éndi yére, kederle galhdı yérden.

Bir ejdaha yatıdı ayağımın altında,
Buna göre ayağa dura bilmedim onda.

Ayağımın üstüne goyulmuşdu demir dağ,
Ayağı dağ altında olan galhar ne sayan?

Haganı'nin ayağı açıg olsaydı, elbet,
Galhardı öz yérinden, gösterredi o hörmet.

Zöhhak ilanlar ile sarınmışdır ayağım,
Onunçündür gözümden mirvari yağdırmağım.

Ayağıma sarılmış iki ef'i ilandan,
Tavadaki balıg tek govrulur gelb, yanır can.

Ah çekerken tendir tek alovlanır bedenim,
Odlu ilan tek çıhar alov ağzımdan menim.

Sataşdıgca gözüme kéiçisi mehbesin,
Gelbimin yaraları gövr édir hezin hezin.

Bir guduz it zindanda kéşikçim olmuş menim,
Ağlar gözümden şirin yuhu govulmuş menim.

Sudan gorhar, déyeler, guduz it gapmış insan,
Bununçündür ki, men de gorhuram göz yaşımdan.

Üreyimin odundan göz yaşım olmuş buhar,
Çekdiyim soyug ahdan gışa dönür her bahar.

Nar danesine benzer tökdüyüm göz yaşından,
Üzüm olur her géce şefeg kimi al elvan.

Gıçımı zencir kesib, topuğumdan gan ahır,
Éle bil, yağış iri novdandan ahır.

Belke, ahımdan demir gızararag eriyir,
Onunçün de seslenib demir "el'aman" déyir?

Bu demür halhalımı açmak isteyen zaman,
Zıngırov kimi menden ucaldı nale, feğan.

Zeiflemiş vücudum benzer ipek bir téle,
Bu nazik ipek tél de gusseden gelmiş dile.

Divarlar séyr éyledi menim solğun regimi,
Onların da üzleri oldu ze'fran kimi.

Göye fevvare vurdu üreyimden ahan gan,
Öz yolunda palçığa batıb gadı kehkeşan.

Tikanlığın içınde çırpınan bülbülem men,
Ümidimi kesmişem gülüstanın gülünden.

İnsaf, mürüvvet gülü galmamışken dünyada,
Étdiyim bu şivanden, bu naleden ne fayda?...

Ciyerimin ganından ciyerim doymuş diye,
Mé'demin méyli yohdur ne suya, ne çöreye.

Can burda mehv olurken, neye gerek beden?
Ölürken év sahibi, tapılar mı év güden?

Torpagdan év tikenler ahıda torpag oldu,
Tikdileri saraylar, kaşaneler uçuldu.

Sél coşdu, dalğalandı, yaman tufan gopardı,
O, tek paltarı déyil, derzini de apardı.

Bir gessa dükanıdır bu felek ilk çağından,
Gan ahır damcı damcı gessabın biçağından.

Bir yan guzu cemdeyi, bir yanda var terezi,
Ne köklük, ne arıglıg düşündür bir kesi.

Yağlı, ucuz bir tike menimsemiş her alçag,
Menim tikem hem arıg, hem de bahadır ancag.

Dükanda döş, gabırga, ürekdir deyen göze,
İstediyi tikeni gessab vérmir héç kese.

Abır heya gédince gorhu galhır ortadan,
Neyin derini çeker sürüsü batmış çoban?!

Çıhıb gétdi, şeherden uzaglaşdi karivan,
Gözetçi de bac alıb, çekildi gétdi yoldan.

Deve palçıgda yanmış ildırım zerbesinden,
Türkmen azad édilmiş devenin vérgisinden.

Arzulardım heyatda sedaget, düzgün ilgar,
Ümidlerim puç oldu, vefasız çıhdı dildar

Dad çekdim ferasetsiz, anlamaz böyüklerden,
Böyük gemler bu kiçik könlümü étdi mesken.

Zennedirdim, dünyada var vefalı adamlar,
Yarım vefasız çıhdı, sehvim étdim igrar.

Yusif'in de başına belalar açdı dövran
Gardaşlar arasında baş véren bir nifagdan.

Bir ilin mehsuludur menim gündelik gemim,
Uzun iller boyuca gem olacag hemdemim.

Budur, yéne töretmiş yaşıl yélkenli felek,
Fırtınalar goparan, gemi gİran bir külek.

Yoh, bu tufan yaranmış gezanın burıuğile,
Goy dünyada mö'minler yaşan bundan béle.

Hilas olum déye men, bir gudretli hökmdar,
Çalışır var gücile, artıg ne möhnetim var.

Haganı'ni öldürse şah, onun sarayından,
Gisasını alar bir şah nişanlı hökmran.

Mal ve şöhret sahibidir bu gün alçag adamlar,
Nefse esir olanların bazarızdır bu bazar.

Bu ötergi gem évinde varsa şadlıg eseri,
Onlar olar şad ki, yohdur insan lıgdan heberi.

Terk ét dünya meclisinin o yuharı başını,
Alçaglardır o meclisin yéyen dadlı aşını.

Yahşı adam pislik görür, bu dünyaya gelenden,
Ne éylesin dünya, ancag pislik gelir elinden.

Çalış alçag adamlardan tike alma dünyada,
Onlar seni rüsvay éder, géder hürmetin bada.

Üzden parlag olsalar da, içleridir gapgara,
Ayna adı vérmek olar bu cehetden onlara.

Ganmazların elindedir var dövletin hamısı,
Sanki isa süfresine gonub éşşek arısı.

Namerdlerle hadimlerdir tutan bu gün cahanı,
Bu dövrandır hacelerle hesisleri dövranı.

Éy haganı, pak duyğuyla beze her bir sözünü,
O dünyada bir megama çatdır barı özünü.

Zemanede galmamıştır vefadan bir elamet,
Bu dünyada ne dost galmış, ne bir kesde sedaget.

Dünya açıb el golunu bize étmekçün cefa,
Efsus, onun garşısında dayan bilmez vefa.

Yahdı vefa gülşrninin hansı ateş tertemiz,
Ki, galmadı ne gurudan, ne de yaşdan onda iz?!

Heyatımı éle yérde tükden asdı felekler,
Ecel ile aramızda yol galmadı tük geder.

Kime déyim öz derdimi sınamışan insanı,
Bir kimsede görmemişem men insanlıg nişanı.

Éy haganı, çek gözünü alçaklar degahından,
Ciyerinin ganını ud, galmamış derde galan.

Merd odur ki, derd elinden étmesin héç ah ü zar,
Derd odur ki, merd gelbinde tuta bilsin gerar.

Kim gurub şadlığ büstaı gem çölünde şövg öle,
Éşg gülzarında séyre o gazanmış ihtiyar.

Kim varı yohlugla silmek istese héç gorhmadan,
Goy o varlıg hémesin yıhlugda gursun aşikar.

Éşg elinden sahsı gabda méy alıb éylese,
Cam-i cam almaz ele, bir te'n ile gözden salar.

Sol elinde toplasa cümle cahanın varını,
Sağ elin bir zerbesile cümle servet mehv olar.

Zülfü cananın éderse hökım kafer olmağa,
Merd démezler aşige imanda olsa payidar.

Yar camalı nura culğarsa cahanı perdesiz,
Sübhden dem vurmagın ne zövgü, ne me'nası var.

Merd kimi haganı bu alçag saraydan her zaman,
Göylere yükeseltdiyi bayragla étmiş iftihar.

Canım ne geder var, mene canan sen olarsan,
Candan de eziz olsa bir insan, sen olarsan.
Sen indiye dek gelbim üçün gelb idin, éy yar,
Bundan sonra da canım üçün can sen olarsan.

Her yarem eger olsa, onun melhemi sesen,
Her derdim olarsa, ona derman sen olarsan.

Könlüm néce istere, éle vér mene ferman,
Ömrüm ne geder var, mene soltan sen olarsan.

Éylersen eger şerhini iman ile küfrün,
Baş herfle ser löhe-yi divan sen ılarsan.

Bundan béle aldatma meni küfrle, dinle!
Haganı'ye hemr küfr, hem iman sen olarsan.

Haganı nedir? Gelsen eger, éy gözü şehla!
Elbette ki, haganı'ye hagan sen olarsan.

ANAM

(Anasını te'rif)
Egar olmasaydı ana zehmeti,
Gazana bilmezdim men bu şöhreti.

Me'nalar kişi o goco anam
İkinci rabıe mimiydi tamam.

Rabie söylemek sehv olar ona,
O, bir rabie'ydi göy gızlarına.

O, hikmet évinde bir baş heremdi,
İsmet aleminde çoh möhteremdi.

Ona da meryem tek atdılar böhtan,
O da zehra kimi paylardı éhsan.
Béş günlük dünyanı tamam untdu,
Meryem tek dörd aylıg bir oruc tutdu.

Nesturi gızıydı, nesli, mö'bedi,
O, sonra islam'a "dinidir" dédi.

Onunla bu torpag gelerdi cana,
O, bir filakus'dü bizim dövrana.

Myatu yolunda eyleşerdi şad,
Siyrunı dilini bilirdi azad.

Béle get étmişdi ağlı, ilhamı
Ki, gebul éylesin din-i islam'ı.

"İncil"den bir gün üz döderen zaman,
Onu cezétmişdi özüne "Gur'an".

O züléyha kimi hanım iken,
Sonra yusif gul oldu birden.

Hüsnde olmuşdu bir run gözeli,
Onu beslemişdi meleyin eli.

Ezel bahçasına vérmişdi ürek,
Huda perdesinde o beslenerek,

"Gur'an"ı görende démiş "la ilhe(e, illallah... !)"
Haç'dan ve "incil"den éylemiş ikrah.

Haç'a kesildikde amansız düşmen,
Haç kimi o çarpaz olmuşdur hemen.
Daima isa'ya dualar étdi,
Helil'in yolunca sidg ile gétdi.

Oyagdır yatmayır esla géceler,
Dinden nefes alır doğarken seher.

Onun imanın, secde éderek,
Ülkeri tesbéh tek çévirir flek.

Sufiler kimi o çıharmışdı ad,
O saf üreklide vardı é'tigad.

Nezere alarag esil-nesebin,
Ezel öz möhrüyle kemişdi kebin.

Yandırmag isterken gebrini çırag,
Gelbini mum étdi, sözlerini yağ.

Zefer çalag üçün, bunu da déyim,
Mene sübh télinden tikmişdi géyim.

O razı galarsa hoş olar halım,
Onun duasıyla güler igbalım.

Onun her sözünden alıram güvvet,
Gala'dır vérdiyi her bir nesihet.

Kesilse düşmenle garşıda yolum,
O goca garıdan güc alar golum.

Onun duaları olmasaydı, ah,
Ömrüm puç olardı, yegin bir sabah.

Onunla fehr édir bu doğma vete
Üvéys kimi bendem o arvada men.

Burada onunçün men düşüb galdım,
Özümü min derde, belaya saldım.

Onun haggı çohdor boynumda, bışekk,
Sévimli emimin haggı olan tek.

1.2.11. Genceli Nizamî (1141 - 12 Mart 1209)

Dünya edebiyatına değerleri eserleri, rengarenk fikirleri ve büyük idealleri ile nefes katan büyük Türk şairlerinden birisi de 1141 yılında Azerbaycan'ın gence şehrinde doğub, büyüyen ilyas Nizamı'dir. Babasının adı Yusuf'tur. Dedesi ise gence'nin alimlerinden olan zeki müeyyed'dir. nizamı'nin yetişmesinde devrin sayılan insanlarından olan dayısı hace ömer'in büyük yardımı olmuştur. Nizamı, babasını çocuk yaşlarında, aannesi rece'yi ise daha sonraları kaybetmiştir. İlk ve orta tahsilini gence'de almıştır. Büyük gayret ve ciddı çalışmalarla devrin tarih, felsefe, mantık, astronomi, hendese, coğrafya, fıkıh, ilimelerini mükemmel bir şekilde öğrenmiş; mimarlık, müzik ve resim eğitimi almıştır. Ana dili Azerbaycan Türkçesi ile birlikte Arapça, Farsça ve pehlevi dillerini çok iyi bilmesi ona eski ve orta asırda vücuda getirilmiş bütün ilmı ve edebı kaynaklarla tanışma imkanı vermiştir.

Türk halkının kahramanlık sahifeleri ile dolu tarihini, zegin medeniyetini yürekten seven şair, başka halkların da medeniyet ve edebiyatlarına derin hürmet beslemiş. Eski yunan şairlerini, filozoflarini, arap, fars, ermeni, yahudi ve başka halkların tarih ve edebı abidelerini seve seve okumuş ve bütün bu kaynaklardan aldığı bilgilerle, kendi ölmez eserlrini bezeyerek, onları muhtevaca zenginleştirmiştir. nizamı, eserlerinin hemen hepsinde defalarca kaydettiği gibi Gence'de doğub büyümüş ve gence'den dışarıya çıkmamıştır. bazı fars müellifleri"igbalname" adlı esere, sonradan başkaları tarafından eklenen beyitlere dayanarak onun İran'ın kum kentinden olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddia başta rus ilim adamları olmak üzere bütün nüfuzlu alimler tarafinden reddedilmiştir. Nizamı'nin eserlerinden ve tarih belgelerden yola çıkılarak yapılan ciddı araştırmalara onun 1141 yılında gence'de dünyaya geldiğini ve aynı şehirde 12 mart 1209 yılında vefat ettiğini göstermektedir. Nizamı, sarayların sayesine sığınmamıştır. Uzak yakın birçok devlet

adamından hediyeler ve davetler almıştır. Ona sunulan armağanlar arasında derbend hakimi beybars ibni müzeffereddin'in gönderdiği afak adlı keniz kızın nizamı'nin dünysında çok büyük yeri olmuştur. Onunla çok mutlu bir beraberlik sürdürmüş fakat çok tez kaybetmiştir. ölünceye kadar da afak'ı yadetmiş, unutmamiştır. Nizamı, mesnevı türünde, kendisinden sonra gelen bütün Türk ve fars şairlerinin hocasıdır, Türk edebiyatının iki büyük dehası ali şır nevaı ve fuzulı, nizamı'nin hayranlarıdır ve onun tesiri ile eser vücuda getiren şairlerdir. XVII. yüzyılin başlarından itibaren avrupa doğubilimcileri nizamı'nin eserleri ile yakından ilgilenmeye başlamışlardır. Fransa, ingiltere, almanya ve rusya başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde onun eserleri defalarca yayımlanmıştır. Beş mesnevıden(mazum roman) oluşan hamse'sinde bulunan eserler şunlardır:

Mahzenü'l-Esrar (sırlar hazinesi:) Erzincan meliki mengücekoğlu fahreddin behram şah'a gönderdiği bu eser 2400 beyitlik ahlakı, tasavvufı bir mesnevıdir. Behram şah, kendisine gönderilen bu eserden çok memnun olmuş ve karşılık olarak nizamı'ye, 500 altın dinar, 5 rahvan katır, tam koşumlu 5 at ve kıymetli elbieler göndermiştir. Bu eser nuri gençosman tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek hasan ali yücel'in ön sözü ile 1946 yılında M. E. B. yayınları"şark islam klasikeri" dizisinde yayımlanmıştır.

Hüsrev ü Şirin: sasanı hükümdarı hüsrev perviz'in şirin ile olan aşkını konu alan 5700 beyitlik bir mesnevıdir. Buna bir aşak romanı da denilebilir. Eserin muhtelif nüshaları birbirnden farkı olduğundan ne zaman yazıldığı ve kime ithaf edildiği ekesin olarak bilinmiyor. Bazı kaynaklarda onun irak selçuklu sultanı tuğrul'a bazı kaynaklarda sultan kızıl aslan'a sunulduğu yazılmaktadır. Azerbaycan ilim adamlarına göre sultan kızıl aslan'a sunulmuştur. Kızıl aslan gence'ye geldiğinde gence yakınlarındaki karargahına nizamı'yi danet ederek ona büyük hürmet göstermiştir. Nizamı eserini burada sultan'a sunmuştur. Sultan, nizamı'ye hamduniyan kasabasını hediye vermiştir.

Leyli vü Mecnun: şirvanşah celalüddevle ahsitan'ın isteği üzerine 4 ay gibi kısa bir sürede 5100 beyitten ibaret olarak yazmıştır. eser 24 eylül 1188 günü tamamlanmıştır.

Heft Peyker (yedi güzel): Marağa Hakimi aksungur oğlu Alaadin Körp Arslan'ın isteği üzerüne yazdığı 5600 behram gur'un hayatını honu alan bir eserdir. Eser 31 temmuz 1197 günü tamamlanmıştır.

İskender-name: İskender'in hayatını konu alan iki bölüm halinde 10800 beytitlik bir mesnevıdir. Şerefnale ve ikbalname diye iki bölümden ibarettir. Birinci bölümü Azerbaycan atabeklerinden nasredin ebu bekr'e, ikinci kısmı ise musul atabeklerinden II. İzzeddin Mesut'a ithaf edilmiştir. Çeşitli kaynaklarda nizamı'nin 20 bin beyitlik bir divanının olduğundan bahsediliyor. Ancak bu divan XVI. Yüzyıldan sonra kaybolmuştur. Bu divandan bugün elde 1200 beyitlik üç parça mevcuttur. Bunlardan başka çeşitli tezkirelerde ona ait 800 beyit kadar şiir vardır. 22-25 hazİran 1991 günlerinde Tebriz'de, çin'den, fransa'ya, japonya'dan, çekoslovaya'ya kadar 20 ülkeden 150'den fazla ilim adamının katıldığı büyük bir kongre yapılmış ve büyük tür şairi nizamı'nin hayatı ve eserleri tartışılmıştır. nizamı'nını eserlerinden bölümler:

MAHZENÜL ESRAR (Sirler Hezinesi)

Yéddinci söhbet İNSANIN ÜLVİYYETİ

Sen, éy feleyi héyretde goyan insan,
Yér de, göy de nazınla daim oynayan insan.

Ülviyyet aleminden heberdarsan déye den,
Gudretinle şerefsen, şansan yére, göy sen.

Güdretin perverişi deyen olub ezelden,
Süd déyil, şeker yémek gayen olub ezelden.

Hedsiz necibliyinle eşrefisen dünyanın,
Ezelden héyirhahlıg bütüsen gén dünyanın.
É'cazkardır gudretin ucu iti gelemi,
Yaradıb senin kimi gözel bütü gelemi.

Can damarı bağlayıb ciyerinin téline,
Can gövheri parlayan kemer vurub béline.

Alemdir inceliyin, dünya senin héyranın,
Çatmaz arıg ahuya esla kökü céyranın.

Yér üzünde vehşiler ramdır zoruna senin.
Guş kimi yémleyirsen, düşüb toruna senin.

Dövlet guşu humaysan, gayen seadet olsun,
Az yémek, az danışmag, necilik adet olsun.

İşığı, garanlığı, héyri, şeri alemin,
Bil ki, ebes déyildir, éy beşerı alemin!...

El vardır ki, el goyan yoh elinin üstüne,
Perde çeker sirrinin, emelinin üstüne.

Can atırsan açasan bu perdenin sirrini,
Yırtdığın perde açar, bil ki, senin sirrini.

Perdesiz bir könülü algışlama héç zaman,
Perdesiz bir havanı sen hoşlama héç zaman.

Mö'cüzeni gösteren bu séhirli perdede,
Ağlını héyran goyur her bir sirli perde de.

Bu perdeden savayı, gel, héç hava çalma sen,
Bu perdeden kenarda haric hava çalma sen.

Her halından, gel, şadlan bu esralı perdeni,
Ahengiyle ganadlan bu esralı perdeni.

Ruhunun aynasından goy pak olsun varlığın,
Gırh günün zilletinden gülsün behtiyarlığın.

İnsan oğlu gazanda da şan şeref.
Getiribdi yusif garanlıg zindan şeref.

Kölelik zencirini zilletsiz atmak olmaz,
İztirabsız ezabsız şerefe çatmag olmaz.

Tebiet gümüşünü eriderek ezabla,
Gızıla döndersen onu gerek ezabla.

Ezaba gatlaşmagla her niyyete çatarsan,
Zelillikden gurtarıb ülviyyete çatarsan...

Can at ki, sığınasan dergahına meslkin,
Mehşer odu gıyar mı günahına meslekin?!

Cehennemin ateşi yahar mı suçsuz kesi?
Emisini gorudu péyğemberin nefesi.

Tanrı salmaz nezerden pak ruhları, canları,
Zireh kimi goruyar gelbi saf insanları.

HOSROV VE ŞİRİN
KİTABIN TERTİBİ VE ÉŞG HAGGINDA BİR NÉÇE SÖZ

Üreyim hatifi görüb meni şad,
Hümmet éyvanından seslendi:héyhat...

Durma, éy nizamı, iş zamanıdır,
Felek étibarsız, dünya fanidir.

Teze bahar yétir can çéşmesinden,
Yéni paltar géydir sözlerine sen.

Hümmet éyle, burda ele al sazı,
Ucalt bu perdede şirin avazı.

Vahtsız yola çıhsan, pusarlar, inan,
Başını keserler vahtsız banlasan.

Süsen tek helelik dil bağlanmamış,
Gül kimi néçe gün dil açıb danış!

Polad kimi berkit dızıl sözü sen,
Salsın söz sikkesi pulu giymetden.

Demirçi kimi sen bir gılınc yarat,
Sonra cilalandır, gün kimi parlat.

Boş me'nasız sözler kime gerekdir?
Kim béle sözleri dinleyecekdir?

Sözü nezme çekmek asandır asan,
Gerek söz üstünde sen can goyasan.

Sözünde çohluğa goyma yér olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.

Su artıb heddini aşarsa eger,
İçeni doydurmaz, mütleg gerg éder.

Bedende heddinden artıg olsa gan.
Néşterle tökerler onu damardan.

Az danış, désinler söünde güc var,
Çoh sözü dinleyen çoh nögsan tutar.

Çoh söylemek belke sana asandır,
"çoh oldu" déseler böyük nögsandır.

Söz ruhdur, can üçün ruh bir dermandır,
Can tek ezizliyi belke bundandır...

Me'lum hékayetdir "hosrov ve şirin",
Dastan yohdur esla bu geder şirin.

Ruhu ohşasa da bu gözel dastan,
Perdede galmışdı bu gelin çohdan.

Tanıyan yohdur bu gözel alması,
Berdede var idi bir el yazması

O ölkenin gedim tarihlerinden,
Bu dastanı tamam öyrenmişem men,

O yerde yaşayan goca adamlar,
Teşvig etdi, işe men verdim gerar,

Agıl bu destanı beyensin gerek,
Sözleri şirindir, mezmunu gerçek.

Hosrov'dan, şirin'den galan yadigar,
Gizlinde deyildir, durur aşikar:

Şebdiz atın şekli, bısütün dagı,
Perviz sarayının eyvanı. Tagı.

Zavallı ferhad'ın sönen arzusu,
O şahrud, o şahrud, o çölde ahan gözel su.

O gesri- şirin'e geden süd çayı,
Hosrov'un ovlagı, zengin sarayı.

On telli sazını çalardı barbed,
Şahrud'da aramgah-hoş istirahet.

Söyleyerken o hekim bu hoş dastanı,
Çıharıb içinden eşgi, feganı.

Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
Sahlaya bilmirdi yayda ohunu!..

Altmışda sevginin, eşgin heycanı,
Titrede bilmezdi yorgun gocanı.

Bilici deyeni etmedim tekrar,
Me'lumu demekden kime fayda var?..

Onun yazdıgları, cengaver eşgi,
Menim yazdıglarım, bir dilber eşgi.

Eşgden başga söz könlüme yaddır,
Ömrümün guşuna sevgi ganaddır.

Eşgdir mehrabı uca göylerin,
Eşgsiz, ey dünya, nedir deyerin?...

Eşgsiz olsaydı hilgetin canı,
Dirilik sarmazdı böyük cahanı.

Eşgsiz bir adam bir neydir, gırıg,
Yüz canı olsa da, ölüdür artıg...

Köpek kimi yemek, içmek nedir, ne?
Bir pişik olsa da, can ver eşgine.

Pişiyin eşgiyle yaşamak inan,
Yahşıdur, şir olub, yalgız galmagdan.

Eşg düşse daşın da gelbine eger,
Gövherden özüne me'şug düzelder.

Magnit olmasaydı eşgin esiri,
Çekmezdi özüne demir zenciri.

Kehrebanın eşge düşmese canı,
Ele cezb etmezdi guru samanı.

Dünyada gövher var, daş var ne geder,
Onlar ne bir saman, ne demir çeker,

Bu saysız hesabsız maddeler yene,
Bah, gör, meyl edirler merkezlerine...

Kainatda her şey cezbe baglıdır,
Filosoflar bunu eşg adlandırır...

İdrakkı dinlesek, söyleyir o da:
Her şéy éşg üstünde durur dünyada.

Göyler yaransaydı Éşgden azad,
Düşün, olardı mı yé üzü abad?

Éşg ile düzeltdim men bu dastanı,
Doldurdum sesiyle éşgin, dünyanı...

HOSROV'UN MEGBERESİNDE
ŞİRİN'İN ÖZÜNÜ ÖLDÜRMESİ

Şirin yuhusundan ayıldı seher,
Yéni tehlükeden vérildi heber.

Hebeş gayıdarken hebeşistan'dan,
Kafur gabı sındı yolda bu zaman.

Galadan bahırdı bir zenci aya,
O güldü girerken ay bu galaya.

"bir tabut gurulsun!–emr étdi şirin,
Şahennşaha layig, bezekli, zengin!

Tutulsun o tabut gümüşe, zere,
Çohlu mirvariye, saysız gövhere!"

Keyan gaydasınca sahlayıb ayin,
Hosrov'u goydurdu tabuta şirin.

O gün basdırmağa verildi gerar:
Seherden şehidi defh étsin şahlar...

Köç başlayan zaman garışar ara,
Tanınmaz ne perviz, ne hosrov, kecra.

Kenizler, gulamlar baş açıg, nalan,
Ortada serv tek şirin huraman.

Serhoş nergizleri gara sürmeli,
Teze gelin kimi hınalı eli...

Gırmayıb hosrov'la olan ilgarı,
Huraman gédirdi bütün yolları.

Her gören déyirdi:"şirin sévinir,
Esla gemgin déyil, o ferehlidir"...

Şirin serhoş kimi yolu gédirdi,
Şah serdabesine élece girdi...

Gapını balğladı, goy görmesinler,
Yanaşdı tabuta elinde hencer.

Götürdü örtüyü, tapdı yaranı,
Eyildi bir defe öptü yaranı

Yaranın yérini öğrenen peri,
O yérde döşüne vurdu henceri.

Sonradan ucaltdı öz nalesini,
Camaat éşitdi onun sesini...

Algış bu ölüme, ehsen şirin'e!
Öldüren şirin'e, ölen şirin'e!...

Çoh gözel arvad var, merdlikde bir şır,
Çoh ipek içinde şırler gizlenir...

Bir tahta oturdu iki tacver.
Megberi bağlayıp géri döndüler.

Mezarı terk étdı o gemli karvan,
Bu sözü yazdılar gayıdan zaman:

"bu şirin'den başga kimse dünyada,
Özünü bir kese étmemiş feda"

LÉYLİ VE MECNUN
(MECNUN'UN EZEMETİ HAGGINDA)

Mecnun'u sersei zenn étme ki, sen,
Déyildir gördüğün divanelerden.

Oruclu, namazlı, nurlu bir çırag,
Egli yad déyildir, edebden uzag.

Vahtının en böyük bir alimiydi,
Alemi şerh éden loğman kimiydi.

Gizli me'nalara o yol açardı,
Gelbinde göylerin min sirri vardı.

Gızıl sikkesi tek her sözü gözel,
Le!le benzeyirdi dédiyi gezel.

Delinin ağlına bellidir her kes,
Ondan bu inciler saçılabilmez.

Dünyanın géydini tamam atarag,
Géydsiz bir heyat sürürdü ancag.

Ondan ölüm fikri aşıb daşırdı,
Köç tedarüküne hazırlaşırdı.

Déyirdi: "can évim alışıb derdden,
Ölüm gurtaracag meni möhnetden".

Kim ki, düz gelmese dünyayla, inan,
Çetin can gurtarar bu dar dünyadan.

Dünyanı dörd elli tutsa bir nefer,
Çetinlikle köçüb dünyadan géder.

Mecun yol yoldaşi gezmeden bir an,
Açırdı zenciri öz varlığından...

(LÉYLİ'NİN GEBRİ ÜZERİNDE MECNUN'UN ÖLMESİ)

Meşhur söz ustadı, o söz loğman'ı,
Béle tamamlayır bizim dastanı:

O hırmanı yanmış alıiıb söndü,
Göz yaşından olan hırmana döndü.

İnsafsız feleyin el deyirmanı,
Üyüdüb apardı haman hırmanı.

Çünki, zefif düşdü gét géde beden,
Daha gücüz oldu o evvelkinden.

Canı ayağından dodağa çatdı
Günü ahşam olub zülmete batdı.

Sızlayıb ahları göye kükseldi,
Torpag gelininin yanına geldi.

O hasarlı gebre üz goyub yatdı,
Gemisi bullanlıg bir suya batdı.
Heste garınca tek başi firlandı,
Yaralı ilan tek gıvrılıb yandı.

İki üç béyt dédi gemle, möhnetle,
İki üç göz yaşi, tökdü hersetle.

Sonra da göylere tutub üzünü,
El açıb o zaman yumdu gözünü:

"Éy bütün alemi gurub helg éden!
Seni ezizine and vérirem men.

Al derdli canımı ya perverdigar!
Meni sévgilimin yanına apar!

Bu canı berklikden özün azad ét,
Apar o dünyaya, könlümü şad ét".

Déyib bu sözleri, baş goydu yére,
Gebri gucagladı o birdenbire.

Cananın gebrini öpdükden sonra,
Dost! Deyib, canını tapşırdı ona.

HEFT PÉKER (Yedi güael)

(*Behramı'ın cüme cünü ağ günbed'e gétmesi*)

Güme günü seher bu yamyaşıl tağ
Évini güneşden étdi ağappağ.

Şah da ağ géyinib yola düzeldi,
Hemen ağ günbedin üstüne geldi.

Yurd idi zöhre'ye béşinci iglim,
Béş növbe çaldırıb oldu o teslim.

Zenciler hete'e goşun çekmeden,
Şénlik méydanını şah étmişdi gen.

Ayın, ulduzların, galharag géce,
El atıb gözüne sürme çekince.

Şah rica éyledi o dildadenden,
Géce hemdeminden, seherzadenden.

Uysun günbedinin hoş ahengine,
Erğanun rengini gatsın rengine.

Gız sene söyledi şahın bahtına,
Bir de ki, o gözel tac ü tahtına.

Dualar ohudu, aferin dédi,
Bu dövlet artİran bir dua idi.

İSKENDERNAME

"şerefname"

(Şerefnameni yazmag haggında)

Géce gündüz kimi bezek vurmuşdu,
Seher duasına érken durmuşdu.

Yér üzü méhtabdan açmışdı çetir,
Sanki yér nafından sepirdi etir.

Torpağın bazarı boşdu seslerden,
Gulag asudeydi o cereslerden.

Kéçikçi dalmışdı şirin yuhuya,
Dan yéri başını salmışı suya.

Dünyanın işinden çekib el ayag,
Fikir zencirinde olmuşdum dustag.

Gözlerim örtülü, könlüm ayıgdı,
Aramag işinde zéhnim sayıgdı.

GAZELLER

Her gécem oldu keder, gusse, felaket sensiz,
Her nefes çekdim, heder gétdi o saet sensiz!

Senin ol celb éleyen vesline and içdim, inan,
Hicrine yandı canım, yoh daha taget sensiz!

Başga bir yarı néce ahtarım, éy nazlı melek,
Bilirem, sen de dédin: "yoh yara hacet sensiz!"

Sen menim gelbime hakim, sene gul oldu könül,
Sen ezizsen, men ucuz, bir héçem, afet, sensiz!

Ne gözüm var arayım men seni, behtim de ki, yoh,
Ne de bir gaçmağa var mende cesaret, sensiz!

Sen nizamı'den eger arhayın olsan da gülüm,
Gece gündüz arayıb, olmadı rahet sensiz!

Hüsnün gözel ayetleri, éy sévgili canan!
Olmuş bütün alemde senin şe'nine şayan.

Gel éyle inayet, mene vér buse lebinden,
Çünki gözelin busesidir aşige éhsan.

Sordum ki, "könül hardadır"adamın bu cevabı,
"Héç sorma, tapılmaz onu ahtarsa da insan ".

"rehm éyle" déyib, sél kimi göz yaşımı tökdüm,
Kim, ganım ile el yuma, éy afet-i dövran!

İnsafın eger var ise söyle, bu nizamı,
Senle néce reftar élesin, éy mah-i taban!

Gel söyle, cavabın ne olar, sorğu zamanı,
Ehvalılm senden soruşarsa gızıl arslan?

Yol çetin, alem garanlıg, atını bir yane çek,
Varlığı gel bir zaman can mülküne, vicdane çek.

Gov könül bağça bağından bu gara garğaları,
İmtahan éyle, hüma guşlarını méydane çek.

Könlüm oldunsa mehrem, éy gülüm, aç perdeni,
Hikmetin şerbetini al, başınaa merğane çek.

Ehl-i ruh meclislerinde héç zaman olma ağır,
Sagi tek, iç al şerab, her işini sehmane çek.

Meşğul olma zerrece cennet cehennemle, sagın,
Ez cehennem başını, iplerini mestane çek.

Gerçi ruh haleminin hikmetine çatdı elin,
Erşi titret, gerdişin iplerini mestane çek.

Gét gedemsiz o yolu, dilsiz danış her sözünü,
Bahmadan gör, suret-i péymanesin gel cane çek.

Éy nizamı, bu gedeer esrar ki, sen açmısan,
Anlayan yoh rebzini, besdir, onu pünhane çek.

RÜBAILER

Éy meni terk éden, men ne éyleyim?
Derdimi, gemimi kime söyleyim?
Bilirem bir daha görmerem seni,
Ganlı göz yaşına döndü dileyim.

Edalet hemişe zefer getirer,
Zülm ise aleme zerer getirer.
Sehavet perdeler çeker éyb üste,
Hümmetse adama hüner getirer.

Yémen soltanının bahdım gebrine,
Bir kefen çıharıb o, vérdi mene.
Dédi ki, gülme sen sehavetime
Dünyadan köçerken bu çatıp mene.

BEYİTLER

Zulumkarlıg dağıdar, berdad éyler ölkeni,
Edalet, seadetle abad éyler ölkeni.

Hecaletden haraya goyarsan başını sen?
Halgı çıhart ağ güne, at zülmün daşını sen.

Dünyaya fatéh olmaz zülümkarlıg, rezalet,
Yer üzünün fatéhi edalettir, edalet!

Memleketin dayağı edalettir her zaman,
Edaletle nesibin seadetle her zaman.

Éşginle ateşe dön, nifretinle buza dön,
Élm yolunda güne dön, aya dön, ulduza dön!

Her emelin üstünden sanma kéçendi dövran,
Her yahşını, yamanı yahşı seçeendi döran.

Ağıl, kamal beslemez igidliye edavet,
Hüner de, igidlik de edalettir, edaler!

Hagsızlığa uyarag günaha batmag nedir?
Gan töküb, zalım olub, abrını atmag nedir?

Halga divan tutanı divan gözler her yanda,
Mezlumların feryadı gorhuludur cahanda.

Su kimi, yavanlığın su olsun, savab olsun,
Od kimi yanan gelbin özüne kabab olsun.

Zehmet feryad deyildir, bir şadlıgdır insana,
Zehmetinin ahırı rahatlıgdır insana.

Gana geltan étse de seni zehmet tikanı,
Çalışmagdan usanma, işe alışdır canı.

Poladdan dağ olsa yéne de, inan.
Vurub parça parça dağıdar insan.

Çoh iti zéhinler yatan oldular,
Ahırda sahsı gab satan oldular.

Bal véren arının bircesi, yegin,
Yüzünden yahşıdır bal yéyenlerin.

Kimin ki, dünyada bir me'şugu var,
Élesi hegigi bir aşig olar.

Sene birce dilber éler kifayet,
Tek galar çoh arvad alan nehayet.

Hikmet deni sepdim ki, vefa deni cücersin,
Hamı algış ohuyub, bir gün varını dersin.

Ülvi éşge can atar esil insan cahanda,
Beşer ülvi éşgiyle gazanıb şan cahanda.

Sadıg dostun sağaldar şefasıyla yaranı,
Dönük dostun sızladar cefasıyla yaranı.

Ne éylese sene övaldın, inan,
Önu görecekdir öz övladından.

1.2.12. Marağali Evhedî (1274 - 1338)

XIII. –XIV. yüzyyıl Azerbaycan edebiyatının en büyük temsilcilerinden birisidir. Evhededdin Evhedı, 1274 yılında İran Türklüğü önemli kültür merkezlerinden birisi olan marağa'da dünyaya gelmiştir. Burada büyümüş, tahsil almış ve şairliğe başlamıştır. Bir müddet marağa rasathanesinde hem çalışmış hem de devrin ilimlerini tahsil ederek çok yönlü bilgi sahib olmuştur. İlmini daha da artırmak için doğu'nun belli başlı kültür ve medeniyet medeniyet merkezlerine gitmiştir. Yirmi yıldan fazla bir süre isfahan'da kalmıştır. Marağa'ya ancak 59 yaşlarında dönebilmiştir. 1333 yılında ansiklopedik özelliğe sahip"cam-i cem" (cemşid'in camı) manzum eserini yazmıştır. 1338 yılında, 64 yaşında marağ'da vefat etmiştir.

Kabri Marağa'dadır. "Pir Evhededdin" türbesi anılmaktadır. Evhedı, geride insan sevgisini esas alan büyük bir eser dizisi bırakıp gitmiştir. Onun lirik şiirlerden oluşan "divan"ı en önemli eseridir. bu eserinde"safi " mahlası ile yazdığı ilk şiirlerinden son şiirlerine kadar, bütün şiirleri(gazelleri, kasideleri, rübaleri, terci-i bendleri) yer almıştır.

33 yaşında yazdığı"Dehname" adlı eseri de çok önemlidir. Bu eser bir ön sözle on mektuptan oluşmakata ve iki gencin aşkından yola çıkarak devrin sosyal meselelerini ve sıkıtılarını terennüm etmektedir. Şairin diğer bir eseri olan"cam-i cem", şairin son 40 yıllık ilmini, tecrübesini, dünya görüşünü hülasa ederek, vasiyet şeklinde gençlere sunduğu bir eseridir. Evhedı'nin "dehname" ve "cam-i cam" adlı manzum eserleri Azerbaycan edebiyatının gelişme döneminin temel eserleridir. Felsefı yönden panteist ruh taşıyan bu eserler, İran Azerbaycanı muhitinin hadiselerine, zamanın idare uslüne karşı gönül itirazlarının sesidir. Evhedı bütün eserlerinde kendi his ve arzularından ziyade halkın arzu ve duygularını ifade etmeye çalışmıştır. Şairin şiirlerinde sosyai, felsefı ve allakı düşüncelerle birlikte, sosyal sıkıntılar, kötülüklerle mücadele, haksızlıklara itiraz, muhabbete, doğruluğa ve iyiliğe inaçla ve azimle ilerleme büyük yer tutuyor.

Tasavvufa, sufızme gönül vermiş bir şair olan evhedı, tasavvufun ilkeleriyle ve eğitimiyle ilgili konulara da şiirlerinde yer vermiştir. "cam-i cem" adlı eserinin ikinci faslının ikinci bölümünde "tövbe hakkında", "halvetin manası hakkında" çok önemli izahlar vardır. Evhedı, sufılerin dünyadan el etek çekenlerini tasvip etmemiştir. O

eserlerinde "hak'la beraber, halkla beraber. " Fikrinde olmanın önemini sık sık vurulamıştır.

Evhedı'nin "cam-i cam " adlı eserinden birkaç paraça:

MEĞRURLUĞUN, YÜNGÜLLÜYÜN VE LOVĞALIĞIN PİSLENMESİ

Éy oğul, bu yolu asta gét görek,
Goy iti géderek gızmasın ürek...

Nefsin şuhlug étse, caza vér ona,
O, cehl gılıncıdır, goy onu gına.

Kéf çekmek, méy içmek zamanı déyil,
Dünyanın abırı boynundadır, bil.

Bu işle dostunu vérersen yéle,
Goyma şad olmağa düşmeni béle.

Yüngül adamlardan uzag ol, uzag!
Téz başı aşağı yuvarlanacag.

Héç éşitmedim ki, tohtag bir insan,
Olsun emelinden bir gün péşiman.

Tapılmaz şeherde éle bir herer,
Olsun yüngüllügden daha da béter.

Çoh ata hünere sahib olsa da,
Pis övlad ömrünü téz vérir bada...

Yüksek bir ad üçün çalış her zaman,
Hamıya hoş gelen bir sifet gazan.

Çalışma étmeye onu, bunu sen,
Sen ki, başgasından artıg déyilsen!?

Rütbesi, mensebi yüksek adamlar,
Ürekden olarlar çoh tevazökar.

Kendli hésabına yaşarsa serheng,
Onun bu halına ağlamag gerek.

Kendli héy çalışır çekerek zehmet,
Sen se harac alıb édirsen işret.

Sonra goruyucu adlanırsan, ah!
Senince, insanlıg budursa, éyvah!

Bu kéfden öteri bir anda, yéter,
On illik ruzini herc étme heder.

Garı ip eyirmiş ay işığında,
Rahatlıg bilmemiş o birce an da.

Yumurta yığmışdır, dözüm sebr ile,
Ta emir aparsın onu cebr ile.

Sonra da otursun gürrelenerek,
Ah! Niye başını üzmeyir felek!?

Zülme ürek vérme, birden güc geler!
Bir sınan bir daha hardan düzeler!?

Ağacına balta vurursan néyçün?
Onu kesende de barı bir düşün.

Ne geder élm, hikmet bilirse cahan,
Bu div zeherine onlardır derman.

Eger ağlın, ruhun kamilse, elbet,
Senin gulun olar gezeble şehvet.

Govmaçün bu iki divi dünyadan,
Ne geder péyğember mehv oldu, aman.

Sen ayag altına alsan bunları,
Adına uca olar, başın yuharı.

Nadalıg camından mest olma gel sen,
Yohsa, bir defelik elden gédersen.

DOSTLUG VE VEFANIN ŞERTLERİ

Dostlugda dost ile bir ol samimi!
Bir gavıg içinde cüt lepe kimi.

Bir ferg görünerse dost arasında,
İki yüzlülük var arada onda.

Bu işde yar olmag, dost olmag gerek!
Yarsız iş aşmayır dünyada, gérçek.

Ne geder bir gesdin, bir temennan var,
İnanma yar olsun onda sene yar.

Ne geder öz arzun dalınca gétsen,
Géyre yoh, özüne yar olarsan sen.

Dosta öyüdler vér, öyüd al ondan,
Ona irad tutma, ancag héç zaman.

Şeherin şöhreti olan bu dostlar,
Mehebbet yolundan düşmüşler kenar.

Onlar gırhmag üçün dostlug édirler,
Çörekçün, aş üçün elden gédirler.

Dar günda seninle géc dost olarlar,
Dost olar, tézce de doyarlar, aşkar.

Onlar var dostudur, alsalar eger,
Seni mehv éderler, gem de çekmezler.

Diremin olarsa, dostun olacag,
Bu yolla diremi senden alacag.

Yém vérsen, gözleri olacag sende,
Hirslenib coşacag yém vérmeyende.

Dostlug é'tibardan, vefadan törer,
Ne dostlug, étibar olmasa eger!?

Bu mecazı dostlar sana aşikar,
Hegigi sirlerin üzünü açar.

Bu dostlugda möhkem olmasa her kes,
O, dostlug yolunda bir yana gétmez.

Zahirin, batinin düz olsun gerek,
Ehdi pozmayasan ta ahıra dek.

Ehdine sen vefa étmesen, düzü,
Sefa giblesine çevirme üzü.

"éy insan vefa ehda" dédi hagg,
İnsan éşitmedi bu sözü ancag.

Vefada it ondan yaranmış üstün,
Atdan şöhretlidir o, bah bununçün.

Vefaya cüt olan temiz adamlar,
Vefanı ismetden üstün tutarlar.

HÉKAYET

Déyirler, ağıllı bir üstad varmıiş.
Nacins bir şakirde ders ohudarmış.

İllerle gatlaşıb her eziyyete,
Dözdü çoh ezaba, çoh müsibete.

Ahır élm öyrenib, o, alim oldu,
Natig ve gudreli bir hekim oldu.

Ucaldı mensebi, artdı dövleti,
Şaha yahın oldu, galdı şöhreti.

Esil mayasında yoh idi vefa,
Odur ki, ustadı salmadı yada.

Ustadın zehmeti lap telef oldu,
Çünki öyretdiyi nahelef oldu.

Temizler vefada olarlar tamam,
Bed gövher yaramaz, çiy olar müdam.

Kim vefa yoluna merdana geldi,
Ordan comerdliye galhıb yükseldi.

COMERDLİK, KİŞİLİK VE İNSANLIG HAGGINDA

O, diksin başını yére heyadan,
Govsun heyasızı gapıdan haman.

Ondan éşitmesin artıg söz bir kes,
Héç vaht öyünmesin halg içre ebes.

Yatmışa kéşikçi olsun géceler,
Halga kömek étsin güvvesi geder.

Dilinin ezberi bu olsun gerek:
Dara düşenlere kömek éyleınek!

Her vaht pay ayırmag yétime aca,
Her vaht arha olag dula, möhtaca,

Özgenin éybine göz yummag ancag!
Başga kes sirrine yol ahtarmamag!

Pislik yol tapmasın onun halına,
Pis şéyler gelmesin héç heyalına.

Temizlik, tohlugdur dostu, sirdaşı.
Ancag insanlıgdır onun yoldaşı.

Odur séçilmişi zamanın ancag,
Onunla mümkündür amanda olmag.

Dostuna çevirer ürek üzünü,
Nefsinden goruyar her vaht özünü.

Dönmez gılınc ile vursan da eger,
"şeker" cavab vérer, désen de zeher.

O, éyib örtendir, azad, heyalı,
Héyirhah, sévendir élmi, kamalı.

İş görer, işine o, muzd istemez.
Öyünöez, ne de ki, alçalmaz ebes.

O, her vaht nefini sındırmag üçün,
Eger ne lazımsa éyleyer bütün.

Yüz ezab çekse de, héç dönmaz üzü,
Vérer çöreini dadmış özü.

Budur hoşbehtliye dünyadan nişan!
Budur, üreklilik, igidlig haman.

Kimde tapabilsen bu sifeti sen,
Çalış ki, ondan üz döndermeyesen.

SAHTA COMERTİK GÖSTERENLER HAGGINDA

Béleymiş insanlıg bizlerden gabag,
Buymuş comerdlerin gaydası ancag.

İndi galmamışdır bunlardan bir iz,
Adları dile de gelmeyir hergiz.

Her yér tor guranla, hainle dolu,
Gururlar her zaman bir hiyle toru.

Başda eyleşerek söyleyer:sedrem,
Bir néçe eclafı éyler başa cem.

Uzadar sağ sola bığ, saggalını,
İçer, heşiş çeker, pozar halını.

Başına toplayar yaramazları,
Düzer garşında sef sef onları.

Onlar hamısı rind, çıhmış deriden,
Gaçmışlar ustadan, öyüdlerinden.

Hamısı şehvetin elinde galmış,
Hamısı meşugçün heyala dalmış.

Gündüz yéyib içmez, gédib çalışar,
Géce pis işlerin ardınca goşar.

Üç günde aldığı muzdu bir anda,
Hercleyer yarının o, garşısında.

Biri gatıg alar, biri héyva nar,
Bunları toplayıb meclis gurarlar.

Meclis çalğılarla, boşgabla dolu,
Nerd, şahmat, gedehler şerabla dolu.

Süfrede çörek var, gazanda hörek!
Amma kişilikden uzagdır ürek!

ÉlM ÖYRENMEK VE ALİMLERİN ŞEREFİ HAGGINDA

Eger sen istesen bir élm öyrenmek,
Bütün lezzetlerden ellerini çek.

Géceler udmasan çırag tüstüsü,
Hardan öyrenersen sen élmi, düzü.

Élm, din dalınca lazımsa gétmek,
Lap çi'e geder de gédesen gerek.

Élm ohu, dünyada kamaldan ötrü,
Ohuma dövletden, ya maldan ötrü.

Élmi kamillikçün öyrenmesen sen,
Yahşı ad getirmez o, sene eslen.

Élmi öyrenirse kim zerden ötrü,
Biliyi héyirden, zereden ötrü.

Bir kendin biliksiz hetibi olar,
Ehli naehlden séçmez, aşikar.

Élmini kimseden gizleme nahag,
Susuz üreklere bulud kimi yağ.

Kamal sorağında olanlara sen,
Çalış ki, varından bir pay véresen.

Alim edalete méyl étse özü,
Bahmaz var dövlete héç zaman gözü.

ÉlM ÖYRENMEK HAGGINDA

Kéçmiş élmlerden galan bir varak,
Gızıldır onunçün sanki bir tabag.

Düzlüyü sévendir, hiyleger olmaz,
Hamısı deryada, batmaz, boğulmaz.

Ganédir bir parça guru çöreye,
Benzer nefesleri müşklü nafeye.

Süfrede çörek yoh, gazanda hörek,
Kişilik kisesi doludur, gérçek.

Élm ağla yoldaşdır, sirdaşdır cana,
Her yérde hasardır senin ruhuna.

Yuhlasan baöında o, oyag durar,
Ölsen varlığına odur yadigar.

Sen yémek istesen olar deyirman,
Yol gösterren olar yol gétsen her an,

Gövheri sularda çürüyen déyil,
Odların içinde eriyen déyil.

Yol gétsen, gelbinle o, yoldaş olar,
Otursan ruhundan olar heberdar.

Héç kes torpaglarda gizledebilmez,
Onu tufanlar da mehv édebilmez.

Şah, serheng de kesmez onun yolunu,
Oğru da bacarmaz aparsın onu.

NESİHET YOLU İLE BİR NÉÇE SÖZ

Gel bu cavanlığı taetde kéçir,
Acizlik gününü yadına sal bir.

Uyma olmayana, agilsen eger,
Dünyada gismetden artıg kim yéyer!?

Gelbinde yér vérme pahıllığa sen,
Kin, gezeb pasını sil üreyinden.

Sultanlıg dé nedir? Sağlam olmağın!
Şahlıg héyir ile nefes almağın!

Bir az ruzin varsa, rahat da gelbin,
Bil, gafdan gafacan mülkndür senin.

Bağlıdır hemişe zehmet ile var,
Gabagdan öyünmek me'nasız olar.

Sen çalış gérine ireline bah,
Ne bilsen, özgeden gizleme héç vaht.

Évler garanlıgdır, gözler kor, düzü,
Bir çırag yandırsan, kömekdir özü.

Özgeler yanında ne öyrenmisen,
Çatdır elden ele başgalara sen.

Yérinde olmasa yahşılıg eger,
Yaman olmasa da, zülm déyerler.

Yérinde édilse bir pislik elbet,
Agiller bu işe déyer edalet.

Kiçik istemese özünü her kes,
Héç vaht alçaglarla üz üze gelmez.

Çünki yahşı yaman bir sirdir, düzü,
Éyib ahtaranlıg éybdir özü.

Neye alet étsen, sen éle olsan,
Héyirle meşğul ol, onda bacarsan.

Her hoş hesiyyetden artar mehebbet,
Dostluğu azaldar ancag turş sifet.

Hoş hulg camaatı meftun éyleyer,
Bir hulg bunda artıg daha néyleyer!?

Zarafat üzlerin töker suyunu,
Artısan, pislikle gurtarar sonu.

Yara hönül vérme, mehv éder seni,
Bir şehvet aparar iliklerini.

Kim dése éybini dostundur, inan.
Gizleden seninçül ilandır ilan.

Direm esirinden dostlug gözleme,
Héç vaht ehlagsıza"sirr sahla" déme.

Kéç eger hacesen, néçe gulamdan,
Bişmişsense, gén gez bir néçe hamdan.

Oldugca işlerle eli yuharı,
El atıb bulama barı.

Sene tabé olmuş felekler budur,
Onun méydanında héyir topu var.

Sözünde adet ét edalete sen,
Uzat ellerini seadete sen!

1.2.13. Abdülkadir Merağî (1353 - 1435)

Türk dünyası'nın musikı alanında yetiştirdiği en büyük dehalardan birisi olan abdülkadir, 1353 yılında İran azerbacanı'nın merağa şehrinde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini devrin ünlü müzik alimlerinden olan babası gıyasettin gayıden almıştır. Henüz çocuk yaşlarında iken müzik, hat sanatı, edebiyat ve dil dersleri görmüştür. Aldığı bu ilimleri geliştirerek kısa sürede ün yapmıştır. İyi bir ressam, iyi bir ses sanatçısı, güçlü bir şair olduğu gibi çok büyük bir musikı teorisyeni, bestekarı olmuştur. 1377 yılında celayirli hükümdarı hükümdarı hüseyin'in açtığı bir müzik yarışmasını kazanarak saraya girmiş ve büyük şöhret kazanmıştır. Daha sonra 1393'te bağdat'ı fetheden timur, birçok sanatçı ve ilim adamı ile birlikte abdülkadir merağayı'yi de semerkant'a götürmüştür. Timurlular sarayında uzun süre kalan ve büyük rağbet gören abdülkadir merağayı, bir ara istanbul'a gelerek osmanlı devleti sarayında da bulunmuştur. Abdülkadir Merağayı'nin yaptığı binlerce besteden günümüze kadar ulaşanı olmamıştır. Ancak elde bulununan sahibi kesin olarak bilinmeyen bazı eserler ona mal edilmektedir. Safaddin urmavı'den sonra Türk müziği kuramcılarının en büyüğüdür. Zübetü'l-edvar, fevaid-i aşere, camey'ül-elhan, kenz'ül-elhan, makasıd'ül-elhan adlı eserleri çok meşhurdur. ayrıca 13. yüzyılın en büyük musikı alimi safaeddin urmavı'nin kitab'ül-edvar adlı eserinin şerhini yazmıştır. Büyük üstad abdülkadir merağayı 1435 yılında Herat'ta veba hastalığından ölmüştür. Dahi sanatkar Abdülkadir Merağyı'nin bir gazeli:

GAZEL

Éy can-i cahan, behr-i sefa, bizni unutma,
Veh mah cebin, mehr-i liga bizni unutma.

Heg'den dileyür can ü könül ömrün uzağı,
Virdim budurur sübh ü mesa, bizni unutma.

Ol dem ki, şeha, vérse, vérse yüzün hüsn zekati,
Ger olmiye hazır bu geda, bizni unutma.

Ayrılmadı canım gılıc ile éşiginden,
Ger çerh-i felek gıldı cüda, bizni unutma.

Vardır keremünden bu geder bizge tevegge,
Ger saldu güda bizni geza, bizni unutma.

Biz ömrünü ez heg dilerüz çün be duaha,
Sen éyş gıl ü ruh-feza, bizni unutma.

Hicran gıladur her nefesi sinemi mecruh,
Bir gıl bu cerahetğe deva, bizni unutma.

1.2.14. Yusuf Meddah

Yusuf Meddah, Azerbaycan ve İran Türk edebiyatı tarrihinde "verga ve gülşah" adlı eseri ile tanınmaktadır. Henüz başka eseri elde mevcut değildir. Onun hayatı hakkında kısa bir bilgiyi de "verga ve gülşah" da geçen tarih ve ifadelerden çıkrıyoruz. Eserin son bölümündeki bir beyitten onun bu eseri hicrı 770 (miladı, 1368/1369) yılında yazdığını öğreniyoruz:

"Yéddi yüz yétmiş yilindedür bu dem,
Kim, bunun tarihine vurdum gedem"

Yusuf Meddah, altı "meclis" ten ibaret küçük bir mesnevı olan "verga ve gülşah"ın son bölümünde bu eserinin 1700 beyitten ibaret olduğunu da bildirmiştir:

"Bin yéddi yüz béy ola bu dasitan,
İçi dolu dürr, cevahir, le'l ü kan. "

Yusuf Meddah'ın "verga ve gülşah" eserinin "dört elyazma nüshası vardır. Bunlardan ikisi Azerbaycan ilimler akademisi respulika elyazmalar fondu'nda, diğer ikisi ise Türkiye'dedir. "Eser, G. Matrin Smith tarafından doktora tezi olarak hazırlanmış ve basılmıştır. Ayrıca İsmail Hikmet Ertaylan tarafından İzzet Koyunoğlu nüshası, tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. İzzet Koyunoğlu'nda bir nüshası ve paris bibliotheâue nationale supp 427, 645'de, iki nüshası süleymaniye kıb. Tarlan 45/2 ve de ist. Hacı Selim ağa kütüphanesi Kemenkeş 539. Numarada kayıtlı nüshaları mecuttur. "

"Verga ve Gülşah"ın bakü nüshaları noksan olduğundan Azerbaycan edebiyatçıları, Hikmet Ertaylan'ın tıpkıbasımını yaptığı İzzet Koyunoğlu nüshasını esas almaktadırlar. "

Yusuf meddah'ın "verga ve gülşah"eserinin özeti:

Verga ve gülşah, kardeş olan iki kabile reisinin çozuklarıdır. Aynı günde dünyaya gelen bu iki yavrunun çocukluğu birlikte geçer. Gençlik çağına geldiklerinde gönül verirler. Kabile mensupları bunların evlenmesini uygun görür ve düğün hazırlığına başlarlarç yakın bir yerde müslüman olmayan başka bir kabile vardır. Bu kabilenin reisi amr, güzelliği dillere destan olan gülşah ile evlenmek ister. İsteği kabul edilmeyince düğün gecesi kızı kaçırır. Kabile reisi amr ile verga arasında savaş çıkar. Verga yenilir. Gülşah, verga'yı kaçırarak tekrar evlenme hazırlıklarına başlarlar. Bu defa da gülşah'ın annesi bu evliliğe karşı çıkar. Verga'nın babası ölür, yoksul düşer. Yemendeki dayısının yanına gider ve ondan yardım ister. Bu arada kızın annesi gülşah'ı, şam hükümdarı melik muhsin'e verir. Gülşah, melik muhsin'e verga'yı sevdiğini söyler. Melik muhsin ciddı bir kişilik örneği göstererek kizi kardaş kabul eder ve korur. Verga ülkesine dönünce gülşah'ın öldüğünü söyleler. Kısa sğrede gerçeği öğrenen verga ordusuyla şam'a doğru yola çıkar. Yolda haramilerle savaşır ve yaralanır. Melik muhsin onu bularak evine götürür ve onu tedavi ettirir.

Verga, durumu öğrenir ve melik muhsin'den gülşah'ı almadan döner. Yolda allah'a dua ederek ölmesini ister. Duası kabul olur ve verga ölür. Ardınca gelen gülşah, verga'nın ölümüne dayanamaz ve kendisini hançerleyerek öldürür. Yusuf meddah'ın "verga ve gülşah" eserinden parçalar:

DASTAN-İ VERGA VE GÜLŞAH

Éy hüdabenda, kerim ü karisaz,
Vériben géce vü gündüz gış ü yaz.

Yüründen ay ü güneş, ulduzları,
Yaradan éniş, yoguş ü düzleri.

Yağmuru dürr ü taşı gut éyleyen,
Yérden, ağacdan gula gut éyleyen.

Éşgi birle mest éden aşigleri,
İrdiren megsuduna sadigleri.

Senden artıg kim durur gadir aşa,
Sen vérisen lezzet-i her bir aşe.

İş bu étmek, dürlü né'met, ter yémiş,
Sen vérirsen agca, bol altun, gümüş.

Vérdügine çün şükr, ya rebbi'ne,
Can feda olsun resul'ün éşgine.

Vérdügine çün şükr, ya rebbi'ne,
Can feda olsun resul'ün éşgine.

Günde bizden her dem rebbü'l enam,
Mustfa'nın ruhine yüz bin selam.

Ol durur cümle nebiler serveri,
Ümmetin şadi, yérin péyğemberi.

Vér salavat aydéyim bir dasitan,
Kim ne mö'cüz gösterir fehr-i cahan.

Mustafa dövründe bir gövmün adı,
Zahir-i héy-yi ben-i şeyya idi.

Ne ki, élinde olurdu bir yérde,
Vérmiş idi çavı biliş ü yade.

Bunların iki re'isi var idi,
İkisi dahi garındaşlar idi.

Ki, bahadırlar idi bunlar gamu,
Erlik içinde dükeli dutu hu.

Birinin adı hilal-i namüdar,
Ol birinin adı hümam-i şehvar.

Gutrer ile ol hümam'ın bir géce,
Oğlu doğdu, berg urar aydım néce.

Hem hilal'in ol géce gızı olur,
Ol dehi bir giyameti gövher bolur.

Verga vérdiler hümam oğluna ad,
Gız adı gülşah dédiler hoş nihad.

ŞÉ'R-İ VERGA

Zari gılır aydur, éy perverdigar,
Gör bana nétdi bu cövr ü ruzigar.

Günde bin gez ölünce, bir gez éleyim,
Birbirine ol ömrü fani payidar.

Bu ferag içinde bu gün canım al,
Ol güne mövgufdur vesl-i yar.

Ne gılayım, bu könül aram éder,
Ta iki gözüm yaşı gıla gerar.

Ansız olmasın bana iki gözüm,
Ansız olmasın bana léyl ü nehar.

Bu diyar içinde bari hoş olam,
Gele benim sinime herden nigar.

Bir gün isinefes eyyam ile,
Ger gılır ise sinim üzre güzar.

Durum aydım, ya nigarin, gandasan,
Senin hesretin beni yagdı, zinhar.

Sen bilirsen ya ilah-ül alemin,
Çünkim, oldur tende can-i nazenin.

Ben néce gezdireyim cansız teni,
Lütfedib benden gebul éyle canı.

Ol yék ola kim, teni elden goyam,
Bu arada toprağa ismarlayam...

Şé'R-İ GÜLŞAH

Dédi kim, éy aşig-i pak é'tigad,
Bu işeoldun bena hem sen ustad.

Éşg yolunda ben mi gıldım cane pes,
Çünki gıldın can feda, éy hoş nihad.

Éy diriğa, ben vücude gelicek,
Namurad imiş bana dövranda ad.

Dövr ü cövrinin elinden zinhar,
Hicr zehrinin elinden dad ü dad.

Vérmedi ben aşigi bıçareye,
Vesline doyunca bu dünya murad.

Olmadım aram bir dem dünyadan,
Olmadım ben ğüsseden bir lehze şad.

Ta kiçiden munis oldum ben sana,
Gılmadılar mı béşikde namizad.

Meslehet midir beni bunda goyub,
Sen gédesen gılmayasan hiç yad.

Yad gatında goyuban gétme beni,
Éy bilişim, benden ahır olma yad.

Bu cahanda çün béle vurdug gedem,
Ol cahanda yoldaş olalı behem.

Yolunuz bunda goyub gétme beni,
Éy yigitler şahi, terk étme beni.

Éy bu aciz canıma munis olan,
Éy bana könül vérib gönül alan.

Kendü lütfinden şehavet işledin,
Éşgimiz yolunda can bağışladın.

Fehr ola şimdi begim ölmek bana,
Ar ola senden géri galmag bana.

Bunu déyib ağladı çog ol nigar,
Çekdi bir hençer bélinden abidar.

Gebzesin köksinde godi verge'nin,
Köksi üstünde godi tiğin anın.

Éşgine verge déyib kendözünü,
Gülşah ol tiğ üzre saldı özünü.

Cism-i nazik téz hençer-i bıaman,
Gıldı verge éşgine teslim-i can.

Gösterin bazicesi éşgin budur,
Léykin éşge can véren esli budur.

Aşigisen canını gılma deriğ,
Ta ki, sakın démiyesen, éy deriğ.

Can feda gıl, kim, bulasan ta ebed,
Ömr-i bagi, zindegani bıeded.

Köçdi ol sultan-i hüban-i cehan,
Gıldı ah édib melik möhsin feğan.

Tageti galmadı kim, eglim dere,
Düşdü atından şulag saet yére.

Şah yagasın yırtıban zari gılır,
Ol gamu begler béle yari gılır.

Atdan énib cümlesi baş açdılar,
Verga vü gülşah içün ağlaşdılar.

Ol helayig cümlesi sultan ile,
Ağlaşıban cümle yas tutdu béle.

Gem'oluben şah gatına geldiler,
Baş açıb şaha nesihet vérdiler...

Gebrini açdırdı ol verge'nin,
Ayıtdı, gülşah'ı sinine gon anın.

Ellerini birbirinin boynuna,
Kéçirdin, gavuşdurun, örtün yéne.

Dayeler geldiler anı tutdular,
Her ki, şah buyurdu anı étdiler.

İkisinin dahi béle donları,
Goydular bir gebr içine bunları.

Şah buyurdu, yapdılar anda saray,
Şah ile bekler, gamu yohsul ü bay.

Her biri kendü içün év yapdurur,
Ande galıb şeher terkini urur.

Şeher helgi galdılar ande müdam,
Kendü içün her biri yapdı megam.

Ol iki ari vücudun türbesin,
Helge gılırdı reva her hacetin.

Bunlara yétmiş yéddi millet gelir,
Her néce hacet içün megbul olur.

Ulu kiçi dürlü né'metler dolar,
İki yilden sonra şeher oldu olar.

Bunların éşgine gıldı şehriyar
Ol arade hatiri gıldı gerar...

Éşg insanı görürsen néyledir,
Bir giyas ét bunların éşgi nedir.

Bular öliken yéne dirildiler,
Ölüben ande muradın buldular.

Sen dehi ger dirliginde ölesen,
Lacerem könlün dilegin bulasan.

Senliginden kéçmeyince sen seni,
Bulmayasan vesl ü meşug vehbini.

Senligin géder hicab olmuş sana,
Sen anın yüzüne ansız bagsana.

Övliyalar ulusu gütb-i cahan,
Mövlana'dur mest ü hezret bıgüman.

Yusif-i meddah-i bıçare anın,
Éşgı yolunda feda éyle canın.

Ta evezi bir canına bin can ola,
Gelbi könül gelbine bin kan ola.

Belke küllü negd édeler gelbini,
Görmiyesen bıvefalıgda bunu.

Yük yérinde édeler sana meded,
İmdi getir retbine bunun eded.

Bin yéddi yüz béyt ola bu dasitan,
İçi dolu dürr, cevahir, le'l ü kan.

Verga vü gülşah sözünü biz hele,
Söyledik küll ü temamet nezmile.

Yéddi yüz yétmiş yilindedür bu dem,
Kim, bunun tarihine vurdum gedem.

Héyri artsun éşidüben bu sözü,
Héyrile ana dünyadan ol bizi.

1.2.15. Arif Erdebilî

XIV. asır Türk şairlerinden birisi olan Arif Erdebilı, adıyla da tescil ettiği gibi, azerbycan, yakın doğu ve İran Türkleri'nin yüzyıllarca kültür ve medeniyet merkezi olan ve birçok Türk devletine başkentlik yapan Erdebil'de dünyaya gelmiştir. Arif Erdebilı, şirvan şahlarından kavus ibn kéykubad'ın (1345-1373) daveti üzerine şirvan'a giderek sarayda yaşamıştır. Birçok kaside yazan arifi asıl meşhur eden nizamı'nin "hüsrev ve şirin" adlı eseri mevzusunda yazdığı "Ferhadname"

manzumesidir. Arif'in eserlerinden sadece bu manzume kalmıştır. Bu eserin el yazması İstabul Ayasofya Kütüphananesindedir.

Arif Erdebilı bu eserini yazmakla XIV . asırda nizamı ananesini, tekrar etmeden kendine özgü oriinal üslubuyla devem ettirmiştir. Bununla da Azerbaycan Türk edebiyatına en büyük hizmet yapmıştır. "Ferhadname" iki bölümden meydana geliyor. Birinci bölüm "hikayet-i ferhad", ikinci bölüm ise "hikayet-i ferhad ü şirin" adını taşıyor. Eseri Tebriz'de hüküm süren Celayir hükümdarı Üveys Bahadır Han'a (1356-1374) ithaf etmiştir. Mukaddimede şair, Allah'ı, Hz. Muhammed'i ve bahadır han şeyh üveys celayir'i methediyor. Kitabın "der sebebenzme in ketab" başlığını tasıyan kısmında, arif Erdebilı kendisi hakkında bilgi veriyor. Buradaki bilgilerden onun, Şirvan şahı Kıyyasettin tarafından davet edilerek çocuğunun eğitimi ve öğretimi için görevlendirildiğini, şirvan'da öğretmenlik ve hattalık yaptığını, yedi oğlunun olduğunu birisini gençken öldüğünü ve eserini 22 kasım 1369 yılında tamamladığını öğreniyoruz. Azerbaycan'ın büyük araştırmacılarından nüşabe araslı, arif Erdebilı hakkında çok iyi bir çalışma yapmıştır. Arif Erdebilı'nin Ferhadname adlı eserinden parçalar:

Birini ferhad'ın oğlanlarından
Gördüm o diyarda olsun abadan.

Cavan daş yonandı, ustaydı gadir,
Hünerde, élmde, her şéyde mahir.

Ondan ta o meşhur dağ çapanacan,
Bütün nesilleri mehir daş yonan.

İster mest, isterse serhoş olanda
Bir kitap olardı hemışe onda.

Ferhad'dan çoh gisse déyilmiş orda
Sévdi gülüstan'ı o néce, harda?

Şirin hékayesi, vardir seraser,
Nizamı déyenden bir ayrı teher.

Yazılmış ferhad'ın heyatı ne var,
Nesli, oğlanları néce oldular?

Dillerde dastandır her hünerleri,
Odur şah ehsitan galası biri.

Bir déj var şamahı gülüdtanı'nda
Ruindéj alçagdır onun yanında,

Daşdan üzerinde var néçe suret,
Misli yoh cahanda doğurur héyret.

Barının üstünde néçe héykel var,
Bahsa erjeng ona héyretde galar.

Éşitmiş ustadlar ustadlarından,
Galmış bu ferhad'ın övladlarından.

Onlardan her yérde çoh söz éştitdim,
Ancag gördüyümü déyib şerh étdim.

Ohudum defterden bu efsaneni,
Étdi gözellik o, héyran meni.

Mesnevi démeye söz bilen gerek,
Gıy vursun heyalı göyde mani tek.

Eger bu olmasa, söz haman olmaz,
Sözde heyal yohsa, onda can olmaz.

Her zaman bir gayda, bir terz revadır,
Bunu biz démirik, déyen huda'dır.

İndi adamların zövgü incedir,
Gezdiyi ne redif, ne gafiyedir.

1.2.16. Nesimi (1369/1370 - 1404)

XIV. yüzyıl Türk edebiyatı'nın en ünlü şairlerinden birisi de seyid imadeddin nesimı'dir. Onun doğum yeri ve doğum tarih kesin olarak belli değildir. Nesimı tahminen 1369/1370 yılırında Azerbaycan'ın şamahı şehrinde dünyaya gelmiştir. Latifı tezkiresi gibi bazı kaynaklarda ise bağdat yakınlarındaki nesim kentinde dünyaya geldiği ileri sürülmektedir. Nesimı, XIV. asrın sonlarında ve Azerbaycan, İran ve Irak coğrafyasında hayli taraftar buşan hurufılik tarikatının savunucausu olmuştur. Hurufılik tarikatının banisi, meşhur şair ve mütefekkir şeyh fazlullah neimı 1394 yılında şirvan'a gelmiş ve nesimı ile görüşmüştür. Onun hurufılikle ilgili görüşleri nesimı'nin hayatında ve dünya görüşü üzerinde derin tesir bırakmıştır. Nesimı, fazlullah neimı'yi özüne mürşid kabul etmiştir. Ona nesimı mahlasını da o vermiştir. Nesimı, tarikatına çok samimi olarak bağlı kalmış ideali ve inancı uğrunda canını feda etmeyi göze almış bir sufıdir. Tarikatının ve idealinin tutarlı veya tutarsız oluşu tartışılabilir. Ancak onun davasına olan samimi bağlılığı zannederim tartışılamaz. Onun gibi ideali uğruna canını veren çok az kişi vardır. Nesimı 1404 yılında bağdat'ta "sözde müslüman" araplar tarafından derisi yüzülerek öldürülmüştür. Nesimi Azerı Türkçesi ile birlikte Farsça ve Arapça da divan oluşturmuştur. Ancak Farsça ve Arapça divanları henüz ele geçmemiştir. Dıvanında gazeller, küçük mesnevıler ve Farsça şiileriyle birlikte, divan şiirinde yegane Türk nazım türü olan "tuyuğ"lar yer almaktadır.

1.2.17. Şeyh Kasım Envar (1356 - 1434)

XIV. asrın sonlarında XV. Asrın başlarında yaşayan ünlü Azerbaycan ve İran Türkleri düşünür ve şairlerinden birisi de kasım envar'dır. Asıl adı muineddin ali bin

nasir bin harun bin ebülgasım hüseyin serabı Tebrizı'dir. Şiirlerinde "gasimı", "gasim-i envar" mahlaslarını kullanmıştır. Azerbaycan ve İran'da hatta yakın doğu'da tasavvuf edebiyatı sahasının en tanımış temsilcilerinden birisidir. Kasım Envar'ın, başta "Enis'ül Arifin" mesnevısi olmak, üzere lirik şiirleri, tasavvuf edebiyatınım önemli örneklerindendir. Tebriz'de düyaya gelen ve çocukluğu Tebriz'de geçen kasım envar, uzun süre semerkant ve Herat'ta yaşamıştır. O, tasavvuf edebiyatının ve sufızmin orta asya'da gekişmesinde büyük rol almıştır. Ali şır nevat onun şiirlerinden çok etkilenmirir. Ali şır nevaı, "mecalisü'n nefais" (güzellikler meclisi), adlı tezkiresine kasım envar'ın adı ile başlıyor, onun büyük bir sanatkar olduğunu ifade ediyor ve kendisinin ilk defa olarak envar'ın şiirlerini ezberlediğini kaydediyor. Muineddin Ali 1356 yılında Tebriz'in doğusunda bulunan serab şehrinde dünyaya gelmiştir. Tahsilini Erdebil'de almıştır. Sonradan ailesi ile birlikte Tebriz'e göçmüşlerdir. Bazı eserlerde ondan Kasım Envar Tebrizı diye de bahsediliyor. Genç yaşlarınde safevı şeyhlerinden şeyh sadreddin Erdebilı'nin müridi olmuştur. Kasım envar'a "nur dağıtan ", anlamına gelen "kasım envar" mahlası şeyhi vermiştir. Kasım envar, yüksek istidadı sayesinde kısa bir süre içinde mürşidlik makamına ulaşmıştır. Şeyh sareddin tarafından safevı tarikatını yaymak için önce gilan'a sonra Horasan'a gönderilmiştir. Ali şır nevaı gibi birçik müellif onun, şeyh sareddin Erdebilı'nin müridi olduğunu, sufızmin kaidelerini onun yanında öğrendiğini, şeyhin işareti ile Horasan'a gittiğini yazıyorlar. 1397 yılında şeyh sadreddin öldüğünde Horasan'da bulunan kasım envar, şeyhinin arkasından çok yanık mersiyeler yazmıştır. Kasım Envar, Herat'ta yaşadığı yıllarda olağanüstü nüfuz ve itibara kavuşmştur. "yeni hanegah" adlı özel tekkesi vardı. Orta Asya'nın birçok görkemli şahısları onun müridleri arasında yer almıştır. XVI . asrın meşhur tarihçisi hondamir "habibü'a siyer" adlı eserinde kasım envar hakkında şöyle yazıyor: "kısa sürede Horasan'ın yüneticileri ve sanatkarları onun dergahının müridleri oldular. Onlar kasım envar'ın "mekke"ye benzeyen dergahını kendilerinin sığınacağı, hizmet edecekleri bir yer kabul ediyorlar ve gece gündüz istekle ona hizmete can atıyorlardı. O, ister mirza şahruh, isterse de onun azamet sahibi oğlu ile çok itinasız görüşebiliyordu. " Kasım Envar o kadar nüfuz ve itibara sahip olmuştur ki 1426 yılında ahmet mirza şahruh'a (1377 - 1444) suikast yapıldığında onun da adı karıştırıldığı halde onu yargılmaya ve idam etmeye cesaret edememişler, ancak semerkant'a sürgün ettinmişlerdir. Kasım

Envar 2-3 yıl kadar semerkant'ta kalmıştır. Burada da etrafına çok mürid toplanmıştır. Hatta Uluğ Bey gibi büyük bir alim ve şehzade bile onunla birkaç defa görüşmüi ve onun müridi plmuştur. 1429 yılında Herat'a gelen mütefekkir şair kasım envar vatanına dönmek istemiştir. Lakin yolda hastalanmıştır. Hercürd denilen yerin havasından hoşlandığı için müridleri orada ona, bahçeli bağlı bir ev satın almışlardır. Şair son yıllarını burada geçirmiştir. 1434 yılında hercürd'de vefat etmiştir. Ali Şır Nevaı 1488 yılında onun kabrini ziyaret etmiş ve mezarının üzerine bir türbe inşa ettirmiştir. Kasım envar'ın hayatı, sanatı, ve eserleri henüz yeteri kadar araştırılmamıştır. İranlı araştırmacılardan Said Nefisı, uzun bir ön sözle kasım envar'ın eserlerini çeşitli el yazmalarına dayanarak 1958 yılında tahran'da yayımlamıltır. Mirza Abbaslı da Azerbaycan İlimler Akademisi'nin yayın organı olan "heberler"dergisinde, bajü'de 1969 yılında"şah gasim envar'ın sefevıler ve sefeviyye ile elagesi meselesine dair" adlı, şairin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında değerli bir makaleyayımlamıştır. Kasım Envar'ın elde bulunan başlıca üç eseri vardır. Birisi genellikle dinı tasavvufı şiirlerden oluşan "Farsça Divan"ı, diğer ikisi ise tamamen dinı felsefi özellik taşıyan"enis'ül arifin" ve "megamatü'l arifin" (Makamatü'l Arifin) adlı mesnevıleridir. Bunların dışında şair, Azerbaycan türçesi ile çok güzel tuyuğlar, gazeller ve mülemmalar yazmıştır. Bunların bir kısmı divanında yer almıştır. Şair, şiirlerini Azerbaycan Türkycan Türkçesi ve Farsça ile yazmıştır. Hatta bazı şiirlerininin birkaç mısraını Farsça, birkaç mısrasını Türkçe yazmıştır.

Kasım Envar'ın şiilerinden örnekler:

GAZELLER

Könlüm, eger sövdalisen aşiglere herhane ol!
Aşigler içre her zaman éşginde sen merdane ol!

Kim ovcuna goysa gedeh, vérse gulag avazına,
Sen badeni nuş éyleyib, behrinde bir dürdane ol!

Nakeslerden üz dönderib, ehl-i riyanı redd éle,
Oldunsa hezne sahibi, öz heznene kaşane ol!

Könlüm, eger aşig isen sidgile sév öz yarını,
Sévda méyi içdikde sen, dürle dolu péymane ol!

Yüz yol dédim aşiglikden dem vurursan hemişe sen,
Yarın hüsn ü camalının şem'ine bir pervane ol!

Daim allah dergahından béle hitab hitab gelir sene:
Aşig olsan kuyimizde çalış daim divane ol!

Gasim, sen tekebbürle öz éşgini medh édirsen,
Hünerin var yara bağlan, öznesi bigane ol!

Zülfünle, cemalınla senin serhoşlug her an,
Ay üzlü vefalım menim, éy gelbime soltan!

Éy şanlı gözel indi bu vadide zühur ét,
Göster üzünü nur ile dolsun bu bıyaban.

Ol gün ki, senin éşgin ile badeler içdlik,
Oldug ebedı mest o gül rengli şerabdan.

Cırdıg bu heya perdesini yüz para étik,
Gét sen de riya perde tik, éy zahid-i nadan!

Bu gün ki, menim méhmanım olmuş o nigarım,
Éy çeng sesi saz éle, éy ud bir az yan!

Bağlandı könül öz yarımın éşgine indi,
Min çak éderem hirgemi éşginde a canan!

Allah'a şükür kéçdi gışın şiddeti, bah gör,
Açdı baharın gülleri çöl oldu gülüstan.

Zahid dileyir tövbe édim sévgiden, amma
Bilmir ki, mene te'sir édemmez béle heydyan.

Éşg oldu menim gelbime hakim, bu yegindir,
Gasim yaşadıgca olacagdır üzü hendan.

Çekir her gün o nazlı ferzane
Göüne sürme, zülfüne şane.

Canının mülküne geza vérmiş
Sirr-i heg'den kelamı dövrane.

Öyle sermest nazenindir ki,
Herkesi gördü véedi péymane.

Kim alıb içdi badesini,
Çekdi bir ne're mest ü mestane.

Zahide vérdi tesbihi möhrü
Aşige vérdi neş'e, méyhane.

Senin éşginde bu deli kölüm,
Gah şam oldu, o gah pervane.

Herkesin ne'meti düşer payına,
Uşağa süd ve guşlara dane.

Yarı medh éyle éy könül daim,
Başga her şéye, revayet, efsane.

Aç nigabı ki hüsnüne gasim,
Gurban étsin özünü şükane.

Yarıma déyin a dostlar, nedir indi onda ferman,
Ne elac édim bu derde, ne deva édim, ne derman?

Yandırıb yahır oduyla, küle dönderir bu canı,
Meni mehv édir gem-i éşg, halımı édir perişan.

Ürek ovlayan dil ile ona şerh édin bu halı,
Déyiniz ki, min işare yaradır bu küfr ü iyman.

Bari zülmet ile nurdur, birisi dolu ferehle,
Bedenim telaş içinde, üreyim ümidle hendan.

Gösterib camalı, hüsnü alemi digergun étdin,
Yayılıb cahane indi néce ah ü nale, efgan.

Gasim'i açıg göz ile bahıb aleme ne gördü:
Her teref camal-i me'ni, her teref kemal-i irfan.

Mest idik, neğmelerinle béle hüşyar oldug,
Yatmış idik sesine, sévgili bıdar oldug.

Éşginin méykedesinden cana min şur düşüb,
Atarag zünnarı seccadeni perkar oldug.

Dédiler ki, o gédib demsaz olub rindler ile,
El çalıb regs éderek neş'eli hummar olug.

Anlayan demde ki, olmur bize veslin gismet,
Gem, keder basdı bizi her şéye bızar oldug.

Her zaman ki, ser-i kuyinden esir bad-i seba,
Tikan olsag da o dem etirle gülzar oldug.

Üzünün nuru düşen demde saralmış üzüme,
Bu sefaden gözelim, gasim-i envar oldug.

Gözüm ganla doldu, halım périşan,
Beden üryan, hezineyle dolu can.

Yar ile aşina olsan görersen,
Firidün genci'dir o nazlı céyran.

Bu alemde gopar min fitne, govğa
Eger salsa üze zülfü o canan.

Olur cari gözümden ganıı yaşlar,
Könül aşüftedir bil, egl egl héyran.

Muradı aşigin yarın camalı
Ki, artır gün be gün hüsn ü firavan.

Nigarın veslidir gasim duası,
Nolaydı, kaş bitéydi téz bu hicran.

Denizler derk éder könlüm görende birce dürdane,
Cesametli ağac görrem tutanda elde bir dane.

Vahanın perdedin yırtdım bütün esrare yol açdım,
Besaretle bahıb gördüm bütün teglidı efsane.

Yarın hüan ü camalını güneş tek aşikar gördüm,
Menimçin olmadı fergi bu ke'be, déyr ü büthane.

Bu dünyada kéçen demde melamet dağrından men,
Bütün aşigleri götdüm menim tek merd, ferzane.

Olub öéyhaneler künc ü megamı şur ü sovdanın,
Onunçün menzilim oldu menim de jünc-i méyhane.

Bahanda aleme gasım açıg dözle, ye'gin étdi,
Nezerde birce şam vardır hamı bu şame pervane.

Gel gözel, bade içek, besdi keder,
Kim şerab içmedise gördü zerer.

Çatdırır éşg bizi hegg'e bu gün,
Görmemişdir béle bir éşg beşer.

Daha yar vesli üçün gem çeme,
Éle ét ki, olasan ehl-i nezer.

Könlümü aldın, ayagdan düşdüm,
Sen meni héyrete saldın dilber!

Mwn béle hüsn ü camal görmemişem,
Ne gözeldir yanağın, taze vü ter.

Kim seni gördü ferehnak oldu,
Daha bir şéy dilemez zerre geder.

Éşg geldi canına onu gasim'inin
Édecek sonda onu zir ü zeber.

Mescid ile méyhane, ya ke'be ve büthane,
Megsud mehebbetdir, bigi bütün efsane.

Göster üzünü cana, ta şerh éleyim men de,
Helg oldu néçin dünya, varlıgdaki me'na ne!?

Herkes olan suret helg oldu ezel günden,
Sen hüsnüne aşigsen men de sene divane.

Éy gilbem eziz yarım, éy can ü cahanım bil,
Didarını eks éyler ke'be'yle bu méyhane.

Dildar mene söyler: bah gör ne tefavüt var,
Man nur ile şem'em, sen zülmat ile pervane.

Sen nure yahınlaşsan aydın göreceksen ki,
Ölmaz ebedı varlıg, galmaz béle vİrane.

Éy gasimı, nogsanın bil hüdidendir
O, bildi ezel günden geldin néce dövrane.

RÜBAILER

Gelbimde bir yarın mehebbeti var,
Éşginin méyile olmuşam humar.
Hüsnün, zülfünü görenden beri,
Dolanır naşıma bütün ruzigar.

Gaca bir filosof étdi nesihet:
Amandir sévgile bağlama ülfet,
Sözüne bahmadım, hicran dağını,
Başıma éndirdi, sévgi, mehebbet.

Éy gözel éşinden oluşam rüsva,
Nurile gözlerim tapıbdır ziya.
Hara bahıramsa seni gürürem,
Olmuşam yolunda val'h ü şéyda.

Bu canla bu cahan, bu alem bizik,
Dünyanın rövnegi o adem bizik.
Dirilen zamanda nefesinzle,
Bilersen dirilden nefes dem bizik.

Éy gözel biz sene oluk telebkar,
Sensen nur menbi, semmimi dildar,
Éy sadig meslekdaş seni isrerik,
Sensen bu alemde vagif-i esrar.

Rütbede garınca olsag da bu an,
Yéne de çoh işde bizik hömaran.
Bir lehze gedayıg, bir lehze şahıg,
Biz öz halımıza olmuşug héyran.

Yarını itiren zavallı menem.
Zeher içirmişdir mene derd ü gem.
Onunöün édirem ah ü nale ki,
Murada çatmayan dünyada menem.

Şah Kasım Envar'ın Azerbaycan Türkçesi ile halk şiiri tarzında yazdığı bir şiiri:

ÇELEBİ BİZİ UNUTMA

Sabahaın olsun mübarak,
Çelebi, bizi unutma.
Salam ile can vérdik
Çelebi, bizi unutma.

Aşig olduğum bilirsen,
Canıma cefa gılırsan,
Hal-i zarimi sévirsen,
Çelebi, bizi unutma.

Oda yahasan hanım, sen,
Yére tökesewn ganım sen,
Çelebi, dilim, canım sen
Çelebi, bizi unutma.

Şah Kasım Envar'ın Farsça bir şiiri:

Délo cane heme alem zéto valéh, zé to kéyran,
Bé heme şivé letfi béhemé hosn temami,
Heme alem béto héyran şode der sureto me!ni
Çe şerifi, çé letifi, çé homammi?

Türkçesi:
Bütün alemin üreyi ve canı sene valeh ve héyrandır.
Bütün işvelerinle letifsen, bütün gözelliyinle tamamsan.
Me'na ve suretde bütün alem sene héyran olmuşdur.
Ne şerafelisen, ne imamsan, ne igidsen.

Şah Kasım Envar'ın iki dilde yazdığı bir şiiri:

Béya éy sagiyé canha béyar an badé der golşan
Béğayet hoşdélem kan yar milorsed ké sen kimsen?
Bécanan goftem, éy délber, herbem ez ğemet yékser,
Veli mihnem in ezber bu söznü sen éşitmezsen.
Zehi eltafé binayan ké miyabed zanu délem ponhan.
Selamem kero camem dado zanu zed ké sen içsen
Mera miruyed an canan çé héyraniyo serderdan,
Sefa gılsen, vefa gılsen, eger sen aşigi gılsen.
Miyané golşene hosenet hézaran golbébar amed
Vİran bulmastur ol bustan eger bir çiöegin sunsen.
Béya, éy rönşeniye can ké, hem caniyo, hem canan
Yüzün gülşen, sözün rövşen révişmolduki sultansen.

Zé féyzet hatéré gasém hemişe şad mibaşed
Ké féyz ez to miyabed eger toguz, eger togsen.

1.2.18. Habibî (1470/1475 -?)

Şah ismail hatayı'in oğlu sam mirza'nın, "tuhfe-i sami" (töhfé–yi sami) tezkiresinde şöyle bir olaydan bahsedilir. Akkoyunlu devleti'nin hükümdarı sultan yakup (1478 - 1490) bir gün ava giderken köyün kenarında kuzularını günden bir çocuk görür. Muhafızlarından birisini göndererek kuzuların kime ait olduğunu öğremek ister. Muhafız ile çocuk arasında şöyle bir diyalog geçer:

- bu kuzular kimindir?
- koyunların.
- köyünüzün büyükleri kimlerdir?
- öküzler herkesten büyüktür.
- onu sormamıştım. Köyünüz gelenleri kimler kaşıamak?
- sizin gibi aziz insanlar gelince onları karşılamak için itler koşuşurlar.

Muhafız sinirlenip şöyle der:

- ah seni bir çapsaydım (ah seni iki parçaya bölseydim)! çocuk cevap vermekte gecikmez:

- atını çapagörki yoldaşlarına ulaşasın (atını koştur ki arkadaşların gittiler, onlara ulaşasın).

Sam mirza'nın yazdığına göre bu konuşmayı duyan sultan Yakup, bu akıllı çocuğu saraya getirip eğitim öğretimini üstlerir. Bu çocuk geleceğin büyük tasavvuf şariri habibı olacaktır. Habibı 1470/1475(?) Göyçay'ın Bergüşad kentinde dünyaya gelmiştir. Çocuk yaşlarında sultan yakup tarafından saraya alınmıştır. Zeki ve yetenekli bir çocuk olan habibı, kısa güçlü bir şair olarak parlamıştır. Akkoyunlu deveti'nin yıkılmasından sonra kurulan safevı devleti'nin sarayında da saygıyla karşılanmıştır. Şah İsmail ona"melikü'ş şüere" ünvanı vermiştir. Bundan da anlaşılıyor ki habibı, genç olmasına rağmen şah ismail'in sarayında bir üstad muamelesi görmüştür. Habibı'nin eserleri hakkında da geniş bilgiye sahip değiliz. Şairin ne zaman öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Latifı'nin verdiği bilgiye göre 1520 yılından önce vefat etmiştir. Onun eserlerinin tamamı elde değildir. Mehmet

Fuat Köprülü onun 42 şiirni 1932 yılında darü'l fünun'un edebiyat fakültesi mecmuasında yayımlamıştır. Azerbaycanlı araştırmacı ve ilim adamı e. Memmedov ise bu 42 şiire 5 şiir daha ekleyerek bir kitap halinde 1980 yılında bakü'de yayımlamıştır. Elde bulunan şiirlere bakıldIğında Habibı'nin mutasavvıf(panteist), başka bir ifade ile sufı bir şair olduğu anlaşılıyor. Güzel bedıı dili, sade üslubu, şiirlerindeki sadelik ve ahenk, samimi hislerini yine samimi şekilde ifade etmek gibi özellikleri ona Azerbaycan ve İran Türk edebiyatı tarihinde yüksek ve haklı bir mevki kazandırmıştır.

Habibı'nin şiirlerinden örnekler:
TÖVHİD (tevhid)
Edem'den ta ki, alem oldu péyda,
Bulunmadı tapuna misl ü hemta.

Sana kim benzeye, éy dilrüba, kim,
Ki, sensen o eltaf-i esli heyula

Heyalın héylidür, éy şah-i e'zam,
Éden can ü könül mülküni yeğma.

Perişan zülfinin sévdalarından,
Dimağım doldu fasid fikr-i sévda.

Leb-i le'lin feraından ahıbdır,
Gözüm her dem be dem hun-i süvéyda.

Gözün tek görmedi bir fitne engiz,
Oladan dövr-i alem çéşmi bina.

Görelden nergis-i mehmurun, éy dust,
Cehan halgına oldum mest ü rüsva.

Cehanda galmadı bir zerre zülmet,
Olaldan gün yüzün nur-i hivéyda.

Cemalin müshefin éynim görelden,
Könüle rövşen oldu sirr-i esma.

Yüzündür ayet-i seb'ülmesani,
Sözündür hud eseh esma-i hüsna.

Het ü halindürür ebced hürüfi,
Ohudun lam ü badir, kaf ile ha.

Giyamet gametini gören: éydür
Bela midir bu, yahud gedd-i bala.

Yüzüni her ki, gördü barekallah,
Dédi: zi hüsn içinde vech-i zıba.

Yüzündür cennet-i firdövs-i e'la
Ki, taha ohur onda hagg te'ala.

Şu kim tövhide gaildir ehed dér,
Sene, éy hüsn içinde ferd-i yékta.

Het-i yagutini can müshefinde,
Hebiba, dest- i gudret étdi inşa.

Vücud-i kainatın cümle sensen,
A cudi bınihayet, fezl-i mövla.

Hegiget sensen, ol mezher hegiget,
Ki, mezherdir sene ser cümle eşya.

Eger aşig ve ger me'şug sensen,
Gah adem gorsan adın, gah hevva.

Gehi mecnun olursan léyli iyçün,
Geh olursan géri mecnun'a léyla.

Gehi vamig, gehi ezra olursan,
Gehi yusif, gah olursan züléyha.

Gehi, ehmed, eli'sen, geh hedice,
Gehi meryem olursan, geh mesiha...

Gehi suret olursan, geh me'ni,
Gehi esma olursan, geh müsemma.

Éşidir bu sedayi helg-i alem,
Ki, sendedir sem'ena ve ete'na.

Güneşden kendözünü zahir étdin,
Gam ü şéyde göremez göremez léykin e'ma.

Dü alemde ne kim var cümle sensen,
Eger esfel ola vü yahud e'la.

Görünürsen bu kesret aleminde,
Besiret ehline pinhan ü péyda.

Seni her şéyde gördü öün hebibı,
Ko la'yi nefy édüb, éydür ki, lilla.

Bilürsen k-ol fegiri müsteherdir,
Nola hüsnün zekatın étsen i'ta.

Temennayı visalındır, hemin bes,
Eger imruz ola vü yahu ferda.

Anın megsudi sensen géce gündüz,
Seni senden éder her dem temenna.

O hur-i cennet ü rizvani anmaz,
Édelden rövzé-yi hüsnün tamaşa.

GAZELLER

"ger seninçün gılmayam çak, éy büt-i nazikbeden,
Gorum olsun bu geba, egnimde pirahen kefen. "

Cıhmaya sévda-yi zülfün başdan, éy meh, ger yüz il,
Üstühan-i kellem içre dutsa egrebler veten.

Gerçi şad olman dehi éy dil bundan büyle kim,
Çün mene hedem olan sensen, ne sen olgil, ne men.

Düşdü şebnem bağe gel, ta gül nisar étsün sana,
Sebzenin her bergine bir dür ki, tapşımış çemen.

Éy könül, éşg ehline her dem gülerdin şam' tek,
Men démez midim ki, bir gün ağlıyasıdır gülen.

Néce dinlensün hebibı'n sensiz, éy endamı gül,
Çün batar cısmıne tende her tük olmuş bir tiken.

Dün gördüm ol nigarı terebnak ü ercümend,
Kafur elile destelemiş enberin kemend,

Bahdım şikenc-i türresine zar ü müstemend,
Bir şehs-i natevan oturur gerdeninde bend,

Kimdir bu miskin, ol ne resendir, dédim, dédi:
- Zülfün kemendi, tut sağı canundur senin.

Derdi-i éşge her ki, ol demsaz ola,
Ol gerek labüd ki, ehl-i raz ola.

Aşig-i sadig odur me'şugunun
Yoluna can terk éde, serbaz ola.

Demde min kez gal éderse aşigi,
Gemzesi me'şugunun hud az ola.

Aşige, cövr ü cefa vü derd ü geed ü gem,
Zövg ü şadi, hüsn ü hülg ü naz ola.

Her mezellet ki, irişe me'şugden,
Aşige hud ol gem ü é'zaz ola.

Aşig anda néce tövbe éde kim,
Ab ü sebze, şahid ü méy saz ola.

Érişemez şol hümanın zülfine,
Mürg-i dil ger şahin ü şahbaz ola.

Éy hebibı, hışdurur cam-i şerab,
Hasse kim, mehubi hoş avaz ola.

Can içinde derd-i éşgin olalı, cana, mügim,
Gözlerinden sayru könlüm oldu sağ ü müstegim.

Gün yüzün ayinesine bahduğunca her nefes,
Gözüme rövşen görünür vech-i rehman, éy hekim.

Her gaçan bir buse étse can lebinden iltimas,
Bağrımı hunhare gemzen éder ol demde dunim.

Né'met ü nazın cahanın ne dér, éy can, can ü dil,
Kim olara cövr-i nazın oldu çün naz-i neim.

Éy hebibı, cövr ü nazın göreliden gözlerim,
Könlümün aramı gétdi, canda gem oldu mügim.

Hab-i gefletden oyansun éşg-i dildar isteyen,
Bülbül-i şuride olsun vesl-i gülzar isteyen.

Néy kimi bağrın delib, her demde nalan éylesün,
Derdi le yansın, yahılsın veslet-i yar isteyen.

Aşigin yanmagdan özge derine dermanı yoh,
Yanmağa pervane bolsun şem'i rühsar isteyen.

Aşig oldur can ü dilden derd gıldı ihtiyar,
Derdine derman buldu derdi tekrar isteyen.

Can vérib bir can üçün yansa hebibı, gem déyil,
Masevadan fariğ oldu vesl-i dildar isteyen.

Ne kövkebdir bu, ya rebb kim, güneşden nuri rövşendir,
Ne gebgebdir ki, etrafi gül ü réyhan ü gülşendir.

Ne hedd ü ariz ü het kim, müheggeg negş-i öin olmuş,
Ne şirin nögtedir ağzı ki, élm-i géyb üçün fendir.

Ne şirin lebdir ol hosrov ki, can ferhad'idir anın,
Ne léyli'dir ki, mecnun ü hezeran hemc ü men sendir.

Eger şéytan degilsen, gel melek kimi sücud éyle,
Şu ziba vechine yarın niçün kim vech-i ehsendir.

Şu cadu-yi kemankéşdir ki, gan içmekden usanmaz,
Şu hindu hal-i dilkeş gör, néce yıldır ki, rehzendir.

Egerçi sufinin fikri hemışe hur ü cennetdir,
Hebibı sévdigü candan şu dinün nuru oğlandır.

Aşige me'şuginin cövr ü sefası hoş gelür,
İki alemden ana bir merhabası hoş gelür.

Gözlerim derdine sürme olmağiyçün dem be dem,
Tuiyayi cövherinden hak-i payi hoş gelür.

Ömr-i bagi saçlarındır, bade vérme, éy senem,
Görün ol ömr-i ezizi, çün begası hoş gelür.

Cümle bu helg-i cehanın gil ü galinden mene,
Éşiginde itlerünün macerası macerası hoş gelür.

Sana, éy zahid, béhişt ü hur ü rizvani, mene,
Ol büt-i zıba nigarımın ligası hoş gelür.

Bu hebebı'nin duasın müstecab ét, éy senem,
Çün kerem ehline dainin buası hoş gelür.

KASİDE

Müavin mana ol sübhan olursa,
Bedende ruh-i gudsi can olursa.

Tutam ömrüm kimi zülfün ucun berk,
Nigara, vesline derman olursa.

Çü cövher dür saçam ol dem gözümden,
Heyalın lütf édüb méhrnan olursa.

Néce étsün gerarı can saçınla,
Ki, sir ne ehd ü ne péyman olursa.

Sen ol sultan-i cansan, éy dilefruz,
Ki, gaoında sığar, min han olursa.

Ne gem, sen hosrov'in min can-i şirin
Ser-i zülfünde sergerden olursa.

Yüzün nuri éder şeksiz hidayet,
Saçın küfri mene iman olursa.

Seadet bulur ol dem nehs-i ekber,
Gapunda, éy güneş, derban olursa.

Şu fettan éynine éynine gelmez,
Ucundan demde yüz min gan olursa.

Ruhun şem'ine garşı canı her dem,
Nola pervaneveş büryan olursa.

Ruhun, zülfün görüb oldum müselman,
Olur min illik ol röhban olursa.

Eger dünyade vü ügbade sensen,
Hemin cana ezimüşşan olursa.

Ohur can müshefini bıgüman, ol
Het ü halın kime bürhan olursa.

Gören şol vech-i zibanı, nigara!
Nola ger valéh ü héyran olursa.

Ne sultansan ki, gapunun gedası
Dürür, min hosrov ü hagan olursa.

Érem ruz-i visale, éy meh-i nüv!
Şeb-i hicranına payan olursa.

Dü alemde geni ola fegirin,
Gapundan fezl ile éhan olursa.

Gamu derd-i feraginden hemin bes,
Bu aşig derine derman olursa.

Heyat-i cavidan bula hebibı,
O gaşın éydine gurban olursa.

1.2.19. Şah İsmail Hataî (23 Haziran 1486–23 Mayıs 1524)

Şah ismail 23 hazİran 1486 yılında Erdebil'de dünyaya gelmiştir. babası, Erdebil'in Türk asıllı ünlü şeyhi şeyh Safi'nin torunu Haydar'dır. Annesi ise akkoyunlu devleti hükümdarı uzun hasan'ın kızı Halime Begüm'dür (bazı kaynaklarda 'Alemşahbeyim' diye geçiyor). Babası şeyh Haydar, Şirvan Ferruh Yesar ile 1488 yılında savaşırken ölünce annesi ve kardeşleriyle birlikte istahr kalesine hapsedilmişlerdir. Beş yıl sonra akkoyunlu tahtına oturan rüstem bey tarafından serbest bırakılmışlardır. İsmail'in ağabeyisi sultan Ali, Safevı tarikatının başına getiriliş, ancak bey'le arası açıldığı için öldürülmüştür (1494). İsmail ise müritleri tarafından geylan hükümdarı Mirza Ali'nin yanına kaçırılmıştır. Yedi yaşına geldiğinde şeyh ilan edilmiştir. 12 yaşına kadar lahican'da kalan ismail, rüstem'in ölümü üzerine başsız kalan akkoyunlu devletinin başına gelmek için harekete geçmiştir. 1499 yılında 70 kişilik bir kuvvetin başında, önce Erdebil'e sonra erzincan'a gitmiştir (1500). İki yüz yıla yakın bir zamandan beridir bu aileye karşı bağlılıklarını devam rttiren, ustaçlı, Şamlı, Rumlu, Musullu, HindLi, Tekeli, Bayburtlu, Varsak, Zülgedri, Kaçar, Afşar gibi Anadolu Türk boylarından topladığı 7 bin kişilik bir ordu ile şirvan'a yürüyüp, ferruh'u yenmiş ve idam ettirmiştir.

Arkasından Nahcivan yakınlarındaki Akkoyunlu hükümdarı Elvend Mirza'yı yenerek Azerbaycan'a hakim olmıştur (1501). Tebriz'de şahılğını ilan etmiş ve "12 imam" adına hutbe okutmuştur. 1503'te de ırak ve fars hükümdarı murat bey'i yenerek şiraz, firuzkuh, yezd, isfahan ve gazvin'i almıştır. Murat bey'in dulkarıroğulları'na sığınmasını bahane ederek harup ve diyarbakır kalelerini zapt edip, bağdat'ı da aldıktan sonra doğu'ya yönelmiştir (1507). Özbek Muhammet Şeybanı'yi de yenerek Horasan illerini ülkesine katmıştır (1510). Babür şah'la (1483 - 1530) dostluk kurup nüfuzunu armıştır. Bu sırada yandaşlarından şah kulu, anadolu'da isyanlar çıkarak osmanlı devleti'ni zor durumda bırakmaya başlamıştır. Anadolu'ya gönderdiği nur ali, tokat'ı işgal edib şah ismail adına hutbe okutmuştur. 25 nisan 1512'de 42 yaşında osmanlı devleti'nin başına geçen Yavuz Sultan Selim kısa sürede bu ayaklanmaları baştır. Yavuz sultan selim ile şah ismalil arasında savaş kaçınılmaz olmuştur. 23 ağustos 1514 günü hoy yakınlarındaki Çaldıran ovası'nda iki Türk hakanı ve iki büyük Türk ordusu karşı karşıya gelmişlerdir. Dadanakan'da selçuk oğulları tuğryl ve çağrı beylerin gazneli hükümdarı sultan mesud'la; ankara ovası'nda, Timur'un Bayezid'le; Otlukbeli'nde, Fatih Sultan Mehmet'in Uzun Hasan'la yaptıkları talihsiz savaşlar gibi, Türk'ün Türk'e karşı savaştığı talihsiz savaşlardan birisi daha gerçekleşmiştir. Bu savaşı şair Mehmet Aslan bir şiirinde büyük bir esefle şu şekilde ifade ediyor:

"çaldıran'da dünyamızı çaldırdıg,
Behtimiz köhlen atdan saldırdıg.
Ağlımızı o geder ki, çıldırdıg,
İki gardaş gılınc çekdi bir ruha,
Özümüze gelemmedik bir daha. "

Yavuz Selim'in yüksek silah gücü ve disiplinli ordusu karışında fazla dayanamayan şah ismail savaşı kaybetmiştir. Yavuz Selim, Tebriz'e girmiş, buraya kadar olan toprakları ülkesine katmış ve Tebriz'den 700 civarında ilim adamı, santkar, şair ve aşığı anadolu'ya sevketmiştir. Bunların arasında Hafız Mehmet efendi ile oğlu Hasancan ve Türkistan hükümdarı Hüseyin Baykara'nın timuroğulları'nın son evladı Bediüzzaman Mirza da bulunuyordu. Yavuz Selim tarafından büyük itibar görüp yüksek ödenek bağlanan mirza, istanbul'a geldikten bir yıl sonra ölmüştür. Hasancan

ise Sultan Selim'in en yakın dostu olmuş ve yavuz'un son nefesine kadar yanından ayrılmamış. Çaldıran savaşı'ndan sonra şah ismail'in nüfuzu sarsılmştır. İsyan eden özbekler, Horasan ülkesini geri almışlardır. Şah İsmalil, Yavuz Selim'in 1520'de ölümünden sonra da bir varlık gösterememiş, inzivaya çekilmiştir. 23 mayıs 1524 günü o da yavuz selim gibi genç yaşında, henüz 38 yaşında, seraba'da ölmüştür. cenazesi Erdebil'e götürülerek dedesi şeyh safi'nin yanına gömülmüştür. Şah ismalil din ve devlet adamılğının yanında aynı zamanda büyük bir şair idi. Salman Mümtaz'ın dediği gibi şah İsmail'in edebı hayatı, siyası hayatından pek de geri değildi. Usta bir şair olan yavuz Sultan Selim, "mahlasıyla Türkçe ve Farsça şiirler yazarken, usta bir şair olan şah İsmail de "hatayı"(hetaı) mahlası ile hem halk şiirihem de divan şiiri tarzında Türkçe şiirler yazmıştır. Şiirlerinde hem hece veznini hem de aruz veznini kullanmıştır." Şah ismail'in şiirleri Türk edebiyatının XVI. Yüzyıldaki en önemli eserleri arasında sayılmaktadır. Hataı'nin bilhassa halk şiiri tarzında yazdığı şiirleri bütün Türk diyarında, bu cümleden anadolu Türk halkı arasında yayılmıştır. Gazellerinin konusunu genelllikle aşk, ayrılık, hasretlik, dünyanın faniliği mevzular oluşturmaktadır. Hatayı, şiirlerinde mansur ve nesimı gibi "vahdet-i vücud" çizgisine yer yer hayli yaklaşmıştır.

"Enel heg sirri uş könlümde gizli,
Ki hegg-i mütlegem, heg söylerem men. "

Görüldüğü gibi hatayı, panteist bir şairdir. Halk şiiri tarzında yazdığı 8'li, 11'li koşmalarında ve tecislerinde ise ahmet yesevı, yunus emre geleneğini devam ettirmiştir. Bu şiirlerinde genellik dinı konulara yer vermiştir. Hz. Muhammed, Hz. Ali sevgisi;tarikat ve mürşide bağlılık, gönül ve sevginin önemi, iyilik etmek, dosta sadık olmak, yoksulları gözetmek, kibir ve dedikodudan kaçınma gibi mevzuları işlemiştir. "Nasihatname" adlı eseri, adından da anlaşıdığı gibi, didaktik ahlakı ve felsefı bir mesnevıdir. Bu eser insan sevgisiyle dolu "ateşli bir kalbin heyecanlarıdır". Dehname (on mektup) adlı eserinde ise şeyh galip'in "hüsn ü aşk" eserindeki gibi soyut kavramlardan yola çıkılarak nakam bir aşkın terennümü dile getirilmiştir.

Hatayı divan ve halk şiiri nazım türlerinin hemen hepsinde sesr vermiştir. Şah ismail hatayı'nin Türk edebiyatı adına en takdire değer yanı Türk dilini devletin

resmı dili yapmasıdır. XVII. Yüzılın başlarında Azerbaycan ve İran'ı gezen meşhur frasız seyyahı chardin, Türkçe'nin bütün bu bölgede hakim dil olduğunu tespit ederek şöyle yazıyor: "Türkçe ordu ve sarayın resmı dilidir. Burada, bilhassa büyüklerin yaşadığı evlerde hem hanımlar hem de beyler arasında yalnız Türkçe konuşuluyor. Bu hususiyet hanedanın bu dilin konuşulduğu ülkeden ve ana dili Türkçe olan Türkmenlerden olmasıyla ilgilidir. " Bir diğer Avrupaı kaynakta da şah ismail döneminde Türkçe'nin, bütün dinı çevrelerde ve dinı etkinliklerde olduğu gibi, askerı, adlı ve siyası yazışmalarda kullanıldığı, hatta farça edebiyata fazla rağbet gösterilmediği, belirtiliyor. Diğer yandan başta Türk halk edebiyatı olmak üzere Türk dili ve edebiyatına ve bu sahada çalışanlara çok ünem vermiştir. Kurbanı gibi halk aşığından, özbek hanı şeybanı'nin baskısından kaçarak gelen şair bediüzzaman mirza ve ressam kemalettin behzat'a kadar, devrin edebiyat, ilim ve sanat adamlarını sarayına kabul edip, onlara sahip öıkmıştır. "şah ismail hatayı'nin şahsiyeti ve eserleri kendinden sonraki medeniyetimiz üzerinde derin izler bırakmıştır. Dahi fuzulı "beng ü bade" sini ona hasretmiş, bazı şiirlerine cevaplar yazmıştır. Aşık kurbanı "mürsid-i kamilim" diye hitap etmiştir "Şah ismail destanı" onun için yazılmıştır. Müslüm Magomayev bu destanı seas opara besrelemiştir. "

Şah İsmail Hatayı'nin eserlerinin el yazmaları İstanbul, Bakü, Taşkent, Tehran, Tebriz, Mezarışerif, Leningrad, Paris, Londra, Berlin, Vatikan, Kahire gibi dünyanın belli başlı kültür merkzlerinde bulunmaktadır. Ayrıca onun şiirleri birçok dünya dillerine tercüme edilmiştir.

1.2.20. Şahî

Şahî, XV. Yüzyılın sonları ile XVI. Yüzyılın başlarında yaşamış Azerbaycan şairlerdendir. Şah ismail'in sarayına yakın ve onu çok seven şairlerden olmuştur. Onun için de şahı malasını kullanmıştır. Çaldıran savaşı sonunda, Yavuz Selim'in Tebriz'den İstanbul'a götürdüğü alim, ressam, mimar ve şairler arasında şahı de vardır. Şahî'nin şiirleri toplanamamıştır. Elde bulunan ve Fuzulı'ye cevap olrak yazdığı iki gazelini aşağıya alıyoruz:

Süsünbülün yanında her su çéşm-i cadular mıdır?
Ya kemend ile tutulmuş vehşi ahular mıdır?

Yayılar mıdır gurulmuş asılu her guşeden,
Ya gezeble çatdığın péyveste ebrular mıdır?

Gaşın altında iki çeşmindi yaslanmış yatar,
Ya bir éyvan içre yatmış iki sayrular mıdır?

Şetmidir, gulezemmidir, ya ab-i céyhun, ya ferat,
Hesretinden her dü çéşmimden ahan cular mıdır?

Görgecin bağlandı çéşmim iki hoşbu sübüle
Türré-yi enber efşanın açdı dérler, bular mıdır?

Baş çıgargan herteref güllerimdir fesl-i bahar?
Ya fena dünyada hak olmuş peruriler midir?

Bilmen, éy şahı, senin yarındır ancag tundhu,
Yohsa hublar barcası ha béle bedhular mıdır?

Gönçé-yi gül bülbülün gesdine éykan éylemiş
Gönçe açılğan gülü yüzüne gelğan éylemiş.

Gönçenin péyğanını tiz étmek üçün şah-i gül
Cismini başdan ayağe şekl-i suhan éylemiş.

Gül erusun sübhdem bülbül nigah étmiş meger
Kim, yüzün yaşıl duvag altında pünhan éylemiş.

Dehr ara, her bir bozug divar görsen şöyle bil
Bir süléyman mülkidir çerh anı vİran éylemiş.

Méhrine aldanma şahı bu feleyin kiö, günü
Göye yétgirmiş, yéne hakile yéksen éylemiş.

1.2.21. Şeyh İbrahim Gülşenî (1427 - 1533)

XV. asır Azerbaycan edebiyatının tanınmış şairlerinden olan şeyh ibrahim bin muhammed bin şehabeddin gülşenı 1427 yılında Azerbaycan'ın berde şehrinde dünyaya gelmiştir. Çocukluğunu berde'de geçiren ibrahim, gençliğe adım attığı yıllarda Tebriz'e gitmiştir. Burada halvetı tarikatının şeyhi meşhur alim dede rövşenı'nin öğrencisi olmuştur. Daha sonra halvetı tarikatını "rövşenı" kolunu kurmuş ve sadık savuncusu olmuştur. Yüz yıldan fazla ömür süren sufı şair 1533 yılında mısır'da vefat etmiştir. Gülşenı, geride Türkçe, Arapça ve Farsça üç divan ile "mesnevi- yi hafi" ve "razname" adlı iki mesnevı bırakmıştır.

Gülşenı'nin şiirlerinden örnekler:

GAZELLER

Éşge könül vérmeyen canını gıymaz bana,
Benligini terk édip éşg ile gelmez bana.

Éşgi murad édüben terki murad étmeyen,
Olubeni namurad éşg ile uymaz bana.

Éşg ile mecnun olan egl ile divaneveş,
Olubeni münkirim gal ile gelmez bana.

Canı cehandan kéçüp istermeyen éşg erin,
Dirlik içün éşg ile canını vermez bana.

Bir nefes yüz béle can verübeni alıyan,
Dilesem ondan beha ile saymaz bana.

Éşg oduna yanmayan gülşenı'dir sananuz,
Rövşenı'nin yüregü méhr yanmaz bana.

Ağlamagdan gülmez imiş şad olub bir dem gerib,
Fikri zikri olubanu derd ile néy dem gerib.

Vay eger hesretle vérem canımı ahır nefes,
Görmeden sévdiklerimi dünyadan géden gerib.

Sévnişür helgi cehanun ay görüb bayram içün,
Yaslu kimi gayğulurdye movt ile ol dem gerib.

Dönüben sahib ezaye ün çöküben derd ile,
Gözlerinden ahıdırmış yaş yérine dem gerib.

Ya ilahı, rövşenı'den ayru zari hüzn ile,
Gülşenı kimi cahanda olmasun adem gerib.

Beni her demde nédim öldürür éşg,
Gara yére dirilme girdürür éşg.

Gılup rüsva vü melamet rind ü bednam
Cehan helgini bana güldürür éşg.

Nédim mecnun kibi helgi cehanun,
Yérüb sévmedügini sévdürür éşg.

Girüb bazari hüsne seydügine,
Beha can ver, deyüben öldürür éşg.

Olub mest, heyalın unuduram,
Özün hafı öüme düşürür éşg.

Ne sévdadır başumda pühte vü ham,
Ki, méhr ile demadem pişirür éşg.

Giyametdür meger bu serv gamet,
Ki, heşrin helgün ana düşürür éşg.

Cehan ğovğasın aşig başına,
Aru kimi yığuban düşürür éşg.

Demin rüsva vü rinde, sahla canun,
Gaçan gizleyüb ani yaşurur éşg.

Gözğm deryasının rövşen suyunu,
Bulandırub revan'dan aşırur éşg.

Bana der gülşenı kim rövşenı'nün,
Hiyalundan bilumi şaşurur éşg.

Bilmezem kim, ne beladur başıma sévdayi éşg,
Karturub eksilmez başımdan dem be dem govğayı éşg,

Çıhalı sevdası éşgün başıma zikrim budur,
Ün çeküp zarlığilen vay ég, ey vay éşg.

Görmedim mecnun bıhud valeh ü aşüfte hal,
Olduğun buncılayın bir dahi şeydayi éşg.

İsteyüb derdine derman kim bilür éşgün dilün,
Çünki ol derde deva bulumaz illah vay éşg.

Çekmedi éşgün belasın mübtela olub démek,
Ola her nadani bihes arifi danayi éşg.

Rövşenı'nün éşg ile, gülşenı, değil bana,
Kim olupdur sencileyin bir daha rüsvayi éşg.

Aşige te'n eyleyen egl ile divanedür,
Ta ki anun halına herze vü efsanedür.

Éşg ile mecnun olan, valeh ü meftun olan.
Halına bıçün olan agil ü ferzanedür,

Éşg ile al işinün, mavile bilişinün,
Vehdete dönüşünün kesreti bıganedür.

Éşg könül vérenin sévgilü can alanun,
Cismini sormun anun, can ile cananedür.

Éşg ile cuş éyliyen, camını nuş éyliyen,
Şövgi süruş éyliyen sakini meyhanedür.

Yeddi felek ay olu, san hümi meydür dolu,
Ay'le gün birgelü dövr ile peymanedür.

Rövşenı'nün şem'ine yanmıyuben neylesün.
Şövg ile den gülşenı çün ana pervanedür.

Bela déyen sor ana éşg beladur,
Beladur her kim ana mübteladur.

Çeken éşgün gece belasun, gündüz,
Belanun aşigine es seladur.

Beladarun diler mensurı éşgin,
Çü derdine anun vari devadur.

Merizi éşge sehhet sorana den,
Ölümün şerbeti ana şefadur.

Beladur lütfi éşgün talibine,
Vefası çün ana éyni cefadur.

Beladur pühte gılan ham alanı,
Ol oddan bahmalıg hame etadur.

Beladur gülşenı gelbin cilası,
Güneşden rövşen éden ol ziyadur.

Ya ilahı, kime déyim yalvaruban elğiyas,
Bunu menden aciz ü müzter gıluban elğiyas.

Senden özge kim gılur bane meded, éy kirdikar,
Ta ki, umum birdü min atun deyüben elğiyas.

Bilürem buni bana benden yagınsan bıcehet,
Anun démezem yérün soruban elğiyas.

İsterem oni penahun bulam, ey rebbi kerim,
Çün gezayile geder dérem görüben elğiyas.

Kim alur imanla ahır nefes, ya rebb, canum,
Senden özge ta ki, déyem can verüben elğiyas.

Zikr ü fikr ü gece gündüz söylemekdür adunı,
Anun iöün dérem ismün vird édüben elğiyas.

Rövşenı'den dilerem sane meded, ey gülşenı,
Dilde zikrim dembedem andan oluban elğiyas.

Ey könül, éşgün beni divane gıldı agibet,
Bilgümi egl ehline efsane gıldı agibet.

Düşürüb dağlara aşinalardan beni,
Deli kimi helg ilen bıgane gıldı agibet.

Yıhdı çün könlümi eşgün sahlamağa gencüni,
Ejdehanın yatağın vİrane gıldı agibet.

Getre-yi nisan kimi bu behri canım dürri saf,
Ha sedefden göz göre dürdane gıldı agibet.

Gara géyüp gözlerim menden béter gör, ey senem,
Gaşlarun mihrabını büthane gıldı agibet.

Susayuban lebleründen tutuşub yanar ciger,
Ganımğa ondan lebün peymane gıldı agibet.

Yüz çevirme gülşenı'den, ey könül, her vech ile,
Can verüben çün seni canane gıldı agibet.

Éşg éline gétmege dur könül, éyle bir ah,
Hemdem olup démegil yolu yahındır, ırah.

Dur yola gédelüm, yoluğu zar édelüm,
Varluğum nédelüm sen beni terk ét, burah.

Mav ü meniden gaçub, benlik olandan kéçüb,
Éşg ile gözün açub, istedüğin yüz bah.

Şövg éliyü megam, egle uyub gurma dam,
Ta ki, heyalundan müdam urmiye boynuna fah.

Terk-i heva-yi heves elde iken destres,
Ye'ni verüp son nefes démiyesen ahi vah.

Diri iken öle gör, ahırı ten böyle gör,
İstegüni bula gör, sahlamayup helge çah.

Rövşenı'nün şem'ine tutuşuban, gülşenı,
Éşg ile pervaneveş ancag özin oda yah.

1.2.22. Ali Şır Nevaî (1441 - 1501)

Büyük Özbek Türk şairi Ali Şır Nevaı'nin tesiri, XV. Yüzyılda, Türk dünyasının dört bir yanında olduğu gibi Azerbaycan'da da geniş şekilde hissedilmiştir. Kişverı gibi birçok Azerbaycan şairi Nevaı'nin tesiri ile şiirler yazmıştır. Bu faydalanma taklidî şekilde değil, bilgilenme ve eğitim şeklinde olmuştur. Azerbaycan'ın en büyük tekitçilerinden salman mümtaz bir yazısında şöyle diyor:"ümum Türk edebiyyatında dörd böyük sima vardır ki, onların haggında kiçik kiçik makaleler déyil böyük böyük kitablar yazmag lazımdır. Çünkü onlar bir mehellenin, bir şeherin ve yahud bir gezanın şairi déyil déyil, gocaman bir Türk aleminin, ucsuz bucagsız Türk éllerinin şair-i meşhuru olmuşlar. Bunlar gazanan adı sanı başga şairler gazanmamışlar. Te'bir-i caiz ise bunları nüfuz ve gudretlerin dolayı iglimgir cahangir déyil, üreklerin, könüllerin fatéhleri adlandırmalıyıg. Tarih ve ölke é'tibarı ile onları böyle yan yanaşa géyd étmeliyik: haca ehmed yesevı, séyid imadeddin nesimı, mir eli şır nevayı, molla mehemmedbağır füzulı. Zenn-i acizaneme göre Türk dilli bir oymag, ulus tapılmaz ki, bu dört böyük dahini tanımaya ve şé'rlerini de bilmemiş ola. Gerb'de omirus (Homer), Şékspir ve Molyér meşhur oluğu kimi, şerg'de de bunlar élece me'ruf ve meşhurdurlar. " Nevaı, 9 şubat 1441 (H. 17 ramazan 844) yılında Herat'ta dünyaya gelmiştir. Babasının adı gıyasettin kiçkine'dir. 1447 yılında Şahruh'un ölümü üzerine ülkede karışıklıklar çıkınca gıyasettin kiçine, oğlu Ali Şır'i de yanına alarak Irak'a gelmiştir. Irak'a giderken telf şehrine uğramış ve timur'un tarihçisi Mevlana Şerefüddin Ali yezdı'yi ziyaret etmişlerdir. Ali Yezdı ile şır'in görüşmesi burada olmuştur.

Ali şır'in çocukluğu memleketinden uzakta geçmiştir 1452 yılında sultan ebül kasım babur, Horasan hakimi olunca baba oğul Horasan'a dönmüşlerdir. Babasının ölümüne kadar Horasan emiri ebül kasım babur'un himayesinde yaşamıştır. Devrin meşhur ilim merkezlerinden meşhed ve semerkant'ta öğrenim görmüştür. Babasının ölümüden sonra (1457) Timuroğulları'ndan seyit Hasan Ardeşir bir baba gibi o'nu destekler ve himaye eder. Tabiı ki, ali şır asıl himaye ve yardımı süt karseşi ve okul arkadaşı olan Horasan hükümdarı hüseyin baykara'dan görmüştür. Ali Şır Nevaı, Baykara'nın sarayında önce mühürdarlık, sonra vezirlik görevlerinde bulumuş, emir ünvanını almıştır. Uygur Türkleri'nden olan şair çok büyük işler yapmıştır. Herat'ı

büyük bir ilim ve edebiyat merkezi haline getirmiştir. Edebı ve ilmı çalışmalerının yanında ülkesinin bayındırlık işlerinde de çok büyük hizmetleri olmuştur. Devletten hiç maaş almayan şsir, edebı ve ilmı çalışmalarının parasıyla okullar, hastahaneler, medreseler, camiler yaptırmıştır. Her "meyveli ağaç" gibi o da çok taşlanmıştır. Onun çok yönlü çalışmalarını hazmedemeyen hasisler onunla çok uğraşmışlardır. 1490 yılında esterebad emirliği göreviyle Herat'tan uzaklaşmıştır. Orada da onun rahat bırakmamışlardır. Hatta onu zehirlemeye kalkışlardır. Yalnız ilim ve edebiyat ile uğraşmak ve hiç bir devlet görevi almamak kaydıyla Herat'a dömüştür. Resmı görevi olmadığı halde hüseyin baykara, bütün önemli meselelerde her zaman onun fikrini almıştır. Esterebad'dan dönmekte olan hükümdar hüseyin baykara'yı karşılamaya giderken yolda kalp krizinden ölmüştür (03 oçak 1501). Baykara, onu kendi tahtırevanı ile Herat'a getirmiş ve kendisinin sağlığında yaptırdığı kursiye camiı'nin yanındaki türbesine defnettirmiştir. Ülkede millı yas ilan edilmiş, Türk töresince Herat'ta bezeri görülmemiş büyük bir "aş" (yuğ) töreni yapılmıştır. "nevaı'nin çağatay edebiyatının teşekkülünde mümtaz bir yeri vardır. Dıvan, mesnevı, tezkire, tarih gibi türlerde, musikı, aruz, dil gibi mevzularda otuza yakın eser veren nevaı, derinin olduğu kadar, Türk edebiyatının da en mühim şahsiyetlerinden biridir. Denilebilir ki nevaı kadar geniş bir tesir sahası olan ve mensup olduğu edebiyatın teessüs ve tekamülünda büyük hizmeti bulunan bir başka şahsiyete rastlamak hemen hemen imkansızdır. Farsça'nın remı dil olarak hüküm sürdüğü, fars edebiyatının camı ile zirveye ulaşığı ve münevverlerin Farsça öğrenip bu dille yazmayı meziyet saydıkları bir devirde, nevarı'nin, Türkçe'nin Farsça'dan aşağı kalaçak bir dil olmadığını müdafaa etmesi, Türkçe'yle yüksek bir edebiyat vücuda getirmenin mümkün olacağını bizzat eserleriyle ispat etmesi ve yenilerin Türkçe yazmaları husunda teşvikte bulunması göz önüne alınırsa, bu hizmetin derecesi ve önemi daha iyi anlaşılır. "A. Zeki Velidi Togan, Nevaı'nin edebı çalışmalarıyla yapmak istediğini şöyle belirtiyor: "şair ve edip sıfatı ile ali şır, o zamanki Türk münevverlerinin hayran oldukları İran edebiyatını benimseyip, Türk ruhuna uygun bir şekle sokarak, Türkçe'yi yüksek bir sanat haline getirmek ve münevver Türkün ruhunu yükseltecek Türkçe yüksek sanat eserleri yaratmak gayesini gütmüştür. " Bütün Türk lehçe ve ağızlarıyla birlikte Arapça ve Farsça dillerine ve edebiyatlarına da büyük vukufu olan nevaı, şiirlerini Fars edebiyatının ürünü olan divan şiiri tarzlarında yazdığı halde,

tamamen Türk millı motiflerini, Türk deyim ve ifadelerini kullanmış:İran kaynakı hikayeleri bile Türk ruhuna uygun hale getirmiştir. Büyük fars şairi camı, nevaı'nin hamsesini, İran şairlerinin hamselerinden üstün gıtermiştir. Ali Şır Nevaı, Türkçü milliyetçi bir şairdir. Bu husuta "toker yayınları edebı heyeti" şöyle diyor. "Ali Şır Nevaı'nin en büyük hususiyeti, tam anlamıyla şuurlu ve idealist milliyeçiliğidir. İslam ve İran fikriyatını benimsemiş olöakla beraber, o kendi milletini sevmiş, bütün varlığı ile kendini Türk şiirine vererek, bilhassa Türkçe üzerinde millı bir hassasiyet göstermiştir. Amacı kültür ve edebiyat dili vasıtasıyla Türk birliğini sağlamak veya var olan bu birliği daha da pekişirmektir. Bu noktada Kaşgarlı Mahmut'la aralarında büyük bir yakınlık ve benzerlik vardır. Nevaı, kendi şiiriyle bu dil birliğini sağladığını iftiharla söyler. Onun muhtelif eserlerinde şu sözleri görürüz: 'cihanda Türk edebiyatı bayrağını kaldırmakla, Türkleri tek bir millet, tek bir camia haline soktumç'. (lisanü't-tayr). 'hiç bir ordum olmadığı halde ve tarafa yalnız divanımın nüshalarını göndermekle, çin hududundan Tebriz'e kadar, bütün Türk hatta Türkmen illerini fethettim. '(Ferhad ü Şirin)" Ali Şır Nevaı, Türkçe "divan"ını dört kısma ayırmıştır. Birici kısmını çocukluğunda, ikinci kısmını gençliğinde, üçüncü kısmını yaşınımın kemale erdiği sıralarda, dördücü kısmını ise ihtiyarlığında vücuda getirmiştir. Ali Şır Nevaı'nin eserleri şunlardır: Garaibü's-Sığar, Nevadirü'ş-Şebab, Bedayi'u'l-Vasat, Feva'idü'l-Kiber, Farsça Divan, Hayretü'l-Ebrar, Ferhad ü Şirin, Mecnun u Léylı, Seb'a-i Séyyara, Sedd-i İskenderı, Çihil Hadis, Vakfiyye, Nazmü'l-Cevahir, Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Halat-ı Séyyid Hassan Erdeşır, Mecalisü'n-Nefa'is, Münie'at, Risale-i Mu'amma, Hamsetü'l Mütehayyirın, Mızanü'l-Evzan, Halat-ı Pehlevan Muhammed, Nesa'im'ül-Mahabbe min-Şema'imi'l-Fütüvve, Lisanü't-Tayr, Muhakemetü'l-Luğatéyn, Siracü'l-Müslimın, Mahbubü'l-Kulub, Münacat, Münşe'at.

Ali Şır Nevaı'nin eserlerinden birkaç örnek:

Ğara'ibu's-sığar'dan

Hazret-i barı ta'alanıng hamd u senasıda

(hazret-i barı ta'alanın hamd ve sena'sı hakkında)

Hezec: mefa'ılün mefa'ılün mefa'ılün mefa'ılün

Zihı hüsnüg zuhurıdın tüşüp her kimge bir sevda
Bu sevdalar bile kevneyn bazarıda yüz ğavğa

(Senin güzelliğinin meydana çıkışı herkesi bir sevdaya düşürüp bu sevdalar varlık pazarında (varlık aleminde) yüz kazga ortaya çıktı).

Sini tapmak besı müşkildür ü tapmaslık asan
kim irür peydalığıng pinhan velı pinhanlıgıng peyda

(seni bulmak pek müşkül, bulmamak ise kolaydır, çünkü senin mevcut olman gizli, gizli, gizli olman da mevcut olman demektir. (islamiyet'e göre allah her yerde hazır ve nazırdır, fakat zaman ve mekandan münezzehdir).

Çemen ateş gehige ateşın güldin çü ot saldıng.
Semender dik ol otdın külge battı bülbül-i şeyda

(Çimen ateşgehına (ateşliye benzeyen çimenliye) ateş renkli (kırmızı) gülden ateş saldığın için semender (ateşte yaşadığına inanılan bir hayvan) gibi ateşten divane bülbül küle battı).

Ni işke boldı bı-aram közgü aksi dik mecnun
Yüzi közgüside aksini ger körgüzemedi leyla

(Mademki leyla senin aksini (allah'ın tecellisi) kendi yüzünün aynasında göstermedi, o halde mecun ayna aksi(aynada aks eden görüntü) gibi niçin kararsız (sabit olmayan, geçici) oldu? (bilindiği gibi leyla ve mecnun hikayesine göre mecnun, leyla'nın yüzünde allah'ın tecellisini bulur ve ona ilahı aşkla bağlanır).)

Kuyaşğa geh kızamak gah sarğarmak irür andın
Ki sun'ung bağıda bar ol sıfat ol sıfat ming gül-i ra'na

(Güneşın bazen kızarması, bazen de sarması, senin var ettiğin bahçede o şekilde yüz bin gül bulunmasındandır).

Nidin yüz gül açar işk otıdın bülbül kimi vamık
Yüzüngdin ger izarı bağıda gül aşmadı azra

Kelamıngnı eger şırın lebide kılmadıng muzmer
Nidin bes la'l olur ferhad'nıng kan yaşıdın hara

(Mademki sözünü tatlı dudağında gizlemedin, o halde neden ferhad'ın kanlı göz yaşından mermer la'l oldu?)

Cemalıng pertevidin şem'otı ger gülsitan
İrmes nidin pervane ot içre özir salur halıl-asa.

(mademki cemalinin parlaklığından mum alevi gül bahçesi haline gelmedi, o halde neden pervane kendisini Hz. Halil gibi ateş içine attı?(kur'an-ı kerim'in el en'am suresinin 74. Ayetinde adı geçen Hz. Halil veya halilullah'ın asıl adı ibrahim'dir. Babası azer put yapıp satardı. Hz. Halil doğmadan önce padişah nemrud, korkulu rüyalar gördüğü için hamile kadınları öldürtmekte idi, allah'ın inyetiyle nemrud'un adamları anasının hamile olduğunu anlayamazlar ve Hz. İbrahim dünyaya gelir. Daha küçük yaşta hak dini üzre olan Hz. İbrahim'i nemrud cezalandırmak için ateşe attrır. Ancak allah'ın inyetiyle ateşlik, gül bahçesi, odunlar da gül haline gelir).

Melahat birle tüzdüng serv kadlar kametin
Ya'nı ki andak zıb birle ol elifni eyleding zıba

(Servi boyluların boyuna tatlılık ile şekil verdin, bu şekildeki güzellik ile o elifi (boyu) güzel eyledin. (sevgilinin boyu elif harfine, elif ise arap alfabesinin ilk harfi olduğu ve bir rakamını belirten düz bir çizgi halinde buluduğu için tasavvuf'ta vahdete (allah'ın birliğine)işarettir).

Kana'atıng delılin inziva kıldıng yana bir hem
Delil uş bu ki kani harfından halk eyleding anka

(Kanaatın delilin (kanattkar olmaya delil olarak) inziva (bir köşeye çekilip dünya işleriden vazgeçme) kıldın, yine başka bir delil şu ki kani'harfinden (sözünden) ankayı yarattın. (gerçekten kani'sözünün harfleri yer değiştirilse anka sözü ortaya öıkar).

Nevaı kaysı til birle sining hamdıng beyan kılsun
Tiken cennet güli vasfin kılurda geng irür guya

(Nevaı hangi dil ile senin hamdini ifade etsin, çünkü diken cennet gülünün vasfını ifade etdiğinde (ifdeye kalkıştığında) dilsiz olur (dili tutulur). Şair beyitte kendisini dikene benzetmiştir).

Gazel

Remel: fa'ilatün fa'ilatün fa'ilatün fa'ilatün

Ol perı-peyker ki, hayran bolmış ü can anga
Kim ki hayranı imes min tilbe min hayran anga

(O peri yüzlü ki ona ins ve cin hayran olmuştur, hayranı olmayan kimseye ben deli hayranım (ona hayran olmayacak kişiye şaşarım).

Ni aceb pervane dik köysem yüzi şem'iğa kim
Köp bolup min vasl ümıdi birle ser-gerdan anga

(Pervane gibi yüzünü mumuna (parlaklığına) yansam, tuhaf olmaz, çünkü kavuşma ümidi ile başım dönmüştür).

Tayir-i hicring bozuğ köglümni kim kılmış vatan
Cuğd dilkdür kim neşımen kildi bir viran anga

(Ayrılık kuşun harap gönlümü vatan kıldığı için, viranenin kendisine mesken olduğu baykuş gibidir. (ayrılık baykuşa benzetilmiştir. Bilindiği gibi bayykuş da

viranelerde yaşar. Aşıkın gönlü ayılık dolayısıyla vİraneye döndüğü için, baykuşun mesken kıldığı yere benzetilir).

Hicride teh teh köngül kan bağlağandındur nişan
Name-i şevkum ki tim tim tamdı közdin kan anga

(Şevk mektubuna gözden damla damla kan akması, ayrılığında gönlün parça parça olup kan bağlamasındandır).

Tır-i baran-ı ğamıng könglümde kim yağdı irür
Her tarafdın berk-ı afet lem'a-i peykan anga

(Senin gam yağmurunun okları gönlüme yağdığı için her tarafta afet şimşeğinin peykan parıltısı vardır).

Ateşın gül çünki bülbül köydürü yüz vech ile
Ni asığ feryad u fiğan birle ming destan anga

(Ateş gibi kırmızı gülün, yüz debeple bülbülü yakmasına karşılık, bülbülün feryad ve figan ile bin destan okumasından kendisine ne fayda?)

Ey nevaı köngülme emr itme terk-i ışk
Kim ol semenderdür imes ot firkatı imkan anga

(Éy nevaı, gönlüme aşkı terk et diye emretme; o(gönlüm) bir semenderdir ki, ateşten ayrı yaşaması mümkün değildir).

Bedayi'ül-Vasat'tan

Tevhıd
Remel: fa'ilatün fa'ilatün fa'ilatün fa'ilün

Éy cemalıng cilvesi mir'at-ı ins can ara
Lık olup ol cilve kamil mazhar-ı insan ara

(Éy cemalinin tecellisi ins ve cinde (insanlar ve cinlerde) beliren, o tecelli en mükemmel şekilde insanda zuhur yeri buldu. (islamiyet'e göre allah'ın sıfatlarının tecellisi en açık şekilde yaratıkların en şereflisi olan insanda görülür. Nitekim kur'an-ı kerım'in et-tın suresinin dördüncü ayetinde "biz insanları en güzel şekilde yarattık. " İfadesiyle bu hakikat belirtlmiştir).

Tapmağan bolsa lebingning şerbetidin çaşnı
Bes bu ni can-bahşlığdur çeşme-i hayvan ara

(Ab-ı hayat çeşmesinde bu ne can bahşediciliktir ki senin dudağının şerbetinden onda bir tat(çeşni)bulmamak mümkün değildir).

Nige alem öredi hüsnüng otıdın lem'aı
Tüşmegen bolsa cemal-ı yusuf-ı ken'an ara

(yusuf-ı ken'an'ın cemalinde senin güzelliğinin ateşsinden bir parıltı düşmemiş olsaydı, alemi nasıl yakardı (kendisine nasıl tutkun kılardı?)

Tüşmegen bolsa kuyaşıngdın kulığa pertevı
Bes ni beyza irdi ceyb-i musı-i imran ara

(Eğer senin güneşinden kuluna bir alev (parıltı) düşmemiş olsaydı, musı-i imran'ın (imran oğlu musa'nın) avucundaki beyazlık nasıl olurdu (belirirdi)?(bilindiği gibi Hz. Musa'nın mucizelerinden biri de imana davet etdiği firavun'a beyaz (nurlu) bir el göstermesidir).

İsmese lutfung riyazıdın çemen sarı nesım gülge
Bülbül kayda valih boldı bu bustan ara

(Eğer senin lütfunun bahçesinden çimenliğe bir rüzgar esmemiş olsaydı, bu bahçede bülbül güle nasıl hayran olurdu?)

Feyz eger almas vücudung gülsitanı ıtrıdan
Şemmeı nakş-ı vücud mümkin imes imkan ara

(Eğer feyz (bereket, lütuf, irfan) senin varlığının gül bahçesinden bir koku almamış olsaydı, varlıktaki bu nakşın (süsün, güzelliğin) bir zerresi bile imkan aleminde (bu dünyada) mümkün olmazdı).

Tartıban salğıl nevaı'ni kerem deryasığa kim
Boluptur ğaraka bahr-ı bade-i isyan ara

(Nevaı'yi kaldırarak kerem deyasına sal, çünkün iayan badesi deryasına tamamen batmıştır).

Tuyuğlar:

1

Remel: fa'ilatün fe'ilatün fe'ilün

Cevr okın canımğa sakı yazmadı
Vasl camıdın humarım yazmadı
Kilk-i hudret sebz- hatlar ışkıdın
Özge iş allımğa guya yazmadı

(Cevr okunu canıma sakı yazmadı; kavuşma kadehinden mahmurluğumu yazmadı. Güya kudret kalemi (kader) yeşil hatlıların (genç güzellerin) aşkından başka bir şey alnıma yazmadı).

2

Remel: fa'ilatün fa'ilatün fa'ilün
Nakş tutmış közde ol yaşım mining
Éyle kim barmas yuban yaşım mining
Kamım ölmektür habibımdin yırak
Ger hod olsun hızr'ça yaşım mining

(Benim gözyaşım gözde nakış tutmuş (gözü süslemiş); öyle ki yıkamakla gözyaşım gitmez. Eğer Hz. Hızır kadar yaşım olsa da muradım sevgilimden ayrı kalmaktansa ölmektir).

Muhakemetü'l-luğateyn'den

Şöyle bilinir ki Türk, Farstan daha keskin anlayışlı ve yüksek kavrayışlıdır; yaradılış bakımından daha saf ve daha temizdir. Fars ise düşünce ve ilim bakımından Türk'ten daha ince, kemal ve fazilet düşüncesinde daha derindir. Bu durum, Türkler'in doğruluğundan, dürüstlüğünden ve iyi niyetinden, farslar'ın ise ilminden, fen ve hikmetinden açıkca belli olur. Fakat (farsların)dillerinde mükemmellik ve noksanlık bakımında pek çok faklılıklar vardır ki söz ve ibarede Türk, fars'a üstündür. Ve Türk söz san'atında fars'ın ibarelerine öyle üstünlük göstermiştir ki, inşa'llah, yeri geldikçe belirtilecktir. Yeni Türk'ün yaradılışının yumuşaklığının fars'tan daha fazla (üstün) olduğuna bundan daha açık delil, bundan daha parlak şahit olabilir mi ki, bu iki taifenin genci, ihtiyarı, belki büyüğünden küçüğüne kadar hepsi arasındaki kaynaşma aynı seviyededir. O derecede ki geçim, konuşma, iş güç bakımından birbirleri arasında fark yoktur. Farslar arasında iyi hasyet ve bilgi sahibi, ilim ve tefekkür sahibi çoktur. Türkler arasında da mütevazi ve sade kiseler fars'tan fazladır. Fakat Türk'ün büyüğünden küçüğüne kadar, hizmetçisinden beyine kadar hepsi Farsça bilirler. O kadar ki, kendi derecelerine güree Farsça bilmekle kalmaz, bazısı fesahat ve belğata uygun olarak konuşabilirler. Kalmaz, bazısı fesahat ve belağata uyug olarak konuşabilirler. Hatta Türk şairleri fars diliyle gösterişli şiiler yazabildikleri, tatlı sözler söyleyebildikleri halde, fars halkının en bayağısından en seçkinine kadar, ümmisinden bilgine kadar, hiç biri Türk diliyle konuşamazlar, söylenilenin de manasını bilmezler. Eğer yüzde, belki binde biri bu dili öğrenip söz söylese, işiten herkes onun fars olduğunu bilir ve anlar; konuşan kişi kendisini diliyle gülünç duruma düşürür. Türk'ün Fars'tan daha yumuşak yaradılışı (kabiliyetli) oluşuna bundan daha şaşırtıcı delil yoktur (bulunamaz) ki hiç kimse bunun aksine bir söz söyleyemez.

1.2.23. Kişverî

Kişverı, XV. Yüzyılın sonlarında İran'ın kazvin şehrinde dünyaya gelmiştir. Bazı kaynklar ise onun İran Azerbaycan'nın salmas şehrinde dünyaya geldiğini yazmaktadır. Sonradan Tebriz'e gelerek orada yaşamıştır. Mahlas olarak kişverı ismini kullanan şairin adı "danişmendanı Azerbaycan" adlı eserde, "nimetullah kişverı dilmeganı" diye geçektedir. Birçok şair, yazar alim gibi kişverı'nin de hayatı

hakkında yeteri kadar bilgi yoktur. Onun hangi tarihler arasında yaşadığını ne zaman dünyaya gelip ne zaman öldüğünü kesin olarak tespit etmek henüz mümkün olmamıştır. Ancak şiirlerinde akkoyunlu hükümdarı sultan yakup han'dan bahsetmesinden, Nevaı'nin tesiri ile şiir yazmasından, Habibı'den yakınmalarından anlaşılıyor ki kişverı, habibı'nin çağdaşı ve dostu olmuş ve sultan Yakup'un hükümdarlığı döneminde şöhret bulmuştur. Bir şiirinde yakup han'ın devrini(1490), onun sarayını arzuladığını, bir daha onun yanına gitmek istediğini ifade ediyor. Bu durum da gösteriyor ki şair önceden yakup han'ın yanına gitmiş, onun ölümüne kadar sarayında barınmış, ölümünden sonra Yakup han'ın oğullarının arasında çıkan kavgadan dolayı saraydan ayrılmıtır. Bunun için de o günleri arzulmaktadır:

"talé-yi bergeşte bir dahi gılaydı serveri,
Kim cila tapsaydı ol ayiné-yi iskender'i
Şö'le çekseydi çirağ-i bayinder'i,
Veh ne lezzet tabğay ol saet gelender kişverı,
Kim görüne re'yeti ye'gub-i han'i bir dehi. "

Diğer yandan bazı araştırmacılar kişverı'yi, şah ismail'in çağdaşı olarak değerlendiriler. Kişverı, şiirlerini ana dili olan Azerbaycan tükçesi ile yazmakla, Azerbaycan Türkçesi'nin gelişmesine çok büyük katkaıda bulunmuştur. Diğer yandan sosyal hayattaki düzensizlikleri, uğursuzlukları, adaletsizlikleri, devrin gidişini şiirlerinde işlemesi de İran Türk şiirinde sosyal motiflerin güçlenmesini sağlamıştır. Kişverı, habibı, hatayı gibi sanatkarlarla büyük üstad fuzulı'nin en liyakatlı seleflerinden birisidir. Keşverı'nin sanatı, Azerbaycan edebı fikrinin gelişmesinde ve dil tarihinin seyrini belirlemede ciddı önemi haizdir. Kişverı'nin şiirlerinin özbek şiiri ve ali şır nevaı'nin eserleri ile ilgisi de önemli bir meseledir. Bilindiği gibi XV. Yüzyılda ali şır nevaı'nin tesiri Azerbaycan'da çok yayılmıştır. Birçok Azerbaycan şairi ali şır nevaı'nin tesiri ile şiirler yazmıştır. Nevaı'nin şiirlerinde kullandığı özbek Türkçesinden sözler almışlardır. Kişverı, kendisinden önceki Türkçe yazan şairlerden faydandığı gibi, çağdaşı olan ali şır nevaı'den de faydalanmıştır. Bu faydalanma taklidı anlamda değil, gıdalanma anlamındadır. Kişverı'nin şiirleri, kendisinin de bir şiirinde ifade ettiği gibi, nevaı'nin şiirlerinden geri değildir. Bu hususta şöyle diyor:

"*Kişverı şé'rinden eskik imes,*
Behtine düşseydi bir sultan Hüséyin Baygara. "

Kişverı'nin şiirleri, Füzulı'ye kadar Azerbaycan Türkçesi ile yazılan şiirlerin en muhtevalı ve en mükemmel örnekleridir. O, devrinin en büyük üstad şairi oluğu gibi Azerbaycan Türk edebiyatının gelişmesine de büyük katkıda bulunmuştur. Kişverı'nin şiirleri tür bakımından da muhteva yönünden de çok çeşitlilik arzetmektedir. Onun şiirlerinde, XV. Asrın ikinci yarısında, Azerbaycan halkının hem siyası, sosyal, iktisadı yönden ulaştığı başarılardan doğan iyimserlik ve mutluluklar hem de feodal yönetimden dolayı ortaya çıkan yetersizlikler dile getirilmiştir. Kişverı'nin şiirlerinin ekseriyetini lirik gazelleri oluşturmaktadır. kişverı'den sonra sanat dünyasına gelen fuzulı de dahil olmak üzere XV. Ve XVI. Asırda yaşayan birçok şair, kişverı'nin sanatından faydalanmışlardır.

Kişverı'nin şiirlerinden örnekler:

Éy peri, sensiz périşan ruzigarem, doğrusu,
Sen gédenden berlü bısebr ü gerarem, doğrusu.

Yüz gemim vardır, veli bir gemküsarım yohdurur,
Bıdil ü bıdilber ü bıgemküsarem, doğrusu.

Nasiha, görsen meni rüsva melamet gılma kim,
Tilbelik canımdadır, bıhtiyarem, doğrusu.

Zer vereg birle bezenmiş üzünü gördüm bu gün,
Vérmedim canı üzünden şermüsarem, doğrusu.

Méy getir sagi, meni gurtar namaz ü rövzeden
Kim, men ol zöhd ü riyaden tövbekarem, doğrusu.

Ölmüşem hicrinde, cana, vesliden can vér mene
Kim, meni bıdil sana can birle yarem, doğrusu.

Halg déyir ki, kişverı bir aşigi mehrum irir,
Her ne kim, dérler mana yüz once varem, doğrusu.

Senden ayru yüz gem ü derd ü melametdür mana,
Ne hoşam, ne nahoşam, bilmem ne haletdür mana.

Hicrüme gatlan déyince, tiği çek öldür meni,
Heg rizasiçün ki, bu éyn-i edaletdür mana.

Mülk-i hesti içre ne hasil mana bazar-i germ,
İmdi kim, kuh-i e'dem sarı hevaletdür mana.

Yar göndermiş bitik kim, kişverı'ni öldürün,
Hoş dilem kim, bir nişan-i istimaletdür mana.

Éy könül, dünya évinde isteme abadlıg,
Kim, anun bünyadıdur eslinde bıbünyadlıg.

Méyve olan nehlini seng hevadis sındırur,
Veh ne hoşdurur semenber servile azadlıg.

Hublar bıdadı bes üşşag içün sen éy felek,
Tig-i bıdai çekib munca nedür bıdadlıg.

Aşina yad oldu menden, dust düşmen agibet,
Veh kim ol naaşina hedden aşurdı yadlıg.

Ta rizva vérdi gezaya kişverı bil kim ona,
Şadilik naşadlıg naşadligdur şadilig.

Bilmezem noldu yéne kim, yar sormaz halımı,
Dağ-i dilden göydümü dildar sormaz halımı.

Lale tek bağrım kebab ü ğerg-i hundur damenim,
Ol saçı sünbül, yüzi külnar sormaz halımı.

Düşmişem ğem gülbesinde natevan, éy vay kim,
Yar bilmez derdimi, eğyar sormaz halımı.

Ğönçe tek ağzım dolu hünab-i hessretdür, veli,
Bir gelib ol le'l-i gövherbar sormaz halımı.

Kişverı tek zehr içib oldi humar-i ğem bile,
Öldü mü negis-i bımar sormaz halımı.

Can eger gétdise sen sağ ol, mene candan ne ğem,
Sübh vesl ümmidi bolsa, şam-i hicrandan ne ğem.

Ger gılursa tir-i baran kim, yolundan dönmezem,
Ke'be'nün müştagine har-i müğilandan ne ğem.

Tikmegil çak-i girianımnı éy hemdem ki, yar
Yüregimde çaklar, çak-i giribandan ne ğem.

Yar eger dérse regibin boynun üzgil, kişverı,
Taet-i heg étkene telbis-i şéytandan ne ğem.

Eger men-i bıkes ile yar olasan,
Ümidüm var ki, behüdar olsan.

Ğeminden kéçdi ömrüm, nola cana,
Ki, sen bir dem mana gemhar olasan.

Seni mehrem bilib razimni dédim,
Ne bildim sen mana eğyar olsan?

Cahan bağında bir gül dermeyibsen,
Eger gül çağında hüşyar olasan.

Éşitdim kişver'ni yad édibsen,
İlahı, sen menimçün var olasan.

Ol menem kim, ölmüşem hicrinden, éy simin beden,
Ger dilerler nagehan ölüş ğerib içün kefen.

Éy senem, tah boynuma zülf-i siyahından meres,
Kim, gerek anın teki zünnare, men tek brehmen.

Sen gédenden berlü, éy könül, men galdum ü sen yarsız,
Lale gandur gözlerümde, gönçe péykan, gül tiken.

Yar gétdi, éy könül, men galdum ü sen yarsız,
Möhnet-i hicran eger budur, ne sen galgil, ne men.

Senden ayru, éy gül-i hendan, gılur men çak çak,
Ğönçe tek egnimde ger yüz teh bolursa pirehen.

Dégil, éy bad-i seba misr'in sipehsalarına,
Kim, geminden oldu ol miskin-i béytül hezan.

Merheba, éy seferdin yéngi yétmiş mah ru,
Şükr bari kim, seni bir dahı gördük sağ esen.

Çıhmaya kuyin hevası kişverı'nin başıdan,
Ol zaman dahı ki, dutsa toprag altında veten.

Éyle kim men yanaram şem'i ruh-i cananeden,
Kimseden bilmez ol men'i meger pervaneden.

Görmedim ta aneden doğdun geminde ruzi hoş,
Men kimi bedruz dahı doğmayıbdur aneden.

Gametin serv-i revandur, dédim ise küsmegil,
Bu meseldir can-i men kim "doğru söz divaneden".

Çün bilürsen halım, éy hemsayé-yi béytül hezen,
Rehm édib sürme meni bu guşé-yi vİraneden.

Ta seni gördüm men, éy can cahanim afeti,
Yüz gem ü derd ü bela geldi mana her yaneden.

Kişvarı yaralide déme cüdalıg derdini,
Olmaya gemgin ola bu suznak efsaneden.

Éy könül, her kimseye yar olmagil, yar özgedir.
Yar olur her kim, veli yar, i vefadar özgedir.

Sürme gapundan men-i bıhanümanın kim sana
Bulunur aşig, veléykin aşig-i zar özgedir.

Hüsnüne men can vérür men, helg ana nezzaréki,
Özgedir ehl-i temaşa vü heridar özgedir.

Aşigimdür zahid, amma cane gıymır vegt-i kar,
Év heyalı özge vü sövda-yi bazar özgedir.

Bütperesti gınama, éy pakidamen şéyh kim,
Zikr ü tesbih özge vü nagus ü zünnar özgedir,

Bade içmek yar ilen helvetde hoşdur, kişverı,
Léyk eger bolsa müyesser keşt-i gülzar özgedir.

Saçın fikri ayağım bağlar oldu,
Mana güya delürmak çağlar oldu.

Nihal-i möhnet oldu zar-i cismüm,
Göyük dağlar ana yarpağlar oldu.

Göz içre merdum-i çéşüm yüzine,
Gara halın heyalı dağlar oldu.

Menim ganıma girme, éy peri kim,
İrahlıgdan gözüm gan ağlar oldu.

Gelender kişverı çéşmünden ayru,
Kéyiklerden megami dağlar oldu.

Gözüm giryandur, éy can senden ayru,
Tenim üryandır, éy can senden ayru,

Tutaşmış köksüm içre şö'le-yi ah,
Könül büryandur, éy can senden ayru.

Dem a dem hun-i dil giryan gözimden,
Ahıb tufandur, éy can senden ayru.

Dügünler lale tek bağrım içinde,
Yüregim gandur, éy can sendan ayru.

Çevirgil başına gul kişverı'nin,
Ki, sergerdandur, éy can sendan ayru.

RÜBAILER

Gılğıl men-i gümrahe inyet ya reb,
Görset mene bir rah-i hidayet ya reb.
Vérgil nefes-i germ ile ah-i seheri,
Könlümce kim ol gılsa sirayet ya reb.

Fikrim bu durur kim, seni méhman gılıben,
Bu can-i girami sene gurban gılaben.
Bağrım ganiden şerab-i le'li götürüb,
Köksüm içinde könülnü büryan gılıben.

Alemde men hesteye bir yar gerek,
Her yar ne kim, yar-i vefadar gerek.
İşret günide çoh bulunur yar, veli,
Ğem köçer icek yar ile gemhar gerek.

1.2.24. Besirî

Besirî, XV. Yüzyılın sonu ile XVI. Yüzyılın başlarında İran Azerbaycanı'nda yaşamıştır. Doğum yeri ve yılı hakkında kesin bilgi yoktur. Genç yaşlarında orta asya'ya gitmiş, orada ali şır nevaı ve abdurrahman camı ile şahsen görüşmüştür. Onlardan aldığı bir mektup ve ali şır nevaı'nin bir divanı ile osmanlı devleti sarayına gelmiş ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır. Nevaı'nin divanını Türkiye'ye ilk defa besirı getirmiştir. Azerbaycan Türkçesi ve Farsça ile çok güzel şiirler yazmıştır. Aynı zamanda çok güzel latifeler de yazdığı söyleniyor. Şairin eserleri toplanıp bir araya getirlememiştir. Elde bulunan şiirlere bakıldığında tarikat şairlerinin tesirinde kaldığı anlaşılır. Ancak yine de şiirlerinde muhabbet mevzusu ağırlıh teşkil ediyor.

Besirı'nin şiirlerinden örnekler:

Gazeller

Şol nazenin ki, dil-i zarım aşinadır ana,
Belayi gör ki gözellerde mübteladır ana.

Yagub yıgarsa dil ü canım é'tiraz édemem,
Ne söyleyim biri gurban, biri fedadır ana.

Sezam bağda gülgeşti nasezaler ile,
Nete'n beden dilieler sezadır ana.

Tebieti gatı nazikdir ol şeh-i hüsnün,
Şikayrt éyleyemem cövrden cefadır ana.

Hékayet étmem ana hur-i éyni, éy vaiz
Ki, dust teşnesiyem reğbetim anadır ana.

Füsun ü ğenc ü delal ü girişme vü şuhi,
Bütün benimde var eksik hemin vefadır ana.

Né dem ki, éyleye tertib bezm-i sağ ü terb
Neva teraz besirı'yi bınevadır ana.

Pürdir ol saf gül-i terden dehan-i enelib,
Heşre dek bulmaz nehayet datan-i endelib.

Bim-i fürgetden yéne feryad éder şam ü seher
Şah gül üzre bulunsa aşiyan-i endelib.

Olmuş ecza-yi vücudla ezm ü hakesteri
Ateş-i gilden yagılmış kimi can-i endelib.

Şövg-i ru-yi dilkuşasidir beni nalan éden,
Bağ-i alemde gül içündür feğan-i endelib.

Ol benimdir, ben anın, mefhum birdir déseler
Endelb-i gülüstan ya gülüsta-i endelib.

Lefz-i gülden géyri yazmag mümkün olmaz katibe
Hamesine megte olsa üstühan-i endelib.

Ürğler hamuş olur, güller serapa guş olur,
Olsa gülşende besirı hem zeba-i endelib.

İki suret hubdur heg'den bana olsa nesib,
Ol mehin yüzüni görmek, görmemek ru-yi regib.

Hal-i mişkin ariz-i kafurun üzre éy senem,
Hindu-yi miskin durur kim, rum'a düşdür gerib.

Étmeyin zaye bana sen yoh yére dermanını
Dermendi éşge dermanımı bulunur éytebib!

Bir déyil bülbül teninde fem güli vesfétmeye
Başdan ayağa zeban olmuş çemende endelib.

Éy besirı, ser be ser hakester olur kainat
Dolsa aheng ateşinden alem içre bir lehib.

Arife dövletden istiğna kimi dövlet mi var,
Terk-i lezzet-i cahan étmek geder lezzet mi var?

Şah-i ali cahden, dervişi, hatirrime dek
Kimseye teht-i sera-yi dehrde rahet mi var?

Éşg-i hüsn-i pak ezelden hasler mehsusidir,
Yohsa amilerde héyhat oyle hasiyyet mi var?

Lezzet iras éyleyir amaziş-i enba-i dehr
Ğafile üzlet kimi sermayé-yi izzet mi var?

Negş-i şirin kühf asadır amma men kimi
Kuhgende kuh-i möhnet çekmeye taget mi var?

Yar getlimçün vüzu gılmış tegerrüb ezmini
Ya zemirinde nemazım gılmağa niyyet mi var?

Éy besirı, ebdin ehvali ana me'lum iken,
Dergeh-i mövla'da erz-i hacete hacet mi var?

Senin derdinden, éyşuh-i cefakar
Bela bukim ne sağem men ne bımar.

Ne gül galur bu gülşende, ne bülbül
Gerek sen könlün açıg tut, gerek dar.

Gamu eğyarine yar éyler rehm
Bana ne yar reyler, ne eğyar.

Sebaçün reşkden kim öpdüm izin
Üzün yérden yére urar yéri var.

Éder agilleri mecnun besirı,
Gaçan kim éşg dersin éde tekrar

1.2.25. Emir Hüsrev-ı Dihlevî[1]

Hindistan'ın büyük Farsça şairi, mutasavvıfı edibi tarihçesi, dilçisi ve musiki üstadı Yemin ed-din Abu'l Hasan Emir Hüsrev-i Dihlevî b. Emir Seyf ed-din Mehmud-i Şemsî al-belhî H. 651 / m. 1253'de dehli'nin Kuzeyinde Eyta vilâyetinin Muminpur kasabasında Dünyaya gelmiştir.

Hüsrev-i Dihlevî medresede mutad tahsilinde Sarf-u nahive, Kur'an tefsiri fıkıh, mantık, şiir, sanat, Fars dili ve edebiyatı v. s. gibi dersler okumuştur. Daha küçük yaşlarda şiir sanalına fazlasıyla düşkün olan Hüsrev-i Dihlevî kadı Saâd ed-din Muhammed'den hat öğrenirken büyükleri bile hayrete düşürecek şiirler söylemiş ve onları hat çalışmasında kullanmıştır.

Eserleri:

Camî'nin ifadesine göre ise 99 kitap yazmış ve güya Hüsrev kendi şiirlerinin sayısının 500, 000 beyitten az ve 400, 000 beyitten fazla olduğunu söylemiş.

Divanları:

1- Tuhfetü's–sigar
2- Vasatü'l–Hayat
3- Gurratü'l–Kemal
4- Bakiye-i Nakiye
5- Nihaetü'l–Kemal

به ديوان اكنا مي كنيم چون كارمان با ديوان شو است

در خنده چو چشم مست تو ناز كند
از روي تو گل ريختن آغاز كند

(Güldüğünde mest gözlerin nazlanmasından dolayı güller düşmeye başlar)

من از وي لعاب دهن يافتم

[1] Erkan Türkmen, *Emir Hüsrev-i Dihlevî, Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti,* Ankara, 1989.

که زین گونه آب سخن یافتم

(Ben ondan ağız tükürüğü aldım ve bunun içindir ki şiirlerimde akıcılık vardır.)

بي رويت اي چراغ دل پاره پدر
جز سوختن نماند دگر چاره پدر

(Ey gönlümün ışığı babanın gönlü senin yüzünü görmediği için param parça olup yanmaktan başka çaresi kalmamadı)

نام بت من هست همچون زرساو
كر در يابي زر دهمت وريني داو
شمشير زبان روان كن اندر تيزي
بس بر مهر دزد فغر را بين و بكاو

(Sevgilimin adı halis altın gibidir. Eğer onun adını bulursan sana alın veririm, bulamaz isen sana kötü sözler söylerim. Kılıç gibi dilini harekete getir ve hırsız kelimesinin başına beyin kelimesini koy ve adı bulmaya çalış.)
Burada kast edilen kelime مخلص 'dir. دزد 'in ise Arapça'sı لص ve مغز'in ise مخ 'dir.

دوستم آن سنگدل پريشان داشت
يار دل برده دست بر جان داشت

(Dün gece o taş yürekli yüzünden perişan geçti, gönlümü götürdü ve canıma el koydu.

ترك مستم او قصد ايمان داشت
چشم او ميل غارت جان داشت

(İmânıma kasteden mest Türk 'ümün (sevgilimin) gözleri canımı harap etmeye koyuldu).

چه فتنه بود كه حسن تو در جهان انداخت
كه يكدم از تو نظر بر نمي توان انداخت

(Güzelliğinin ne büyük bir fitneyi dünyaya saçtı ve bir an bile gözler senden ayrılmaz oldu).

چه تیر بود که چشم تو ناگهان انداخت
که بر نشانه دل هاي عاشقان انداخت

(Ne oktu ki gözlerin birden fırlattı ve aşıkların gönüllerine nişan aldı).

نم که تازیم از عشق مست خواهم بود
براه خوبان خاك دست خواهم بود

(Ben ki bir tazıyım aşk ile mest olacağım Güzellerin yolunda toz toprak misali alçak kalacağım).

جان که بدنیسان که میبرد لب تو هیچ کس از لب تو جان نبرد
نه رود مه بر اوج در شب تار تاز زلف تو نردبان نبرد

(İkinci beyitle Hüsrev sevgilisinin yüzünü Ay'a ve örülmüş saçlarını merdivene benzeterek söyle der: Ay, karanlık gecede gökler senin zülfünden merdiven yapmadıkça yükselemez).

چه پوشي پرده بر روي که آن نیهان نمي ماند
دگر بي پرده مي داري تني را جان نمي ماند

(Yüzüne neden perde örtüyorsun? onu saklayamazsın, ve eğer perdeni kaldırır isen bir tek varlıkta can kalmaz).

مسیح و خضر را آن روي بنما
بکش مرا اگر زنده مانند

(İsa ve Hizr'a yüzünü göster, eğer onlar sağ kalırsalarsa benim canımı al).

رخ چه پوشي چون حدیث حسن تو نهان نماند
گل به صد پرده در او از بوئي خود مستور نیست

(Mademki senin güzelliğinin övgüsü gizlenmedi, o halde yüzünü ne diye örtüyorsun? Gül, yüz perde ardından da saklansa kokusu onu ele verir).

تا نمودي جمال نقش همه نيكوان

زمت برون از دلم نقش تو از جان نه رفت

(Sen bütün güzelliklerde camalinin nakışlarını gösterince, gönlümden senin nakışın silindi ise de ruhumdan yok olmadı).

آنكه ز حق چشمش عطاست

منع ز رخسار تبانش خطاست

(Kime ki hak tarafından göz temizliği vermiştir. onu güzellerin yanaklarını seyr etmekten alı koymak hatalıdır).

اي اهل دل نخست ز جان ترك جان كنيد

و آنگه نظاره در رخ آن دلستان كنيد

(Ey gönül ehilleri once canınızdan canı teredin, ancak ondan sonra sevgilinin yüzünü temaşa edebilirsiniz).

آنكه برندان جهالت كم است

هست گدا گرچه زرش صد خُم است

(Kimki cehalet zindanında kaybolmuştur. onun yüz küp altını da olsa o, yine de dilencidi).

يا رب آنروز بيابم كه جمالت بينم

چند ياد جمالت خيالت بينم

(Ey tanrım artık cemalini görecek güne kavuşayım ne zamana kadar cemalini düşünerek hayalimde seni canlandırabilirim ki?).

ز عشق آراست لوح آب و گل را

بدان جان زندگي بخشيد دل را

(O aşk ile su ve çamurdan oluşan bu levhayı (dünyayı) süsledi ve onunla (aşkla) gönüllere hayat verdi).

رو دل به كسي ده كه در اطوار وجود

بوده است هميشه با تو ، خواهد بود

(Git, gönlünü ona ver ki o bütün evrende, hep seninle idi ve daima senin ile kalacak).

بگو كه چند شوي بي خبر ز مستي عشق

كسي كه مشيش از عشق نيست بي خبر است

(Söyle aşk sarhoşluğundan ne zamana dadar habersiz kalacaksın? Kim ki aşk sarhoşluğuna sahip değildir, zaten habersizdir).

عشق گرچه نشان بدبختي است

نزد عاشق سعادت ابدي است

(Gerçek aşk talihsizliğin belirtisidir. yine de aşıklar için ebedi saadettir).

عاشقان را صد بلا پيش است گاه ديدنت

جز يكي راحت كه باري مردن آسان مي شود

(Seni görmek için âşıklar yüz bela ile karşı karşıyalar, fakat tek rahatları var o da ölmek onlara kolay gelir).

دل بي عشق را من دل نه گويم

تن بي سوز را جز گِل نه گويم

(Aşksız gönüle ben gönül demem, yanmayı bilmeyen vücuda çamurdan başka bir şey demem).

نزديك اهل بينش كورست كور بي شك

عاشق كه پيش چشمش زندگي خم نه باشد

(Nazar ehlinin gözünde zenciyi güzel olarak görmryrn kişiler eletteki kördürler).

بر لبم رسيده جانم تو بيا كه زنده مانم

پر از آن من نمانم بچه كار خواهي آمد

(Canın dudaklarıma vardı, sen gel ki yaşayayım, ben yok olduktan sonra gelsen artık ne yararı var).

خداوندا چون جان داري دلم بخش

دل عاشق نه جان غافلم بخش

(Tanrım mademki can verdin. o halde bana bir gönül ver Aşkın gönlünü ver, gafilim canını verme).

آن سروران كه تاج سر خلق بوده اند

اكنون نظاره كن كه همه خاك پا شدند

(Bir zamanlar halkın başında tac olan idareciler, şimdi görki ayaklar altında toz olmuşlardır).

اي دل چشم عبرت نظاره جهان كن

ظاهر نهان چي بيني نظاره نهان كن

(Ey gönül ibret gözüyle dünyayı seret, görünen gizliliklere pek bakma esas derindekilerdeki gizliliklere bak).

خويش را در كوي بي خويشي فكن

تا بيني خويش را بي خويشتن

(Kendini bensizlik sokağında atki kendini kendinsiz göresin).

عاشقان را درد بي درمان خوشست

بيد لا نرا ديده پُر نَم خوشست

(Âşıklar için ilâcı mümkün olmayan acılar hoştur. Kalpsiz olanlar için ise yaşlı gözler hoştur).

1.2.26. Cihanşah

1. Hayatı: Adı Mardinşah konmuş ise babası, şehir adlarının kadınlara verilmekte olduğunu ileri sürerek Cihânşâh'a çevirmiştir.

Kaynaklarda adı Cihânşâh olarak geçer.[2] Cihânşâh'ın doğumu tarihi tam plarak belli değildir. Devletşâh, doğum tarihini vermez; ancak 872 / 1467'de uzun Hasan'ın askerleri tarafından öldürüldüğünü ve 70 yıl yaşadığını yazar.[3]

2. Edebî Kişiliği

Kara koyunlu hükümdarı kara Yusuf'un çocuğu olması hasebiyle çocukluğundan itibaren saray ortamında ve özel hocalar gözetiminde yetiştiği ve iyi bir eğitim aldığı, edebi kişiliğinden ve dinî ve siyasî alandaki bilgisinden anlaşılan cihânşah; daha çocuk denilecek yaşta iken valilik görevinde bulunarak emirliğe adım atmış, sonra Kara Koyunlu Devlet'inin hükümdarı olmuş.[4]

3. Eserleri

Hakîkî'nin bilinen tek eseri Farsça ve Türkçe şiirlerinin yer aldığı Divan'ıdır.[5]

Mesnevi'den[6]

از جفاي دلبر صاحب خرد نيست بادا هر كه نبود زاهل درد

(Akıl sahibi güzelin cefâ'sıyla dert ehli olmayan kişi yok olsun).

صد هزاران رحمت وجور و جفا گر با منست در طريق عشق تو جانم وفادارست و راست

(Bana yüz binlerce sıkıntı zulum ve cefâ da, senin aşkının yolunda canım vefâlı ve sâdıktır).

---

[2] Veyis Değirmençay, *Cihanşah, Farsça Şiirleri (Divan-ı Hakiki),* Atatürk Üniversitesi FEF Yay., Erzurum 2004, s. 11.
[3] Değirmençay, s. 12.
[4] Değirmençay, s. 7.
[5] Değirmençay, s. 77.
[6] Değirmençay, ss. 93-110.

مي كشم از جور تو صد گونه درد غم نگردد گر بر آرم آه سرد

(Senin cafandan dolayı yüz çeşit acı çekiyorum. Eğer derin bir ah edersem gam olmaz).

رند و عاشق مست ديدار آمدم دردمند درد دلدار آمدم

(Rint ve âşık gibi sevgiliye mest oldum sevgilinin derdinin hastası oldum).

غزل[7]

نقاب زلف بر افكن ز آفتاب رخت كمال معني حسن ترا نقاب چراست

(Güneş gibi olan yüzünden zülüf örtüsünü kaldır. Senin güzelliğinin manâ olduğu üzerinde örtü, niçindir).

آن زلف تازه مو كه درخشيد ماه ازو خورشيد مشرق آمده هر صبحگاه ازو

(Ayın kendisiyle parlamış olduğu o siyah zülüf! Her sabah vakti doğunun güneşi onunla doğmuştur).

جز آفتاب رخت روشن جهان نبود كه پرتو تو نور چشم چشمان است

(Güneş gibi olan yüzünden başka dünyanın ışığı yoktur, çünkü senin ışığın sevki gözlerin göz nurudur.)

نگار من كه به اقبال و سلطنيت شاه است قدش چو سهر و لبش غنچه عافش ماه است

(Talih ve saltanat itibariyle şah olan sevgilinin boyu servi dudağı gonca ve yüzü ay gibidir).

بر آفتاب رخ سنبلت نقاب چراست نقاب سنبل زلفت بر آفتاب چراست

(Güneş gibi olan yüzünun üzerinde sümbül saçın perdedir, niçin? sümbül gibi olan zülüf örtün, güneş gibi olan yüzünün üzerindedir, niçin).

از آفتاب شوق جمالت منورم و ز عنبرين زلفت سياهت معطّرم

(Senin cemalinin arzulanan güneşiyle aydınım. Ve senin siyah zülfünün amber kokusuyla kokuluyum).

---

[7] Değirmençay, ss. 94-120.

تاب دارم از فروق مهر او چون کنم از مهر جانم مهر او

(Onun güneşinin ışığıyla aydınlanıyorum canımın güneşinden O'nun sevgisini nasıl atarım).

یارب چه حکمتست که در باغ وصل دوست صد گوشه بر گرفته هزاران اهزار مست

(Ya Rabbi ! Ne hikmet vardır ki dostun vusal bahçesinde binlerce sarhoş bülbülyüzlerce köşe tutmuş?)

آب حیوان است لعلش سلبسیل در رهش جانم فدا خونم سبیل

(Onun lâl dudağı, hayat suyu ve selsebildir. Onun yolunda canımı kurban, kanım sebildir).

من اسیر زلفت یار دلبرم حاشا که از کوي وصلس دلبُرم

(Ben dilberin zülfünün esiriyim. Haşâ ! onun vuslat mahallesinden uzaklaşayım). Cinâs-ı mürekkep

شمّه اي از نگهت زلفش اگر آرد صبا عالمي غنبر فشان گردد ز بوي مشك ناب

(Eğer saba onun zülfünün güzel kokusundan biraz getirecek olsa dünya. Halis mişk kokusuyla amber saçan olur).

در قبله رخسارة آن صورت و معني از هر طرف كعبه نيازست و نماز است

(Kible gibi olan ı şekil ve mâna yüzüne ka'be'nin her tarafında dua edilip namaz kılınmaktadır.)

İştikâk : Aynı kökten türemiş kelimeler kullanılmıştır.

بيا كه عشق سوزيست و كار ما سازيست تو شاه حسني و ما را به تو نظر بازيست

(Gel senin aşkın yakınmak bizim işimzse düzene koymaktır. Sen güzellik şâhısın biz ancak sana bakarır.

Muvâzene : Beytin ilk mısrasındakı kelimelerle ikinci mısrasında karinesi olan kelimeler, vezinde bir kafiyede farklı olarak gelmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

DİVAN ŞİİRİ

Divan edebiyatı islam uygarlığının Işte bu ortak bilimlerine, telakkilerine, inançlarına, ortak kurullarına dayanilarak yaratılan edebiyattır.

Türklerin İslamiyeti benimsemesinden sonar içine girdikleri islam uygarlığı toplum yapısını da etkilemiş; Arapçanın bilim, Farsçanın sanat kültür dili olarak kendisini kabul ettirmesi bu dilleri bilenler ile bilmeyenler arasında büyük kültür farklarının ortaya çıkmasına yol açmıştı. Aydınlarla geniş halk kitleleri arasındaki bu ayrılma edebiyatta da kendisini gösterdi. Bu yüzden, Türk edebiyatını :

1. Yüksek zümre (Aydınlar) edebiyatı,
2. Halk edebiyatı, olmak üzere başlıca iki ana bölümde zarureti ortaya çıktı.

yüksek zümre edebiyatının diğer adı Divan edebiyatıdır . Ayrıca başka adlarla da anılır. Genellikle hemen herkes tarafından kabul edildiği görülen Divan edebiyatı adı, şairlerin, şiirlerini Divan adını verdikleri dergilerde toplamalarından kinayedir.

Divane debiyatı, genel olarak :

1. Din dışı (‹‹ la–dini ›› - ‹‹ Profane ››) Divan edebiyatı,
2. Dini–tasavvufi Divan edebiyatı

olmak üzere iki dala ayrılarak incelenebilir. Fakat unutulmaması gerekir ki tıpkı halk şiirinde olduğu gibi, din dışı Divan edebiyatında da, İslam kültürü esastır.

Kaside :

Arapları malı olan bir nazım şeklidir. kaside, İslamiyetten önce, Araplarda, bütün edebi türleri içinde alırdı. Kahramanlık şiirleri, aşk şiirleri, şarap, tabiat şiirleri, ağıtlar, övgüler, yergiler hep kaside tarzında yazılırdı.

Cahiliyye devrinde savaşa ara verdikleri belirli dört ayda–Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarında–muhtelif şehirlerde panayırlar kuran Araplar buralarda şiirlerini de okurlardı. söylentiye göre; SXk-i Ukaz denilen Ukaz panayırında 7 kabileden 7 şairin şiirleri okunmuş; ancak, her kabile kendi şairinin üstün olduğunu ileri sürünce, tartışma bir savaşa dönecek hale gelmiş. Yarışmaya

şairleri katılmamış olan kabileler araya girmişler ve bütün şiirleri yeniden okunarak en beğenilenlerin–o zaman put evi olan–kabe'ye asılmasını önermişler. Yedi şiir yeniden okunmuş, yedisi de beğenildiği için Mısır ketenleri üzerine altın mürekkeple yazılarak kabe duvarına asılmış.

El-Muallakat-üs-Seba (Yedi Muallaka, Yedi Askı) adıyla anılan bu şiirler İmrüülkays, Tarafe, Züheyr, Lebid, Amribni külsüm, Antere ve Haris adlı şairlere aittir. Bazı kaynaklar Antere ve Haris yerine A'şa ve Nabiga'nın şiirlerinin asıldığını ileri sürerler. Diğer bir söylentiye göre askıların sayısı 10 idi.

Bu Yedi Askı'ya, yedi kasideye bakıldığında artık kasidenin belirli bir şekil aldığı görülmektedir.

Yedi Askı'dan İmrüülkays'ın kasidesi (bırakılmış obayı, aşk ve sevda hatıralarını anmakla başlar, kaygılı bir gece, at ve av, bulut, yağmur ve seltasviriyle sona erer). Tarafe'nin kasidesinde (Sevgili hatırlanır, deve tasviri yapılır kahramanlıktan bahsedilir; şairin kahramanlığı, cömertliği, kumara düşkünlüğü anlatılarak) kaside bitirilir.

Züheyr'in kasidesinde ise (Sevgilini, ıssız yurdu ve göç edişi anılır; Mürreoğulları'ndan Herim ve Haris'in barış için gösterdiklerı gayret ve fedakarlıklar alkışlanır; sonra, barışı bozan oymaklaya çatılır ve allah'tan korkmağa, savaşın zarar ve fenalıklarından çekinmeye davet edilir. şair, daha yaşamaktan usandığını, ölümün pençesinden kimsenin kurtulamadığını ve kurtulamayacağını; iyilik ve fedakarlığın şerefli bir vazife olduğunu, zillet ve meskenetin fenalığını anlatır ve Herim ile Haris'in cömertliklerini överek kasidesine son verir).

Kaside, şeklen gazele benzer. İlk beyti musarra, dır, yani beytin iki mısraı birbiriyle kafiyelidir. Diğer beyitlerin birinci mısraları serbest, ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli olur. Ancak kaside, gazelden çok uzun bir nazım şeklidir. En az 31 beyit (bazı yazarlar 15 beyit demektedirler), en çok 99 beyit arasında yazılır şeklinde tanımlanırsa da bu, kesin bir kural değildir. Daha da uzun veya kısa olabilir. Örneğin Sünbülzade vehbi'nin ‹‹Söz›› redifli kasidesi 128 beyittir. Enderünlu Visıf'ın Divanında Sultan mahmud için yazılmış 155 beyitlik bir kaside vardır. (Arap ve Acem şairlerinden beşüz beyitlik kaside yazanlar olduğu da söylenir). Doğal olarak aynı kafiye ve redifle bu kadar uzun şiirler yazmak çok zordur. Özellikle şair, kafiye

bulmakta güçlük çeker. Bu yüzden şairin, arada yedi beyit bulunması şartıyle, aynı kafiyeyi aynı anlamda kullanmasına izin verilir, ama kullanmazsa daha makbul sayılır. Şairler, kasidede olduğu gibi gazelde de belirli aralıklarla aynı kafiyeyi kullanmışlardır.

Kaside, Arapça ‹‹kasd›› kökündendir; bir maksad için yazılmış şiir demektir. Ama, kaside deyince, genel olarak akla övgü şiirleri, medhiyeler gelir.

Böyle bir kasidenin en başında nesib veya teşbib denilen bir başlangıç kısmı (konuya giriş kısmı) vardır. Nesib veya teşbib, kasidenin başlangıcından maksada geçildiği yere kadar olan bölümdür.

Şair bu bölümde içinde bulunulan mevsimi, baharı, yazı, kışı, anlatabildiği gibi geceyi, gündüzü, felsefi bir konuya, devirden, felekten şikayeti, hamamı, Ramazanı, bayramı, atı, herhangi bir çiçeği, gülü, sünbülü de koku olarak ele alabilir. konu sınırlaması yok gibidir. İsterse, bir gazel söyleyerek de başlayabilir.

Divan şiirinde, gazele, rubaiye, tuyuğa konulmadığı gibi, kasideye de özel bir ad konulmaz. Bu yüzden kasideler kafiyesine göre (kaside-i ra'iyye) v.b. ya da redifine göre (nefi'nin ‹‹Sözüm›› redifli, Baki'nin ‹‹Sünbül›› redifli kasidesi şeklinde) adlandırıldakları gibi nesib kısmındaki konulara göre de adlandırılırlar.

Örneğin Nefi'nin, antolojimizdeki :

Esdi nesim-i nevbahar açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz saki meded sun cam-ı Cem

matla'lı kaside-i mimiyyesi, baharı konu edindiği için bir ‹‹**bahariyye**›› veya ‹‹rebiiyye››dir.

Yine Nef'i'nin;

Barek–Allah zihi rahş-ı hümayun–sima
Ki komuş namını sultan-ı cihan Bad-ı Saba

matla'lı kasidesi, atlardan söz açtığı için bir ‹‹rahşiyye››dir.

Şair bundan sonra bir fırsatını düşürerek asıl konuya geçer ki bu beyte ‹‹güriz, giriz beyti››, ‹‹girizgah›› denir. Girizgahtan sonra ‹‹medih›› övgü kısmı gelir.

Nedim'in üç ayrı kasidesinden, sadece (girizgah dahil) medihe kadar olanları alınan aşağıdaki bölümler, bu kasidelerin sırasiyle Şitaiyye, Ramazaniyye, Hammamiyye biçiminde anılmalarının nedenidir.

***SULTAN AHMED'LE İBRAHİM PAŞA'YI MEDİH ZIMNINDA* ŞİTAİYYE**

-Mefailün feilatün mefailün feilün-

O rütbe etdi bu keskin soğuk zemine eser
Miyan-ı cuyda gömgök kesildi nilüfer

Başında kar saçağı sarık arkada sade
Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

Şitanın etdiği bi-dadı mülk-i gül-şende
Efendi binde birin söylesem dolar defter

Ayağı donmadı mı cuyun evvelabaştan
Ya düşmedi mi çenarın eli çemende meğer

Hazan yeli eser etmiş misa-i rih-i firaak
Bu hastelik beden-i servi korkarım sarsar

Kanı çemendeki germiyyet-i tarab şimdi
Acep ne halde bülbül dedikleri kaşmer

Komaz getürmeğe buy-ı baharı bad-ı saba
Kenar-ı bamba yahlar durup yalın hançer

Donar soğukdan efendi semender ateşde
Bir iki gün dahi böyle eserse bu sarsar

Bürudet öyle ki buzlanmasın deyü layık
Konulsa penbeye yakuut-pare-veş ahker

Açılmaz oldu çemenlerde çeşm-i şehlası
Değirdi nergise de çeşm-i rüzgar nazar

Görüb bu hali gül-ıstanda dondu cedvel-i ad
Bahara dek duramaz korkarım kenar çizer

Kılıgibi esiyor sarsar-i zemistani
Nihal giyse n'ola yahtan ahenin miğfer

Kesadı yok hele kış günleri akaar-ı gamın
Harab haneler akmazsa da hele damlar

Düşüp bu gice tevarihe fikr-i gülle hezar
Ayaz kıssasın etdi sabaha dek ezber

Şikeste beste hele ben de bir gazel yapdım
Düşüb hayalime ol şuh ile geçen demler

Şu sırma saçlara birden sarıldı sevdalar
Emin-i sim-keşana bu yıl göründü zarar

Pesend muhtesib-i asra etdi şeyhi bu gün
Usul ile fıçının ta dibinde der-çenber

Sözüldüğünce çakır keyf çeşm-i şeh-bazın
Hamame-beççe gibi sakır sakır tıtrer

Efendim ah hevalar bu gün soğuk diyerek
Sokuldu koynuma ol mah-parenin micmer

O tıflı duhter-i rezle biraz alıştırdık
Atar kapağı aman duymasın peder mader

Mürebba hamri müselles deyü satar zalim
Şarabın üstüne hürmet biraz da hile katar

Yiğit mi oldun a canım nedir bu kırmızı şal
Başında dün dahi bağlıydı kırmızı çenber

Nedir bu sürhi-i ru bezme varmadın çünkim
Ya ka'be'den mi gelirsin bu şekl ile kafer

Görem ne vakt ki gerdişde çeşm-i gül-gunun
Düşer hayalime meclisde devr eden sagar

O ebruvanını seyr eylesem gelir yada
Miyan-ı pad-şeh-i dine bend olan hancer

Cenab-ı hazret-i Sultan Ahmed-i Gaazi
Derinde mihr-i kamer bende asman çaker

MESNEVİ : [8]

‹‹ Her beyti ayrı bir kafiye ile yazılan›› bir nazım şekli olarak evvelce üzerinde durduğumuz mesnevi aynı zamanda Divan edebiyatının en önemli edebi türlerinden biridir.

Mesnevi, edebi tür olarak, mesnevi tarzında kaleme alınmış küçük broşür veya büyük kitaplar hacmindeki eserleri ifade eder Bunlar değişik konularda uzun ya da jısa olarak yazılmışlardır. İsmail Habib Sevük konuları itibariyle çeşitlilik gösteren mesnevileri şöylece sıralamıştır :

CENK DESTANLARI: XIV. Yüzyılda, Ahmedi'nin ‹‹İskendername››si; XVII. Yüzyıl şairlerinden Sabit'in Kırım Hanı Selim Giray namına yazdığı ‹‹Gazaname›› 'Enveri'nin Düstur-name'si, Uzun Firdevs'in Kutubname'si vb.

AŞK HİKAYELERİ: Leyla vü Mecnun, yusuf ü Züleyha, Hüsrev ü şirin v. b...

[8] Halil Erdoğan Cengiz, *Divan Şiiri Antolojisi,* Bilgi Yay., Ankara 1972, s. 61.

DİNI VE TASAVVUFI MESNEVILER: Mevlana'nın Mesnevi'si (mesnevi-i Şerif); Aşık Paşa'nın ‹‹Garıb-name››'si; Süleyman Çelebi'nin ‹‹Mevlid››'i; Hakani'nin ‹‹Hilye››'si, Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye'si,

DİDAKTİK VE AHLAKI MESNEVILER: Nabi'nin ‹‹Hayriye-i Nabi››'si (Hayri-name'si); sünbülzade Vehbi'nin ‹‹Lütfiye-i Vehbi››' si; Hamdi'nin ‹‹Kıyafetname››si; Tacizade Cafer Çelebi'nin ‹‹hevesname››'si; Sünbül zade vehbi'nin ‹‹Tuhfe›› ve ‹‹Nuhbe››'si, Ahmedi'nin Tervih-ül-Ervah'ı,

ŞEHRENGIZLER: ‹‹ Divanşairleri ya kendi memleketlerini tanıtıp övmek, yahut memleketlerine padişahların gelmesi gibi mühim hadiseler vesilesiyle şehrengizler yazarlardı. Hangi belde anlatılırsa bu sıfatın sonuna o isim konur : Şehrengiz-i Edirne, Şehrengiz-i Konya denirdi. Bunların en meşhurlarından biri XVI. Asra mensup Bursalı Lamii'nin, Kanuni Süleyman'ın Bursa seyahati vesilesiyle yazdığı Şehrengiz-i Bursa'dır. ››

Burada bir hususu hatırlamakta fayda vardır. Şehrengizler, bir şehrin güzelliklerden çok, güzellerini anlatan eserlerdir.

2.1. KADI BURHANEDDİN[9]

Kadı (Sultan) Burhaneddin Ahmed, Kayseri'de, H. 754/ M. 1345 yılında doğdu Oğuz Türklerinin Salur boyundan olup XIII. Yüzyılın başlarında Harezm'den Anadolu'ya göç eden bir soya mensup bulunan Kayseri Kadısı Şemseddin Mehmed'in oğludur. Dört yaşında iken öğrenime başlamış, kısa sürede Arapça ve Fransızça öğrenmiş; okiki yaşında iken, devrin orta eğitim müesseselerinde okunan lugat, sarf, nahiv, maani, beyan, aruz, hesap, mantık ve hikmet gibi ilimleri bilir duruma gelmiş, üstelik öğretmenlik yapmaya başlamıştı.

1358 yılında, ondört yaşında iken babası ile birlikte Mısır'a gitti. Orada öğrenimine devamla fıkıh, usul'i fıkıh, feraiz, hadis, tefsir, heyet ve tıp dersleri görecek dört mezheb (Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli) hakkında bilgi edindi. Oradan 1362 yılında Şam'a geçti ve 1, 5 yıl kadar Mevlana Kutbenin Razi'nin derslerine devam etti. Şam'dan hacca gitti. Hicaz'dan dönerken babası öldü. Haleb'e gelen

[9] Cengiz, ss. 130-135.

Burhaneddin bir yıl da orada kalarak öğremini sürdürdü. 1364 tılında Kayseri'ye döndü. Babasının yerini almakta bazı engellerle karşılaştı ise de 1365 yılında kayseri Hükümdarı Eretnaoğullarından Mehmet Bey tarafından Kadı tayin edildi ve aynı zamanda hükümdara damat oldu. Başarılı ve haksever tutumlu bir kadı olan Burhaneddin halka kendisini sevdirdi.

1365–1378 yıllarında kadılık yapan Burhaneddin, iç olaylara, siyasete, silahlı çarpışmalara karıştı ve nihayet 1378 yılında Ali Bey'in Veziri oldu. Onun vebadan ölümünden sonra 1381 yılında emirlerden Kılıç Arslan'ı öldürüp yerine naib seçildi ve Sivas'ta istiklalini ilan edip, adına hutbe okutup sultanlık makamına geçti. Onsekiz yıl kadar bu makamda kaldı. Bir yanda Eretna topraklarının bütünlüğünü sağlamakla bir yandan da komşu beyliklerle, Akkoyunlularla, Memluklerle, Osmanlılarla uğraştı. Sonunda 1398 yılnda akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'le savaşırken esir düştü ve öldürüldü.

Bilgili, zeki, cesur, çok yanlı bir şair ve hükümdardır. Sürekli mücadeleler içinde geçen hayatına rağmen şiirle uğraşmayı da ihmal etmemiş, 600 sayfa tutan bir Divanı dolduracak kadar şiir yazmıştır. Divanında 1500 gazeli, 119 tuyuğu ve 20 rubaisi vardır. Kaside yazmamıştır.

San'at tekniğine vakıftır. Samimi, aşıkane gazelleri vardır. Şiirlerinde adını ya da mahlasını anmamıştır. Gazelleri ve tuyuuğları ile ün kazanmıştır. Türkçeyi aruza uydurmakta güçlük çektiği görülür. Sanatlara, özellikle cinasa düşkündür. Bazı şiirlerinde tasavvufun etkisi açıkça görülür. Ancak bu hal kendisini sufi, mutasavvıf bir şair saymamızı gerektirmez. Zaman zaman zevk ve safa alemleri düzenlediğini bildiğimiz Kadı Burhaneddin'in din dışı şiirler de yazmasından daha tabii bir şey olamaz. O, esas itibarıyle, beşeri aşkı, maddi aşkı işlemiş, bazan maceralı hayatını, döğüşçü ruhunu da şiirlerinde aksettirmiştir.

Er odur Hak yolunda baş oynaya
Döşekte ölen yiğit murdar bolur

Gibi beyitler döğüşçü, savaşçı bir ruhu dile getirir. İran edebiyatını çok iyi bilen Kadı Burhaneddin, Divanşiirinin klasik mazmunlarını Türkçeye mal etmekte emeği geçen şairlerdendir. Doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı yerin Azeri lehçesiyle

herhangi bir ilgisi bulunmamasına rağmen dilinde Azeri lehçesinin özellikleri görülür. Bu yüzden Azeri lehçesi edebiyatı içinde gösterilir. Ancak Kadı Burhaneddin'in Anadolu şairi olarak kabul edilmesi daha yerinde olur.

Kadı Burhaneddin'in şiirinde aksayan taraf vezindir. Öyle ki ekseri şiirlerinin veznini bulmakta güçlük çekilir. Zaten Nesimi hariç, yüzyılın diğer şairlerinin de dili vezne uydurmakta müşkilatçektikleri görülür. Kadı Burhaneddin'in bu noksanını, canlı, samimi edası giderir. Günlük konuşma dilini de şiirlerine alması şaire ayrı bir çeşni verir.

Diline ve edasına alışıldığı zaman bu hükümdar şairin orijinal kişiliğinin ve eserlerinin sevileceği, beyenileceği muhakkaktır.

Kadı Burhaneddin'in Divan'ından başka, dini konuları işleyen İksir-üs-İbadet ve Tercih-üt-Tavzih adlı iki eseri daha bilinmektedir.

Ölmüş tenüme aşkı anun ruh değül mi
Gamzesi ile dil dahi mecruh değül mi

Aşkıyle kavuştu gönülüm yoluna anın
Aşk ile kahılan kapu meftuh değül mi

Kirpiğü ne kılduğunı sen sanma muamma
Gönülde anun yaresi meşruh değül mi

Bin yılda eğer Nuh yaşadı ise bin yaş
Ol yaş bana bir lahza-i memnuh değül mi

Ma'şük ile aşık bir olur aşk oduyla
Madih dahi pes hem yine memduh değül mi

Onun aşkı, ölmüş bedenime ruh değil mi? (Cansız bedenimdeki ruh, can onun aşkı değil mi?);

Gönül de onun gamzesi ile (yanbakışının oku ile)[1] yaralı değil mi?

Gönlüm onun yoluna aşk ile kavuştu;
Aşk ile çalınan kapı açılmaz mı?

Kirpiğinin ne(ler) yaptığını bilmece sanma sen;
Gönülde onun yarası meşruh[2] değil mi?

Nuh[3] bin yılda bin yaş yaşadı ise,
O yaş (o uzun süre) bana (bence) göz yaşı döktüğüm bİrandan[4] ibaret değil mi?

Aşık[5] ile ma'şük (sevilen)[6] aşk ateşiyle bir olur (birleşir);
Şu halde madih (medheden, öven), aynı zamanda memduh (medhedilen, övülen) değil mi? (öven aynı zamanda övülen olmuyor mu?)

Şaha sinün cemalüni göreyim andan öleyim
Susamışam visalüne ireyüm andan öleyim

Bunca zeman lebün içün saçun karanusındayam
Ab-ı hayat kandadur sorayum andan öleyim

Dün gice düşde ben sini binüm ile görir idüm
Bu düşümün ta'birini yorayum andan öleyim

Bezm-i ezelde ireli canuma ışkı hüsninün
İrimedüm varamadum ireyim andan öleyim

Canum u aklum gönül zülfün içinde yitdiler
Teşviş eğer olmaz ise tarayım andan öleyim

Ey padişah, Senin cemalini (güzel yüzünü) göreyim, ondan sonra öleyim.
Susamışım visaline (kavuşma pınarına, vuslatına) ereyim, ondan sonra öleyim.

Bunca zaman, dudağın için (dudağını bulmak için) saçının karanlığındayım;
(Ona ulaşıp) Ab-ı hayat kendidir? diye sorayım, ondan sonra öleyim.

Dün gece düşümde ben seni, benimle birlikte görürdüm.

Bu düşümün tabirini (anlamını) yorayım (ne anlama geldiğini yorayım) ondan sonra öleyim.

Güzelliğinin aşkı Bezm-i Ezelde canıma erdi ereli;

Ben (sana) eremedim; varamadım. Ereyim (sana kavuşayım) ondan sonra öleyim.

Canım da, aklım da, gönlüm de zülfünün içinde kaybolup gitti.

Eğer teşviş olmazsa (o perişan zülfünü) tarayım, (canımı, aklımı, gönlümü arayıp bulayım) ondan sonra öleyim.

2.2. NESİMÎ[10]

Divan şiirimizin ilk büyük adlarından, ilk büyük ustalarından, ilk gerçek değerlerinden biri hiç şüphesiz, genellikle Seyyid Nesimi biçiminde anılan, Nesimi'dir.

Latifi Tezkiresi'ne göre; Nesimi, soyu gerçekten Hz. Muhammed'e ulaşan gerçek ‹‹seyyid››lerden ve velilerdendir. Bağdad'ın Nesim adlı nahiyesinde doğduğu için Nesimi mahlasını almıştır. ‹‹İsm-i şerifleri İmadüddin'dir››. Abdallar zümresinin başı ve yol göstericisidir. Türkçe şiir söylemekle ilk önce o şöhret kazanmıştır. Murat Han-ı Gazi[1] zamanında Anadolu'ya gelmiştir. Türkçe, Farsça ve Arapça birer Divanı vardır. Önce Şibli'nin müritlerinden iken, sonra Fazlullah-ı Hurufi'nin halifesi olmuştur. (Mansur ‹‹enel-Hak›› söyledi–Hakdır sözü Hak söyledi) dediği gibi; kendisine öğüt veren erkek kardeşi Şah Handan'a da :

Derya-yı muhit cuşa geldi
Kevn ile mekan huruşa geldi

Sırr-ı ezel oldu aşikara
Aşık nice eylesün müdara

[10] Cengiz, ss. 148-165.

Beyitleriyle başlayan ünlü (mesnevi tarzındaki) şiirini cevap olarak yazıp göndermiştir. Sonunda bu sözleri yüzünden ‹‹postu çıkarılarak›› (derisi yüzülerek) Haleb'de öldürülmüştür.

Latifi'nin Nesimî hakkında söylediklerinin ihtiyatla karşılanması gerekmektedir.

Şimdiki bilgilerimize göre Bağdad dolaylarında bugün (Nesim) adlı bir yer bilinmediği gibi, eski eserlerde de Nesim adlı bir yere raslanmaktadır. Bu yüzden Nesim'de doğması ve aynı nedenden dolayı Nesimî mahlasını alması olasılığı zayıftır.

Şimdilik Nesimî hakkında özetle söylenebilecek güvenir bilgiler şunlardır:

Adının İmadüddin olup olmadığı dahi kesinlikle bilinmemektedir. Kendisine ‹‹seyyid›› denilmesine; kendisinin de ‹‹seyyid›› sıfatını bir şiirinde kullandığının görülmesine, bir başka şiirinde ‹‹Haşimîyem, Kureyşi'yem›› dediğinin bilinmesine, Farsça şiirlerine ve iyi Farsça bilmesine karşın, Türkçe Divanındaki söyleyiş kudretinden açıkça anlaşıldığı gibi ana dili Türkçe'dir. Okumuş, kültürlü bir kimsedir. Mutasavvıf bir şairdir. Hurufidir ve hurufiliğin kurucusu Ester-abad'lı Şihabüd-din Fazlullah Naimi'nin halifesidir. Haleb'de bulunduğu esnada şeriate aykırı bazı söler sarfetmesi ya da bazı fikirleri ile şiirlerinin şeriate aykırı sayılması yüzünden Emir Yaş Beg zamanında bir müddet tutuklu kaldıktan sonra en kuvvetli ihtimalle 1404 ya da 1418 yılında derisi yüzülerek öldürülmüştür. Türkçe ve Farsça şiirleri elimizdedir.

Sufiyane lirizmi, özellikle gazellerinde zirvesine ulaşır. Son derece çoşkun ve pervasız bir üslubu vardır. Dili nispeten sadedir, ahenklidir. Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Sadece kendisinden sonra gelen şairleri değil, geniş halk kitlelerini de etkilemiş; adı ve şiirleri Alevi–Bektaşi zümreleri arasında yedi büyük şairden biri olaran günümüze kadar yaşamıştır.

Daim Ene'-I-Hak söylerem Hak'dan çü Mansur olmuşam
Kimdir beni ber-dar iden bu şehre meşhur olmuşam.

Kıblesiyem sadıkların ma'şukıyam aşıkların
Maksuduyam layıkların çün Beyt-i Ma'mur olmuşam

Musi benem kim Hakkile daim münacat eylerem
Gönlüm tecelli turudur anın içün Tur olmuşam

İrdüm kaşun Mi'racına kim kaabe Kavseyn oldurür
Vuslat şebinde gör beni ser-ta-kadem nur olmuşam

Bezm-i Ezel'de içmişem vahdet meyinün cür'asın
Şol cüe'adan kim ta edeb ser-mest ü mahmur olmuşam

Ey mihr yüzün Ve'd-Duha Ve'l-Leyl imiş saçın kara
La'lin bana dar-üş-şifa oldur ki rencur olmuşam

Her yana kim döner yüzüm yari görür anda gözüm
Çün bu gamundan gam yidüm şadan ü mesrur olmuşam

Ol şahid-i gaybi benem kim kainatın aynıyam
Ol nutk-ı Rabbani benem kim dilde mezkur olmuşam

Çün on sekiz bin aleme oldu vücudum ayine
Ol suret-i Rahman benem kim halka mestur olmuşam

Ol gizlü gencin sırrıyam kim zahir oldu aleme
Ol gevherem kim gün gibi alemde meşhur olmuşam

Çün ben Nesimi gevherem gencüm size faş eyledüm
Ben bir delü Divaneyem gör kim ne ma'mur olmuşam

Daimi ‹‹Ene'l-Hak›› derim. Beni söyleten Allah'tır; tıpkı Mansur gibi olmuşum.

Beni ber-dar edecek olan kimdir? Ünüm bu beldeyi baştan başa kaplamış, öylesine meşhur olmuşum.

Sadıkların (doğruların, üstünlerin) Kıblesiyim; aşıkların, maşukuyum (sevgilisiyim),

Layıkların (liyakat göterenlerin) da Maksuduyum (isteğiyim), çünkü Beyt-i Ma’mur olmuşum.

Musa ben'im daima Allah'a niyaz edip yakarıp, ona mahrem olup onunla konuşan ben'im;

Gönlüm tecelli dağı olmuştur, onun için Tur (Tur-i Sina) olmuşum.

Kaabe kavşeyn olan kaşının Mi'racına erdim;
Sen beni vuslat (kavuşma) gecesinde gör, baştan ayağa kadar nur olmuşum.

Vahdet (birlik) şarabının (bir) yudumunu Bezm-i Ezel'de (Ezel Meclisi'nde) içmişim;

İşte o yudumla ta ebediyete kadar sarhoş ve mahmur olmuşum.

Ey güneş (gibi olan sevgili) yüzün ‹‹Ve'd-Duha›› kara saçın da ‹‹Ve'l-Leyl›› imiş,

Dudağını bana şifa yurdu yap, çünkü hasta olmuşum
Yüzüm ne yana dönerse, gözüm sevgiliyi orada görür, Bu gamından gam yediğim için şadan (sevinçli) ve mesrur (memnun, meramına ermiş) olmuşum.

Kainatın aynı olan, gayb (görünmezlik) alemine ait o güzel, o sevgili benim;

O Tanrısal söz de ben'im ki dilde zikredilir olmuşum.

Vücudum (varlığım) onsekiz bin aleme[13] ayna olduğu için Hlka örtülü olan Rahman sureti de ben'im

Aleme zahir olan (görünen) o gizli hazinenin sırrıyım[u], Güneş gibi bütün alemde olan o gevher (inci) benim.

Ben Nesimi, gevher (inci) olduğum için, hazinemi size açıklamışım[u]

Ben bir deli-Divaneyim, (amma) gör (ün) ki ne bayındır olmuşum.

Çün beni bezm-i ezelde eyledi ol yar mest
Şol cihetden görinür bu çeşmime deyyar mest

Mest-i dergahem ne mestem bu şarab-ı cüz-iden
Sanma ey hace beni kim olmuşam bi-kar mest

Şöyle mestem ta Kıyamet dahi hüşyar olmazam
Çün beni vahdet meyinden eyledi dil-dar mest

Rind ü kallaşem makaamım guşe-i mey-hanedir
Gelmişem kaalu beladan aşık u hammar mest

Cüş kıldı akl-ı küll geldi vücuda kainat
Kaf ü nun emrinden oldı bu cihan yek-bar mest

Cinn mest ü ins mest ü cümle-i vahş ü tuyur
Hak mest ü bad mest ü ab mest ü nar mest

Aşk-ı Sübhani meyinden valih oldı şöyle bil
Arş mest ü ferş mest ü günbed-i devvar mest

Şöyle bil tahte-s-seradan ta Süreyya her ne var
Oldı ey hace ser-a-ser ez mey-i Cebbar mest

Adem ü Havva melaik hur ü gılman ü beşer
Kevser ü Tuba vü Rıdvan Cennet ü Didar mest

Nuh ü Davud ü Süleyman ü Zekerya vü Şuayb
Musi mest ü Isi mest ü Ahmed-i Muhtar mest

Şah-ı merdan Şir-i Yezdan pişva yı ehl-i din
Kaşif-i sırr-ı velayet Hayder-i Kerrar mest

Enbiya vü evliya vü asfiya vü etkıya
Oldılar Hak meclisinde şöyle bi-hüşyar mest

Kaadı mest ü müfti mest ü sufi mest ü safi mest
Cür'a-ı Elestden mü'min ü küffar mest

Hace-i mey-hane mest oldı vü hem pir-i mugaan
Ka'be vü büt-hane mest ü hırka vü zünnar mest

Küfr ü iman mest ü cümle mest ü yek-diger
Aşık u ma'şük u aşk u yar mest agyar mest

Münkirin inkarı çün gitdi devr-i cam
Sufi mest oldı bu meyden eyledi ikrar mest

Cür'a-i cam-ı İlahi aşıkı mest eyledi
Cam mest ü bade mest ü saki-i ebrar mest

Çün şerab-ı can-feza geldi bize hum-haneden
Oldı anın katresinden bu ser ü destar mest

Çeng ü def hem ud ü ney ser-mest olub efgaan inde
Bu harabatın içinde söylenen güftar mest

Mest olub gir şehr-i ışka göresen anda iyan
Suret-i huban-ı alem çar-su bazar mest

Mir mest ü hace mest ü bende mest ü şah mest
Rah mest ü hane mest ü bu der ü divar mest

Mest olub söyler ene-'l-Hak aşk ile alemde bil
Ya'ni kim mansur-ı aşık oluben ber-dar mest

Gönlümüz nur-ı tecelli cismimizdür kuh-i Tur
Canımuz didara karşu oldı Musi-var mest

Devr-i Mehdi'dür hidayet eyledi sahib-zaman
Vechini Fazl itdi Yezdan gün gibi ızhar mest

Burku'ı yüzünden açtı zatını kıldı iyan
Eyledi kevn ü mekanı nur ile envar mest

Cennet-i Adn'in gül-istanında bülbüldür dilin
Nağme-i can-suzu her dem eylegil tekrar mest

Ey Nesimi sırr-ı Hakkın mahremi sensen bugün
Söyledin kudret diliylen ma'ni-i esrar mest

O sevgili Bezm-i Ezel'de[1] beni (birlik şarabıyla) mest (sarhoş etti, kendimden geçirdi,
O yüzden, her bir kişi, herkes, (şimdi) bu gözüme mest mest (kendinden geçmiş)

Ben Allah'ın dergahının (küll'ün, Tümün) mestiyim; bu cüz'i (az miktardaki) (tikel) şaraptan mest olmuş değilim;
Ey efendi, sen beni boşuna mest olmuş sanma.

Öyle mestim ki ta kıyamet'e kadar ayılmam
Çünkü o sevgili (Allah) beni vahdet (birlik) şarabı ile mest eyledi.

Rind ve harabati bir kimseyim, makamım (yerim); durağım meyhane köşesidir,
Kaalu Bela'dan (bu yana kendinden geçmiş bir) aşık ve şarapçı, meyhaneci (Tasavvufta : mürşid) olarak gelmişim.

‹‹Akl-ı küll›› çoştu, kainat vücuda geldi, var oldu Kaf ve nun emriylr bu cihan bir anda, bir defada mest oldu (vedönmeğe başladı).
Cin mest, insan mest, bütün bu vahşi hayvanlar, kuşlar mest;
Toprak mest, rüzgar mest, su mest, ateş mest
Allah aşkının, sevgisinin şarabı ile, hepsi akılları başlarından gitmiş, şaşkın, hayran ve kendinden geçmiş bir halde, bunu böyle bil;

Arş mest, yeryüzü mest, ve seyyar yıldız (gezegen) mest
Bunu böyle bil, (üstünde yaşadığımız) toprağın altından Süreyya yıldızına kadar her ne varsa,
Ey efendi, baştanbaşa Cebbar olan Allah'ın muhabbet şarabından mest oldu.
Adem ile Havva, melekler, huriler, gılmanlar ve insanlar,
Kevser, Tuba, Rıdvan, Cennet ve Tanrı didarı mest.

Nuh, Davud, Süleyman, Zekeriyya, Şuayb (Peygamberler), (ile), Musa mest; İsa mest ve Ahmed-i Muhtar mest.
Yiğitler Şahı, Allah Arslanı, din ehlinin önderi, başı Velilik sırrının kaşifi, Hayder-i Kerrar mest.

Peygamberler, veliler; kalpleri temiz, tutukları yol doğru olan kişiler; Allah korkusuyla günah işlemekten çekinenler,
Tanrı meclisinde öylece kendilerinden geçip mest oldular.

Kadı mest, müftü mest, sufi mest, kalbi temiz ve tuttuğu yol doğru olan kişi de mest;

Elest kadehinin yudumundan imanlı Müslüman da mest, kafirler de mest.

Meyhane sahibi sarhoş oldu, pir-i mugaan da öyle (mest); Kabe ve putevi mest, hırka ve zünnar da mest.

Küfür ve iman mest, cümle ne varsa hepsi mest ve birbirinin aynı ,

Aşık, ma'ş k, aşk, yar (dost, sevgili) mest; ağyar da (aynı şekilde) mest.

Münkirim inkarı gidince kadeh devri geldi;
Sofu bu şaraptan sarhoş oldu, mest olarak ikrar eyledi.

Tanrısal kadehin (bir) yudumu aşıkı mest eyledi;

Kadeh mest, şarap mest, özü sözü doğru ve hayır sahibi kişilerin akisi de mest.

Bize meyhaneden can artıran, cana can katan şarap geldi;

O şarabın bir katresinden (damlasından) bu baş da mest sarık da mest oldu.

Çeng ve def, hem de ud ve ney sarhoş olup feryad eder,

Bu meyhanenin içinde (söyleyen de) söylenen söz de sarhoş.

Sarhoş olup aşk şehrine gir, orada apaçık gör;

Dünya güzellerinin sureti de sarhoş; çarşı, Pazar da sarhoş.

Aşk kadehiyle (şarabıyla) bey mest, hace (tacir) mest,

Yol sarhoş, ev sarhoş, bu kapı ve duvar sarhoş.

Bil ki bu alemde (ne varsa) mest olup Ene'l-Hak (Ben Hakkım) der;

Senin anlayacağın Mansur aşık da asılırken mestti (ve Ene'l-Hak diyordu).

Gönlümüz tecelli nurudur, cismimiz (bedenimiz)de (o nurun tecelli ettiği) Tur'dur (dağdır), (Tur-i Sina'dır);
Tanrı didarına karşı Musa nasıl mest olmuşsa, canımız işte öyle mest oldu .

Mehdi'nin devridir ; zamanın sahibi (zamana manen hükmeden) Hak yolunu, doğru yolu kılavuzladı (gösterdi),

Yezdan (Tanrı) mest olarak, didarını Fazl şeklinde gün gibi ortaya koydu.

Örtüsünü yüzünden çıkardı, zatını belli etti;

Varlık ve mekan alemini, onun yüzünün nuruyla , parlaklığı ile, (baştan aşağı) pırıl pırıl nurlar mest eyledi.

Dilin Adn cennetinin gül bahçesinin bülbülüdür;

Canlara ateş düşüren nağmeyi her an mestçe tekrar et.

Ey Nesimi ! Tanrı sırrının mahremi bugün, sensin :
Kudret diliyle sırların anlamını mestçe söyledin (açıkladın).

2.3. AHMED PAŞA

XV. yüzyılın en tanınmış, en değerli şairlerindendir. Sultan Murad II. Devri kazaskerlerinden ‹‹Veliyüddin Efendi›› nin oğludur. Edirne'de, Bursa'da Dimetoka'da doğduğu söylenirse de Edirne'de doğmuş olması ihtimali kuvvetlidir. Bursa'lı denilmesi, şairin orada büyüyüp şöhret kazanmasından, uzun süre orada kalmasından ve mezarının da Bursa'da bulunmasından ileri gelir.

Yüksek öğrenim görmüş, iyi yetişmiştir. Zakası bilgisi ve babasının tanınmış bir kişi olmasının yardımıyla kısa zamanda parladı; Bursa Muradiye Medresesi'ne müderris, bir süre sonra Edirne kadısı, daha sonra Kazasker, Fatih Sultan Mehmed'in musabihi, öğretmeni oldu. Vezirlik rütbesine ulaştı.

Bir söylentiye göre padişahın bir gözdesine göz koyduğu için Ahmed Paşa, Fatih'in gazabına uğramış, vezaretten azledilmiş, hapsedilmiş hatta öldürülecek iken padişaha sunduğu ‹‹Kerem›› redifli kasidesi sayesinde affedilmiştir. Bu söylentinin asılsın alması, Ahmed Paşa'nın gözden düşüp azledilmesinde, saraydan uzaklatırılmasında hatta öldürülmek istenilmesinde rekabet, iftira ve tezviratın rol oynaması da mümkündür.

Ahmed Paşa yevmiye otuz akçe ile mütevelliliğine tayin edildiği Bursa Orhaniye ve Muradiye medreselerinde bulunduktan sonra, Sultanönü, Ankara ve Tire'ye Sancakbeyi olarak atanmış; Fatih'in ölümünden sonra Bayezid II. Zamanında Vezir payesiyle Bursa Sancakbeyliği'ne getirilmiştir.

H. 602 / M. 1496–97 yılında Bursa'da ölmüş, kendi yaptırdığı Medresenin yanındaki türbeye gömülmüştür.

Ziya paşa'nın, Necati ve Zati ile birlikte, ‹‹Türki sühana temel komuşlar ›› dediği üç şairden biri olan Ahmed Paşa, ‹‹ şeyhi ile Necati arasında yetişen şairlerin en büüğü ›› sayılmaktadır. Zeki, zarif, nüktedan, hazırcevap bir kişi olduğu belirtilen Ahmed Paşa, sağlığında, devrinin en büyük şairi olarak kabul edilmiş, saygı görmüştür. Ahi, Lamii, Necati, Zati, Baki gibi şairler ona nazireler yazmışlardır. Ahmed Paşa İran şairlerinden çevirdiği beyitleri kendine mal etmekle suçlanmıştır. Bu söylenti doğru kabul edilse bile bu hal, onun büyüklüğünü inkar etmek için bir sebep teşkil etmez.

Ahmed Paşa hem gazel, hem de kaside vadisinde başarı göstermiş bir şairdir. Dini, tasavvufi konulara fazla rağbet etmemiş, din dışı konuları, beşeri aşkı şiirlerinde işlemiştir. Aruzu ustaca kullanmış, ahenkli şiirler yazmış, kendisinden sonra gelenleri de etkilenmiştir. Bütün tezkireciler, şairi takdir etmişlerdir.

Türk şiirini Ahmed Paşa ile başlatmak elbette hatalıdır. Ancak, onun ‹‹zarif üslubu, temiz lisanı, zengin hayali sayesinde, Türk şiirinde yeni bir merhale vücuda getirildiği ››, büyük bir şair olduğu da inkar edilemez. Ahmed Paşa'nın, aşırı övgü ve yergi taşıyan yargılardan sıyrılarak değerlendirilmesi gerekir.

Bir dil mi kalmişdur bu tir-i gamzeden kan olmamış
Bir can mı vardur ol keman ebruya olmamış

Şol ömr kim sensüz geçer ol ömr zayi ömr imiş
Bir can k'anun cananı yok ol can dahi can olmamış

Ne fitnedür ya Rab bu kim bir dil-berün her gamzesi
Bir demde bin can almasa dirler bu fettan olmamış

Zülfin gidermiş ol sanem kafirliğin komaz henuz
Zünnarını kesmiş veli dahi Müselman olmamış

Şehründe la'lün şevkine şol denlü kan ağlamışam
Kim bir der ü divar yok yakuut ü mercan olmamış

Mecmu'ı diller mecması zülfündür anı çözse bad
Cem'iyet-i hatır m'olur andan perişan olmamış

Gülden kohun alub seher ah itse Ahmed derd ile
Bülbül bulınmaz bağda kim bağrı biryan olmamış

Bu gamze (yan bakış) okundan kan olmamış (yaralanmamış) bir gönül mü kalmıştır?
O keman kaşa (keman kaşlıya) kurban olmamış bir can mı vardır?

Şu ömür ki sensiz geçer, (sen) o ömrü kaybolmuş (boşa geçmiş) say.
Bir can ki onun cananı (sevgilisi) yoktur; o can henüz can olmamıştır.

Tanrım ! Bu nasıl fitnedir ki bir dilberin her gamzesi (her süzgün yan nakışı),
Bir anda bin can almazsa : ‹‹Bu henüz fettan (fitneci) olmamış›› derler.

O put (gibi güzel sevgili) zülfünü kesmiş, yok etmiş ama henüz kafirliği elden bırakmamış;
Zünnarını[1] kesmiş, fakat hala Müslüman olmamış.

Senin bulunduğun yerde, şehrinde dudağının şevkiyle (şiddetli arzusuyla) öylesine kan ağlamışım ki,
Orada yakut ve mercan olmamış, ne bir kapı ne de bir duvar kalmıştır.

Gönüllerin tümünü toplandığı yer zülfündür; şayet rüzgar onu çözer, dağıtırsa,
Ondan (o sebepten) perişan olmamış gönül dirliği mi kalır?

Ahmed, seher vaktinde, gülden senin kokunu alıp da (bu dertle) ah etse,
Bahçede (tıpkı Ahmed gibi derd ile) bağrı yanıp kebap olmamış (bir tek) bülbül (dahil) bulunmaz (kalmaz).

2.4. NECATİ[11]

Bazı kaynaklarda adının ‹‹Nuh›› olduğu kayıtlı ise de asıl adı İsa'dır. Bu gerçek, şairin, Ahmed Paşa hakkında söylediği ileri sürülen:

Necati'nin dirisinden ölüsü Ahmed'in yeğdir
Ki Isa göklere ağsa yine dem urur Ahmed'den

beytinden de anlaşılmaktadır. Latifi Tezkiresi'nde ‹‹ Abdullah oğludur ›› denilmiş bulunmasına bakılarak devşirme çocuklardan biri olduğu yargısına varılabilirse de kesin değildir.

---

[11] Cengiz, ss. 250-257.

Necati, Edirne'lidir. Doğum tarihi bilinmiyor. Kendisini ihtiyar bir kadının ya da Saili adlı bir şairin yetiştirdiği, yüksek öğrenim görmediği ve Kastamonu'da şöhret bulduğu tezkirelerin verdiği bilgilerden öğrenilmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in ihsanına nail olan Necati, Bayezid II. Tarafından da takdir edilmiş; Şehzade Abdullah'ın maiyetinde, Karaman'da Divan Katibi olarak bulunmuş; H. 888 / M. 1483'de şehzadenin ölümü üzerine H. 910 / M. 1504 yılına dek yine saraya dönerek Bayezid II. Tarafından korunmuş; bu atada Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi tarafından da ayrıca himaye edilmiştir. 1504 yılında bu defa Şehzade Mahmud'un nişancısı olarak Saruhan sancağına giden Necati, H. 913 / M. 1507 yılında bu şehzadenin ölmesi üzerine tekrar İstanbul'a dönmüş ve ölümüne kadar ›› Sadakat-i Padişahi ›› den tahsis edilen aylık bin akçe ile geçinmiştir. Ölümü H. 25 Zilkade 914 / M. 27 Mart 1509 tarihindedir.

Necati, dile ve tekniğe hakim bir şairdir. Sade, samimi, külfetsiz, aşikane gazelleri gerçek değerini ortaya koyar. Türkçe mazmunları ve atasözlerini kullanmak bakımından da devrinin en büyük şairi sayılmıştır. Fuzuli'yi, Baki'yi ve hatta Nedim'i etkilemiştir. Söyleyiş ve sanat kudreti bakımından jendisinden sonra gelen şairlerden pek de geri kalmaz. Necati ile Divan şiirimizin kurulma devrini tamamlayıp yükselme devrine girdiğini ileri süren yazarlarımız da vardır.

Elimize geçen eseri Divan'ıdır.

Necati Divanı'nın tenkitli basımı Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan tarafından yapılmıştır. Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu da ‹‹Necati Bey Divanının Tahlili›› ve ayrıca ‹‹ Necati Bey Divanı Seçmeler›› adlı eserlerini yayınlamıştır. Bu kitaplar Necati'nin gerçek değerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan öğretici, aydınlatıcı, emek ve konuya olan derin vukuf ürünü eserlerdir. Öyle sanıyoruz ki, okunup anlaşıldıkca, Necati'nin ustalığı, büyüklüğü ve değeri daha fazla belirginlenecektir.

Çıkalı göklere ahum şereri döne döne
Yandı kındil-i sipihrün ciğeri döne döne

Ayağı yir mi basar zülfüne ber-dar olanun
Zevk u şevk ile virür can ü seri döne döne

Şam-ı zülfünle gönül Mısrı harab oldu diyu
Sana iletdi kebuter haberi döne döne

Sen durub raks idesin karşuna ben eğem
İne zülfün koça sen sim-beri döne döne

Ka'be olmasa kapun ay ile gün leyl ü nehar
Eylemezlerdi tavaf ol güzeri döne döne

Sen olasın diyu yir yir asılub ayineler
Gelene gidene eyler nazarı döne döne

Ey Necati yaraşur mutribi şeh meclisinün
Raks urub okuya bu şi'r-i teri döne döne

Ahımın kıvılcımı, döne döne, göklere çıktı çıkalı, göğün kandilinin (de) döne döne yandı (tutuştu)

Senin zülfüne asılanın ayağı yere mi basar?
Zevkle ve şevkle, döne döne, canını da verir başını da.

Zülfünün gecesi ile gönül ülkesi haraboldu diye, Güvercin, bu haberi, döne döne uçup sana ulaştırdı.

Sen kalkıp raks edesin, oynayasın,

Oynarken (siyah) zülfün (omuzlarından aşağı dökülsün) insin, sen gümüş (ak) göğüslü (tenli) güzeli döne döne sarsın kucaklasın, ben de karşında boynumu büküp (hiç bir şey olmuyormuşcasına) (bakıp durayım öyle mi?)

(Şayet) senin kapın Kabe olmasaydı, ay ile güneş, gece-gündüz,
O güzergahı (yol uğrağını) döne ödne tavaf etmezlerdi

Aynalar, yer yer asılıp, belki sensindir diye, Döne döne gelip gidenlere bakarlar

Ey Necati ! Padişah meclisinin şarkıcısı
Bu taze şiiri (redifine uyup) döne döne oynayarak okusa yaraşır.

Nice kakül nice mu sünbül-i gül-budur bu
Dil-i uşşakı perişan idici budur bu

Ne gönül kodı ne göz hal-i ruh u arız-ı dost
Oda yanmaz suya batmaz nice cadudur bu

Umarım haşrda can oynaduğumdan duyalar
Mah-rular diyeler bir birine odur bu

Yüri yıllarla yilersen yetemezsin ey dil
Şol cihtden ki peri şivelü ahudur bu

Tenüme ayrı irer canuma ayru sitemün
Tig-i hun-riz-i cefa-pişeden ayrudur bu

Gözümün penceresin yapmağa hükm eyledi şer'
Ki nigarun harem-i hüsnine karşudur bu

Yine sihr itdi Necati nice söz nice gazel
Leb-i dil-ber sıfatında bir içim sudur bu

Nasıl kakül, nasıl saç, nasıl gül kokulu sünbüldür bu?
Aşıkların gönlünü perişan eden (işte) budur (bu'dur) bu.

Sevgilinin yanağı ve yanağındaki beni ne gönül bıraktı, ne de göz :
Ateşte yanmaz, suya batmaz nasıl cadıdır bu?

Umarım, (sevgili için) canımı feda ettiğini duyarlar da, mahşerde (kıyamet günü);

Ay yüzlüler (birbirlerine beni gösterip) (işte) ‹‹Bu, O'dur›› derler.

Yürü (bırak) ey gönül ! Yıllarca (ardından) koşsan da yetişemezsin :
Şunun için ki; bu (kovaladığın) peri şiveli (edalı) bir ahudur (ceylandır).

Zulmün; bedenime ayrı, canıma ayrı erişir.
(Üstelik) Bu, (zulmü), cefayı adet huy edinmiş kan dökücü kılıçtan (da) ayrıdır, başkadır.

‹‹O putun (put gibi güzel tapılası sevgilinin) güzellik haremine karşıdır, (karşıdan bakmadadır), diyerek;
Şeriat (mahkeme) gözümün penceresini yapmağa karar verdi.

Necati yine büyü yaptı. Bu nasıl söz (şiir), bu nasıl gazel? (Çünkü bu gazel şiir degil) Sevgilinin dudağı niteliğinde (dudağı gibi) bir içim sudur.

2.5. HAYRETÎ[12]

XVI. YÜZYILDA önemli kültür merkezlerinden biri haline gelen ve önemli şairler yetiştiren Vardar Yenice'sinde (Yenice-i Vardar-da) doğmuştur. Önceleri gülseni iken sonradan Mevlevi olan XVI. Yüzyılın iyi şairlerinden Yusuf-i Sine-çak Dede'nin kardeşidir.

Hayreti'nin asıl adı mehmed'dir. Kardeşi gibi önceleri Gülşeni iken sonradan Bektaşi olmuştur. Latifi ‹‹derviş-meşreb ve Ca'feri-mezheb kimesne idi›› diyerek bu gerçeği ortaya koyar. Aşık Çelebi de aynı bilgiyi verir. Tezkirelerde, timar sahibi bir sipahi olduğu da kayıtlıdır. Ancak, Hayreti'nin kendisine tahsis olunan timarı az bulup reddetmesi ve bu yüzden Rumeli'ndeki yerli beylerin yanına gitmiş olmasıda ihtimal dahilindedir.

Eski kaynaklarda belirtildiğine göre Hayreti, Vezir İbrahim Paşa'ya son derece güzel bir kaside sunmuş, Paşa da kasideyi beğendiğinden şairi korumak istemiş. Yenice-Vardar'lı olan Hayali'ye bu hemşehrisini sormuş. Hayali ise, Hayreti'yi

---

[12] Cengiz, s. 293-297.

tanıdığını, onun ne mevki, ne Paşa'ya hizmet, ne de Padişah'a mülazemet sevdasında olduğunu belirttikten sonra ‹‹alem-i istiğnadadır ve perişanlık ve bi-ser ü samanlık ile özge hevadadur. Hatta bu yakınlarda bir gazel demişdür. Bir a'la matla'ı vardur ki nazire diyemedüm›› deyip Hayreti'nin şu matla'ını okumuş :

N Süleymana esirüz ne Selimün kuluyuz
Kmse bilmez bizi bir şah-ı kerimün kuluyuz

Mohaç fatihi İbrahim Paşa, Yavuz Sultan Selim ve Kanui Sultan Süleyman gibi iki büyük padişahı küçümseyen bu beyti duyunca Hayreti'ye pek az bir timar tahsisini emretmiş. Aşık Çelebi ve Kınalızade Hasan Çelebi, şairin, verilen timarı reddettiğini belirtmektedirler.

Ömrünün sonlarına doğru kör olan Hayreti, H. 941 / M. 1534'de ölmüş ve doğduğu şehirde kendi kurduğu zaviyeye gömülmüştür. Latifi, şairin mezarının ziyaretgah olduğunu ve Divanında fala bakıldığını da kaydetmektedir.

Hayreti'nin kelime oyunlarına, klasik mazmunlara dayanan bir kısım şiirlerine bakılırsa ona ancak orta halli bir şair denilebilir. Oysa ki Hayreti'nin gerçek kişiliği onun rindliğinde, yiğitliğinde; samimi, çoşkun, pervasız ve oldukça sade yer yer Rumeli çeşnisi de karışan bir dille yazdığı şiirlerindedir. İlk bakışta kolayca söyleniverdiği izlemini bırakan bu şiirleri Hayreti'ye çağdaşlarının çoğunda rastlanmayan bir canlılık ve orijinalite verir.

Hayreti Divanının tenkidli basımı Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri tarafından 1981 yılında yayınlanmıştır.

Ben bu bazarun ne bazerganı ne bezzazıyam
Ku-ı ışkun onmadık bir rind-i şahid-bazıyam

Bir megesce kadrüm olsa han-ı vaslunda n'ola
Ben de halümce mahabbet evcinün şeh-bazıyam

Cana kalmazam bu gün meydanda asla Hak bilür
Risman-ı kakül-i dil-darumun can-bazıyam

Sen nice erbab-ı hüsn içinde müstesna isen
Padişahum ehl-i işkun ben de bir mümtazıyam

İt gibi öldürmez isen ger rakib- i kafiri
Dime hiç ey Hayreti alemde ben de gaaziyem

Ben bu pazarın ne bezirganıyım, ne bez tüccarıyım, Aşk diyarının semtinin, köyünün onmadık, güzel sever bir rindiyim.

Visalinin sofrasında bir sinek kadar değerim olsa (değerim olmasını istesem) ne çıkar?
Ben de kendi halimce sevginin doruğunda (uçan) bir doğanım.

Allah biliyor ya, bugün meydanda canımı, başımı esirgemem,
Sevgilimin kakülü ipinin (telinin) cambazıyım.

Sen güzeller içinde nasıl müstesna (benzerlerinden baskın, üstün) isen,
Padişahım, ben de aşıklar içinde öyle seçkin bir aşığım.

Ey Hayreti ! Şayet kafir rakibi it gibi gebertmez isen,
Hiç bir zaman, aşemde, bu dünyada : ‹‹ben de (bir) gaziyim›› deme.

Ne ateş ü bad ü ne ab ü gil idüm zana
Sen serv-i heva-bahşa ben mail idüm cana

Alemde henuz adı yad olmadan engurun
Hum-hane-i vahdetde ben kanzil idüm cana

Leyli'ye henuz mecnun olmamış iken meftun
Ben vadi-i hayretde la-ya'kil idüm cana

Dahi gili Ferhadun olmamış iken tahmir
Ben rah-ı meşakkatde pa-der-gil idüm cana

Aşk eyledi avare ben Hayreti'yi yohsa
Her hidmete can ile müsta'cil idüm cana

Ne ateş, ne rüzgar, ne su (ne de) toprak idim,
Ey sevgili, ben insana aşk bağışlayan (arzu veren, insanı kendine aşık eden) bir servi (boylu güzel) olan sana mail (tutku) idim.

Ey sevgili; Alemde henüz üzümün adı (bile) anılmadan (önce),
Ben birlik meyhanesinde[2] körkütük sarhoş idim.

Ey sevgili ! Mecnun henüz Leyla'ya vurulmamış iken,
Ben hayret vadisinde şaşkın, sersem gezmede idim.

Ey sevgili ! Daha Fehad'ın balçığı yoğurulmamışken,
Ben meşakkat yolunda ayağı çamurda (sıkıntıda) idim.

Beni, Hayreti'yi aşk avare eyledi; yoksa,
Ey sevgili, ben her hizmete canla başla koşardım.

2.6. ZATÎ[13]

Ziya Paşa'nın, ‹‹Türk şiirine temel koyan şairlerin üçüncüsü›› saydığı Zati, Balıkesir'lidir, Sehi ve Latifi tezkirelerine göre asıl adı Bahşi idi, Aşık çelebi Tezkiresi'nde ise, asıl adının satılmış olduğu ve halk arasında kısaca Satı diye çağırıldığı için Satı'yı değiştirip Zati mahlasını aldığı, ancak Zati'nin kendisinine ‹‹asıl adının İvaz olduğunu›› açıkladığı ve İvaz'ın, ebced hesabiyle Zati'nin doğum (H. 876 / M. 1471) tarihini gösterdiği kayıtlıdır.

Zati'nin iyi bir eğitim görmediği, medresede okumadığı anlaşılıyor. Ancak, olağanüstü bir kabiliyete sahip olduğu ve şiir yazması için gereken bilgileri, bu arada Farsçayı öğrendiği da muhakkaktır. Uzunca bir ömür sürmüş, özellikle Bayezid II. Devrinin son zamanlarında ortaya çıkan karışıklıklar sonucunda kendisini koruyan

[13] Cengiz, ss. 308-311.

Ali Paşa'nın şehid olması, Müeyyedzade ile Tacizade Cafer Çelebi'nin de mallarının yağma edilmesi sebebiyle himayeden mahrum kalmış, yoksul düşmüştür. Sağırlığı yüzünden devlet memurluğuna alınamamış, ömrünün sonlarına doğru Bayezid Camii avlusunda bir dükkan açarak remilcilik, mukacılık yapmıştır. H. 953 / M. 1546 yılında muhtemelen 77 yaşında ölmüştür. Parası olmadığından cenazesi, Aşık Çelebi. Seliki, Yahya Bey gibi şairlerin yardımıyla kaldırılarak Edirnekapı dışarısına gömülmüştür.

Velut bir şairdir. Latifi'ye göre, ‹‹3000 gazeli, 1000 rubaisi ve kıt'ası, şehr-engizi, lugazları, Hikayet-i Ahmed ü Mahmud'u, Siyer-i Nebisi, Mevlid'i Şem ü Pervanesi, Husrev ü Şirin tarzında Ferruh-name'si›› vardır. Sehi de gazel sayısını 3000 olarak gösteriri. Aşık Çelebi ise 1600–1700 gazeli ile 400 kasidesi bulunduğunu belirtmektedir.

Bu kadar çok yazmış bir şair olması Zati'nin değersiz eserler de metdana getirmesine yol açmıştır. Çoğu ısmarlama yazılmış bu tip manzumelere bakarak Zati'yi değerlendirmek ve onu küçültmek kuşkusuz hatalı bir davranıştır. Geçimini sağlamak için bir fliriye, bazan 30 ya da 20 akçeye bir kaside yazmak zorunda kalan bir şairin sık sık tekrarlara düşmesi ve aldığı ücret karşılığında basit şeyler yazması doğaldır. Ama Zati'nin gerçekten güzel, değerli gazelleri, kasideleri de elimizdedir ki bunları Zati gibi yarım yamalak öğrenim görmüş bir kimsenin yazabileceğine ihtimal verilemez. Bu bakımdan Zati'nin bilinenden daha fazla okumuş olduğunun ya da olağanüstü bir zekaya ve sanat kudretine sahip bulunduğunun kabulü gerekir. Çağının en değerli şairlerindendir. Genç şairlere hocalık etmiş, zaman zaman devlet büyüklerinin de takdirini görmüş, ama layık olduğu hayat düzeyine erişememiştir. Bunda sağırlığı kadar, avare yaradılışının da etkisi olduğu söylenir. Çağdaşları bile şayet yoksul ve sağır olmasaydı verdiklerinden kat kat daha değerli eserler verebileceğini ifade etmişlerdir.

Zati, XVI. Yüzyılın büyük şairlerini de etkilemiş değerli bir şairdir.

N'oldun inlersin felek hercai cananun mı var
Seyr ider her menzili bir mah-ı tabanun mı var

Benzüni ey bustan fasl-ı hazan mı itdi zerd
Yohsa başı taşra bir serv-i hıramanun mı var

Ağlayub feryad idersin her nefes ey andelib
Har ile hem-saye olmış verd-i handanun mı var

Yoluna canum revan itsem gerek cana didüm
Yüzüme bin hışm ile bakdı didi canun mı var

Zülf-i dil-ber gibi ey Zati perişansın yine
Cevri bi-had yohsa bir yar-i peri-şanun mı var

Ne oldun ey felek, inleyip duruyorsun, (senin de, benim gibi) hercai bir sevgilin mi var?
Her menzili (konağı) gezip dolaşan parlak bir ayın mı (ay parçası, ay yüzlü bir sevgilin mi) var?

Ey bahçe ! Benzini güz mevsimi mi sararttı?
Yoksa başı dışarda (yüksek boylu, vefasız), bir salınan servin (servi boylu sevgilin) mi var?

Ey bülbül ! Her an ağlayıp feryat ediyorsun;
Diken ile arkadaş olmuş bir gülen (açılmış) gülün mü var?

‹‹Ey sevgili ! Yoluna canımı feda etsem gerek›› dedim;
Yüzüme bir (son derece) hışımla baktı, dedi ki : ‹‹Senin canın mı var?››

Ey Zati Dilberin zülfü gibi yine perişansın;
a. Hadsiz hesapsız zulüm yoksa (söz konusu değilse, acaba) b. (yoksa, cevri hadsiz hesapsız) peri şanlı (peri gibi güzel diye şan salmış) bir sevgilin mi var? (da o yüzden perişansın?).

2.7. FUZULÎ [14]

Asıl adı Mehmed'dir. Süleyman adlı bir şahsın oğludur. Bağdat'ta, Hille'de veya Kerbela'da doğduğu belirtilirse de Bağdad'lı değil, Kerbela'lı ya da Hille'li olması ihtimali güçlüdür. Kendisinin bazı şiirlerinde Kerbela'lı olduğunu söylemesi, henüz ‹‹Kerbela'da doğmuştur›› yargısına kesinlikle ulaşmamıza yetmemektedir. Hayatı hakkındaki bilgimiz çok azdır. Doğum yeri gibi doğum tarihi de belli değildir. Bazı karinelere dayanılarak 1480 yılı civarında doğduğu tahmin edilmektesir. H. 963 / M. 1556'da Kerbelada taun'dan (veba'dan) ölmüştür.

Kendisi ana dilinin Türkçe olduğunu, dolayısiyle özbeöz Türk olsuğunu açıklamaktadır. Oğuz Türklerinin Bayat kabilesindedir. Şiidir. Ancak, Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'den üstün tutan müfritlerden değildir ve şiirlerinde Şah Hatayi gibi bir mezheb propagandacısı olarak karşımıza çıkmaz.

Genellikle, Türk edebiyatının en büyük, en içli, en samimi, en derin, en lirik şairi olarak değerlendirilen ölümsüz Fuzuli'nin ömrü Irak-ı Arab'da, Bağdad, Kerbela, Hille yörelerinde geçmiştir. Ne şii, ne de sünni hükümdarlar tarafından gerektiği gibi takdir edilmeyen Fuzuli, gerek dünya görüşü, gerek devrinin olayları sebebiyle karamsar bir şair olarak karşımıza çıkar. Fuzuli'ye göre ‹‹hakiki şiir elemden ve dertten bahseden şiirdir. Tabiatiyle bu elem ve dert aşkın elemi, aşkın derdidir. ››

Tasavvuf inançlarından yararlanmış, fakat, bir mutasavvıf şair olmamıştır. Bu yüzden aşk şiirlerinin tümünü tasavvuf açısından değerlendirmeye kalkışmak hatalı olur.

Fuzuli'nin aşkı, kökeni bakımından beşeri, insani aşktır. Bu aşk derece derece ruhta olgunlaşır, maddeden sıyrılır ve türlü tecellileri ile Fuzulileri ile Fuzuli'nin de, şiirinin de özü olur.

Fuzuli, Türkçe, Farsça, Arapça şiirler yazmıştır. şiirin bilimsiz olmayacağı inancındadır. ‹‹Söz ve anlam, can ve ten gibidir, biri olmadan diğeri olmaz›› der. ‹‹Şiir söylemenin bir istidad işi olduğunu ve şiir söylemek kabiliyetinin, insanın yaradılışında bulunduğunu kabul eder››. Devrinin akli ve nakli bütün bilimlerini öğrendiğini açıklar. Devrinin bilim dili Arapça'yı ve ayrıca Farsça'yı mükemmelen

---

[14] Cengiz, s. 332.

bilir. Keza devrinin bilim kollarında da yetkili bir kişi olarak tanındığı için ‹‹Mevlana Fuzuli›› diye anılır.

Gerçekten Fuzuli, hadis, tefsir gibi bütün İslami bilimlerden başka hendese, hey'et, hikmet, kimya, tıb gibi bilimlerde de söz sahibi, dört başı bayındır, son derece bilgili bir kimsedir. Azeri lehçesiyle yazmış olmasına rağmen dilinde, devrinin Anadolu Türkçesinden büyük ayrılıklar görülmez.

Fuzuli, kendisinden sonra gelen Divanşairlerini de, Tekke şairlerini de etkilemiş ve Alevi-Bektaşi aşıklar kanalıyla kimi şiirleri, günümüze kadar, halk arasında da yaşatılmış eşsiz bir şairdir. Zaten Fuzuli, Anadolu halkı tarafından öylesine benimsenmiştir ki onun bir Anadolu şairinden ayrılmasına olanak ve aslında, geçerli bir neden de yoktur.

Türkçe, Arapça, Farsça Divanlarından başka, aynı konuyu işlemiş mesnevilerin en güzeli sayılan Leyla vü Mecnun (Leyla ile Mecnun) adlı mesnevisi; Kerbela vak'asını anlatan Hadikatüs-Süeda adlı nazım-nesir karışık eseri; Tosyalı Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi'ye yazdığı Şikayet-name adıyla tanınmış şaheser bir hiciv örneği olan mensur mektubu; Beng ile Bayezid (II)'yi ve Bade ile Şah İsmail'i sembolize ettiği de söylenen Beng ü Bade mesnevisi, Rind ü Zahid, Heft-Cam (Saki-name). Sıhhat ü Maraz, (Sefer-name-i Ruh der İklim-i Beden), Enisül-Kalb, Hadis-i Erbain Tercümesi; Şah ü Geda, Matla'-ül-İ'tikad, Risale-i Muamma gibi manzum ve mensur eserleri vardır.

Fuzuli, gazelleri ve Leyla vü Mecnun'u ile eşsiz sayılmış bir şairdir. Bizce bu yargı eksiktir. Fuzuli kasideleriyle de, kasidelerinin kuruluşu, işlenişiyle de başarılı bir şairdir. şiir onda Allah vergisi bir kabiliyetin, istidadın meyvasıdır. Nereye el atmış neyi yazmamışsa onu en iyi, en güzel, en başarılı biçimde ortaya koyabilmiştir.

Fuzuli, Türk edebiyatında kendine özgü bir söyleyiş, bir eda, bir tarz yaratmış, etkilerini günümüze dek sürdürmüş, ünlü Divan şairlerinin çoğunun aksine geniş halk kitleleri tarafından da sevilmiş, benimsenmiş eşsiz bir şairdir.

Aşiyan-ı murg-i dil zülf-i perişanundadur
Kanda olsam ey peri gönlüm senün yanundadur

Işk derdiyle hoşem el çek ilacumdan tabib
Kılma derman kim helaküm zehri dermanundadur

Çekme damen naz idüb üftadelerden vehm kıl
Göklere açılmasun eller ki damanundadur

Mest-i hab-ı naz ol cem'it dil-i sad-paremi
Kim anun her paresi bir nevk-i müjganundadur

Bes ji hicranundadur hasiyyet-i kat'-ı hayat
Ol hayat ehline hayranem ki hicranundadur

Ey Fuzuli şem'-veş mutlak açılmaz yanmadın
Tablar kim sünbülinden rişte-i canundadur[15]

Gönül kuşunun yavası dağınık saçlarındadır,
Ey peri ! Nereden olursam olayım gönlüm (daima) senin yanındadır.

Ey tabip ! Ben aşk derdinden hoşnudum, bu dert ile iyiyim.
Bana ilaç vermekten vazgeç,
Derdime derman bulma; zira, beni öldürecek zehir senin ilacının içindedir.

Naz ederek düşkünlerden, aşıklardan eteğini çekme,
Eteğine yapışan ellerin boşta kalıp da göklere açılmasından (sana beddua etmesinden) kork.

Naz uykusunun mesti ol (gözlerini kapa da) yüz parça olmuş gönlümü bir araya getir;
Çünkü, (gönlümün) her bir parçası senin kirpiklerinin ucundadır.

Ölüm hassası senin ayrılığında olduğundan (senden ayrılmak insanı öldürdüğü için),
Senden ayrı düştüğü halde (hala) yaşayabilenlere şaşıyorum.

---

[15] Bu gazel kemani Corci, Udi Nevres Bey, H. S. Arel, kaanXni Nazım Bey, M. İmre, E. Karadeniz, Cinucen Tanrıkorur tarafından Isfahan, Uşşak, Şedd-i Araban, Nihavend, Rast ve Şevk-Efza makamlarında bestelenmiştir (Y. Öztuna).

Ey Fuzuli! Sevgilinin sünbül gibi saçları yüzünden can ipliğinde meydana gelen kıvrımlar,
Mutlaka, bir mum gibi yanmadan açılmaz.

Bende Mecnun'dan füzun aşıklık isti'dadı var
Aşık-ı sadık benem mecnun'un ancak adı var

N'ola kan tökmekte mahir olsa çeşmün merdümi[1]
Nutfe-i Kaabil'dür ü gamzen kimi üstadı var

Kıl tefahur kim senün hem var benim tek aşikun
Leyli'nün Mecnun-i Şirin'ün eger Ferhad'ı var

Ehl-i temkinem beni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anun her lahza bin feryadı var

Eyle bed-halem ki ahvalüm görende şad olur
Her kimün kim devr cevrinden dil-i na-şadı var

Gezme ey gönlüm kuşı gaafil feza-yı işkda
Kim bu sahranun güzer-gahunda çoh sayyadı var

Ey Fuzuli men'in kılma nasıhdan kabul
Akl tedbiridür ol sanma ki bir bünyadı var

Bende, Mecnun'dan daha fazla aşıklık istidadı (yeteneği) var.
Sadık (gerçek) aşık benim, Mecnun'un adı çıkmış, sadece dillerde (gezen) adı var.
Gözbebeğinin kan dökmekte mahir (becerikli, usta) olmasına şaşılır mı?
O, Kabil (Kaabil)'in tohumudur ve (üstelik) gamzen gibi de (kan dökmekte mahir bir) ustası vardır.
Leyla'nın, Mecnun'u; Şirin'in, Ferhad'ı varsa,
Övün ki senin, hem de, benim gibi bir aşığın var.

Ey gül ! Ben temkin rhliyim[2], ağırbaşlı, vakarlı bir kişiyim, beni bülbüle benzetme.
Onun (bülbülün) derde sabrı olmadığından her an bin feryadı vardır.
Öylesine kötü halliyim, öylesine kötü, düşkün durumdayım ki,
Kimin devrin cefasından gamlı gönlü varsa, benim durumumu gördüğü zaman şad olur, sevinir. (Kendinden beteri olguğunu görerek haline şükredip, sevinir.)
Ey gönül kuşum ! Aşkın uçsuz bucaksız alanında, gökboşluklarında gafil gafil gezip, dolanıp durma.
Çünkü (tehlikesiz görünen) bu düzlüğün geçitlerinde, uğrak yerlerinde pek çok avcı var. (seni avlarlar).
Ey Fuzuli ! Öğüncünün aşkı engelleyen öğütlerine aldırma, O (bir) akıl tedbiridir, aslı var sanma.

2.8. HAYALÎ[16]

Doğum tarihi bilinmiyor. H. 900 / M. 1494–1495'de doğduğu sanılıyor. Asıl adı Mehmed, lakabı Bekar Memı'dir. Vardar Yenice'sindendir. Genç yaşta şiir yazmaya başlamış, Baba Ali Mest-i Acemi adlı bir kalenderin ardındaki kalabalığa katılarak İstanbul'a gelmiştir. Erkek güzeli yakışıklı bir genç olan Hayali'nin gezgin kalenderi dervişleriyle birlikte dolaşmasını ‹‹ne meşru' ve ne de ma'kuldür›› diyerek uygun bulmayan İstanbul Kadısı Sarıgürz Nureddin Efendi'nin emriyle kalenderler arasından ayrılan şair, şehir muhtesibi Uzun Ali'ye emanet edilmiş ve onun yardımıyla öğrenim görmüştür.

Tasavvufu Baba Ali Mest-i Acemi'den öğrenen Hayali'nin yüksek bir medrese öğrenimi görmediği anlaşılıyor. Ancak şiire olan büyük yeteneği kendisine kısa zamanda şöhret yolunu açmış, önce Defterler İskender Çelebi tarafından korunmuş ve aynı kişinin kendisini Sadrazam İbrahim Paşa'ya takdim etmesinden sonra yıldızı daha da parlayarak Kanuni Sultan Süleyman'ın himayesine girmiştir. Padişah tarafından beğenilen, sevilen ve nedimleri arasına sokulan Hayali'nin bu durumunu, Aşık Çelebi, ‹‹padişahın avucundan yemini yiyen ve onun kolunda gezen bir şahin›› şeklinde nitelendirilir.

[16] Cengiz, s. 374-379.

Kendisine yüz bin akçeden fazla zeamet verilmesi Hayali'yi devrin birçok şairlerinin, bu arada Taşlıcalı Yahya'nın kin ve hasedine maruz bırakmıştır. Buna rağmen şairin, düşmanlarına karşı, saraydaki nüfuzundan yararlanma cihetine gitmdiği anlaşılıyor.

Yine bazı karinelerden anlaşıldığına göre Hayali'nin yıldızı İskender Çelebi'nin (1535) ve İbrahim Paşa'nın (1536) idamlarından sonra eski parlaklığını yitirmişe benzemektedir. Sadrazam Rüstem Paşa zamanında şairin Sancak Beyliği istediği ve kendi arzusuyla saraydan ayrıldığı anlaşılıyor. Kendisine Hayali Bey denilmesi, Sancak Beyliği görevinden olsa gerekir.

Hayali, H. 964 / M. 1557'de Edirne'de ölmüştür. Büyük, değerli bir şairdir. Hayali, sadece sağlığında değil, ölümünden sonra da beğenilmiş, takdir edilmiştir. Baki'nin ortaya çıkışına kadar zamanının en büyük şairi sayılmış, ‹‹Melik-üş-şuara››, ‹‹Diyar-ı Rum-un Sultan-ı Şuarası››; ‹‹Hayali-i meşhur›› gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. Hayali bu tarz övgülere, fazlasıyla layık bir şairdir. Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu'nun vurguladığı gibi : ‹‹Yüksek bir şairlik yeteneğine sahip olan Hayali, tasavvuf neşvesinden gelen iç zenginliği ve kalender mizacı, rint ve kayıtsız yaşayışı, sadeliği ve tabiiliğe meyli ile gazele taze bir hava, yeni bir ses getirmiştir. Şiirlerinde fakr, kanaat, tecerrüt, abdal, ışık gibi tasavvuf terimlerini sık sık kullanmakta birlikte mutasavvıf bir şair değildir. Şiir sanatlarına ve kelime oyunlarına düşkün olmayan, sade ve külfetsiz yazan Hayali, rint meşrebi, zengin iç alemi, ince hayalleri, yerli renkleri, samimi, külfetsiz söyleyişi ile orijinal bir şairdir››.

Cihan-ara cihan içindedür arayıbilmezler
O mahiler ki derya içredür deryayı bilmezler

Harabat ehline duzah azabın anma ey zahid
Ki bunlar ibn-i vakt oldu gam-ı ferdayı bilmezler

Şafak-gun kan içinde dagını seyr etse aşıklar
Güneşte zerre görmezler felekde aynı bilmezler
Hamide kadlerine rişte-i eşki takub bunlar
Atarlar tir-i maksudu nedendür yayı bilmezler

Hayali fakr şalına çekenler cism-i uryanı
Anunla fahr edenler atlas ü dibayı bilmezler.

Cihanı süsleyen cihanın içindedir; (O'nu) arayabilmezler, aramayı bilmezler
O balıklar ki denizin içindedir, denizi bilmezler.
Harabat ehline (Vaktini meyhanede geçirenlere) cehennem azabından söz açma ey sofu,
(Çünkü) Bunlar vakte uyan kişiler oldular, yarının gamını, gelecek kaygısını çekmezler, bilmezler.
Aşıklar, şafak rengi (kıpkızıl) kan (larının) içindeki dağlarını (yaralarını) seyretseler,
Güneş ışığı içindeki zerreyi, gökyüzündeki ayı bilmezler, (fark etmezler).
Bunlar bükülmüş boylarına gözyaşı ipliğini takıp Maksat okunu atarlar (fakat) yayının neden olduğunu, neden yapıldığını bilmezler.
Ey Hayali ! Çıplak bedenlerini fakr şalına saranlar, Onunla (farkr şalıyla) övünürler ve atlasın dibanın ne olduğunu bilmezler.

Dimen Mecnun'a fenn-i aşkı tekmil itdi kamildür
Benüm yanumda ol Divane bilmez nesne cahildür

Anunçün habs ider peykanunı dil ey keman-ebru
Ki ol bir kafir-i bi-din elinden geldi bir dildür

Gönül uslu isen ol valih ü şeydası bir hubun
Şu kim Divanesidür bir perinün rind ü akıldür

Dögünsem n'ola taşlara bugün ol Yusuf-i hüsnün
Kefine kim direm korsa terazu-var maildür

Hayali ruze-i gamda hilale döndügi bu kim
Senün id-i cemalün görmedi ey mah bir yıldur
Mecnun için ‹‹Aşk fennini tekmil etti, kamildir›› (Aşk fenninin sonuna vardı, eksiksiz öğrendi, bu işin piri oldu) demeyin,
O deli, benim yanımda, hiç bir şey bilmez, kara cahilin biridir.

Ey keman kaşlı (sevgili) ! Gönül, senin attığın okun temrenini (ucundaki sivri demiri) şunun için hapsetmede :
O, dinsiz bir kafirin elinden gelmiş bir esirdir.

Gönül akıllı isen (aklın varsa), bir güzelin hayranı, şaşkını, delisi ol,
(Çünkü) Kim bir perinin (peri kadar güzel sevgilinin) delisi olursa, o kişi hem rind hem de akıllıdır.

Ben taşlarla döğünsem şaşılır mı? Bugün, o güzellik Yusuf'u (Yusuf kadar güzel olan sevgili),
Eline kim para, gümüş sıkıştırırsa, terazi gibi o yana meylemede.

Hayali'nin gam orucu ile zayıflayıp hilale dönmesinin sebebi şu :
Bir yıldır senin güzel yüzünü görüp bayram etmedi. (Oruç yani gam bir yıldır sürüyor. Senin yüzünü görüp bayram etmedi. Elbette zayıflar, hilale döner.).

2.9. NEFÎ [17]

Hasankale'de (Pasinler'de) doğmuştur. Asıl adı Ömer'dir. Doğum tarihi belli değildir. Genel olarak 1582'de doğduğu kabul edilirse de, daha önce doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir.

Babasının, bölgenin eşrafından ya da beylerinden olduğu, şiirle de uğraştığı ve Kırım Hanı'nın nedimeleri arasında girdiği söylenen Nef'i, gerekli kültürü almış, Farsça'yı mükemmelen öğrenmiştir. Nef'i mahlasını kendisine şair ve tarihçi Müverrih Ali vermiştir. Nef'i'nin daha önce ‹‹Darri››, ‹‹Zarri›› mahlasını kullandığı söylentisi vardır.

Sultan Ahmet I. Zamanında İstanbul'a geldiği sanılan Nef'i, otuz yıl kadar burada yaşamış ve dört padişahın saltanat devrini görmüştür. Bu padişahlar; Ahmed I. , Mustafa I. , Osman II. , Murad IV. Olup, Nef'i, en çok, ‹‹Bahti›› mahlası ile şiir yazan Ahmed I. Ve Muradi mahlasını kullanan Murad IV. Tarafından takdir edilmiştir.

[17] Cengiz, s. 353-367.

Katipler sınıfından olan Nef'i muhtelif devlet memurluklarında bulunmuş, bazan hicivleri yüzünden azledilmiş ve nihayet, kaynakların ifadelerine göre, yazdığı bir hicviyye nedeniyle H. 1044 / M. 1635 yılında boğdurularak öldürülmüştür. Ölümüne sebeb olan hicviyyeyi Bayram Paşa için yazdığı söylenirse de, aslında Padişah Murad IV. İçin yazdığı ya da bir başkası için kaleme aldığı halde düşmanları tarafından, padişah aleyhine yazıldığının ileri sürüldüğü bir hicviyyesi dolayısıyla boğdurulması ve gerçeği gizlemek için, bahane olarak Bayram Paşa'nın adının ileri sürülmüş bulunması ihtimali kuvvetlidir. Bu değerlendirme, bazı kasıtlı eleştirilerde ileri sürüldüğü gibi, son yıllarda, sansasyon yaratmak için ortaya atılmış bir konu olmaktan çok uzaktır. En azından 50 yılı aşkın bir süre önce, Türk Edebiyatı üzerindeki otoritesi ve bilim adamı kişiliği tartışma götürmeyen Ord. Prof. Dr. M. Fuat Köprülü tarafından 1931 yılında yayınlanan Divan Şiiri Antolojisi'nin Nef'i bölümünde bilimsel bir değerlendirme olarak ortaya konulmuştur.

Nef'i sadece yaşadığı devrin değil, Türk edebiyatını en büyük kaside şairi sayılmıştır. Övgü ve yergilerindeki edası, hoşa giden ustaca mübalagaları, san'at kudreti bu yargının yerleşmesine yol açmıştır. Gazelleri de, sayıca az olmasına rağmen, şairin kudretine layık gazellerdir. Nef'inin kasidelerini övenler onun usta bir gazel şairi olduğunu belirtmeyi ihmal etmişlerdir.

Usta ve kudretli bir şair olan Nef'i, dile ve nazım tekniğine hakimdir. Kasideleri, edası, erkekçe sesi, ahengi ve ihtişamiyle dikkati çeker. Hayal kudreti, ilhamı zengindir. Mübalağa hem övgülerine, hem de yergilerine hakimdir. At tasvirlerinde eşsizdir. Kasidelerinin nesib kısımlarında da pek başarılıdır. Nef'i saltanatları devrinde yaşadığı dört padişahtan en çok Murad IV. İçin medhiyeler yazmış. zayıf akıllı bir padişah olan Mustafa I. İçin hiçbir şey yazmamıştır. Bu da onun mert karakterli bir şair olduğunu, her önüne geleni övmediğini gösterir.

Mağrur edası özellikle ‹‹fahriyye››'lerinde göze çarpar. Överken olduğu gibi yererken de aşırılığa kaçtığı için hicivlerinin çoğu yüz kızartıcı hakaretler, küfürler yığını halindedir. Ancak bu durum Nef'i'nin zarif ve esprili ifadelerden mahrum olmasından değil, edebiyatımızdaki hiciv anlayışından ileri gelir. Çünkü Nef'i'nin ince nükteli şiirleri de elimizdedir ve küfürlerinde bile ekseriya incelik bulmak mümkündür.

Türkçe Divanında en geniş yeri kasideleri tutar. Gazellerinden başka onbeş adet rubaisi de vardır. Hicivleri ‹‹Siham-ı Kaza›› (Kaza Okları) adlı kitabındadır. Ayrıca, 210 şiirden ibaret Farsça Divanı da vardır. Nef'i, İran şairlerinden Urfi'yi beğenmiş ise de onun bir taklitçi olmamış, ayrıca Farsça Divanında ‹‹Hikmet, irfan ve tasavvufa›› daha fazla yer vermiş, benliğinin bu yüzüyle karşımıza çıkmıştır.

İran şairlerinin Nef'i üzerindeki etkisinin araştırılmasına genellikle önem verilmiş ise de, Türk şairlerinin Nef'i üzerindeki etkileri konusu aynı ölçüde önemle ele alınmış görünmemektedir. Oysa Siham-ı Kazadaki bazı ipuçları Nef'i'nin Türk şairlerini çok iyi okuduğunu ortaya koymaktadır. Nef'i'nin ünlü bahariyyesinin Baki'ye nazire olduğu bilinir. Ancak Kınalı-zade Hasan Çelebi'nin tezkiresinde yer alan Berki adlı adı sanı unutulmuş bir şairin :

Saki bahar eyyamıdır gül-zara azm it subh-dem
Zevk u safa hengamıdır ayş-ı müdam it dem-be-dem

Diyen beytindeki ‹‹zevk u safa hengamıdır›› ibaresinin aynen Nef'i'nin eserinde yer alması da ilginçtir.

Nef'i, Divan edebiyatımızda kendine özgü bir vadi açmış, kendinden önce ve sonra gelen şairler arasında seçkin bir yer işgal etmiş, en büyük, en değerli şairlerimizden biridir.

KASIDE

(RAHŞİYYE'DEN)

(Der Ta'rif-i Esban-ı Şeh-süvar-ı Zeman)

Barek-Allah zihi rahş-ı hümayun-sima
Ki komuş namını sultan-ı cihan Bad-ı Saba

Ne saba saika dirsem yaraşur sür'atde
Ki seğirdirken ana sayesi olmaz hem-pa

Bırağur anı dahi sayesi gibi yolda
Olsa ger şatır-ı endişe ile pa-der-pa

Düşmeden sayesi hak üzre ider alemi tayy
Sehv ile rakibi gösterse inana irha

Kuş yetişmez dir idim olmasa Tayyar eger
İremez gerdine zira ki ne sarsar ne saba

Nice Tayyar o sebük-pa-yi cihan-peyma kim
Ana hem-per olamaz hiç ne Ankaa ne Hüma

Nurdan bal açar uçmağa melekdir sanasın
Olsa zin-puş-i ser-a-serle ne dem cilve-nüma

Tayy ider alemi bir göz yumub açıncaya dek
Bu kadar çapük ü çalak olur mu acaba

Meğer Evren ola yaSaçlı Doru ya Mercan
Ya Celali Yağızı ya iki Edhem ya Tuma

Nice Evren ki ne dem eylese pertab-ı bülend
Sanki pervaze gelür hışm ile bir ejderha

2.10. ŞEYHÜLISLAM YAHYA[18]

İstanbul'da, H. 960 / M. 1552 yılında doğmuştur. M. 1592 yılında ölen Şeyhülislam Ankaralı Bayramzade Zekeriya Efendi'nin büyük oğludur. Mükemmel bir öğrenim görmüş ve devlet hizmetinde bilgisi ve zekası sayesinde hızlı yükselmiştir.

H. 994 yılında babasıyla hacca gidip döndükten sonra H. 995'de Atik Ali Paşa, H. 998'de Haseki Sultan medreselerine atandı. Daha başka medreselerde de görev aldıktan sonra H. 1004 yılında Haleb, bir yıl sonra da Şam Kadısı oldu. Mısır, Bursa, Edirne Kadılıklarında bulundu. H. 1012'de İstanbul Kadılığına atandı ve ertesi yıl azlolundu. Fakat aynı yıl (H. 1013) önce Anadolu, bilahare Rumeli Kazaskerliklerine getirildi.

H. 1018'de ikinci, H. 1026'da üçüncü defa Rumeli Kazaskeri oldu. H. 1031 / m. 1622 yılında ilk kez Şeyhülislamlık makamına getirildi. Bir yıl kadar sonra Sadrazam KemankesAli Paşa'nın tezviratı yüzünden azledildi. İki yıl sonra 14 Şa'ban 1034'de ikinci kez Şeyhülislam oldu. 7 yıl kadar bu makamda bulunduktan sonra, bazı karışıklıklar sebebiyle görevinden çekilmek zorunda kaldı. Padişah, Murad IV. Fitne sükun bulduktan sonra şaire iltifat etti ve ‹‹Bunlar seni azl itdiler, amma ben azl itmedim. Çıftliğine git, bize dua ile meşgul ol. Padişahın padişah olduğu vakit sen de kemakam müfti olursun›› dedi. Şair, bir süre Sultan Selim civarındaki konağına, daha sonra Topkapı'daki çiftliğine çekildi. 4 Receb 1043'de üçüncü defa Şeyhülislam oldu ve bu kez ölümüne dek aynı makamda kaldı. Ölümü H. 1053 / M. 1644'dedir.

Özellikle Murad IV. Tarafından son derece sevilip sayılan, hatta eli öpülen Yahya Efendi ‹‹mukbil-i münferid›› unvanıyla anılmıştır. Murad IV. Tarafından Revann seferine iştirak ettirilen şair, uğur getirdiği inancıyla Bağdad fethine de götürülmüştür.

Üç defa yirmi yıla yakın bir süre Şeyhülislamlık makamında bulunan Yahya Efendi'nin gerek bilgisini, gerek san'at kudretini övmekte eski kaynakların hemen tamamı müttefiktirler. 92–93 yıl yaşamış şairin matbu Divanında Sultan Osman II. İle Sultan Murad IV. Ve Hace Efendi için yazılanların dışında başkaca kasidesi

[18] Cengiz, s. 490-495.

yoktur. Divanının başındaki na't ile bir sakiname ve bir tahmis dışında Divanını tamamen gazelleri doldurur. Zaten Yahya gazelleriyle tanınmış ve edebiyat tarihimizde yer almış bir şairdir. Nedim bile :

Nef'i vadi-i kasaidde sühan-perdazdır
Olamaz amma gazelde Baki vü Yahya gibi

demek suretiyle onu takdir ettiğini belirtir. Hoşsohbet, nüktedan, mütevazı, haluk, kerim bir zat olarak tanımlanan Şeyhülislam Yahya'yı, Nef'i, Şerif Sabri, Naili-i Kadim gibi şairler de övmüşlerdir. Ziya Paşa ‹‹Tanzim-i gazelde bir de Yahya - Bir vadi-i has kılmış ihya–Nazik söyler sözü begaayet–Bir sadelik içre bin letafef–Guya kırılır elinde elfaz–Mazmunları ruhu eyler ikaaz›› diyerek şairi över. Gibb'in dediği gibi ‹‹Bir taraftan Baki'ye, diğer taraftan Nedim'e›› el veren Yahya'da, Nedim'i müjdeleyen şuh mısraların yanı sıra Baki'yi hatırlatanlar da göze çarpar. Ancak Yahya, san'atlara düşkün değildir. Aşıkane, kalenderane, rindane, zaman zaman şuh bir edası vardır. Öyle ki :

Mescidde riya-pişeler etsin ko riyayı
Meyhaneye gel kim ne riya var ne mürayi

gibi bir beyti söylediği için, Fatih Camiinde va'z veren Hurşid Çavuşoğlu denen bir şeyh tarafından ‹‹Ümmet-i Muhammed, her kim bu beyti okursa kafir olur. Zira, bu beyt küfr-i sarihdir›› denilmek suretiyle ‹‹kafirlik›› ile suçlandırılmıştır.

Dili zarif, temiz hayati zengin, ifadesi ince, nükteli bir şair olan Şeyhülislam Yahya, çağının gerçek gazel ustalarından biridir. Günlük zevkleri, duyguları, aşkları zarif, samimi bir eda ile işlemiştir. Sadece şair olarak değil iyi bir insan olarak da halk tarafından çok sevilmiştir. Cenaze namazındaki büyük kalabalık bunun delilidir. Ancak Nef'i'nin Şeyhülislam Yahya aleyhindeki hicviyelerinin de ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Komayub takatim feryada nalan olmasun dirsün
Gözüm yaşını alursun da giryan olmasun dirsün

Cefa taşıyla mir'at-ı dilim sad pare eylersin
Ne mümkündür yine hatır perişan olmasun dirisün

Melahat mülkini teshir idüb şemşir-i gamzenle
Güzellik kişverinde gayrı sultan olmasun dirsün

Benim zannitdüğüm bu kim gurur-i hüsnüne bir gün
Felekde mihr-i rahşan mah-ı taban olmasun dirsün

Nice kul olmasun Yahya sana ey padişah-ı hüsn
Yolumda senden özge kimse kurban olmasun dirsün

Beni feryat edemiyecek kadar takatsiz (güçsüz, dermansız, bitkin) bırakırsın da, ‹‹inlemesin›› dersin;
Gözümün yaşını alırsın (gözümde dökecek yaş bırakmazsın) da, ‹‹ağlamasın›› dersin.

Cefa taşıyla gönül aynamı yüz parça eylersin;
Sanki imkanı varmış gibi, yine de ‹‹hatırı perişan, gönlü tasalı olmasın›› dersin.

Melahat (güzellik), mülkini (ülkesini)gamzenin kılıcı ile (kılıca benzeyen süzgün yanbakışınla) zapt edip,
‹‹güzellik ülkesinde benden başka sultan olmasın (bulunmasın)›› dersin.

Öyle sanırım ki sen, gün gelir, güzelliğinin gururu ile (güzelliğine güvenerek),
‹‹Gökte parlak güneş, parlak ay olmasın›› dersin.

Ey güzellik padişahı ! Yahya sana nasıl kul olmasın? (Çünkü),
‹‹Yolumda senden başka kimse kurban olmasın›› dersin.

Aşka kaabil dil mi yok şehr içre ya dil-ber mi yok
Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sagar mi yok

Gonca diller açılıb hatır niçün şad olmaya
Bağda güller mi yok gül-şende bülbüller mi yok

Görmeziz bir dil ki kuti gibi güftar eyleye
Söyledir mi yok cihanda bilmezem söyler mi yok

Sengden dil kem mi ya seng-i siyahı la'l ider
Aftab-ı feyz-bahşa-yı bülend-ahter mi yok

Niçün ebkar-ı maani beslemez erbab-ı nazm
Yoksa Yahya gibi üstad-ı suhan-perver mi yok

Aşka istidatlı gönül mü yok; yoksa, bu şehirde (sevilebilecek) dilber (gönlü alıp göturen güzel) mi yok?
Mecliste mest (sarhoş) olan yok; bilmiyorum şarap mı yok, kadeh mi yok?

Niçin, gonca diller açılıp hatır şad olmasın;
Bağda (açılmış) güller mi yok; gül bahçesinde (öten) bülbüller mi yok?

dudu kuşu gibi (tatlı tatlı) konuşan bir dil[1] görmüyoruz;
Bilmiyorum, bu dünyada söyletir (söyleten) mi yok, söyler mi yok?

Gönül taşdan daha mı kem (aşağı, kötü), yoksa kara taşı la'l eden, la'le dönüştüren,
Yıldızı yüce (uğurlu, meymenetli) feyz bağışlayıcı (cömert) güneş mi yok?

Nazm erbabı (şairler) niçin bakir mazmunlar beslemezler, ortaya koymazlar,
Yoksa Yahya gibi bir söz yetiştiren, güzel sözler yaratıp söyleyen şiir ustası mı yok?

2.11. NEŞATÎ [19]

Sefine-i Mevleviyye’'de adının Süleyman olarak gösterilmesine karşın diğer kaynakların tümünün ‹‹adı Ahmed'dir›› demelerine bakılarak asıl adının Ahmed olarak kabulü gerekir. Edirne'lidir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Zaten hayatı hakkındaki bilgilerimiz de fazlaca değildir. Gelibolu Mevlevihanesi Şeyhi AğazMehmed Dede'nin devrişi olmuş; şeyhinin ölümünden sonra Konya'ya giderek bir süre orada kalmış ve H. 1081 / M. 1670 yılında Osman Dede'den boşalan Edirne (Muradiyye) Mevlevihanesine şeyh (post-nişin) olarak atanmıştır. Şeyhliği dört yıl kadar süren Neşati Ahmed Dede H. 1085 / M. 1674 yılında ölmüş ve Edirne Mevlevihanesinin avlusuna gömülmüştür.

Çileli bir ömür sürdüğü anlaşılan Neşati, XVII. Yüzyılın en usta, en değerli şairlerinde biridir. Divanında sufiyane şiirleri pek azdır. Bu yüzden onu mutasavvıf bir şair sayamayız.

Neşati Dede, Neşati yolunda yürümüş, Neşati'nin büyük ölçüde etkisinde kalmıştır. İran şairlerini de çok iyi okuduğu, Enveri, Hakani, Zahir, Rükna gibi şairleri incelediği ve bilhassa Urfi'nin etkisinde kaldığı da anlaşılıyor. Neşati'nin yirmi sayfa kadar tutan Şehr-i Müşkilat-ı Urfi adlı küçük eseri hem Farsçaya olan hakimiyetini, hem de Urfi'yi takdir edip beğendiğini gösterir.

Murad IV. , Sultan İbrahim, Mehmed IV. Gibi padişahlara; Köprülü Mehmed Paşa, Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa gibi devlet büyüklerine kasideler yazan Neşati, ustası Nef'i'yi kasidecilikte geride bıraktığını söylerse de bu övünmenin gerçekle ilgisi yoktur. Neşati'nin orijinal kişiliği özellikle gazellerinde görülür. Neşati, çağının en büyük gazel üstadlarından biridir.

Neşati, tıpkı Naili gibi, bizim edebiyatımızda Sebk-i Hindi denilen tarzın öncülerindedir. Çağdaşı yüzlerce şaire öğretmenlik yaptığı söylenirse de doğruluğu şüphelidir. Neşati'nin etkisinin, şöhretinin sürekli olmadığı anlaşılıyor. Ancak, bizce Neşati, Naili'den daha samimi daha içli, daha derin bir san'atçıdır. Bütün gazelleri aynı güçte olmamakla beraber zarif, ince bir dille yazdığı gazellerinin kendine özgü

[19] Cengiz, s. 534-539.

çeşnisi, ifadesi dikkati çeker. Neşati Dede coşkun, taşkın duygularla değil olgun bir ifade ve hüviyetle karşımıza çıkar.

Akıcı, ince hayallerle dolu zarif, rindane, aşıkane gazelleriyle müstesna bir yer işgal eden Neşati'den eski kaynakların tümü saygı ile söz açmaktadırlar. Ancak yazma Divanlarının azlığından da çıkarılabileceği gibi, Neşati, bütün takdirlere rağmen zaman zaman unutulmuş, çağındaki şöhretini koruyamamıştır. Mevlevi olması sebebiyle, şöhreti Mevleviler arasında sürmüş ve Mevlevi şairleri etkilemeye devam etmiştir.

Bir yanında Nabi'nin müjdecilerinden de sayılabilecek olan Neşati'nin ‹‹bile›› redifli gazelini Nedim'in tahmis etmiş bulunması, her şeye rağmen şairin değerinin anlaşıldığını gösterir. Neşati, sayısı az da olsa, gerçekten güzel gazelleriyle edebiyatımızın ustaları arasında yer alır ve yeni bir çığırın öncülerinden olarak da özel bir yer işgal eder.

Neşati Divanı, Sadettin Nüzhet Ergun tarafından 1933 yılında yayınlanmıştır.

Zihi safa diyecek alemin nesin gördük
Sitemden özge dahi hem-demin nesin gördük

Humarı derd-i ser ü neşvesi büka-engiz
Bu bezm-gahda cam-ı Cem'in nesün gördük

Nişan-ı tir-i sitem olduğundan özge meğer
Derun-i sinede dağ-ı gamın nesin gördük

Hemişe hal-i ruhun dameniyle setr eyler
Biz ol dü zülf-i ham-ender-hanım nesin gördük

Neşatiya keder-i keşf-i razdan gayrı
Akan bu dide-i terden demin nesin gördük

Biz bu dünyanın ‹‹ne güzel, ne hoş, aman ne safalı›› diyecek nesini gördük.
Hemdem'in sitemden (zulümden, cefadan, haksızlıktan) daha başka nesini gördük?

Mahmurluğu baş derdi (baş ağrısı, sıkıntı) ve neşvesi (sarhoşluğu, keyfi) de gözyaşı döktürücü, ağlatıcı.
Bu eğlence yerinde Cem'in kadehinin nesini gördük?

Zulüm okunun hedefi olduğundan başka, Sinesin içinde, gam dağının (yarasının) nesini gördük?

Yanağının (yanağındaki) benini her zaman etegiyle örter, gizler.

Biz o büklüm büklüm, kıvrım kıvrım iki zülfün nesini gördük?

Ey Neşati ! Gizli şeyleri (sırları) keşfin (açığa vurmanın, meydana çıkarmanın) kederinden (üzüntüsünden) başka,
(Durmadan göz yaşları) Akan bu nemli gözden, dem'in (zamanın) nesini gördük?

Bi-safa-yı aşk olup bi-derd-i yar olmak da güç
Bir sitem-ger afetin cevriyle zar olmak da güç

Evc-i istiğnada pervaz etmedikçe mürg-i dil
Paybend-i aşk ile aşüfte-kar olmak da güç

Bir nigah-ı gamzeye takat getürmezken gönül
Günde bin ir-i cefaya sine-dar olmak da güç

Va'de-i ferdasına gahi ederdim i'timad
Hayret-alud-i bela-yi intizar olmak da güç

Gerçi yok takat Neşati seyr-i didar etmeğe
Guşe-gir-i hasret-i didar-ı yar olmak da güç

Aşkın safasından yoksun olup (yoksun olma pahasına) sevgilinin derdini çekmekten kurtulmak da güç, (zor bir iş),

Bir zalim afetin (sevgilinin) cevriyle zar olmak (ağlayıp inlemek) de güç.

Gönül kuşu istiğnanın (kanaatın, ihtiyacsızlığın) doruğunda kanat açıp uçmadıkça,
Aşkın ayak bağı (kösteği) ile işi perişan olmak da güç.

Gönül (oka benzeyen) bir tek süzgün yan bakışa bile dayanamazken,
Günde bin cefa okuna sineye karşı tutmak, göğüs germek de güç.

Bazan (sevgilinin) yarın için verilmiş sözüne itimad ederdim (Fakat) Bekleme belasının şaşkınlığına bulaşmış (düşmüş) olmak da güç.

Ey Neşati ! Sevgilinin yüzünü seyr etmeğe gerçi takatimiz yok;
(Fakat) Sevgilinin yüzünün özlemi ile bir köşeye (inzivaya) çekilmek (ve beklemek, özlemek) de güç (zor iş).

2.12. NEDİM[20]

Asıl adı Ahmed'dir, İstanbul'da doğmuştur. İyi bir öğrenim görmüş; Arapça, Farsça öğrenmiştir. Müderrislik tirtini almış ve Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın kütüphanesinin müdürü olmuştur.

Önceleri Sadrazam Şehit Ali Paşa'ya sunduğu kasideleriyle kendini saraya tanıntmaya başlayan Nedim, Damad İbrahim Paşa devrinde şöhretinin ve ikbalinin zirvesine ulaşmış; bir yandan saraydaki bilim kurullarında ve medreselerde, bir yandan da Lale Devri eğlencelerinde yer almıştır.

1730 yılında patlak veren Patrona Halil ayaklanmasında :

‹‹Damdan damla kaçarken ayağının kayması yüzünden düşüp öldüğü››,

‹‹İçkiye fazlaca düşkün olması sebebiyle titreme hastalığına yakalanarak öldüğü››,

‹‹Damad İbrahim Paşa'nın ve yakınlarının başlarına gelenlerden korkarak vehim hastalığına tutulup öldüğü›› gibi söylentiler tesbit edilmiş olmakla beraber,

[20] Cengiz, s. 591-597.

Nedim'in gerçekte nasıl ve neden öldüğü kesinlikle bilinmemektedir. Bilinen; Nedim'in Patrona gürültüsü patırtısı esnasında 1730 yılında ölmüş bulunduğudur. Öldüğünde elli yaş civarında olduğu sanılmaktadır.

Nedim, Divan şiirimizin dar sınırları, kuralları içinde büyük sayılabilecek yeniliklere teşebüs etmiş, ‹‹ Nedimane›› denilen yeni bir çığır açmış en büyük şairlerimizden biridir. Ancak Nedim şiirlerinde din ve tasavvufa yer vermemiş; samimi, coşkun bir dille aşkı, hayatı şakımıştır. Soyuta dönük Divanşairleri arasında, şahsının ve çağının somut yaşantısını Nedim kadar başarılı biçimde, şiirleriyle yansıtan şairimiz yoktur denilebilir. Tabiatiyle bu somutluğu Divanşiiri ve Divanşairleri çerçevesi içinde değerlendirmek şarttır.

Nedim, Lale Devri'nin ve İstanbul'un şairidir. Şiirlerindeki dil İstanbul'un dilidir. Beşiktaş'taki evinden başlıyarak Sa'dabad'ı, Hisar'i, Göksu'yu, Kasr-ı Cinan'ı, Cedvel-i Sim'i, Feyzabad'ı, Asaf-abad'ı, Şeref-abad'ı, Cisr-i Sürur'u adlarıyla anan odur. Şiirlerinde halkın konuşma diline doğru yaklaşan, halk deyimlerini rahatça kullanan odur. Bilindiği kadarıyla, hece vezniyle şiir yazan Divanşairimiz de odur.

Dili kasidelerinde ağdalıdır. Fakat gazellerinde özellikle şarkılarında oldukça sadeleşir. Aslında kaside Nedim'in yaradılışına uygun bir tür değildir. Bu yüzden Nedim, kasidelerinin kendi yaralıdışına uygun düşen bölümlerinde, nesib kısmında, tegazzülde başarılı görünür. Ayrıca kasidelerinde bazı yenilikler de vardır. Ancak Nedim, gazellerinde ve şarkılarında san'at kudretinin zirvesine ulaşmıştır. Türk edebiyatının en güzel şarkılarını yazan ve gazelleri için ‹‹Ma'lumdur benim sühanım mahlas istemez›› demekte haklı olan Nedim'dir.

Hayatı, zevk u safayı, içkiyi, hatta afyon'u seven Nedim'in en büyük özelliklerinden biri de samimiyetidir. O, adet olmuştur diye içkiden, güzellerden söz açmamıştır. Alkolik denecek kadar içkiye düşkün olduğu bazı belgelerden anlaşılmaktadır. Kendisi de Ramazan ayında içkiyi bırakmanın güçlüğünden bahsetmektedir. Şiirlerinden söz açtığı sevgililerin tümünün, mavi gözlüsünün de, sarı saçlısının da peşinden koştuğu muhakkaktır. Nedim'in sevgilileri eti, kemiği olan canlı kişilerdir. Nedim aşklarını şuh, açık bir dille anlatmış; fakat, bayağılığa düşmemiştir. Aşkı bir elem kaynağı olarak kabuleden ziyade aşkın zevklerini, neş'esini şakımayı tercih etmiştir. Öyle sanıyoruz ki cüvanlar için yazılmış şiirlerinin

mevcudiyetine rağmen–zaten Divanşiirindeki bu kabil şiirleri homoseksüel bir eğilimin delili saymak da yanlıştır–o, kadın peşinde koşan bir çapkındır. Bu yüzden :

Erbab-ı dil oldu hep cüvane meftun
Hiç kalmadı bir zen ülfetinden memnun

Ekser şuara-yı asr kullanmazlar
Bkr olduğu için sühanda taze mazmun

diyen rubaisini, taze mazmunlar peşinde koşan Nedim'in lehinde değerlendirmek gerekir.

Devrinde bazı tanınmış şairlerce değeri gerektiği gibi anlaşılamamış olan Nedim'i ‹‹taze-zeban››, ‹‹nükte-perdaz›› şeklinde anan çağdaşları da vardır ve onun yeni bir çığır açtığını söyleyenler tarih önünde haklı çıkmışlardır. Divanında Farsça, Arapça şiirleri de vardır.

Nedim'in hayalleri ince, zarif ve zengindir. Tamamen kendine has kişisel, orijinal bir edası, söyleyiş tarzı vardır. Yeni buluşlarla şiirlerini süslemeyi başarmış, yapmacıklı, soğuk ifadelerden kaçınmıştır.

Nedim Divanını anılmaya değer baskıları Halil Nihad (Boztepe) ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yayınlanmıştır. Nedim'in Divan şiirimize getirdiği yenilikler Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu'nun ‹‹Nedim'in Divanşiirine Getirdiği Yenilik›› adlı eserinde ele alınıp değerlendirilmiştir.

Haddeden geçmiş nezaket yal ü bal olmuş sana
Mey süzülmüş şişeden ruhsar-ı al olmuş sana

Buy-i gül taktir olunmuş nazın işlenmiş ucu
Biri olmuş hoy birisi dest-mal olmuş sana

Sihr ü efsun ile dolmuşdur derunun ey kalem
Zülfü Harut'un demek mümkin ki nal olmuş sana
Şöyle gird olmuş Fireng-istan birikmiş bir yere
Sonra gelmiş guşe-i ebruda hal olmuş sana

Ol büt-i tersa sana mey nuş eder misin demiş
El-aman ey dil ne müşkil-ter sual olmuş sana

Sen ne camın mestisin aya kimin hayranısın
Kendin aldırdın gönül n'oldun ne hal olmuş sana

Leblerin mecruh olur dendan-ı sin-i buseden
La'lin öptürmek bu haletle muhal olmuş sana

Yok bu şehr içre senin vasfettiğin dilber Nedim
Bir peri-suret görünmüş bir hayal olmuş sana

Nezaket (zariflik incelik) haddeden geçmiş, (incelebileceği son hadde kadar incelmiş ve sonra) sana boy-bos (endam) olmuş;
(kımızı) Şarap, şişeden süzülmüş, sana al yanak olmuş.

Gülün kokusu damıtılmış, nazın da ucu işlenmiş (oyalanmış);
Birisi sana ter olmuş, diğeri de mendil olmuş.

Ey kalem ! İçin, sihir ile, büyü ile dolmuştur;
Harut'un zülfünün sana nal olduğunu söylemek mümkün.

Şöyle çevrenelip toparlanmış, Frengistan bir yere birikmiş;
Sonra (bu siyah nokta) gelmiş, kaşının köşesinde, sana ben olmuş.

O Hıristiyan güzeli, sana, ‹‹Şarap içer misin?›› diye sormuş;
Aman ey gönül, cevap verilmesi) ne güç bir soru sorulmuş sana.

Sen hangi kadehin sarhoşusun, acaba kimin hayranısın?
Kendini aldırdın (kaptırdın) ey gönül, ne oldun, ne durumlara düştün sen? Başına neler geldi senin?

Busedeki ‹‹sin›› (se) harfinin dişlerinden dudağın yaralanır, Bu durumda senin, lal renkli dudağını öpturmene imkan, ihtimal kalmamış.

Ey Nedim! Senin nitelediğin, niteliklerini anlattığın dilber (güzel) bu şehrin için yok, mevcut değil;
Bir peri yüzlü görünmüş, bir hayal olmuş sana

Ben kimseye açılmamış idim damenin olsam
Kim görür idi sineni pirahenin olsam

Daim arayan bulsa civanım seni bende
Bie gonce gül olsan da senin gül-şenin olsam

Destide kadehde doyamam görmeğe bari
Ey gevher-i şeffaf senin mahzenin olsam

Döğülmeğe söğülmeğe koğulmaya billah
Hep kaalim amma ki efendim senin olmasam

Şem olmaz isem bezmine bu suz ile bari
Der-gahına bir meş'ale-i ruşenin olsam

Çeşmanının öğrensem o kafirce nigahın
Bir lahza Nedim-i nigeh-i pür-fenin olsam

Ben, senin eteğin olsaydım, kimseye açılmazdım,
Şayet gömleğin olsaydım, sineni kim görebilirdi?

Sen bir gonca gül olsan, ben de (senin açıldığın) gül bahçesi olsam,
Civanım, (böyle) seni arayanlar her zaman bende bulsalar.

Seni, testide, kadehte görmeğe doyamam; bari,
Ey şeffaf cevher (şarap), senin mahzenin olsam...

Döğülmeye, söğülmeye, koğulmaya billahi razıyım efendim;
Amma, yeter ki senin olsam.

Bu ateşle, bu yanışımla senin meclisine mum olamaz isem, hiç değilse,
Kapının önünü aydınlatan bir parlak meş'alen olsam...

Gözlerinin o kafirce bakışını öğrensem de,
Bir an için o çok blmiş, marifetli bakışının nedimi (sohbet arkadaşı) olsam (bakışının konuştuğu gibi konuşabilsem).

2.13. ŞEYH GALİB[21]

Asıl adı Mehmed'dir. H. 1171 / M. 1757–1758 yılında İstanbul'da doğmuştur. Esrar Dede gibi şaire çok yakın bazı kişiler bile onun ‹‹ümmi›› olduğundan söz açmakta iseler de, Şeyh Galib'in, babası Mustafa Reşid'den ve Hoca Neş'et gibi bazı öğretmenlerden ders aldığı; Farsça, Arapça öğrendiği ve kendisini çok iyi yetiştirdiği muhakkaktır.

Önceleri Hoca Neşet'in verdiği Es'ad mahlasıyla şiirler yazmış, sonradan Galib (Gaalib) mahlasının almıştır. Es'ad Galib mahlası ile yazdığı şiirleri de vardır.

Şeyh Galib, Divanını yirmi dört yaşında iken düzenlemiş; Hüsn ü Aşk adlı ünlü mesnevisini de iki yıl sonra yazmıştır.

H. 1198 / M. 1783–1784'de ani bir kararla Konya'ya gitmiş, Mevlana dergahında çileye girmiş ise de ailesinin ısrarı üzerine İstanbul'a dönerek Yenikapı Mevlevihanesi'nde çilesi tamamlamış ve 11 Hazİran 1787'de ‹‹Dede›› ve ‹‹Hücre-nişin›› olmuştur.

Çilesi süresince şiiri bırakan Galib Dede, bundan sonra tekrar şiir yazmaya başlamış, ayrıca ‹‹Es Sohbet-üs-Safiyye›› adlı risaleyle ilgili açıklamalarını ve Yusuf Sine-çak Dede'nin Cezire-i Mesnevi'sinin şerhini yazmıştır.

Devrin şairlerinden ve değerli bestekarlarından olan Padişah Selim III. İle Valide Sultan Mihrişah'ın, padişahın kızkardeşleri Beyhan ve Hatice Sultan'ların takdir ve sevgilerini kazanan Şeyh Galib–Galata Mevlevihanesi'nin 22. Şeyhi olmuştur.

---

[21] Cengiz, 628-631.

Annesinin (1794–1795) ve çok sevdiği Esrar Dede'nin (1796) ölümünden sonra fazla yaşamamış, 3 veya 4 Ocak 1799 tarihinde ölmüştür. Babası Mustafa Reşid, şairden üç yıl kadar sonra ölmüştür.

Türk ve Acem şairlerini çok iyi okuduğu anlaşılan Şeyh Galib'in dili oldukça ağırdır ve yabancı kelimelerle, tamlamalarla doludur. Sade söyleyişlere, halk deyimlerine fazla rastlanmaz İnce, müphem, zengin hayalleri olan ve kendine özgü üslubuyla bazılarında sembolist olduğu izlenimi bırakan Galib Dede'nin modern sembolizm akımıyla ilgisi yoktur. O Sebk-i Hindi tarzının bizdeki en büyük üstadlarındandır ve yanlış değerlendirmeler de buradan ileri gelir.

Şeyh Galib'in en ünlü eseri i Nabi'ninkinden daha üstününü yazabileceğini iddia etmesi üzerine, yirmi altı yaşında iken, altı ay içinde başlayıp bitirdiği Hüsn ü Aşk adlı mesnevisidir. Hüsn ü Aşk, ilahi aşka ulaşmanın güçlüğünü anlatan tasavvufi bir aşk hikayesidir. Hüsn, ‹‹hüsn-i mutlak›› ı; Aşk ise ‹‹aşk-ı ilahi›› yi belirtir.

Batılı tetkikçiler tarafından : ‹‹Nihayet bu manzume ile, Osmanlı Türkleri, İran edebiyatının en parlak eserlerine eşit bir eser yaratmış oluyorlar. Ne Nizami, ne Sadi, ne Cami, ne de büyük İran şairlerinden bir başkası bu derece şiir mükemmelliğine varabilmiştir.››, ‹‹Bu eser Osmanlı şairlerinde pek nadir olan yaratılış orijinalliği, Divina Komedya'yı andıran ilhamı, yüksek hayalleri, dilinin güzelliği ve nisbi sadeliği ile Osmanlı mesnevisinin ne kendisinden önce ve ne de sonra henüz erişemediği biricik mevkii işgal etmektedir›› denilmek suretiyle övülen Hüsn ü Aşk, Doç. Dr. Sedit Yüksel'in ‹‹Şeyh Galip, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri›› adlı eserinde belirttiği gibi ‹‹Mesnevi edebiyatımızın son mükemmel eseridir››.

Şeyh Galib sadece Hüsn ü Aşk'ı ile değil, bir kısım gazelleri, tardiyyleri, musammatları ile de gerçekten değerli, kudretli bir şairdir. Şeyh Galib'i kendi açtığı vadide izleyebilen bir şair de yetişmemiştir.

Şeyh Galib'in, Nedim gibi, hece vezniyle yazılmış bir şiiri de vardır.

Efendimsin cihanda i'tibarım varsa sendendir
Miyan-ı aşıkanda iştiharım varsa sendendir

Benim feyz-i hayatım hasılı ruh-i revanımsın
Eğer sermaye-i ömrümde karım varsa sendendir

Veren bu suret-i mevhuma revnak reng-i hüsnündür
Gül-istan-ı hayalim nev-baharım varsa sendendir

Felekden zerre mikdar olmadım devrinde rencide
Ger ey mihr-i münevver ah ü zarım varsa sendendir

Senin pevane-i hicranınım sen şem'-i vuslatsın
Beher şeb hahiş-i bus ü kinarım varsa sendendir

Şehid-i aşkın oldum lale-zar-ı dağdır sinem
Çerağ-ı türbetin şem'-i mezarım varsa sendendir

Gören ser-geştilikde gird-bad-ı deşt zanneyle
Fena-ender-fenayım her ne varım varsa sendendir

Niçin avare kıldın gevher-i galtanın olmuşken
Gönül ayinesinde bir gurbarım varsa sendendir

Şafak-tab eyledin peymanemi hun-ab ile saki
Sabah-ı sohbet-i meyde humarım varsa sendendir

Sanadır ilticası Gaalib'in ya Hazret-i Monla
Başımda bir külah-ı ifitharım varsa sendedir

Efendimsin, (ben senin kulunum); bu dünyada itibarım varsa, sendendir, (senin sayendedir).
Aşıklar arasında kazanılmış şöhretin varsa, ünüm yayılmışsa, (o da) sendendir (senin sayendedir), (sana aşık olduğumdandır).
Benim hayatımın feyzi, hasılı (sözün kısası), ruh-i revanımsın (yürüyen ruhumsun) (canımsın),
Eğer ömür sermayemde bir karım varsa, sendendir.
Bu mevhum (vehmedilmiş, gerçekte var olmayan) surete (tek ve gerçek varlığın adem aynasındaki aksinden, tecellisinden ibaret bulunan bu aleme) revnak (güzellik, parlaklık) veren senin güzelliğinin rengidir,

Hayalimin gül bahçesi, ilkbaharım varsa, sendendir.
Ben senin devrinde, felekten zerre kadar incinmedim,
Ey parlak ay ! Şayet ah ü zarım varsa, (o felekten değildir), sendendir.
Sen vuslat mumusun; ben, (senin çevrende dolanan) ayrılığının pervanesiyim (Senin ayrılığın nedeniyle pervaneye dönmüşüm),
(Şayet) Her gece öpüp kucaklamak arzum varsa, sendendir.
Aşkının şehidi oldum; sinem, dağlarım (yanık yaralarının) meydana getirdiği bir lale bahçesidir;
Türbemin ışığı, mezarımın mumu varsa, sendendir.
Başımı dönerken beni görenler, çöl döneği (kasırgası) sanırlar;
Yokluk içinde yokluğun ben; var olan neyim varsa, sendendir.
Ben senin değerli bir incin olmuşken beni niçin avare kıldın, (değerimi anlamadın, kendinden uzaklaştırdın?)
Gönlümün aynasında bir tozum (kederim) varsa, sendendir.
Kadehimi hun-ab (kanlı su, kanlı göz yaşları) ile doldurup, ona şafak rengi, şafak parlaklığı verdin,
Şarap sohbetinin sabahında mahmurluğum (başımın ağrısı) varsa, sendendir.
Ya Hazret-i Monla (Mevlana), Galib'in ilticası sanadır, (Galib sana sığınmadadır),
Başımda bir iftihar (övünme) külahı varsa, sendendir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAZIM ŞEKİLLERİ EDEBÎ KIYAS VE İNCELEME

3.1. EDEBÎ SIFATLAR

زلف (zülf):

عقل اگر داند که دل در بند زلفش چون خوش است
عاقلان دیوانه گردند از پی زنجیر ما
Akl eger dâned ki dil der bend-i zulfeş çun hoş est
Akil ân dîvâne gerdend ez pey-i zencîr-i mâ

Akıl bir bilse ki gönül onun zülfünün hevesiyle nasıl da mutludur.
Akıl sâhipleri onun zincire benzeyen zülüflerini koklamak için deli dîvâne olurlardı.
zülüfü zincire benzetmişlerdiler.[22]

نئجه باشدان کاکلین ذووقون چیخاردیم ، بیلمه زم
بندم اول زنجیره ، موددت دیر منی زارو ذلیل
Nece başdan kaklin zevkin çikardim, bilmezem
Bendem ol zencire, müddetdir meni zar o zelil[23]

Türkçede de zülüfü zincire bezetmişlerdiler.

زنجیر ـ زولفی ـ یاره اسیر اولدو مرغی ـ دل
دیوانه لر دی دامه ائدیب مبتلا منی
Zinciri zülfi yare esir oldu mürği dil
Divanelerdi dame edib mübtela meni[24]

زولف زنجیرینه بیر کیمیسه گیریفتار اولماز
اگر ائتمزسه هوس طره یی طرار لره

---

[22] Mehmet Kanar, *Çözümlü Farsça Metinler,* Say Yay., Ankara 2010, s. 275.
[23] Vahidî, *Külliyat,* s. 220.
[24] Vahidi, s. 174.

Zülfü zincirine bir kimse giriftar olmaz
Eyer etmezse heves türrei terrarlere.[25]

خیال زلف تو پختن نه کار هر خامی است
که زیر سلسله رفتن طریق عیاری است
Hiyâl-i zulf-i tu pohten ne kâr-i her hâmist
Ki zîri silsile reften tarîki ayyârîst
(Senın zülüflerini hayal etmek her hamervâhın işi değil.
Zincire vurulmâktan geçer leventliğin yolu).

حافظ که سر زلف بتان دستکشش بود
بس طرفه حریفی است کاش اکنون بسر افتاد
Hafîz ki seri zulf-i butân destkeşeş bud
Bes turfe harif îst keş eknun be ser uftâd
(Hafîz'in eldivani güzellerin zülüflerinin ucuydu, ama şimdi şaşılası haline, eldivan gibi baş aşağı gelmiş).[26]

Koyabilürse başı ayağına halk-ı cihan
Gerek ki zülfü gibi cümle ser-ber-sar ola
Cihan halkı başlarını (sevgilinin) ayağına koya bilirlerse, hepsinin başlarının (onun) zülüf gibi baş baş üstüne olmaması ayaklarından başlarına kadar yükselmesi gerekir.[27]

ببوی نافه کاخر صبا ز ان طره بگشاید
ز تاب جعد مشکینش چه خون افتاد در دلها
Saba rüzgarı sevgilinin misk kokulu sacını
Çözer de misk kokusu gelir midiye nasılda kan ağladı)
زان: از ان zan: ez an (yürekler)[28]
Be buye nafe kaher seba zan torrah begşayed
Zetabe ca'd meşkineş çe hun oftad der delha. (Hafız) [29]

[25] Vahidi, s. 114.
[26] Kanar, s. 584.
[27] Kanar, s. 136.
[28] İsmet Settarzade, *Şerh-i Sudî ber-Hafız,* İnşitarat-ı Enzelî, 1362 h.ş., s. 5.
[29] Hafız, *Divan*, (Çev.: Hicabi Kırlangıç), Kapı Yay., İstanbul 2013, s. 7

ای که در زنجیر زلفت جان چندین آشناست
خوش فتاد آن خال مشکین بر رخ رنگین غریب
Ey ke der zincir zülfet cane çendin aşinast
Hoş fetad an hah müşkin ber rohe regin garib[30]
(Ey zülfünün zincirinde bunca aşinayı tutsak etmiş sevgili
O misk kokulu ben senin renkli yüzüne ne güzel de yakışmiş).

گفتم ای شام غریبان طرهٔ شبرنگ تو
در سحر گاهان حذر کن گر نبالد این غریب
Göftem ey şam-ı gariban türre-ı şebrenge to
Der sehergahan hazar kon ger nebaled in garib[31]
Dedim, senin siyah renkli perçemin gariblerin akşamıdır
Sabahları bu garip inlediğinde sokın ondan.[32]

Cân boynuna bırakalı zülfün kemendi bend
Dîvane gönlüme eser etmedi nush u pend[33]

Dil gözün zahmiyle hasta yatar
Cân saçın halkasında beste yatar[34]

Yine yüzün güneşinden cihan münevverdir
Saçın hevâsiyle bağ-ı can mu'atterdır[35]

Yine saçın nefesi rahmet-i rahman bigidir
Hoş zamândır ki cihânın bedeni cân bigidir[36]

Dil müselsel zülfünün sevdâsile dîvanedir
Cân münevver hüsnünün şem'inde bir pervanedir[37]

---

30 Settarzade, s. 125.
31 Settarzade, s. 127.
32 Hafız, s. 21.
33 Şeyhî, *Divan,* 14.
34 Şeyhî, s. 15.
35 Şeyhî, s. 25.
36 Şeyhî, s. 49.
37 Şeyhî, s. 41.

Sünbül saçına öykünicek dedi benefşe
Ne yüz karasıdır bu ki yüzüm yere düşdi

Nâ-geh gam-ı zülfün dil-i gam-pervere düşdi
Hoş üd imis ol ud ki bu micmere düşdi[38]

Arzu, yi halka-i beytü'l-haram olsun harâm
Gar hayâl-i halka-i zülf-i perîşan olmasa[39]

Ç1n-i zülfünden nigâr el urdu nâ-geh yüzüne
Dedi galib rumden leşker çıkar şam üstüne[40]

Ca'd-i zülfün kim asılmış sen dil-ârâm üstüne
Müsg heykel taktı bir serv-i gül-endâm üstüne[41]

Zülf-i müşgînin hevâsıyla cigerler yakmağa
Hem-dem oldu her nefes âhu-yi sahrâlar bize[42]

Ne sünbüldür saçın kim sâyesinde
Biter miskîn giyalar tâze tâze[43]

Kemend-i zülfüne yârın giriftâr olmasın kimse
Benim şurîde bahtımdan siyeh-kâr olmasın kimse[44]

Cânıma sevdâ-yi zülfün ârzudur çâre ne
Ol perişanlıkda gönlüm kayguludur çare ne[45]

Benefşe saçlarının salmışgül-i ter ustune sâye
Gönül hayrân zâr olmuş bu reyhân-ı semen-sâye[46]

---

[38] Ahmet Paşa, *Divan,* (haz.: Ali Nihat Tarlan), Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 285.
[39] Ahmet Paşa, s. 252.
[40] Ahmet Paşa, s. 251.
[41] Ahmet Paşa, s. 252.
[42] Ahmet Paşa, s. 250.
[43] Ahmet Paşa, s. 247.
[44] Ahmet Paşa, s. 248.
[45] Ahmet Paşa, s. 255.
[46] Ahmet Paşa, s. 259.

Bu dost zülfü mü yâ anberin zırıh mıdır
Bu kirpik oku mu yâ tiğ yâ sınân ola mı[47]

تشبيه زلف به زره (Zülfün zırha benzetilmesi):

Câna kalmaz-büse-i lâ'l-i şeker-bar isteyen
Baş verir buy-i ser-i zülf-siyeh-kar isteyen[48]

Sor dil-i miskînimin derdin perîşân zülfüne
Hâlini bilmez perişanın perişan olmayan

Ey müneccim ruh u zülfün göricek dil-berimin
Iyd-ı nev-ruza buluşmuş şeb-i yelda göresın[49]

Müselmânlar giriftârım meded bir nâ-müselmâna
Kemend-i zülfü zünnârı beladır ehl-i imâna

Nigârâ bâğ-ı cennett yâ miskîn husedir zülfün
Ya anberden hamâyildir gümüş serv-i hırâman

Kara zülfünün ağında tutuldum mevc-i aşkında
Ne müşkül hâl olur düşmek denizden kafiristana[50]

زلف شبيه كافرستان Zülfün kafiristana benzetilmesi:

Geh mişk-i teri hüşe kılar sâh-ı çınara
Geh gâliye gisü düzedir serv-ı revâna[51]

Kanda bir kâmeti ar'ar saçı sünbül varise
Gönlümü karşısına vâlih ü şeyda göresin[52]

[47] Ahmet Paşa, s. 274.
[48] Ahmet Paşa, s. 227.
[49] Ahmet Paşa, s. 228.
[50] Ahmet Paşa, s. 246.
[51] Ahmet Paşa, s. 248.
[52] Ahmet Paşa, s. 229.

مژگان Kirpik :

گر چنین جلوه کند مغبچه باده فروش
خاکروب در میخانه کنم مژگان را

Ger çenin cilve koned moğbeçe-î bâde feruş
Hkrube dare meyhâne konem mojgan ra[53]
(Şarap satan çocuk boyle cilve ederse
Meyhâne kapısında süpürge ederim kirpiklerimi)

مژگان تو تا تیغ جهانگیر برآورد
بس کشتهء دل زنده که بر یکدیگر افتاد
Mujgan-i tu ta bığ-i cihângîr beraverd
Bes kuşte-i dilzinde kı ber yekdiger uftâd

(Kirpiklerin dünyayı fetheden klıçlarını çekince, gönlü uyanık nice âşığın ölüsü birbirinin üstüne yiğıldı kaldı).[54]

Mahrem-i esrâr-ı aşkım bana düşmez söylemek
Hançer-i mujgân-ı cânân tercemânımdır benim
(Aşk sırlarına yakınım, (bunu) söylemek bana düşmez.
Sevgilinin hançer kirpikleri benim halimi dile getirirler).[55]

Gamzen okları ki deldi ciğerim câna geçer
Söyle doldu ki gelen tîrle peykâna geçer[56]
Kirpiğin zahm arıcak bağrımı gazmendir delen
Tîr inende kâr-ger olmazdı pekân olmasa

Cân ü dilde tîr-i gamzen üzre bir ceng oldu kim
Kan olurdu arada sinemde pinhân olması[57]

---

[53] Settarzade, s. 72.
[54] Kanar, s. 283.
[55] Nefî, *Divan,* (hzl.: Metin Akkuş), Akçağ, Ankara 1993, s. 13.
[56] Şeyhî, s. 22.
[57] Ahmed Paşa, s. 252.

Gamzenin tîğın gören cellâda benzetmiş seni
Hançerin ölü diriltir sen nice cellâdsın[58]

مژگان تشبیه به خنجر ، غمزه تشبیه به جلاد (Kirpiğin hançere ve gamzenin cellada benzetilmesi):

Kej-nazardır kaşların yayına kurbân olmayan
Kande bilsin gamzen okun yuregi kan olmayan[59]

Bu dost zülfü mü yâ anberin zırıh mıdır
Bu kirpik oku mu yâ tiğ yâ sınân ola mı[60]

تشبیه مژگان به تیغ-سنان (Kipriklerin sanana ve tiğe benzetilmesi):

اَیری قلینج دئیه ن چوخ اولوب کج هلالینا
مژگانلارین خدنگینه ، خنجر دئییلمه ییب
Eyri kılınc diyen çok olub kec hilalina
Müjganların hadengine hancer deyilmeyib[61]

اشک : Gözyaşı:
سوز دل بین که ز بس آتش اشکم دل شمع
دوش بر من ز سر مهر چو پروانه بسوخت
Suze del bin ke ze bes ateşe eşkem del semâ
Duş ber men ze sere mehr çu pervane besuht[62]
Gönlümün yanışına bak, gözyaşımın ateşinden mum bıle
Bana acıyıp dün gece pervane gibi yandı[63]

---

[58] Ahmed Paşa, s. 239.
[59] Ahmed Paşa, s. 227.
[60] Ahmed Paşa, s. 274.
[61] Ali Ağa-yi Vahid, *Külliyat,* (hzl.: Abdülmecid Meşayih-i Tabatabaî), Neşr-i Tulu, yy., ty., s. 33.
[62] Settarzade, s. 155.
[63] Hafız, s. 24.

Gözüm nemi neme eksük komaz veli yarum
Yaşuma ger nemenürise dahi hoş-ter ola
Gözümün nemi (yaşları) neme ihtiyaç bırakmaz ama.
Şayet benim gözyaşlarıma (bakıp da) sevgilinin gözleri nemlenirse (elbet) daha güzel olur.

Tâ boyun ile buyun serv ü semen olmuşdur
Uş eşk-i revanımdan çevrem çemen olmuşdur[64]

Yolunda böyle kim gözün âbı revanedir
Gelmez kenare serv-i revânedir[65]

Nice bir inledesin derd ile dolâb gibi
Nice bir akıtasın eşkimi seylâb gibi[66]

Vaslını bulmak dilersen aşka gavvâs ol yürü
Aşina ol bahr ile ey dürr-i şeh-var isteyen[67]

Eşk-i çeşm ile yumayınca gönül âyinesin
Gon gibi anı kaçan sâf ü mücellâ göresin[68]

Dil odundan kabâb oldu gözün yaşı şerap oldu
Gönül mülküi harâb oldu gidelim bârî şehrinden[69]

Ereli derya kulağında gözümün yaşları
Acıyıp yaşlar dökerler cümle deryâlar bize[70]

Dür dişin derdi ile serv boyun hasretine
dem ola kim gözümün yaşını deryâ göresın[71]

---

[64] Şeyhî, s. 27.
[65] Şeyhî, s. 40.
[66] Ahmet Paşa, s. 279.
[67] Ahmet Paşa, s. 227.
[68] Ahmet Paşa, s. 229.
[69] Ahmet Paşa, s. 230.
[70] Ahmet Paşa, s. 250.
[71] Ahmet Paşa, s. 229.

تشبیه آب چشم به دریا

Gözün yaşı denize benzedilmiş

Bârân-ı eşk-i çeşmim gör ol'draht-ı nâzı

Ne etti kim nihâl-i serv üzre saldı sâye[72]

اشک خونین به طبیبان بنمودم گفتند

درد عشق است جگرسوز دوائی دارد

Eşke hunin be tebiban benemudem goftend

Derde eşk est cegersuz devai dared

Gözümün kanlı yaşın tabiblere söylerken sabrı aşka derman söylemışlerdiler.

فراقئ–حسرتین چکمکده بیللاه ، زار و گیریانم

سنین بیل ، راهی عشقیندیر ، منی سالمیش بیابانه

Feraki hasretin çekmekde billah zar u giryanem

Senin bil rahi eşkindir mani salmiş biyabane[73]

خونی–دل جاری اولور ، هیجریده گؤز یاشی ایله

رسم دیر فصلی خزان ، برگ دوشوب جو ده گزر

Huni dil cari olur hicride göz yaşi ile

Resmdir fesli hazan berg düşüb cu de gezer

گؤز یاشیمدا دولانیر ، حوسنی روخون موجلانیر

آفتاب عکسی دوشوب ، سانکی گوندوز سوده گزر

Göz yaşimda dolanir hüsni rohun moclanir

Aftab eksi düşüb sanki gündüz sude gezer[74]

با ساربان بگویید ، احوال آب چشمم

تا بر شتر نبندد ، محمل به روز باران

Ba sariban beguyid ehvale abe çeşmem

Ta ber şotor nebended mehmel be ruzi baran

---

72 Ahmet Paşa, s. 246.

73 Ali Ağa-yi Vahid, s. 89.

74 Ali Ağa-yi Vahid, s. 457.

Göz yaşim ehvalını deveçiye söyleyin yağmur günü deve yüklenmesin

Sadi'de

تو را صبا و مرا آب دیده شد غمّاز

و گرنه عاشق و معشوق رازدارانند

To ra seba vo mera abe dide şod ğemmaz

Ve ger ne aşek o meışuk razdaranand

Laf etmagi sende seba rüzgarı bende göz yaşi olubdur yoksa aşık ve maşuke sırr vermezler.

ابرو : Kaş:

خمی که ابروی شوخ و در کمان انداخت

بقصد خون منِ زارِ ناتوان انداخت

Hemı ke ebruye şuh tö der kemân endâht

Be kaste hune mene zare natevan endâht[75]

Senin arsız kaşının yayını germesi

Ben zavallı garibin cânına kast içindir[76]

(Keman sevgilinin kaşına benzetmiştir).

عقل دیوانه شد آن سلسلهء مشکین کو

دل ز ما گوشه گرفت ابروی دلدار کجاست

Akıl divane şod an silsileye meşkin ku

Del ze mâgüşe gereft ebruye dildar kocast[77]

Akıl delirdi, o misk kokulu zincir hani

Gönül bizden münzevi oldu, gönlü alan kas nerde[78]

---

[75] Settarzade, s. 148.
[76] Hafız, s. 23.
[77] Settarzade, s. 169.
[78] Settarzade, s. 26.

Sürünmüş nâzden sürme çekinmiş fitneden vesme
Arus-ı hüsnü bu resme baş egmez hur-ı rıdvâna[79]

Şol kara kaşın çatıp gönlüm hilâl etmek neden
Hey elâ gözlüm bizimle mekr ü al etmek neden[80]

Bu kaş mı yâ hem-ı mihrâb yâ hilal-i iyd
Yâ muşg tozlu gümüş kabzalu keman ola mı[81]

Sâye-bânlar kurmuş ebrular gülistân üstüne
Gamzeler eydur ki gelsin bezm-i gül-zâr isteyen[82]

Kej-nazardır kaşların yayına kurbân olmayan
Kande bilsin gamzen okun yuregi kan olmayan[83]

وئردی شمشیر قاشین قتلیم اوچون فرمانی
سانکی محبوسینه سولطاندیر ائدر دیوانی
Verdı şemşir kaşin ketlim üçün fermanı
Sanki mehbusine sultandır eder divanı

Vahid'de
تا قاشین محراب قیلدین قاب قوسین شرحینه
سجده ده مست اولموشام ابرو هیلالین گؤرموشم
Ta kaşin mehrab kıldın kabe kosun şerhine
Secdede mest olmuşam ebru hilalın görmüşem

شمشیر قاشین فیکری بودور قانیمی توکسون
سالما منی نا حق یئره قانه اؤلورم من
Şemşir kaşin fikri budur kanımı toksün
Salma meni nahak yere kane ölürem men[84]

---

[79] Ahmet Paşa, s. 246.
[80] Ahmet Paşa, s. 231.
[81] Ahmet Paşa, s. 274.
[82] Ahmet Paşa, s. 227.
[83] Ahmet Paşa, s. 227.
[84] Ali Ağa-yi Vahid, s. 241.

هراويناداندا خم قاشينى ، قان اولور كونول
سانكى بو فيكر ايله ، ال آتيرسان قيلينجا سن
Her oynadanda hemi kaşını kan olur könül
Sanki bu fikr ile el atirsan kilinca sen[85]

تكى مين اوخ رضايم سينه مه پيوسته سانجيلسا
منى تا سالماسين اول ديلبرى ابرو كمان گؤزدن
Teki min ok rizayem sineme peyveste shncılsa
Meni ta salmasin ol dilberi ebru keman gözden[86]

ساقى : Saki

بده ساقى مى باقى كه در جنت نخواهى يافت
كنار آب ركناباد و گُلگشت مصلا را
Bede sâkî meye bâkî ke der cennet nehâhî yaft
Kenâre âbe rüknâbâd o gülgeşte musallâ râ[87]

Saki, kalan şarabı ver, çünkü cenette bulamayacaksın
Rüknâbâd suyunu kenarıyla musalla seyran yerini[88]
(Saki, ver şu ölümsüzlük şarabını. bulamazsın cennette zira rüknâbâd ile gulgeşt-i musella kenarını).[89]

ساقيا برخيز و در ده جام را
خاک بر سر کن غم ايام را
Sâkıya ber hiz o der deh cam ra
Hak ber ser kon geme eyyam ra[90]

Ey sâkî kalk da ver kadehi
Günlerin gamını yerin dibine batır[91]

[85] Ali Ağa-yi Vahid, s.353.
[86] Ali Ağa-yi Vahid, s. 319.
[87] Settarzade, s. 25.
[88] Hafız, s. 9.
[89] Mehmet Kanar, *Çözümlü Farsça Metinler,* Say Yay., Ankara 2010, s. 272.
[90] Settarzade, s. 65.
[91] Hafız, s. 14.

Nâz-perver âşıkım ser-mest olursam gam değil
Gamze-i hun-riz-i sâkî pasbânımdır benim
Nazbesleyen aşığım, sarhoş olursam dert değil. sakinin kan dökücü yan bakışı gece bekçimdir.[92]

Aks-i ruhsârıyla sâki dehri gül-zâr eyledi
Câm-ı meyden ictinab etmez girân-can olmayan[93]

Sâkiyâ vakt-i sabuh irdi rl ur câm-i ceme
Leb-i cân-bahşın ile sun mey-ı gül fâm feme[94]

Câm-ı lâ'l-i yardan sofı neden perhîz eder
Kim bucakda cân verir bir sırçadan câm üstüne[95]

My değil ruh-ı revan-ımürde-i gamsın hele
Alemin cânı değilsen cân-ı cân-ı alemsin hele
Sen şarap değil, gam ölüsünü dirileştirensin,
Herkesin canı olmasan bile onları canlandıransın[96]

Merhaba ey şâhid-i işret-saray-ı meygede
Duhter-i pir-i muğan hemşire-i sâki-i seng
Ey meyhanenin içki şarkıları söyleyen güzeli, sen
Şakrak sakinin kız kardeşi, meyhaneci kızı, merhaba[97]

Sensin ol ruh-ı revân-ı mürde-i enduh u gam
Sana nisbet çeşme-i âb-ı hızır ayn-ı şereng
Gam ve kader ölüsünü dirilten sensin,
sensin yanında hızır'ın hayat suyu (ölümsüzlük suyu) zehir kaynağıdır.

---

[92] Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar,* Fenomen Yay., Erzurum 2007, s. 13.
[93] Ahmet Paşa, s. 228.
[94] Ahmet Paşa, s. 251.
[95] Ahmet Paşa, s. 252.
[96]Akkuş, s. 221.
[97] Akkuş, s. 221.

ساقی گتیر پیاله مئی ، قایغی ملال ایچینده یم
چولقالیییب آغیر سوکوت ، سانکی زوال ایچینده یم
Saki getir piyale mey kayğı melal içindeyem
Çolkalıyıb ağır sukut sanki zeval içindeyem

Dehdar
ساقی دولانیم باشیوا مئی جامینی گزدیر
سرمست اولوم باشیما مئیخانه دولانسین
Saki doldnım başıva mey camını gezdir
Sermest olum, başima meyhane dolansın[98]

پئیمانه میزین ساقیا ! بیر بو دئییل نشئه سی
هله بوندان سورادیر لذّتی مئیخانه میزین
Sakiya ! bir bu deyil neşesi peymanemizin
Hele bundan soradır lezzeti meyhanemizin[99]

عشق : **Aşk**
من هماندم که وضو ساختم از چشمه عشق
چار تکبیر زدم یکسره بر هرچه که هست
Men hemândem ke vuzu sâhtem ez çeşmeye aşk
Çar tekbir zedem yeksere ber her çe ke hest[100]

Aşk çeşmesinden abdest aldığım andan beri
Var olan her şeyin çizgi çektim üstüne[101]

Baradur işigine eşk-i revanım her dem
Kök üze hem çıkadur âh fiğanım her dem[102]

---

[98] Ali Ağa-yi Vahid, s. 401.
[99] Settarzade, 367.
[100] Settarzade, s. 190.
[101] Hafız, s. 31.
[102] Recep Toparlı, *Harezmli Hafiz Divanı*, Ankara 1998, s. 512.

لطیفه ای است نهانی که عشق ازو خیزد
که نام آن نه لب لعل و خط زنگاری است
Latîfeîst nihânî ki aşk ezu hîized
Ki nâm-i an ne leb-i la'lu hatt-i zengarîst

Aşk denilen şey gizli bir nüktedir,
Yoksa ne la'l renkli dudak, ne ayya tüyüdür[103]

پیرانه سرم عشق جوانی به سر افتاد
وان راز که در دل بنهفم ، بدر افتاد
Pîrane serem aşk, i cevâni be ser uftâd
Van râz ki der dil benehuftem, be der uftâd

Şu yaşlılık zamanında bir gencin aşkına tutuldum
Ve yüreğimde sâkladığım sır aöığa çıktı[104]

عشقین تامام نشئه سی دیوانه لیکده دیر
مئیخانه نین ملاحتی مستانه لیکده دیر
Aşkın tamam neşesi divanelikdedir
Meyhanenin melaheti mestanelikdedir[105]

دئمه مجنونا دلی ، بلکه ده لئیلا دلی دیر
عشق اولان یئرده بوتون ، عاقل و دانا دلی دیر
Deme mecnuna deli, belkede leyla delidir
Aşk olan yerde bütün, akil o dana delidir

عشق زنجیرینین افتاده سی بیر من دئییلم
هوسی سلسله یی عشق ایله دونیا دلی دیر
Aşk zincirinin oftadesi bir men deyilem
Hevesıi silsileyi aşk ile dünya delidir[106]

---

[103] Kanar, s 281.
[104] Kanar, s 282.
[105] Ali Ağa-yi Vahid, s 481.
[106] Ali Ağa-yi Vahid, s 483.

هرعاشیقین محبتی بیر مه لقایه دیر
عشق عالمینده ، مهر و وفا پایه ـ پایه دیر
Her aşikin muhebbeti bir meh likaye dir
Aşk aleminde, mehr o vefa paye–paye dir[107]

عشقین کی قرارینده وفا اولمایاجایمیش
بیلمم کی طبیعت نییه قویموش بو قراری
Aşkın ki kararında vefa holmuyacaymış
Bilmem ki tebiyyet niye koymuş bu kararı

Şehriyar'da
جان وئرمه غم ی عشقه کی عشق آفت جان دیر
عشق آفت جان اولدوغو مشهوری جاهاندیر
Can verme ğame aşka ki aşk afeti candir
Aşk afeti can lduğu meşhuri cahandir
Fizuli'de
سوگیلیم ! عشق اولماسا وارلیق بوتون افسانه دیر
عشقدن محروم اولان ، اینسانلیغا بیگانه دیر
Sevgilim! Aşk olmasa varlık bütün efsane dir
Aşkdan mehrum olan insanlığa bigane dir

قدح : Kadeh:
خنده‌ء جام می و زلف گرهگیر نگار
ای بسا توبه که چون توبه حافظ بشکست !
Hande-i câm-i mey u zulf-i girihgîr-i nigâr
Ey besâ tovbe ki çun tovbe-i hâfız beşikest

Mey kadehinin gülümseyişi ve sevgilinin düğüm düğüm saçları hafız'ın tövbesi gibi nice tövbeyi bozdu.[108]

---
[107] Ali Ağa-yi Vahid, s 482.
[108] Kanar, s. 280.

در دیر مغان آمد یارم قدحی در دست
مست از می میخواران از نرگس مستش مست
Der dir-i muğan amed yârem kadeh-i der dest
Mest ez mey meyharan ez nergis-i mesteş mest[109]

Muğlar mâbedine geldi yârim elinde kadeh
O şaraptan sarhoş, şarap içenler onun mest nergisinden sarhoş[110]

Câm-ı mey-i aşkından nuş kılayım
Alem gemın iy sâkî framüş kılayım[111]

bu şiiri hafiz maşukesi şahnebata söylemişlerdir.
زلف آشفته و خوی کرده و خندان لب و مست
پیرهن چاک و غزلخوان و صراحی در دست
Zulf âşufte vu hey kerde vu handân leb u mest,
Pîrehen çâk u gazelhan u surâhî der dest.

Saçları dağılmış, hafiften terlemiş, dudaklarından gülücükler saçılıyor. çakır keyif olmuş.
Gömleğinin yakasını açmış, gazel okuyor, elinde şarap sürâhisi[112]

من نخواهم کرد ترک لعل یار و جام می
زاهدان معذور داریدم که اینم مذهبست
Men nehâhem kerd terk-i lâ'l-i yâr u cam-i mey
Zâhitan mâ'zur daridem ki inem mezhebest[113]

Yârin la'lini ve şarap kadehini terk etmeyeceğim
A zâhitler beni mâzur görün çünkü mezhebim budur[114]

---

[109] Settarzade, s. 204.
[110] Hafız, s. 27.
[111] Toparlı, 496.
[112] Kanar, s. 278.
[113] Settarzade, 234.
[114] Hafız, s. 204.

Mest-i câm-ı aşkım ilham olmayınca söylemem
Gerçi kim favvâre-i ma'nâ dehânımdır benim
Sevgi kadehinin sarhoşuyum. her ne kadar ağzım manalar fışkırtan kaynak ise de ilhamsız söylemem.[115]

Sakiyâ cam-ı muavvek sun ki sâgar
Lâle bigi al olalım çün gül-i devridir [116]

صوفی بیا که ایینه صافیست جام را
[117] تا بنگری صفای می لعل فام را

Süfı, biya ke ayıne safıst cam ra
ta bengeri sefai meye lal fam ra
Süfı, gel parlakken kadehin aynası
Bak da gör lal renkli sarabın berrak lığını[118]

ساغر می بر کفم نه تا زبر
برکشم این دلق ازرق فام را
Sağer mey berkefem neh ta ze ber
Ber keşem in delk ezrek fam ra[119]

Tutuştur elime şarap kadehini de
Çıkarayım üstümden şulacivert hırkayı[120]

ما در پیاله عکس رخ یار دیده ایم
[121] ای بیخبر ز لذت شرب مدام ما
Ma der pıyale aksi rohe yar dideim
Ey bıhaber ze lezzet şorbe modame ma

[115] Nefî, s. 13.
[116] Şeyhî, s. 47.
[117] Settarzade, s. 58.
[118] Hafız, s. 13.
[119] Hafız, s. 65.
[120] Hafız, s. 14.
[121] Settarzade, s. 86.

Ey bizim damimi işimizin lezzetinden habersiz
Biz kadehte gördük yarin yüzünün aksini[122]

چه شود گر من و تو چند قدح باده خوریم
باده از خون رزانست نه از خون شماست
Çe şeved ger men o tö çend kadeh bade hurim
Bade ez hun rezanest ne ez hune şomast
(Rezan: üzüm. Hunrezan:uzümün kanı, kınaye:şarabdır).[123]

Banle sen bikaç kadeh bade içsek nedur
Bade üzüm kanındandır sizin sizın
Kanınızdan me sanki[124]

خندهٔ جام می و زلف گره گیر نگار
ای بسا تو به که چون تو به حافظ بشکست
Hendeye cam-i mey o zülfe gerehgir negar
Ey beysi tövbe ke çün tövbe hafiz beşkest[125]

Şarap kadehinin gülüşüyle yarin kıvrıklı sacları
Hafız'ın tövbesi gibi nice tövbeleri bozder[126]

عمر : Ömür:

بس نامور به زیر زمین دفن کرده اند
کز هستیش به روی زمین نشان نماند
Bes namver be zir-i zamin defn kerde'end
Kez hestiyeş be rü-i zemin yek nişan nemand

Nice ünlütopraga gömlmüş ve yeryüzünde
Onların varlığından iz bile kalmamıştır

---

[122] Hafız, s. 17.
[123] Settarzade, s. 173.
[124] Hafız, s. 27.
[125] Settarzade, s. 203.
[126] Hafız, s. 33.

وان پیر لاشه را نمودند زیر خاک
خاکش چنان بخورد کزو استخوان نماند
Van pir-i laşe ra ki numüdend zır-i hak
Hakeş çonan behord kezu ustuhan nemand
(O ihtiyar ceset toprağa verildikten sonra toprak onun kemiklerinden bir şey kalmaz).

زنده است نام فرخ نوشیروان به خیر
گر چه بسی گذشت که نوشیروان نماند
Zinde est nam-i ferruh-i nuşırvan behayr
Gerçi besı gozeşt ki nuşırvan nemand
Nuşirevan'ın ölümünün üstünden çok geçse de onun kutlu adı hayırla yaşamaktadır.

خیری کن ای فلان و غنیمت شمار عمر
زان پیشتر که بانگ برآید فلان نماند
Heyrı kun ey fulan u ganımet şumar omr
Zan pışter ki bange ber ayed fulan nemavd
(Ey falanca!bir iyilik yop ve ganimet bil omrü. Filan ola kalmadı denilmeden önce).

بیر لحظه گولمه دی اوزوم اول گول جمال ایله
عؤمروم یئتیشدی آخره ، یوزمین خیال ایله
Bir lehze gülmedi üzüm, ol gül cemal ile
Ömrüm yetişdi ahıre, yöz min hayal ile[127]

ائی دئین: خار یاخین لاشدی وفاسیز گول ایله
گول بو آز عؤمرو ایله بحث قیلیر بولبول ایله
Ey diyen; har yakınlaşdı vefasız gül ile
Gül bu az ömrü ile, behs kılır bülbül ile[128]

---

[127] Vahid, s 70.
[128] Vahid, s 71.

لب : Dudak

میکند حافظ دعائی بشنو آمینی بگو

روزی ما باد لعل شکرافشان شما

Mikoned hafîz dua-ı beşno âmini begu

Ruziy-i mâbad la'l-i şekker efşan-i şomâ[129]

Hâfîz bir dua ediyor dinle de bir âmin de

Bizim rızkımız olsun şeker saçan lâ'liniz[130]

ببزمگاه چمن دوش مست بگذشتم

چو از دهان توآم غنچه در گمان انداخت

Be bezmgâh-i çemen duş mest bigzeştem

Çü ez dehan-i tu'em ğonçe der gömân endâht[131]

Bâhçenin meclisine dün gece sarhoş uğradım

Goncayı gördüm de ağzın düştu aklımâ[132]

(Teşbih sanatı, sevgilinin ağzı ağzını goncaya benzetmiştir).

جان فدای دهنش باد که در باغ نظر

چمن آرای جهان خوشتر از این غنچه نبست

Cân feday-i deheneş bad ki der bağ-i nezer

Çemen arây-i cehan hoşter ez in ğonçe nebest[133]

Ağzına cân kurban olsun, bundan dâha güzel gonca var etmedidünya bâhçesini bezeyen, nâzer bâhçesinde[134]

Lâ'l-i lebi boldu cân-i cânım

Cân birle uşol irür revanım[135]

[129] Settarzade, s. 11.
[130] Hafız, s. 19.
[131] Settarzade, s. 150.
[132] Hafız, s 23.
[133] Settarzade, s. 192.
[134] Hafız, s. 31.
[135] Toparlı, s. 520.

اگر دشنام فرمائی وگر نفرین دعا گویم
جواب تلخ می زیبد لب لعل شکرخا را
Eger duşnâm fermâ-i veger nefrân, duâ guyem
Cevâb-i telh mizibed leb-i lâ'l-i şekerha râ

İster küfret, ister beddua, dua ederim yine sana.
Acı cevap ne yakışır amaşeker gibi lâ'l dadağa[136]

لطیفه ای است نهانی که عشق ازو خیزد
که نام آن نه لب لعل و خط زنگاری است
Latîfeîst nihânî ki aşk ezu hîized
Ki nâm-i an ne leb-i la'lu hatt-i zengarîst

Aşk denilen şey gizli bir nüktedir,
Yoksa ne la'l renkli dudak, ne ayya tüyüdür. [137]

Lebün meyi ile bir dem dimağ eğer ter ola
Gerek ki sözlerümüzden cihan muattar ola

Eger, dudağının şarabıyla damak bir an ıslanırsa,
Ağzımdan çıkan sözlerin bütün cihanı güzel kokulara boğması gerekir.

Dilim cihân içini cümle şehd ü şekker eder
Kaçan ki kend-i lebin zikrini mükerrer eder[138]

Sakiyâ cam-ı muavvek sun ki sâgar
Lâle bigi al olalım çün gül-i devridir[139]

Bir gonca-i nâzik-dil ü bir serv-i hırâmân
Bir lâleyanaklı ki guler lâle-sitâna[140]

---

[136] Kanar, s. 273.
[137] Kanar, s. 281
[138] Şeyhî, s. 45.
[139] Şeyhî, s. 47.
[140] Ahmet Paşa, s. 248.

Yâra şirin sözünün sırrını sordum dedi kim
Biz şeker doldururuz sözde nemek dânımıza[141]

Şevkini ruhlarının şem-i kamerden bilüben
Zekini leblerinin şehd ü şekerden sorasın[142]

Çün dehanin sırrını sordum mükerr goncadan
Dedi kim yokturbu râzı açmağa bizde dehan[143]
Mey verdi safâ ayşımızın telhligine
Sâkî lebinin aksi meger sâgara düşdi[144]

Câna kalmaz-büse-i lâ'l-i şeker-bar isteyen
Baş verir buy-i ser-i zülf-siyeh-kar isteyen[145]

Arızı hattın kazıtmış ol şeker-leb kandasın
Ey gül-i ter sohbetin bî-zahmet-i har isteyen[146]

دئدیم :ای غونچه دهن ، کؤنلومو قان ائیله میسن
دئدی : بیجا یئره عشقیمده فیغان ائیله میسن
Dedim; ey ğunçe dehen, könlümü kan eylemisen
Dedi; bica yere aşkimda fiğan eylemisen[147]

یوخسا ای گول ! بو قدر باده ی ناب ایچمزدیم
شوق لبین منی جلب ائیله دی مئیخانه لره
Yoksa ey gül ! bu kader badeye nab içmezdim
Şovke lebin meni celb eyledi meyhanelere[148]

---

141 Ahmet Paşa, s. 250.
142 Ahmet Paşa, s. 235.
143 Ahmet Paşa, s. 233.
144 Ahmet Paşa, s. 285.
145 Ahmet Paşa, s. 227.
146 Ahmet Paşa, s. 227.
147 Vahid, s. 354.
148 Vahid, s. 113.

شرا - می : Şarap, mey:

عاشقی را که چنین باده شبگیر دهند
کافر عشق بود گر نشود باده پرست
Aşık-î ra ki çonin bâde-i şebgîr dehend
Kâfir-i aşk buved, ger neşeved bâdeperest

Aşığa böyle gece şarabı verilir de bâde düşkünü olmâzsa, aşk kâfiri olur çıkar.[149]

برو ای زاهد و بر دردکشان خرده مگیر
که ندادند جز این تحفه بما روز الست
Boro ey zâhid u ber dordkeşân horde megîr
Ki nedadend coz in tuhfe bi mâruz-i elest

Git be sofu işine ! tortulu şarap içenleri eleştirip durmâ,
Elest günü bize bundan başka armağan vermediler ki. [150]

آنچه او ریخت به پیمانهء ما نوشیدیم
اگر از خمر بهشت وگر بادهء مست
Ançi u rîht be peymâne-i mâ, nuşîdîm
Eger ez hümr-i bihiştest veger bâde-i mest

Kadehimize ne koyduysa, onu içtik.
Ha cennet şarabı, ha üzüm şarabı. [151]

بیار باده که رنگین کنیم جامهء زرق
که مست جام غروریم و نام هشیاریست
Biyâr bâde ki rengin kunîm câme-i zerk
Ki mest-i câm-i gururîm u nam huşyârîst

---
[149] Kanar, s. 279.
[150] Kanar, s. 279.
[151] Kanar, s. 279-280.

Getir şarabı, getir de riya giysisini kızıla boyayalım
Çünkü aldanmış kadehiyle sarhoş olmuşuz, üstelik akıllı geçiniyoruz. [152]

بس تجربه کردیم درین دیر مکافات
با دردکشان هرکه درافتاد ، برافتاد
Bes tecribe kerdîm derin deyr-i mukâfât
Ba durdkeşân herk-i der uftâd, ber uftâd

Çok denedik, çok gördük: Şu etme bulma dünyasında tortulu şarap içenlerin başları yandı. [153]

ساقیا آمدن عید مبارک بادت
وان مواعید که کردی مرود از یادت
Sâkîya ameden-i iyd mubarek bâdet
Wan meva'eid ki kerdi mereved ez yadet[154]

Sâkî, bayramın gelişi sana mübarek olsun
Çıkmâsın aklından verdiğin sözler[155]

روزه یکسو شد و عید آمد و دل ها برخاست
می ز میخانه بجوش آمد و می باید خواست
Ruze yeksu şod, iyd amed u dilha berhast
Mey zi meyhâne becüş amed-i mey bayed hast[156]

Oruç geçip gitti, bayram geldi, gönüller kabardı
Mâhzende şarap kaynıyor, şimdi şarap istemeli[157]
(Yeksu : tamam oldu).

---

[152] Kanar, s. 281.
[153] Kanar, s. 283.
[154] Settarzade, s. 161.
[155] Hafız, s. 25.
[156] Settarzade, s. 171.
[157] Hafız, s 27.

می بده تا دهمت آگهی از سرّ قضا
که بروی که شدم عاشق و بر بوی که مست
Mey bidih ta dehemet agehi ez sirr-i kaza
Ki beruy-i ke şodem aşik u ber buy-i ke mest[158]

Şarap ver ki sana kaza sırrınsan haber söyleyim
Kimin yüzüne âşığım kimin kokusundan sarhoşum böyle[159]

ما را ز خیال تو چه پروای شرابست
خم گو سر خود گیر که خُمخانه خراب است
Mâra zi hiyâl-i tu çi perva-î şarabest
Hom gu ser-î hodgir ki homhâne harabest[160]

Senin hayalin varken umurumuzda mı şarap
Bırak küpü ne hali varsa görsün, meyhâne harab artık.

چنین که صومعه آلوده شد ز خون دلم
گرم بباده بشوئید ، حق بر دست شماست
Çunin ki sö'me'e âlude şud zi hun-i dilem
Gerem bi bâde beşu'id, hak bi dest-i şumâst

Gönlümden akan kanlara bulandı ibâdethâne
Artık beni şarapla yıkasanız, yeri var. [161]

ترسم که صرفۀ نبرد روزِ باز خواست
نان حلال شیخ ز اب حرام ما
Tersam ke serfe nebered ruze baz hast
Nan helale şeyh ze abe harame ma[162]

[158] Settarzade, s. 190.
[159] Hafız, s. 31.
[160] Settarzede, s. 216.
[161] Kanar, s. 277.
[162] Settarzede, s. 87.

Korkarım hesap gününde alaha karlı olmayacak
Şeyhin helal ekmeğı bizim haram suyu muzdan.
(Haram su=şarap).

شراب خورده و خوی کرده کی شدی به چمن
که اب روی تو اتش در ارغوان انداخت
Şarap hurde vo hey kerde ky sodı be çemen
Ke abruye tö ateş der erguran endaht[163]

Şarap içip terleyip bahçeye gidersin de
Senin yüzünün suyu erguvanı tutuşturur[164]

من از ورع, می و مطرب ندیدمی هرگز
هوای مغبچه گانم به این و ان انداخت
Man ez ver'a mey o mutrıb nedıdeme hergiz
Hevay möğbeçeganem be in o an andaht[165]

Bundan once takadan bakmazdım şaraba şarkıya
Sakilerin arzusu düşürdü beni bunlara[166]

خرقۀ زهد مرا اب خرابات ببرد
خانۀ عقل مرا اتش خمخانه بسوخت
Hırke-ı züht mera abe harabat bebörd
Hane-ı akle mera ateşe humhane besüht[167]

Züht hırkamı harabat suyu alıp götürdü
Aklımın evini meyhane ateşi yaktı[168]

---

[163] Settarzade, 148.
[164] Hafız, s 23.
[165] Settarzade, s. 151.
[166] Hafız, s 23.
[167] Settarzade, s. 157.
[168] Hafız, s 24.

Abe harabat, harabat suyu:şarap

Ateş humhane, atesi meyhane:kırmızı şarap

چو پیاله دلم از توبه که کردم بشکست

همچو لاله جگرم بی می و میخانه بسوخت

Çü piyale delem ez tövbe ke kerdem beşkest

Hamçü lale cigerem bi mey o meyhane besüht[169]

(Piyale:kadeh, bade:şarap).

Kalbim ettiğım tövbeden kadeh gibi kırıldı

Ciğerim lale gibi, şarapsız meyhanesiz yanı[170]

دلم ز صومعه بگرفت و خرقه سالوس

کجاست دیر مغان و شراب ناب کجا

Delem ze some'_begreft, hırkaye salus

Kocast dire muğan o şarap nab koca[171]

Sıkıldı gönlum zaviyeden riya hırkasından

Muğların tapınağı nere saf şarap nere[172]

حدیث از مطرب می گو و از دهر کمتر جو

که کس نگشود و نگشاید بحکمت این معما را

Hadıs ez metrıpe mey gu vo raze dehr kemter cu

Ke kes negşud o negşalyed be hikmet in muammayı[173]

İskender'in aynası şarap kadehidir

Bak da sana göstersin daranın ülkesini.

[169] Settarzede, s. 157.
[170] Hafız, s 25.
[171] Hafız, 19.
[172] Hafız, s. 8.
[173] Settarzade, s. 44.

باده در ده چند از این باد غرور
خاک بر سر نفس نافرجام را
Bade der deh çend az in bade gurur
Hak ber ser nefse nafefse nafercam ra[174]

Şarap ver nereye varacak bu gurur
Sonu kötü olacak bu nefsin canı cehenneme. [175]
حافظا می خور و رندی کن و خوش باش ولی
دام تزویر مکن چون دگران قران را
Hafıza me horo o rındı kon o hoş baş veli
Dame tezvir nekon çon degran kur'an ra[176]

Hafız şarap iç rintlik et neşelen amma
Başkaları gibi tezvir tuzağı kılma kur'an'ı[177]

ساقی بنور باده بر افروز جام را
مطرب بگو که کار جهان شد بکام ما
Sakı be nure bade ber efruz cam ra
Mütreb begu ke kare cihan şod bekame ma[178]

Saki, şarapın işığıyla aydınlat kadehimizi
Şarkıcı söyle çünkü istediğimiz gibi oldu dünyanını işi[179]

Sensin ol sermâye-i bazâr-ı şevk-ı ehl-i aşk
Düşdü feyzinle kesâde cevher-i nâmus u neng
Aşıkların istek pazarının asıl metaı sensin
Çoluğunla ün ve namus mücevherleri eksilir[180].

[174] Settarzade, s. 66.
[175] Hafız, s. 14.
[176] Settarzade, s. 79.
[177] Hafız, s. 16.
[178] Settarzade, s. 85.
[179] Hafız, s. 17.
[180] Nefî, 221.

Sensin ol pİrane-i hikmet ki feyz-i kâmilin
Kıkdı mir't-ı zamir-i ehl-i dilden ref'-ı jeng
Düşünce süsüsün sen, eksiksiz aydınlalıcılığın gönöl sahiplerinin gönül aynalarındaki pası giderir (parlatır).[181]

Cür'ana vermezdi cân her aşık-ı efsürde-dil
Olmasan tâb-efgen-i her hâtır-ı bitab u teng
Eğer sen her gönlü darda kalmış güçsüzlere hararet vermeseydin gayretsiz aşıklar senin bir yudumun için can vermezlerdi.[182]

My değil ruh-ı revan-ımürde-i gamsın hele
Alemin cânı değilsen cân-ı cân-ı alemsin hele
Sen şarap değil, gam ölüsünü dirileştirensin,
Herkesin canı olmasan bile onları canlandıransın.[183]

Gözün şarab-ı gurür ile ser-girân ola mı
Harâb-ı gamze-i mestin iki cihân ola mı[184]

Mey verdi safâ ayşımızın telhligine
Sâkî lebinin aksi meger sâgara düşdi[185]

بو نه مئی دیر کی ایچر کن منی بی هوش ائتدی
خاطریمدن غم و اندوهی فراموش ائتدی
تاپمادیم چاره یانان کؤنلومه مئی دن غئیری
منی عشقین نه قدر درد و غمه توش ائتدی
Bu ne meydir ki içerken meni bihuş etdi
Hatirimden ğam o enduhi feramuş etdi
Tapmadim çare yanan könlüme meyden ğeyri
Meni aşkın ne kader derd o ğeme tuş etdi[186]

---

[181] Nefî, 221.
[182] Nefî, 221.
[183] Nefî, 221.
[184] Ahmet Paşa, s. 274.
[185] Ahmet Paşa, s. 285.
[186] Ali Ağa-yi Vahid, s. 158.

رخ yüz :

شیدا از آن شدم که نگارم چو ماهِ نو
ابرو نمود و جلوه گری کرد و رو ببست
Şeyda ez an şudem ki nîgârem çu mâh-i nuv
Ebru nemud u cilvegeri kerd u ru bibest[187]

Çılgın oluşum şundan : sevgilim hilâl gibi kaşını cilveyle gösterıp yüzünü örttü.[188]

ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی است
به آب و رنگ و خال و خط ، چه حاجت روی زیبا را
Zi aşk-i nâtemâm-i mâ cemâl-i yâr müsteğnist
Bi ab reng u halu het, çi hâcet ruy-i zibâ râ?

Sevgilinin cemâli muhtaç mı yârım yamalak aşkımıza?
Ne hacet bene, rastğa, allığa yüz güzel olunca.[189]

من از آن حسن روزافزون که یوسف داشت دانستم
که عشق از پردهءعصمت برون آرد زلیخا را
Men ez an hüsn-i ruzefzun ki yusuf daşt dânistem
Ki aşk ez perde'-i ismet burun âred züleyhâ râ

Hani artardı ya, günbegün yusufun güzzeliği
Anladım ki aşk iffetten edermiş züleyha'yı. [190]

مرا به کار جهان هرگز التفات نبود
رخ تو در نظر من چنین خوشش آراست
Mera bi kar-i cehan hergiz iltifat nebud,
Roh-i tu der nezer-i men çunin hoşeş arast

[187] Settarzade, s. 226.
[188] Hafız, s. 36.
[189] Kanar, s. 274.
[190] Kanar, s. 273.

Dünya işlerine hiç iltifat etmedim
Bana kalırsa, senin yanağın dünyayı böyle süsleyip güzelleştirdi. [191]

جمال شخص نه چشم است و زلف و عارض و خال
هزار نکته در این کارو بار دلداری است
Cemâl-i şâhs ne çeşmest u zulfu âriz u hâl
Hezâr nukte derin kârubâr-i dildârîst

Cemâl denilince göz, zülüf, yanak, ben akla gelmemelidir,
Bu gönül meslesinde bin türlü ince mâ'na vardır. [192]

روی خوبت آیتی از لطف بر ما کشف کرد
زان زمان جز لطف و خوبی نیست در تفسیر ما
Ruy-i hubet âyetî ez lutf ber m â keşf kerd
Zan zemân cuz lutf u hubî nist der tefsîr-i mâ

Senin güzel yüzün bize lütufla bir kanıt gösterdi.
İşte o zamandan beri bizim tefsirimizde lütuf ve güzellikten başkabir şey yok. [193]

شمع اگر زان رخ خندان بزبان لافی زد
پیش عشاق تو شبها بغرامت برخاست
Şem eger zan ruhe handan bezeban lafı zed
Pişe uşşak to şebha beğramet berhast[194]
Teşbıh sanatı:sevgilinin yüzü şeme benzetilmiştir.)

Mum o gülen dudaktan bir söz etti de diliyle
Ceza olarak aşıkların önünde bütün gece ayakta kaldı.
برغم مدعیانی که منع عشق کنند
جمال چهرهٔ تو حجبت موجه ماست

[191] Kanar, s. 277.
[192] Kanar, s. 281.
[193] Kanar, s. 275.
[194] Settarzade, s. 176.

Berağm-i muddeiyan-i ke men' aşk konend
Cemale çehreye to hoccte meveccih mast

Aşktan men eden iddiacılara rağmen
Senın yüzünün cemali bize açık delildir.
Segilinin yüzunu açik delilil sanır. [195]

گل بر رخ رنگین تو تا لطف عرق دید
در آتش رشک از غم دل غرق گلابست
Gül ber rohe rengin tö ta lutfe arag did
Der ateş-ı reşk-ez gem-ı del gark-ı golabest[196]

Gül senin al yanağında terin lütfunu görünce
Özlem ateşiyle yanıp yüreği gülsuyuna gark oldu

Ta can birle uşol mal- likani tiledim
Yüzini kördümü yüz nur u safanı tiledim[197]

Ol ki yüzi gülstanımdur menim
Kameti serv-i revanımdur menim[198]

روی خوبت آیتی از لطف بر ما کشف کرد
زمان جز لطف و خوبی نیست در تفسیر ما زان
Ruy-ı hubet ayetı ez lutf ber ma keşf kerd
Zan zeman cuz lutf u hubı nıst der tefsır-i ma

Senin güzel yüzün bize lutufla bir kanıt gösterdi.
İşte o zamandan beri bizim tefsirimizde lutf ve güzellikten başka bir şey yok.[199]

---

[195] Hafız, s. 30.
[196] Settarzade, s. 219.
[197] Akkuş, 509.
[198] Toparlı, 52.
[199] Kanar, 275.

ز روی دوست دل دشمنان چه در یابد

چراغ مرده کجا شمع آ فتاب کجا

Ze ruı dust dele doşmenan çe der yabed

Çerağ morde koca şem' aftab koca[200]

Düşmanların gönlü dostun yüzünden ne anlar

Sömüş lamba nere güneş ışğı nere.[201]

(چراغ مرده, شمع آفتاب صنعت تضادبکار رفته روی دوست را به شمع آفتاب و دل دشمنان را به چراغ مرده تشبیه کرده است.)

(tezad sanatı- sönmüş lamba, ısığlı mum

Teşbıh sanati: doşmanın gonlünu sonmus lambaya dostun yuzunu güneş isigına benzetilmıştir.)

روی خوبت آیتی از لطف بر ما کشف کرد

زان سبب جز لطف و خوبی نیست در تسفیر ما

Ruye hubet ayeti ez lütuf ber ma keşt kerd

Zan sebeb cüz lütf o hubı nist der tefssir ma[202]

Güzel yüzün bir lütuf eyeti aştı bize

Ozamandan beri lütuf ve güzellikten başkalar bir şey içermez tefsirimiz. [203]

ای فروغ ماه حسن از روی رخشان شما

آب روی خوبی از چاه ز نحدان شما

Ey feruğe mah hüsn ez ruye rehşan şoma

Aberuye hubı az çahe zenehdan şoma[204]

Güzelliğin ay ışığı parlak yüzünüzdendir

Güzelliğın yüzsuyu cenenizdeki kuyudandır. [205]

---

[200] Settarzade, s. 21.
[201] Hafız, s. 8.
[202] Settarzade, s. 92.
[203] Hafız, s. 17.
[204] Settarzade, s. 92.
[205] Hafız, s. 18.

ای صبا همراه بفرست از رخت گلدستهٔ
بو که بویی بشنویم از خاک بستان شما
Ey saba hemrah befrest ez rohet goldesteye
Bu ke buyı beşnevim ez hake bostane şoma[206]

Yüzünden bir gül destesi gönder saba ile birlikte
Olur ki koku alırız bahçenizin toprağından. [207]
Beşnevim بشنویم
Sahte fiil, Türkçede bu şekilde kullanmır.

ز شرم آنکه بروی تو نسبتش کردم
سمن بدست صبا خاک در دهان انداخت
Ze şerme anke beruye tö nesbeteş kerdem
Semen bedeste seba hak der dahan endaht[208]

Kendisini senin yüzüne benzettım diye utanıp
Yasemen saba eliyle toprak serptı ağzına.[209]

بنفشه طرهٔ مفتون خود گره میزد
صبا حکایت زلف تو در میان انداخت
Benüfşe turre meftün hod gereh mized
Seba hikayete zülfe tö der mıyan endaht[210]

Menekşe kıvrımlı saçlarını örerken
Senin zülfünün hikayesini anlattı saba[211]

[206] Settarzade, s. 100.
[207] Hafız, s. 19.
[208] Settarzade, s. 149.
[209] Hafız, s. 23.
[210] Settarzade, s. 150.
[211] Hafız, s. 23.

خیال روی تو در هر طریق همره ماست
نسیم موی تو پیوند جان اگه ماست
Hayale ruye to der her tarık hemrehe mast
Nesim muye to peyvend cane agehe mast[212]

Senın yüzüyün hayali her yolda bize yoldaştır
Saçlarının meltemi bize can veren bağdır. [213]

اگر بزلف دراز تو دست ما نرسد
گناه بخت پریشان و دست کوته ماست
Eger be zülfe draze to deste ma neresed
Gonahe baht berisan o deste kutehe mast[214]

Senin uzun zülfüne elimiz erişmezse
Suç perişan bahtımızla kısa elimizdedir. [215]
(Tezad teşkil eden kelimeler uzun–kısa)

زلف آشفته و خوی کرده و خندان لب مست
پیرهن چاک و غزلخوان و صراحی در دست
Zülfe aşufte vo hey kerde, handan lebe mest
Pirhen cak o gazelhan o surahı der dest[216]

Saclar karışmış, terlemiş, dudağında gülüş ve sarhoş
Gomleğinin önü açık, gazel okuyor, elinde de sürahi. [217]

زلفش هزار دل به یکی تار مو ببست
راه هزار چاره گر از چارسو ببست
Zülfeş hezar del beyeki tare mu bebest
Rahe hezar çareger ez çarcu bebest[218]

212 Settarzade, s. 183.
213 Hafız, s. 30.
214 Settarzade, s. 186.
215 Hafız, s. 30.
216 Settarzade, s. 199.
217 Hafız, s. 23.
218 Settarzade, s. 223.

Senin zülfün bür teliyle bin gönlü bağladı
Bin çarecinin yolunun dört taraftan bağladı. [219]
(hezar kelimesı tekrar edilıb. Tekrar sanatı mübalağa sanatı)

Hüsn hânı ni'mtiden gün yüzün açsa nikâb
Sofrasında sebze değmez, kurs-ı mâhu aftâb[220]

Kimin ki cemalın kamerine nazeri var
Hergiz basarı yok güneşe derse ferivar[221]

Yine yüzün güneşinden cihan münevverdir
Saçın hevâsiyle bağ-ı can mu'atterdır[222]

Şeha hüsnün tecellîsin gözüm maksud edinmişdir
Anunçün ka'be dîdârın gönül mâbud edinmişdir[223]

Cihân hüsnü yüzünden bir varaktır
Ki her bir harfî bin cana sebaktır[224]

Ol süret-i çîn kim yüzü âyîne-i candır
Baktıkça hatâsız dü-cihan nakş-ı ayandır[225]

Dil müselsel zülfünün sevdâsile dîvanedir
Cân münevver hüsnünün şem'inde bir pervanedir[226]

Sakiyâ cam-ı muavvek sun ki sâgar
Lâle bigi al olalım çün gül-i devridir[227]

---

[219] Hafız, s. 36.
[220] Şeyhî, s. 3.
[221] Şeyhî, s. 16.
[222] Şeyhî, s. 25.
[223] Şeyhî, s. 28.
[224] Şeyhî, s. 30.
[225] Şeyhî, s. 34.
[226] Şeyhî, s. 41.
[227] Şeyhî, s. 47.

Yüze yüz arz-ı nazîr eder yüzüne âyîne
Çok yüz görmüş hayasız saht-rudur çâre ne[228]

Aceb mi mest-i nâz olsa nigârın çeşm-i mahmuru
Ki bezm-i hüsnü devrinde çekiptir câm-ı mağruru[229]

Bitmadi gülşende bir gül bu ruh-ı zîba gibi
İrmedi bostânda bir serv ol kad-i ra'na gibi[230]

Bülbüllerini inledüben gam dikeninde
Gül gibi inen elden ele varma solarsan[231]

Sâye-bânlar kurmuş ebrular gülistân üstüne
Gamzeler eydur ki gelsin bezm-i gül-zâr isteyen[232]

Arızı hattın kazıtmış ol şeker-leb kandasın
Ey gül-i ter sohbetin bî-zahmet-i har isteyen[233]

Dîde-i zahid ne idrâk ede hüsnün kadrini
Mâ'il olmaz ahsen-i takvîme insân olmayan[234]

Aç nikâbını yüzünden ki ruhun aksiyle
Haşre dek yer yüzünü pür-gül-i hamrâ göresin[235]

Ayet-i hüsnünle sen vaslın harâm ettin bana
Ben hârâmî çeşmine kanım halâl etmel neden[236]

---

[228] Ahmet Paşa, s. 255.
[229] Ahmet Paşa, s. 275.
[230] Ahmet Paşa, s. 283.
[231] Ahmet Paşa, s. 227.
[232] Ahmet Paşa, s. 227.
[233] Ahmet Paşa, s. 227.
[234] Ahmet Paşa, s. 228.
[235] Ahmet Paşa, s. 228.
[236] Ahmet Paşa, s. 231.

چشم شبیه حرامی–حرام ها جناس

Yine gösterelden ay yüzünü safâsın
Ayineyi görenler öperler ol safâya[237]

Bir gonca-i nâzik-dil ü bir serv-i hırâmân
Bir lâleyanaklı ki guler lâle-sitâna[238]

Geldi pervaneleri cem'ine ol şem'-i behişt
Gün yüzü nur u zıyâ verdi şebestânımıza[239]

Hal-i lebini gülsen-i hününde görender
Cennette bilâl-i habeşi kevsere düşdi[240]

Bir nokta durur kâtib-i hüsnün kaleminden
Yüzün beni kim bergiı gül-i ahmere düşdi[241]

یاندیم او شمعی - روینه پروانه لر کیمی
اولدوم اسیر زولفونه دیوانه لر کیمی
Yandım o şemıy ruyine pervaneler kimi
Oldum esire zülfüne divaneler kimi[242]

آغلارام بولبول کیمی بیر گول روخون هیجرینده من
آخسین او سروین آیاغیندا ، سرشکیم جو کیمی
Ağlaram bülbül kimi bir gül rohun hicrinde men
Aksın o servin ayağinda, seşkim cu kimi[243]

---

[237] Ahmet Paşa, s. 246.
[238] Ahmet Paşa, s. 248.
[239] Ahmet Paşa, s. 250.
[240] Ahmet Paşa, s. 285.
[241] Ahmet Paşa, s. 285.
[242] Ahmet Paşa, s. 255.
[243] Ali Ağa-yi Vahid, s. 169.

نگاه-چشم Göz :

کس به دور نرگست طرفی نبست از عافیت
به که نفروشند مستوری بمستان شما
Kes bedur-i nergiset terfi nebest ez afiyet,
Beh ki nefruşend mesturi bi mestan-i şomâ[244]

Nergisinin devranında kimsenin afıyet şansı yok.
En iyisi takvalılık satmâsınlar sarhoşlarınıza. [245]

نرگسش عربده جوی و لبش افسوس کنان
نیم شب دوش ببالین من آمد بنشست
Nergiseş erbedecuyo lebeş efsuskonân,
Nimşeb-i duş be bâlin-i men âmed binşest[246]

Nergis gözleri kavkaya hazır, dudağı efsunlu,
Gece yârısı yatağımâgelip oturdu. [247]

Cân mülkini tutar közi yârım nigâhile
Bilmen ni kılğa men bu belâ'yı siyâhile[248]

Nergiseş arbedecuy u lebeş efsuskunân,
Nimşeb-i duş be bâlin-i men amed benişest

Nergis gibi mâhmur gözleri kavga arıyor sanki.
Dudakları hayıflanmâkta.
İşte dün gece bu halde baş ucumâgelip oturdu[249]

---

[244] Settarzade, s. 97.
[245] Hafız, s. 18.
[246] Settarzade, s. 199.
[247] Hafız, s. 33.
[248] Toparlı, 131.
[249] Kanar, s. 278-279.

سحر که شمهء چشمت بخواب میدیدم
زهی مراتب خوابی که به ز بیداریست !
Seher ki şemme-i çeşmet be hâb mîdîdem,
Zihî merâtib-i hâbi ki bih zi bîdârist
Seher vakti gözümün ucunu düşte gördüyüm,
Uyanıklıktan dâha iyi olan bu uykuya cân kurban[250]

از راه نظر مرغ دلم گشت هواگیر
ای دیده ، نگه کن که به دام که درافتاد ؟
Ez râh-i nezer murg-i dilam geşt hevâgir,
Ey dide, nigâh kun ki be dâm-i ki deruftâd

Gönül kuşum göz yoluyla havalandı,
Ey gözlerim, iyi bak bakalım, kimin tuzağına düşmüş[251]

دردا که از آن آهوی مشکین سیه چشم
چون نافه بسی خون دلم در جگر افتاد
Derdâ ki ez in âhuy-i muşkîn-i siyehçeşm,
Çun nâfe besî hun-î dilem der ciger uftâd

Eyvâhlar olsun : o kara gözlü mis kokulu ceylan yüzünden,
Nafe gibi ciğerlerime ne çok gönül kanı aktı[252]

Ne fıtnedir acabâ gözlerin ki cân iledir
Ne cân durur sözüün lutfu kim cihân iledir[253]

Dil gözün zahmiyle hasta yatar
Cân saçın halkasında beste yatar[254]

---

[250] Kanar, s. 282.
[251] Kanar, s. 283.
[252] Kanar, s. 283.
[253] Şeyhî, s. 38.
[254] Şeyhî, s. 15.

Gözü tiğ-i cafâ çekmiş döker aşıkların kanın
Bu na-hak kanların hergiz hazer kılmaz vebalinden[255]

Aceb mi mest-i nâz olsa nigârın çeşm-i mahmuru
Ki bezm-i hüsnü devrinde çekiptir câm-ı mağruru[256]

Kara zülfünün ağında tutuldum mevc-i aşkında
Ne müşkül hâl olur düşmek denizden kafiristana[257]

بو دیلبرین نه گؤزل عاشیقانه گؤزلری وار
نه یاخشی جان آلیجی ، محرمانه گؤزلری وار
Bu dilberin ne gözel aşikane gözleri var
Ne yahşı can alıcı, mehremane gözleri var[258]

محراب قاشیندا زاهد اولموش
هر رنگه دوشور او آلا گؤزلر
Mehrabe kaşında zahid olmuş
Her renge düşür o ala gözler

یار : yâr
ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست
منزل آن مه عاشق کش عیار کجاست
Ey nesim-i seher aramgeh-i yâr kucast?
Menzil-i an meh-i aşıkkuş-i âyyar kucast?[259]

Ey seher yeli, sevgilinin yeri nerde?
Aşıkları öldüren o ayyüzlü ayyârın evi nerde? [260]

---

[255] Ahmet Paşa, s. 259.
[256] Ahmet Paşa, s. 275.
[257] Ahmet Paşa, s. 246.
[258] Ali Ağa-yi Vahid, s. 437.
[259] Settarzade, s. 166.
[260] Hafız, s. 26.

Ey : nida

Şair sevgilinin yüzünü aya benzetmiştir : teşbih

باده و مطرب و گل جمله مهیاست ولی
عیش بی یار مهیّا نشود یار کجاست
Bâde u mutribu gül cümle müheyyast veli,
Eyş, biyâr muheyya neşeved yâr kucast? [261]

با دلآرامی مرا خاطر خوشست
کز دلم یکباره برد آرام را
شرح سوری بر حافظ
Ba delaramı mera hader hoşest
Kez delem yekbare bord aram ra

Gönle huzur veren sevgiliyle gönlüm hoş benim
Oki gönlümden bir anda aldı götürdü huzuru. [262]

ماه کنعانی من مسند مصر آن تو شد
گاه آنست که بدرود کنی ز زندان را
Mahe kenaniy men mesned mısr ane to sod
Gahe anest ke bedrud konı zindan ra[263]

A benim kenanlı ay yüzlüm mısır tahtısenın oldu
Artık zindana veda etme vakti dir. [264]

ای شاهد قدسی که کشد بند نقابت
وی مرغ بهشتی که دهد دانه و ابت
Ey şahıde kudsi ke keşed bende nikabet
Wey mürğe behişti ke dehed dane vo abet[265]

---

[261] Settarzade, s. 169.
[262] Hafız, s. 15.
[263] Settarzade, s. 78.
[264] Hafız, s. 16.
[265] Settarzade, s. 141.

Ey kutsi güzel, kim çözer nikabının bağını
Ey cennt kuşu sana kim yem ve su verir
(sevgili kutsi güzele ve cennet kuşuna benzetmiştir) [266]

سینه ام ز آتش دل در غم جانانه بسوخت
آتشی بود در این خانه که کاشانه بسوخت
Sine'em ze ateşe del der geme canane besuht
Ateşi bud der ın hane ke kaşane besuht[267]

Cananın derdiyle gönlüme ateş düştü bağrım yandı
O cağımda ateş vardı ondan bütün evim yandı[268]

تنم از واسطه دوری دلبر بگداخت
جانم از آتش مهر رخ جانانه بسوخت
Tenem ez vasıte-ı durıye delber begodaht
Canem ez ateşe mehre rohe canane besuht[269]

Bedenim sevgiliye uzak olmaktan eridi
Cananın yüzüne aşkımdan canım yandı[270]

Sâkî, mutrip ve şarap hepsi hazırlar, lakin,
Yârsız eğlence olamaz, yâr nerde? [271]

Ta meni körüb kaçdı uşol–şuh-i dilârâm
Bir lâhza tapolamdi cân birle dil âram[272]

Cınas sanatı : dilâram - dil âram
Imdi kim uşol nîgâr kıldi
Devlet bile bâht-ı yâr kıldi[273]

---

[266] Hafız, s. 22.
[267] Settarzade, s. 154.
[268] Hafız, s. 24.
[269] Settarzade, s. 154.
[270] Hafız, s. 24.
[271] Hafız, s. 26.
[272] Toparlı, 527.
[273] Toparlı, 630.

Kim nâz eylese meh-i na- mihribânına,
Bî-şekk ü şübhe kıyğay uşol demde cânına[274]

Cânımı revan kıldım ü cânâna yitişdim,
Kullık sıfalın bidim ü sultana yetişdim[275]

Dayimâ cân bile men tâlibi cânân bolayım,
Körgüzür bolsa yüzin hüsnüne hayran bolayim[276]

بنال بلبل اگر با منت سر یاریست
که ما دو عاشق زاریم و کار ما زاریست
Benâl bülbül eger bâ menet ser-i yârîst
Ki mâdu âşık-i zarîm u kar-i mâzarist

Ey bülbül, benimle dost olmâk istiyorsan, inle,
Çünkü biz inleyen iki aşığız ve işimizde inlemektir[277]

در آن زمین که نسیمی وزد ز طرهء دوست
چه جای دم زدن نافه های تاتاریست ؟
Der an zemîn ki nesîmî vezed zi türre-i dust,
Çi cay-i dem zeden-i nâfehâ-i tâtârîst?
Sevgilinin kâkülünden esip gelen meltemin olduğu yerde tatar ceylanlarının mısk elde edilen göbeklerinden bâhsetmenin yeri mi olur. [278]

Can kuşu yine uçtu du dilber hevâsın ister
Bîganedir cihânda ol âşınâsın ister[279]

Devlet-i bâki bu sohbettir ki ol cân bundadır
Hâsılı ömrün bu işrettir ki cânân bundadır[280]

---

[274] Toparlı, 133.
[275] Toparlı, 494.
[276] Toparlı, 497.
[277] Kanar, s. 280.
[278] Kanar, s. 280.
[279] Şeyhî, s. 17.
[280] Şeyhî, s. 39.

Şeha hüsnün tecellîsin gözüm maksud edinmişdir
Anunçün ka'be dîdârın gönül mâbud edinmişdir[281]

Yine saçın nefesi rahmet-i rahman bigidir
Hoş zamândır ki cihânın bedeni cân bigidir[282]

Ca'd-i zülfün kim asılmış sen dil-ârâm üstüne
Müsg heykel taktı bir serv-i gül-endâm üstüne[283]

Gönlüm yine mey eyledi bir ruh-ı revâna
Cânım dahi anunla bile oldu revân[284]

Arızı hattın kazıtmış ol şeker-leb kandasın
Ey gül-i ter sohbetin bî-zahmet-i har isteyen[285]

Peri bu hüsnile benzer ki hurî-zâdsın
Ya irem bâğından ermiş sîm-ten şimşâdsın[286]

Şol kara kaşın çatıp gönlüm hilâl etmek neden
Hey elâ gözlüm bizimle mekr ü al etmek neden[287]

اگر آ ن ترک شیرازی بدست آرد دل ما را
به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را
Eger an turk-i şîrazî bedest âred dil-i mâ râ
Behâl-i hinduyeş behşem semerkand u buhârâ râ

Şirazlı o dilber verse hani gönlümün muradını,
Yanağındaki hint benine bağışlarım semerkant'ı, hem buhara'yı[288]

---

[281] Şeyhî, s. 28.
[282] Şeyhî, s. 49.
[283] Ahmet Paşa, s. 252.
[284] Ahmet Paşa, s. 248.
[285] Ahmet Paşa, s. 227.
[286] Ahmet Paşa, s. 239.
[287] Ahmet Paşa, s. 231.
[288] Kanar, s. 272.

Hal-i lebini gülsen-i hününde görender
Cennette bilâl-i habeşi kevsere düşdi[289]

Bir nokta durur kâtib-i hüsnün kaleminden
Yüzün beni kim bergıı gül-i ahmere düşdi[290]

با دل سنگینت آیا هیچ درگیرد شبی
آه آتشناک و سوز سینهء شبگیر ما ؟
Bâ dil-i sengînet âyâ hîç dergired şebî
Ah-i âteşnâk u suz-i sîne-i şebgir-i mâ

Bütün gece çektiğimiz ateşli ahlar ve gönül yangıları acaba bir gececik olsun senin katı yüreğine tesir edecek mi? [291]

یارادیب تانری عزیزیم ، نه گۆزل یار سنی
گۆزله بو حوسنوله آلداتماسین اغیار سنی
Yaradıb tanrı ezizim, ne gözel yar seni
Gözle bu hüsnüle aldatmasin eğyar seni[292]

قامت : Kamet
چمن ننگرد دیگر به سرو اندر
[293] هر که دید آن سرو سیم اندام را

Nengered diger beserv ender çemen
Her ke did an serv sim endam ra

Bir daha çimlerdeki serviyi bakmaz
O gümüş bedenli serviyi güren[294]

---

289 Ahmet Paşa, s. 285.
290 Ahmet Paşa, s. 285.
291 Kanar, s. 275.
292 Ali Ağa-yi Vahid, s. 190.
293 Settarzade, s. 69.
294 Hafız, s. 15.

چندان بود کرشمه و ناز سهی قدان
کاید بجلوه سرو صنوبر خرام ما
Çendan böved kereşme vo sehi kadan
Kayed be cilve serv senuber huram ma[295]

Servi boyluların nazıyla cilvesi ancak
Bizim salınan servimiz ortaya cıkınnca kadardır.[296]

پیش رفتار تو پا نگرفت از خجلت
سرو سرکش که بناز از قد و قامت برخاست
Pişe reftar to pa ngreft ez heclen
Serv serkeş ke benaz ez kad o kamet behast[297]

Boyuyıa endamıla nazlanmaya kalkan serkeş servi
Senin yürüyüşün görünce utancından kalaklı. [298]
وز نعل سمند او شکل مه نو پیداست
وز قد بلند بالای صنوبر بست
Wez nale semend u şekle mehe nev peyda
Wez kade bulende u balalye senuber best[299]

Atının nalında hilal şekili görünüyor
Onun uzun boyundan servinin boyu kısa.[300]

Niçe kim çekse baş serv-i nazım
Ziyade bolğusı canda niyazım[301]

Can içre hıraman bol iy servi hıramanım
Ta cannı revan körsün ten içreki bu canım[302]

---

[295] Settarzade, s. 86.
[296] Hafız, s. 17.
[297] Settarzade, s. 177.
[298] Hafız, s. 33.
[299] Settarzade, s. 28.
[300] Hafız, s. 34.
[301] Toparlı, 519.
[302] Toparlı, 517.

kildi irse bu serv-i sımın-ten
canıma boldı döstlar düşmen[303]

kiçmey bu canıden kişi cananını sormasun
bolmay çü hak serv-i hırmanı sormasun[304]

Kadü balasını kördüm takı canğa bela kıldım
Cefa her niçe kim kıldi cefasınğa vefa kıldım[305]

Ruhu naziklik ile harf gülistana atar
Kameti ta, ne okun serv-i huramana atar

گؤرنده قامتینی گؤزیاشیم اولور جاری
چمنده پایینه سروین آخان شلاله کیمی
Görende kametini gözyaşim olur cari
Çemende payine servin akan şelale kimi[306]

اگر بیر دفعه باغ ایچره ، بو قامت له خرام ائتسن
سالار تا حشره دک اؤز سروی ـ نازین باغبان گؤزدن
Eger bir defıe bağ içre bu kametle huram etsen
Salar ta haşra dek öz servi nazın bağban gözden[307]

قامتین سایه سالان یئرلره گون سورتر اؤزون
اونو سرگشته ـ یی زولف و خط و خال ائیله میسن
Kametin saye salan yerlere gün sürter özün
Onü segeşteyı zülf o hatt o hal eylemisen[308]

---

[303] Toparlı, 531.
[304] Toparlı, 534.
[305] Toparlı, 490.
[306] Ali Ağa-yi Vahid, s. 164.
[307] Ali Ağa-yi Vahid, s. 319.
[308] Ali Ağa-yi Vahid, s. 356.

Ses uyumu:

غزل گفتی و در سفتی ، بیا و خوش بخوان حافظ
که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را
Gazel goftî yu dur duftî biyâ vu hoş behân hâfiz
Ki ber nazm-i tu efşâned felek ikd-i sureyyâ râ

Hafız:
Bir gazel söyledin ki inciler deldin !
Oku gel güzel güzel;
Saçsın artık nazmına felek süreyya incilerini[309]

دلم ز پرده برون شد ، کجائی ای مطرب ؟
بنال ، هان که از این پرده کار ما بنواست
Dilem zi perde burun şud, kucâ-î ey mutrib?
Benâl, hân ki ezin perde kâr-i mâ bi nevâst

Gönlüm perde dışına çıktı; nerdesin be çalgıcı,
Çal haydi; bu perdeden " neva "da devam ederiz artık.[310]

تکریر : Tekrir, cinas

ما مریدان روی سوی قبله چون آریم ؟ چون
روی سوی خانهء خمار دارد پیر ما
Mâ murîdân ruy suy-i kıble çun ârim? çun
Ruy suy-i hâne-i hammâr dâred pîr-i mâ

Biz yüzümüzü kıbleye nasıl çeviririz?
Çünkü pîrimiz yüzünü meyhaneye çevirmiş.[311]

---

[309] Kanar, s. 274.
[310] Kanar, s. 277.
[311] Kanar, s. 274.

Zahmi–i gamzenle gami zülfünü lalin şeker
Niş ise nuş eder u zehr ise tiryak eyler.

Dil erişmez dehanin razına yüz dikkat ile
Nukte –i ğaybdır ol sırrı kim idrak eyler.[312]

Saçın çün çin seher ki çin oluptur
Dimağı sünbülün müşgin oluptur[313]

بو حوسن ایله گۆزلیم سن گۆزللرین گۆزوسن
نه واختا دک سالاجاقسان فراغینا بیزی سن
Bu hüsn ile gözelim sen gözellerin gözüsen
Ne vaktadek salacaksan ferağına bizi sen

قاشین ،گۆزون ، یئریشین ، قامتین قیامت دیر
گۆزللییینده تامام سان ، غرض کی ، هر اوزو سن
Kaşın, gözün, yerişin, kametin kiyametdir
Gözelliyinde tamamsan, ğerez ki, her üzüsen[314]

گول اینجه دیر ، سن گۆزلیم ، گولدن اینجه سن
اینجه نزاکتین قدر ، اینجه دوشونجه سن
Gül incedir, sen gözelim, gülden incesen
İnce nezaketin kader, incesen[315]

سن آییم سان ، گونشیم سن ، چیچگیم سن ، خزه لیم
سن گۆزللر گۆزلیندن گۆزلسن گۆزه لیم
Sen ayimsan, güneşimsen, çiçegimsen, hezelim
Sen gözeller gözelinden gözelsen, gözelim

312 Ahmet Paşa, s. 147.
313 Ahmet Paşa, s. 167.
314 Ali Ağa-yi Vahid, s. 362.
315 Ali Ağa-yi Vahid, s. 353.

گوِ گوسَرِ گوتنِ گو نهاد
گوایین گوِ گو دلِ گو نژاد
Gevi gevseri gevteni gevnihad
Gevayingevi gevdeli gevnejad
Türkcede G harfı ince ve güzellik getirir, farsçada G harfı kötü görsenir.

کرامت کرشمه دن کمان کیمی بوکولموشم
مقام عشقه چاتمیشام ، گوجلو کمال ایچینده یم
Kerameti kirişmeden, kaman kimi bükülmüşem
Makam aşka çatmışam, güclü kemal içindeyem

شاهد شور و شوق اولان ، صبح ازلدن آند ایچیب
شاعیرم حقی یازماسام ، وزر و وبال ایچینده یم
Şahidi şur o şovk olan, sübhi ezelden and içib
Şaıirem hakkı yazmasam, vizru vebal içindeyem

تکریر : Tekrîr
چو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست
سخن شناس نه ئی ، جان من ، خطا اینجاست
Çu bişnevî suhen-i ehl-i dil, megu ki hatâst
Suhanşinas neî, cân-i men, hatâ incâst.

Gönülden anlayanlardan bir söz duydun mu, yanlış deme
Söz ustası değilsin, canım benim; yanlış burda[316]

چو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست
سخن شناس نه ئی ، جان من ، خطا اینجاست
Çu bişnev î suhen-i ehl-i dil meg u ki hatâst
Suhenşinâs ne'- î, cân-i men, hâtâ incast.

Gönülden anlayanlardan bir ssöz duydun mu, yanlış deme,
Söz ustası değilsin, cânım benim, yanlışın burda[317]

316 Kanar, s. 276.
317 Kanar, s. 276.

سرم به دنیی و عقبی فرو نمی آید
تبارک الله از این فتنه ها که در سر ماست
Serem bi bunya vu ukbâ furu nemiâyed
Tebârekellâh ezin fitnehâ ki der ser-i mâst.

Ne bu dünyaya baş eğerim, ne obür dünyaya,
Başımızda ne fitne, ne düzen var, haydi hayırlısı. [318]

Sine bir safa–halır olur göreceğiz
Sinesinden bugün ol kimse ki iman götürür
Cismini cameden ü cameni candan sakınır
Kemerin zerden ü belini kemerden küniler
Arada kan görünür kim görecek hançerini
Uş ciger dideden ü dide cigerdenkuniler[319]

گئتمه بو نازیله ، گؤزه لیم ، بیر دایان گؤروم
عشقینده من یانان کیمی ، بیر سنده یان گؤروم
Getme bu nazile, gözelim, bir dayan görüm
Aşkında men yanan kimi, bir sende yan görüm[320]

هانی بو عصرین اؤز کوراوغلوسو
قیلینج کوراوغلوسو ، سؤز کوراوغلوسو
Hanı bu asırın öz koroğlüsü
Kılıc koroğlusu, söz koroğlusu (Şehryar)

تورکون دیلی تک سئوگیلی ایستکلی دیل اولماز
اؤزگه دیله قاتسان بو اصیل دیل ، اصیل اولماز
Türkün dili tek, sevgili istekli dil olmaz
Özge dile katsan bu asil dil, asil olmaz (Şehryar)

---

[318] Kanar, s. 276.
[319] Ahmet Paşa, s. 151.
[320] Ali Ağa-yi Vahid, s. 303.

گؤردوم هم صوحبت اولوب غئیرایله شیرین ـ شیرین
بو حسد قیلیدی اثر کؤنلومه بیر وای کیمی
Gördüm hem söhbet olub ğeyrile şirin–şirin
Bu hased kildi asar könlüme bir vay kimi[321]

زاهیدین طعنینه باخما ، رمضان آیی مئی ایچ
قوی او کوثر سویی ایچسین رمضان ساغلیغینا
Zahidin tanine bakma, ramazan ayı mey iç
Koy o kavser suyu içsin ramazan sağlığına[322]

ردالعجر علی الصدر : Redü'l-acüz ale's-sadr

تیر آه ما ز گردون بگذرد حافظ خموش
رحم کن بر جان خود ، پرهیز کن از تیر ما
Tir-i âh-i mâ zi gerdun bogzered hafız hamuş
Râhm kun ber cân-i hud, perhiz kun ez tir-i mâ

Hafîz ! bizim âh çekişlerimizin oku feleği de deler geçer,
Sus artık, cânına acı, oklarımızdan sâkın, aman ! [323]

آدمی در عالم خاک نمی آید به دست
عالمی دیگر بباید ساخت و از نو آدمی
Ademi der alemi haki nemiayed be dest
Alemi diger bebayed saht o ez no ademi
Şu toprak aleminde düzgün insan tapilmiyor
Başka bir alem va yeniden bir insan yaratmak gerek. (Hafız)

به هوش بودم از اول که دل به کس نسپارم
شمایل تو بدیدم نه صبر ماند و نه هوشم
Be huş budem ez evvel ke dil be kes nesiparem
Şemayili to bedidem, ne sabr mand o ne huşem

---

[321] Ali Ağa-yi Vahid, s. 167.
[322] Ali Ağa-yi Vahid, s. 19.
[323] Kanar, s. 276.

Aklimi başima topladim bir kese könül vermeyim
Senin yüzünü gördüm ne sabır kaldı nede huşum. (Sadi)

سخن را سر است ای خداوند و بن
میاور سخن در میان سخن
Sohon ra ser est ey hudavend o bon
Meyaver sohon der miyane sohon
Sözün söhbetin başlanışı ve sonu vardır
Söz arasında söz danışmak yasakdır. (Sadi)

سرویم کی نازایله قدمین قویدو گولشنه
قیلدی شکست سروی ، قدی سروی باغیده
Servim ki nazile kademin koydu gülşene
Kıldı şikest servi, kaddi servi bağide[324]

گولده وارسا نه گؤزللیک ، گؤزلیم ، سنده ده وار
دئ گؤرک بیر نه یین اسگیک دی گولی احمردن ؟
Gülde varsa ne gözellik gözelim sendede var
De görek bir neyin esgikdi güli ehmerden? [325]

جئیران دالیجا دوشسه بیر اووچو ، عجب دئییل
یوزلرجه اووچو ، یوز قوزو جئیران سئویر سنی
Ceyran dalica, düşse bir ovçu, eceb deyil
Yüzlerce ovçu, yüz kuzu ceyran sevir seni[326]

2. Muhaffefler (مخففان) :

دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما
چیست یارانِ طریقت بعد از این تدبیر ما
Duş ez mescid suy-i meyhâne âmed pîr-i mâ
Çist yârân-i tariket ba'd ez in tedbir-i mâ?

---

[324] Ali Ağa-yi Vahid, s. 51.
[325] Ali Ağa-yi Vahid, s. 331.
[326] Ali Ağa-yi Vahid, s. 191.

pîrimiz Dün gece mesçitten meyhâneye geldi
yoldaşlar. ey tarikat arkadaşları ! bundan sonra tedbirimiz ne olacak? [327]

در خرابات طريقت ما به هم منزل شويم
كاين چنين رفه است در عهد ازل تقدير ما
Der hârâbât-i târîkat mâ behem menzil şevîm
Kin çunin reftest der âhd-i ezel takdîr-i mâ
Bu yolun meyhânesinden biz de yurt tutalım. Çünkü yazgımız ezelden beri böyle yazılmış[328]

چه ساز بود که در پرده می زد آن مطرب
که رفت عمر و هنوزم دماغ پر ز هواست
Çi sâz bud ki der perde mized an mutrib
Ki reft omr henuzem demâğ por zi hevâst.

Çalgıcının tutdurduğu mâkamda çaldığı melodinasıl bir şeydi. ömür geçti gitti ama hâlâ onu mırıldanıp duruyorum. [329]

عشق تو دیشب در اندرون دادند ندای
فضای سینهء حافظ هنوز پر ز صداست
Nidây-i aşk-i tu dişeb der enderun dâdend
Fezây-i sîne-i hâfîz henuz por zi sedâst

Dün gece gönlüme aşkını nidâ ettiler.
Oysa hafîz'ın göğsünde hâlâ aşk sesleri var.[330]

آنک یک لحظه فراموش نگشت ازیادم
ظاهر آنست که هرگز نکند یاد مرا
Anek yek lahze feramuş negeşt mera
Zahir anest ke hergiz nekoned yad mera
Ol yarı ki ben hiç zaman unutmadım hiç vakt beni yada salmadı.

327 Kanar, s. 274.
328 Kanar, s. 275.
329 Kanar, s. 278.
330 Kanar, s. 278.

من نه آنم که ز کویش به جفا برگردم
گر براند ز در آن حور پریزاد مرا
Men ne anem ke ze kuyeş be cefa bergerdem
Ger beraned ze der an huri perizad mera
Ben bir aşıkam yarım kötülük yapsa, yarin kapısından dönmerem.

گر بگوشت نرسد صبحدمی فریادم
که رسد در شب هجران تو فریاد مرا
Ger be guşet nerised sobhdemi feryadem
Ke resed der şebi hicran to feryad mera
Kulakına sabah sesim çatmasa hicran gecesi feryadim nasıl çatar.

در خرابات مغان ما نیز هم منزل شویم
کاین چنین رفتست در روز ازل تقدیر ما
Der harabati muğan ma niz hem menzil şevim
Kin çenin reftest der ruzi ezel takdiri ma
Harabat çölünde bizde oda shibi olarız, çün ezelden bizim takdirimiz beyle gelmiş

K; ke
Er; eger
Zan; ez an
Ze; ez
Kin; ke in
Ageh; agah
Duş; dişeb
Ço; çun
Bes; besyar
Kez; ke ez
Dergeh; dergah
Kunun; eknun
Mera; men ra
Meh; mah
Biş; bişter

Mühaffefler sabeb olur Farsça şirler daha akıcı görünür, muhaffeflerden Türk şirleri faydalanmır.

yüz rakamı (100)

Yüz (100) Farsçada türcede çok manasında kullanır

بیک کرشمه که نرگس بخود فروشی کرد

فریب چشم تو صد فتنه در جهان انداخت

Beyek kereşme ke nergis be hod fruşı kerd

Ferib çeşme tö sed fıtne der cihan endaht[331]

Nergisin kendini göstermek için yaptığı bir işveye karşılık

Senin gözündeki cilve yüz fıtna saldı dünyaya

در بزم دل از روی تو صد شمع برافروخت

وین طرفه که بر روی تو صد گونه حجابست

نخفته ام ز خیالی که می پزد دل من

خمار صد شبه دارم ، شرابخانه کجاست

Nehufte'em zi hiyâli ki mipezed dil-i men

Humâr-i sad şebe dârem, şerâbhâne kocâst ?

Gönlümde oluşan hayaller yüzünden gözüme uyku girdiği yok.

Yüz gecenin mâhmurluğu var üstümde şaraphâne nerede[332]

Yüz aşık bin derd ile toprağa salarsın

Yazığı benim boynuma şol kol ki salarsın[333]

گؤرنده یوز یول ائدرم جانیمی قوربان او گوله

او دا بیر یول دولانیب باشیما قوربانیم اولا

Günde yüz yol ederem canimi kurban o güle

O da bir yol dolanıb basıma kurbanım ola[334]

---

[331] Settarzade, s. 149.

[332] Kanar, s. 277.

[333] Ahmet Paşa, s. 227.

[334] Ali Ağa-yi Vahid, s. 15.

Mübalağa sanatı yuz; lap çok yerine işletmişlerdiler.

یوزلرجه جفا ائتسن ، اونوتماز سنی کؤنلوم
فیکریمده سن ائی گول ، یئنه هر صوحبت اولاندا
Yüzlerce cefa etsen, unutmaz seni könlüm
Fikrimdesen ey gül, yene her söhbet olanda[335]

کئچدی مین ناز ایله اول دیلبری مه پاره بئله
بیر ده دؤنسه ووراجاق سینه مه مین یاره بئله
Keçdi min nazile ol dilberi mehpare bele
Birde dönse vuracak sineme yüz yare bele[336]

فلک سالیب منی یوز جفایه قوربتده
گرک دی صبر ائیله مک هر بلایه قوربتده
Felek salıb meni yüz cefaye kurbetde
Gerekdi sabr eylemek her belaye kurbetde[337]

یوزلرجه اگر حوسنونه آدم اولا حئیران
بیر کیمسه منیم تک سنه حیران اولا بیلمز
Yüzlerce eger hüsnüne adem ola hayran
Bir kimse menim tek sana hayran ola bilmez[338]

عاشیق سئویر اول شوخی ، تعجوب لو بودور کی
یوزلرله گؤزللرده اونون وار هوسینده
Aşık sevir ol şuhu, teeccüblü budur ki
Yüzlerle gözellerde onun var hevesinde[339]

---

[335] Ali Ağa-yi Vahid, s. 7.
[336] Ali Ağa-yi Vahid, s. 67.
[337] Ali Ağa-yi Vahid, s. 67.
[338] Ali Ağa-yi Vahid, s. 134.
[339] Ali Ağa-yi Vahid, s. 57.

3. Kalıp Fiiller ve Muadil Kelimeler (فعل های قلب و کلمه های معادل) :

Kalp, sahte filler ve moadel kelimeler sadece fars şirinde istifade olur.

ندانم از چه سبب رنگ آشنایی نیست
سهی قدان سیه چشم ماه سیما را
Renk; Türkcede = boya
Şu şiirde nışan–lakap işarey manasındadır.
Nedanem ez çe sebeb renk aşinayi nist
Sahi kaddani siyah çeşmi mak sima ra
Bilmem neden kara gçz ve ay yüzlü güzellerde
Tanış, dost olmak işaretleri yokdur[340]

ده روزه مهر گردون ، افسانه است و افسون
نیکی به جای یاران ، فرصت شمار یارا
Şemar; beşmar = söz, lüğet manasında = say, saymak
Türkcede; saymak şu şiirde; bitim, yapmak manasında
Deh ruze mehri gerdun, efsane est o efsun
Niki be caye yaran, fırsat şumar yara.
Bu az yaşam dünyada ki kıssa ve hiledi
Dostlara iyilik yap arkadaş[341]

آسایش دو گیتی ، تفسیر این دو حرف است
با دوستان مروّت ، با دشمنان مدارا
İki harf burada ikinci mısradır.
Asayeşi do giti, tefsire in do herf est
Ba dustan morovvet, ba doşmenan modara.
İki cahanın rahatlığı bu iki harfdır ü
Arkadaşlarla mertlik, düşmanla keçinmek[342]

---

[340] Settarzade, s. 37.
[341] Settarzade, s. 42.
[342] Settarzade, s. 46.

گرچه بد ناميست نزد عاقلان

ما نمی خواهيم ننگ و نام را

Nam, Türkcede ad demekdir, burada ünvan ve şöhret manasında kullanır.

Ger çe bednamist nezdi akilan

Ma nemi hahim neng o nam ra

Düzdü kötü adlıkdır akıllılar yanında

Biz aşıklar, şöhret–ünvan hoşumuza gelmir[343]

پيش رفتار تو پا نگرفت از خجلت

سرو سرکش که بناز از قد و قامت برخاست

Pa ber ne gereft; kadem atmadı, bu beytde başını kavzamadı.

Pişi reftare to pa ber negereft ez heclet

Servi serkeş ki be naz ez kad o kamet berhast.

Senin davranışın karşısında serkeş serv utanmış ve başını kavzamadı.

جان فدای دهنش باد که در باغ نظر

چمن ارای جهان ، خوشتر از اين غنچه نبست

Nebest; Türkcede bağlamadı, şu şiirde; yaratmadi

Can fedayi deheneş bad ke der bağı nazar

Çemen arayi cihan hoşter ez in ğonçe nebest.

کم و کمتر : Az ve çok.

در اشعار فارسی کلمه کم به معنای اصلاً يا هيچ وقت استفاده می شود در صورتيکه در اشعار ترکی کلمه کم همان کمتر (آز) استفاده می شود.

Farsçada az kelimesi (asla) manasında kullanır, Türkcede az kelimesi hemen az, biraz kullanır ve faydalanır.

Örnek;

زاهدان کين جلوه در محراب و منبر می کنند

چون به خلوت می روند آن کار ديگر می کنند

مشکلی دارم ز دانشمند مجلس باز پرس

توبه فرمايان چرا ، خود توبه کمتر می کنند

---

[343] Settarzade, s. 66.

Zahidan kin cilve der mihrab o manber mikonend
Çun be halvet mirevend, an kari diger mikonend
Moşkeli darem ze daneşmende meclis baz pors
Tövbe fermayan çera hod tövbe kemter mikonend. (Hafiz).
İkinci beytde şair söyleyir; tövbeni tavsiye edenler asla tövbe kılmazlar.
Kamter burda asla manasındadır.

چوخلاری اینجیکدی کی سن اونلارا ناز ائیله میسن
منده اینجیک کی منیم نازیمی آز ائیله میسن
Çokları incikdiki sen onlara naz eylemisen
Mende incik ki menim nazımı az eylemisen (Şehriyar).

آی بی موروت ! آز قالیب جانیمی آلا گؤزلرین
سالیبدی من یازیغی نه قال ماقالا گوزلرین
A bemürvet ! az kalıb canımı ala gözlerin
Salıbdı men yazığı ne kalmakala gözlerin

جورون آز ائت منه ، قورخودوم بودور بیر آه چکم
بیر یانار اود دوشه باشدان باشا کاشانه لره
Covrun az et mene, korkum budu bir ah çekem
Bir yanar od duşe başdan başa kaşanelere[344]

گؤزه لیم ائل دویار آخیر ، منه آز قاش ـ گؤز ائله
بیرده آلدانمارام ، اؤلسم ده وفاسیز گؤزله
Gözelim el duyar ahır, mene az kaş - göz ele
Birde aldanmaram, ölsemde vefasız gözele[345]

حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو
که کس نگشود و نگشاید به حکمت این معما را
Hadîs ez mutrib u mey gu ve râz-i dehr kemter cu
Ki kes negşud ve negşâyed be hikmet in mâammâra

[344] Ali Ağa-yi Vahid, s. 113.
[345] Ali Ağa-yi Vahid, s. 126.

Çalgıcıdan, meyden dem vur, arayıp durmâfeleğşn sırrını.
Hikmetle çözen çıkmâdı :
Çıkmâyacak zira bu muammâyı[346].

دلش بناله میازار و ختم کن حافظ
که رستگاری ءِ جاوید در کم آزاری است
Dileş be nâle meyâzâr u hatm kun hafîz
Ki restgarî-yi câvîd der kemâzarîst

Hafîz inleyip sızlayârak sevgilinin kalbini kırmâ,
Kes artık ! çünkü ebedî kurtuluş insanları incitmemekle mümkündür. [347]

تا بگیسوی تو دست ناسزایان کم رسد
هر دلی در حلقهء در ذکر یارب- یارب است
Ta begisüye tö deste nasezayan kem resed
Her deli der halgey der zikri yârab–yârab est
Saçlarına erişmesin diye layık olmâyanların eli
Her gönül bir halkada yârab–yârab diye zikirdedir[348]

با صبا همراه بفرست از رخت گلدسته ای
بو که بویی بشنویم از خاک بستان شما
Ba seba hemrah befrest ez rühet güldestei
Bu ki bui beşnevim ez haki bostani şoma[349]
Sabah rüzgari ile çiçek demeti bana gönder, ben yüzüyün ilerini sizin bostanın toprakından alım.
Beşnevim asıl manasında duymakdı, burada koku almak manasına kullanır.

کس به دور نرگست طرفی نبست از عافیت
به که نفروشن مستوری به مستان شما

[346] Kanar, s. 273-274.
[347] Kanar, s. 282.
[348] Hafız, s. 37.
[349] Hafız, s. 100.

Kes be dori nergiset terfi nebest ez afiyet
Beh ke nefruşend mesturi be mestani şoma
Gözlerinden bütün aşıklar sarhoş oldular
Ne gözel olur gözlerin sarhoşluk satmaya. (Hafiz).

)به کار رفته ولی در اصل معنای عافیت ، سلامتی (dindarlık)عافیت در اینجا به معنی پرهیزکاری sağlıkمی باشد).
Afiyet burada dindarlık manasında faydalanır, aslı manası sağlık olur.

دوش : Dün
Duş Farsçada keçmış mazı. Türkcede hemen dün manasında kullanır.
دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما
چیست یارانِ طریقت بعد از این تدبیر ما[350]
Duş ez mescid suyi miyhâne amed pîri mâ
Çist yârani tariket bead ez in tedbiri mâ
Dün gece mescitten meyhâneye doğru geldi pîrimiz
Nedir tarikat dostlar bundan sonra tedbirimiz[351]

تلمیح : Telmîh
Şair sehi sanana işare eder.
دوش دیدم که ملائک در میخانه زدند
گل آدم بسرشتند و به پیمانه زدند
Duş didem ke mekaek dere meyhane zedend
Geli adem beseriştend o be peymane zedend
Geçmişlerde gördüm ki melekler meyhane kapısını çalıb ve insan hamurunu kaliblere tokmüşlerdiler. (Hafiz)

مجلیسی اغیارده گؤردوم کی دون یار ایله شیب
سانکی عقرب بورجونه اول ماهی مه وار آیله شیب
Meclisi eğyarde gördüm ki dün yar eyleşib
Sanki ekreb bürcüne ol mahı mehvar eyleşib[352]

350 Settarzade, s. 80.
351 Hafız, s. 16.
352 Ali Ağa-yi Vahid, s. 36.

دون ائشیتدیم سنی اغیارایله هم صؤحبت سن

وعده یی وصل وئریبسن گولوم ، اغیاره یئنه

Dün eşitdim seni eğyarile hem söhbet sen

Veıdeyi vesl veribsen gülüm, eğyare yene[353]

دون گئجه آچدی نیگاریم اوزونو آی کیمی

گؤردوم اول ماهین ائیله میش قاشینی یای کیمی

Dün gece açdı nigarım üzünü ay kimi

Gördüm ol mahin eylemiş kaşını yay kimi[354]

[353] Ali Ağa-yi Vahid, s. 96.
[354] Ali Ağa-yi Vahid, s. 167.

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışmada İran-Türk Edebiyatı arasında mukayese yapmak suretiyle iki kültürün birbiriyle etkileşimini ortaya koymaya çalıştık. İran Edebiyatından ve Türk Edebiyatından seçtiğimiz şairlerin kısa biyografilerini verdikten sonra eserlerinden yapılan bediî seçimlerle her iki edebiyatın karekteristik çizgileri belirlenmeye çalışıldı. Çalışmamız ana hatlarıyla edebiyat tarihi, edebiyat estetiği şeklinde kategorize edilebilir. Muhaffefler, edebî sanatlar, muadiller ve özgün anlayışı aksettiren tasarruflar bu çalışmanın alt başlıkları olarak nitelendirilebilir. İran Edebiyatı ve Türk Edebiyatı arasındaki ilişkinin materyal üzerinden bir etkileşim olduğu şeklindeki genel kanaate rağmen çalışmamızda vardığımız sonuç her iki edebiyatın müstakil bir üslup zemininde kendi kalemini denediği şeklindedir. Bu sanat tecrübesi bütün edebiyata izafe edilebileceği gibi tabiî olarak edebiyata vücut veren sanatkârların ferdiyeti üzerinde de gözlemlenebilir.

Çalışmamızın bir diğer yönü ise bilhassa Fars Edebiyatına mensup bazı şairleri ve eserlerini edebiyat alemine tanıtmak yönündedir. Bu sebeple “antoloji” şeklinde isimlendirmemize rağmen çalışmamızı nitelik itibariyle edebiyat tarihi olarak isimlendirmek daha isabetli olur kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Ali Ağa-yi Vahid, *Külliyat,* (hzl.: Abdülmecid Meşayih-i Tabatabaî), Neşr-i Tulu, yy., ty.

Ahmet Paşa, *Divan,* (haz.: Ali Nihat Tarlan), Akçağ Yay., Ankara 1992.

Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar,* Fenomen Yay., Erzurum 2007.

Cengiz, Halil Erdoğan, *Divan Şiiri Antolojisi,* Bilgi Yay., Ankara 1972.

Değirmençay, Veyis, *Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşah ve Farsça Şiirleri Divan-ı Hakikî,* Erzurum 2004.

Hacu-yi Kirmanî, *Divan-ı Eşar,* (Haz.: Ahmed-i Süheyli Hansarî, İntişarat-ı Pajeng, Tahran 1374 h.ş.

Hafız, *Divan,* (Çev.: Hicabi Kırlangıç), Kapı Yay., İstanbul 2013.

İsen, Mustafa vd., *Eski Türk Edebiyatı,* Ankara 2011.

İsmet-i Settarzade, *Şerh-i Sudî ber-Hafız,* İnşitarat-ı Enzelî, 1362 h.ş.

Kafkasyalı, Ali, *İran-Türk Edebiyatı Antolojisi,* Atatürk Üni. Basımevi, Erzurum 2002.

Kanar, Mehmet, *Çözümlü Farsça Metinler,* Say Yay., Ankara 2010.

Külekçi, Numan, *Edebî Sanatlar,* Atatürk Üni. Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay., Erzurum 1994.

Mevlana Celaleddin Muhammed-i Belhî, *Mesnevi-i Manevî,* İntişarat-ı Gulî, Tahran 1375.

Muhammed-i Kazvinî ve Kasım-ı Gani, *Divan-ı Hafiz-ı Şirazî,* İntişarat-ı Cumhurî, Tahran 1375 h.ş.

Nefî, *Divan,* (hzl.: Metin Akkuş), Akçağ, Ankara 1993.

Şehriyar, *Divan,* İntişarat-ı Nigah, Tahran 1369 h.ş.

Toparlı, Recep, *Harezmli Hafız Divanı,* Ankara 1998.

Türkmen, Erkan, *Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Edebî Şahsiyeti,* Ankara 1989.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Kabalcı Yay., İstanbul 2011.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Alireza Ghasem ZADEH
Doğum Yeri ve Tarihi	Makü, 1341 h.ş.
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Makü Azad Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Maku Kaymakamlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	